

ESZTERHÁZY KÁROLY EGYETEM  
TÖRTÉNELEMTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

**A cserkészettől a kommunizmusig.  
A sarlósok alternatívái  
a két világháború közötti Csehszlovákiában**

**Bajcsi Ildikó**

Témavezető:  
Dr. habil. Szarka László egyetemi docens

Eger, 2018

## Tartalomjegyzék

<b>1.</b>	<b>Elemzési célok, historiográfiai áttekintés .....</b>	<b>3</b>
<b>2.</b>	<b>Történeti háttér, értelmezési keretek .....</b>	<b>12</b>
2.1.	A csehszlovákiai magyarság társadalmi sajátosságai a két világháború között.....	12
2.2.	A kisebbségi magyar értelmiség/elit megszerveződése az első Csehszlovák Köztársaságban .....	20
2.3.	Megjegyzések a biográfiai források és módszerek hasznáról .....	28
2.4.	A generációs szemlélet jelentősége .....	31
2.5.	Az új nemzedék ifjúsági szerveződéseinek válaszfűzetei.....	36
<b>3.</b>	<b>A mozgalom történeti fejlődése, szervezeti és személyi sajátosságai.....</b>	<b>41</b>
3.1.	A Szent György Körtől a Sarló bukásáig. A mozgalom történeti vázlat.....	41
3.2.	Szervezeti felépítés és személyi összetétel.....	46
3.3.	Balogh Edgár vezető szerepe .....	55
<b>4.</b>	<b>A nemzedéki szerepvállalás kezdetei.....</b>	<b>58</b>
4.1.	Az első generációs élmények – a család és az iskola mint szocializációs háttér ....	58
4.2.	A nemzedék irányadói: Hornyák Odiló, Scherer Lajos, Győry Dezső .....	63
4.3.	A cserkészlet jelentősége: Kisebbségi misszió, népiség .....	65
4.4.	Kereszténységtől a „szabad gondolkodásig” .....	71
4.5.	A társadalmi szerepvállalástól a politikai közélet irányába .....	74
4.6.	Az első ideológiai és politikai konfliktusok.....	77
<b>5.</b>	<b>Szocializmus, népszolgálat, konföderációs elképzelések .....</b>	<b>85</b>
5.1.	A szocialista orientáció kezdetei. Gombaszög ideológiája .....	85
5.2.	A cserkészmozgalom válsága és a mozgalmi célok újraértelmezése.....	90
5.3.	A nemzedéki program intézményi megalapozása .....	94
5.4.	Ideológiai (át)változások: Kassák Lajos és Fábry Zoltán hatása .....	96
5.5.	A szocialista program Gombaszög után. Vallási függetlenség és belső ellentétek a „balra át” időszakában .....	102
5.6.	Hídszerep(ek): nemzetközi kapcsolatépítés a fiatal értelmiség között.....	108
5.7.	A dunai konföderáció utópiája .....	118
5.8.	Látogatás Masaryk köztársasági elnöknel.....	120
<b>6.</b>	<b>Nemzedéki viták és politikai konfliktusok az ideológiai útkeresés mentén .....</b>	<b>126</b>
6.1.	Generációs viták a nemzeti feladatokról .....	126
6.2.	Az ideológiai konfliktusok feloldására tett kísérletek.....	133
6.3.	A „hivatalos” Magyarország konfliktusai a sarlósokkal – a „koszorú-affér” .....	135
6.4.	Csehszlovákia értékelése és a politikai aktivizmus alternatívája .....	143
<b>7.</b>	<b>A Sarló vezetőinek kommunista fordulata .....</b>	<b>148</b>
7.1.	Személyes tapasztalatok a kommunizmusról.....	148
7.2.	A gazdasági válság és az 1930-as szociográfiai felkutatás következményei.....	152
7.3.	Balogh Edgár és a „válságos” 1931. esztendő .....	155
7.4.	A kommunista nézetek hatása a kisebbségi kérdések kezelésében.....	158
7.5.	Kapcsolatok kommunista személyekkel és szervezetekkel 1931-ben .....	160
7.6.	Magyarország és Csehszlovákia értékelése a Sarló mozgalomról 1931-ben.....	163
7.7.	A pozsonyi kongresszus és a kommunista alternatíva .....	169
<b>8.</b>	<b>A mozgalom belső vitái és osztódása. A Sarló alkonya.....</b>	<b>178</b>

8.1.	„Van menekvés!” Belső konfliktusok 1931 után .....	178
8.2.	A „pártkommunizmus” és a munkaprogram .....	183
8.3.	Alternatívák és útkeresés.....	188
8.3.1.	A Magyar Munkaközösség és a Prohászka Körök .....	188
8.3.2.	„Trockista elhajlások” .....	194
8.4.	A „hivatalos” Magyarország és Csehszlovákia értékelése.....	198
<b>9.</b>	<b>A mozgalom utóélete és jelentősége – összegzés .....</b>	<b>204</b>
9.1.	A sarlósok a mozgalom felbomlása után.....	204
9.2.	A Sarló történeti értékelése .....	214
	<b>Forrás- és irodalomjegyzék .....</b>	<b>228</b>
	<b>Képek. ....</b>	<b>250</b>
	<b>Melléklet.....</b>	<b>257</b>

## 1. Elemzési célok, historiográfiai áttekintés

Trianont követően Csehszlovákiához a történeti magyar államból Szlovenszkó és Ruszinszkó néven egész országrésznyi területek magyar népessége került történeti sorsközösségbe.<sup>1</sup> A masaryki Első Köztársaság magyar értelmiségi, politikai és egyházi elitjei a világháború befejezését követően 1918-1919 telén szembesültek ennek a minden előzmény nélküli közel ezer kilométernyi hosszan terjedő, kompakt határmenti kisebbség és a jórészt városi szórványok adottságaival. Gyors és viszonylag sikeres politikai és kulturális önszerveződést követően azonban fokozatosan megszülettek azok a kisebbségi lét- és helyzetértelmezések, szociális, kulturális és politikai cselekvési stratégiák, amelyek gyakran máig visszaköszönek a kisebbségi magyar alternatívák megfogalmazásában.<sup>2</sup>

A kisebbségi magyarság önmeghatározásában, és az új helyzet feldolgozásában fontos szerepe volt annak az első kisebbségi értelmiségi nemzedéknek, amelynek tagjai a csehszlovákiai egyetemek cserkészköreiben találtak egymásra, s akiknek egyik legerősebb csoportja 1928 nyarán Sarló név alatt mozgalommá szerveződött. Az 1900-as évek elején született generáció számára mást jelentett a kisebbségi helyzet megélése, mint a szüleiknek, hiszen az „apák” identitását, világképét alapvetően meghatározta az 1918 előtti „Nagy-Magyarország” valósága és emlékezete. Ez az első kisebbségi helyzetben felnőtté vált nemzedék viszont már az új helyzetet tekintette adottságnak és realitásnak.<sup>3</sup> A generáció csoportjainak kialakítása már a közép- és főiskolákon elkezdődött. Hasonló folyamatok

---

<sup>1</sup> Ehhez ld.: Egry Gábor: *Etnicitás, identitás, politika. Magyar kisebbségek nacionalizmus és regionalizmus között Romániában és Csehszlovákiában 1918–1944*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2015. Uő: „Két pogány közt”? Régió, nemzet, őslakók és gyarmatosítók a két világháború közti Erdélyben. *Múltunk*, 2012/4. 66–88. [http://epa.oszk.hu/00900/00995/00032/pdf/EPA00995\\_multunk\\_12\\_4\\_066-088.pdf](http://epa.oszk.hu/00900/00995/00032/pdf/EPA00995_multunk_12_4_066-088.pdf) (2018. 01. 04.), Bárdi Nándor: *Otthon és haza, Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*. University of Jyväskylä, Spectrum Hungarologicum, Jyväskylä, 2013. <http://mek.oszk.hu/12400/12460/> (2018. 01. 04.) Uő: Nemzeti kisebbségek, nemzetiesítő államok és anyaországok az új Európában. *Regio*, 2006/3. 3–30. Zeidler Miklós: *A revíziós gondolat*. Osiris, Budapest, 2001. Simon Attila: *Magyar idők a Felvidéken 1938–1945. Az első bécsi döntés és következményei*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2014.

<sup>2</sup> Krammer Jenő: *A szlovenszkói magyar serdülők lelkivilága. Szociálpszichológiai tanulmány*. Nagy László Könyvtár. h.n. 1935. [http://adatbank.transindex.ro/html/cim\\_pdf1183.pdf](http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf1183.pdf) (2017. 11. 18.)

<sup>3</sup> A szakirodalom hol az első, hol meg a második nemzedékként tartja számon a 19–20. század fordulóján született, egyetemre már Csehszlovákiában beiratkozó fiatalokat. A pontos meghatározás azért sem egyértelmű, hiszen „apák” és „fiúk” nemzedékei párhuzamosan éltek egymás mellett. Például Simon Attila egyik tanulmányában második nemzedékként tünteti fel a fiatalokat: Simon Attila: *Menšinové stereotypy. Obraz Čechov a Slovákov v prácach maďarských autorov zo Slovenska v medzivojnovom období*. *Forum Historiae*, 2012/2. <http://www.forumhistoriae.sk/documents/10180/79324/simon.pdf> (2017. 11. 17.). 2017-ben kiadott könyvében viszont arra is utal, hogy a fiatalokat a szlovenszkói magyarok első nemzedékének is nevezhetjük: Simon Attila – Tóth László: *Kis lépések nagy politikusa. Szent-Ivány József, a politikus és művelődésszervező*. Történelemtanárok Társulása – Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2016, 158. Mi a dolgotatban a sarlósokat elsősorban fiatal generációként említjük.

zajlottak le egyébként az erdélyi magyar társadalomban is.<sup>4</sup> Az 1929-ben kolozsvári magyar egyetemisták által indított *Erdélyi Fiatalok* című lap körül szerveződött értelmiségi nemzedéki mozgalom az első két-három évben többé-kevésbé azonos célokat tűzött ki, mint a felvidéki Sarló.<sup>5</sup>

A többségükben dél-szlovákiai kisvárosi, falusi környezetből Prágába érkezett fiatalok a Sarló mozgalomban olyan értelmiségi csoportta szerveződtek, amely a kisebbségi helyzetben felerősödött nemzeti és szociális problémáknak a felmérését és megoldását tekintette elsődleges feladatának és ezek középpontba állításával, összekapcsolásával az alapvetően nemzedéki szerveződésben fokozatosan egyre nagyobb hangsúlyt kapott a baloldali tájékozódás.<sup>6</sup>

A disszertáció célja tehát a Sarló mozgalom történetének a leírása mellett a szerveződésben rövid pár évre szoros eszmei közösséget alkotó fiatal értelmiségiek egyéni és közösségi identitásának, valamint a csehszlovákiai magyarságról alkotott véleményének a vizsgálata. Ezzel párhuzamosan a dolgozat az államváltás következményeit, az állampolgári és a nemzeti lojalitás folyamatos konfliktusait elemzi. Vizsgálatunkban nagy súlyt helyezünk a sarlósok egyéni szociális, ideológiai és világnézeti különbségeinek az elemzésére, motivációik feltérképezésére. Rávilágítunk a mozgalom belső konfliktusainak mélyebb okaira, ami reményeink szerint árnyalhatja a Sarló megítélését. Olyan elfogulatlan és kiegyensúlyozott mélyelemzésre törekszünk, amelyre a Sarló történetének egészére vonatkozóan mások még nem vállalkoztak.

A vizsgálathoz nagy segítséget nyújtott a sarlósok személyes jellegű, biográfiai iratanyaga: a visszaemlékezések, interjúk, levelezések, valamint a korabeli magyarországi,

---

<sup>4</sup> 1928–1929-ben, tíz évvel az összeomlás után, tíz év kisebbségi tapasztalattal a birtokukban az erdélyi fiatalok is megpróbálták kitörni az addigi óvatos, irodalomközpontú gondolkodási sémákból. Az erdélyi magyar nemzedéki vitákban Venczel József foglalkozott a legmélyebben az 1918–1920. évi államjogi változások generációs hatásaival. Erről Ld. pl. az először a *Hitel*, 1935/1. számában *Határnemzedék: erdélyi magyar húszévesek* c. írását. Szövege bekerült egy későbbi válogatásba. Venczel József: *Erdélyi föld – erdélyi társadalom*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1988. 43–46. Az erdélyi első kisebbségi nemzedékről ld. például Cseke Péter: *Paradigmaváltás egy „analógia nélküli” korban*. In: Uő: *Paradigmaváltó törekvések. Kisebbségi létértelmezések*. Kriterion Kiadó, Kolozsvár 2003.

<sup>5</sup> Csapody Miklós: Egy nemzedék iskolája: Erdélyi Fiatalok. *Tiszatáj*, 1984/7. 43. [http://tizataj.bibl.u-szeged.hu/12634/1/tizataj\\_1984\\_007\\_042-054.pdf](http://tizataj.bibl.u-szeged.hu/12634/1/tizataj_1984_007_042-054.pdf) (2018. 01. 04.)

<sup>6</sup> Disszertációnk a kérdés szakirodalmának nagy részével megegyezően ugyanis baloldali mozgalomként határozza meg a Sarlót. Baloldaliság alatt ez esetben olyan politikai eszmék, cselekvési tervek dinamikusan változó, a mozgalom egyes tagjai által igen sokféleképpen értelmezett szellemi tájékozódást értünk, amely a társadalmi egyenlőséget alapvető értéknek tartja és az általában a társadalom működőképességének fontos részeként kezeli a szociális jogok érvényesítését, valamint támogatja az állam érdemi szerepvállalását a társadalmi különbségek mérséklésében. A baloldaliság és a szocializmus fogalmának meghatározásához bővebben ld. Dános Árpád – Kovács Gábor: *A szociális eszmék fejlődése a modern szocializmusig*. A Pantheon Irodalmi Intézet Részvénytársaság Kiadása, Budapest, 1925. [http://mtdaportal.extra.hu/books/a\\_szocialis\\_eszmek\\_fejloedese.pdf](http://mtdaportal.extra.hu/books/a_szocialis_eszmek_fejloedese.pdf) 8. (2017. 11. 17.).

csehszlovákiai napilapokban, folyóiratokban megjelent cikkek, viták, állásfoglalások stb. Ezáltal a vizsgált másfél évtizedben különösen a mozgalom vezető szereplőinek – például (Kessler) Balogh Edgárnak, Jócsik Lajosnak, a Dobossy-fivéreknek, Kovács Endrének vagy Szalatnai Rezsőnek – az életútját tudtam nyomon követni.<sup>7</sup> A legfőbb forrásanyagot a debreceni Déri Múzeum Sarlós-gyűjteménye adta, ahol a mozgalomról összesen 139 doboznyi iratot gyűjtött össze Boross Zoltán, a Sarló egykori tagja. A gyűjteményben található források felhasználásának legfőbb nehézségét az iratok vegyes összetétele és azok rendezetlensége jelentette.<sup>8</sup>

Módszertanilag komoly feladat elé állított a sarlósok korabeli és későbbi írásainak az összevetése, ami kulcsfontosságú abból a szempontból, hogy a mozgalomról a kortársak körében, az 1938-1944 közötti években, majd pedig a pártállami évtizedekben kialakult képeket, véleményeket mindig értékükön kezeljük. A nemzedéki konfliktusok vizsgálatához elsősorban a két világháború közötti sajtóanyag jelentett segítséget. A korabeli lapok közül érdemes megemlíteni a sarlósok fórumává vált losonci *A Mi Lapunk*-at, valamint a *Vetés* című röpiratot. Később fontos orgánumot jelentettek számukra a pozsonyi *A Nap* és *A Reggel* című aktivista, azaz alapvetően kormánypárti lapok.

A Sarló kommunista fordulatát követően a Fábry Zoltán által szerkesztett *Az Út* című baloldali lap is sok esetben közölte a mozgalomhoz tartozó személyek írását. Emellett a csehszlovákiai magyarság legfontosabb politikai napilapja, a *Prágai Magyar Hírlap* szintén fontos adalékokkal szolgált a fiatalok szervezkedéséről és működéséről. A fenti lapok alapján betekintést nyertünk azokba a belső és külső vitákba, amelyek fontos részét képezték a sarlósok önmeghatározásának és ideológiai fejlődésének, választási helyzeteiknek.

A korabeli – személyes iratanyagok közül – éppen a sarlósok nézeteinek bemutatásához különösen értékes volt az a levelezés, amelyet a Debreceni Déri Múzeum Sarlós gyűjteményében és különféle hagyatékokban – pl. a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárának Szalatnai Rezső hagyatéki anyagában, vagy a Fórum Kisebbségkutató Intézet levéltárában – találtunk.

Magyarország, valamint Csehszlovákia korabeli kormányzati álláspontjára pedig elsősorban a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának belügyminisztériumi anyagai, különösen a rendőrségi jelentések, illetve külügyminisztériumi diplomáciai iratok – konzuli

---

<sup>7</sup> Balogh Edgár az apjától örökölt Kessler családnév helyett a Balogh vezetéknevet paraszti származású anyai nagyanyja után választotta és 1926-ban használta először. Balogh Edgár: *Hét próba*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1981.

<sup>8</sup> A munkában a DDM SGy jelzést használtuk a debreceni Sarlós-gyűjtemény jelölésére. A konkrét iratok beazonosításához Boross Zoltán alapján a „DSX-szel” kezdődő jelzeteket alkalmaztuk.

és követségi beszámolók segítségével nyerhettünk betekintést. Ezek közül kell kiemelni a Külügyminisztériumi Levéltár politikai iratanyagát (MNL OL K 63). Egyúttal fontos megemlíteni azokat a csehszlovákiai baloldali mozgalmakról is jelentéseket közlő dokumentumokat (MNL OL K 149-ben), amelyek a belügyminisztérium fontosabb nemzetiségi, munkásmozgalmi és egyéb bizalmas jellegű ügyeit tartalmazzák, és a sarlósok magyarországi megfigyeltetéséről, tevékenységük rendőri értékeléséről szintén fontos adalékokkal szolgálnak. Ugyanakkor segítségünkre voltak a Cseh Nemzeti Levéltár belügyminisztériumi iratai, amelyek a csehszlovák kormány korabeli – 1929-es álláspontját tükrözték.<sup>9</sup> Ezt egészítették ki a Szlovák Nemzeti Levéltár sarlós anyagai a belügyminisztérium pozsonyi osztályáról, amely Szarka László kutatásai nyomán került a Déri Múzeum Sarlós-gyűjteményébe.<sup>10</sup>

Természetesen hangsúlyozni kell, hogy a gyakran elfogult – befeketítő szándéktól sem mentes, főként helyi forrásokra támaszkodó – jelentéseket erős kritikával szükséges kezelni. Ezek célja sok esetben nem a szereplők, események reális értékelése, hanem éppen ellenkezőleg, a sarlósok közéleti diszkreditálása, a magyarországi kapcsolatok megnehezítése vagy éppen lehetetlenné tétele volt. Mint ahogyan hasonló óvatossággal és fenntartásokkal kell kezelni azokat a csehszlovák rendőrségi és közigazgatási jelentéseket is, amelyek a szlovákiai és kárpátaljai magyar ifjúsági mozgalmak megfigyelése alapján készültek.

A doktori disszertáció felépítésében vizsgált témakör történeti háttérének a megértéséhez fontosnak ítéltük a csehszlovákiai magyarság korabeli társadalmi, kulturális és politikai sajátosságainak a felvázolását. Ezen belül rámutatunk a nemzedéki kérdéskör sajátosságaira, az értelmiségi és részben a politikai elit szerepvállalásának a jelentőségére, a kisebbségi magyar egyéni és csoportos identitásformák dilemmáira. Mindebben sokszor támaszkodtunk a biográfiai forrásokra és módszerekre.<sup>11</sup> A több irányú elméleti megközelítések révén jóval teljesebbnek és körülhatároltabbnak láttuk a dolgozat kronológiailag felépített eseménytörténetét, az elemzési szempontok mentén elvégzett „dekonstrukciót”. Meggyőződésünk szerint a politikai és kulturális intézményi rendszerében eleve hiányos kisebbségi közösség történetét az 1920–1930-as évtizedek fordulóján a

---

<sup>9</sup> Národní archiv České republiky (NAČ). Prezídium Ministerstva vnitra (PMV). Archiv Ministerstva vnitra (AMV). „Új Arcú Magyarok” (Maďari nové tváre) „Sarló” Srp 225/489. 16. XII. 1929.

<sup>10</sup> DDM SGy. Rendőrségi bizalmas jelentések a Sarlóról, a sarlósokról, a Szent György Körről és csehszlovákiai Magyar írókról, az első Csehszlovák Köztársaság idejéből. Szarka László kutatásai Csehszlovákiában a sarlósok után. DSX. 86. 1198. 1–8.

<sup>11</sup> Ehhez ld. Egry Gábor: *Etnicitás, identitás, politika*, id. m. Bárdi Nándor – Filep Tamás Gusztáv – Lőrincz D. József: *Népszolgálat. A közösségi elkötelezettség alakváltozatai a magyar kisebbségek történetében*. Kalligram Kiadó, Pozsony, 2015.

generációs különbségekben, a nemzedéki megközelítésben lehet újszerűen, társadalom- és művelődéstörténeti folyamatként megragadni. A felvidéki-szlovákiai viszonyok közt teljességgel előzménytelen kisebbségi helyzetben, az 1920-as években lezajlott nemzedékváltás és az új viszonyok közt kiigazodni képes új értelmiségi elit rekrutációjának fogalmi hátterét így érdemes volt tisztáznunk.

A Sarló történetének rövid bemutatását követően a mozgalom személyi összetételének, valamint szervezeti felépítésének a leírására törekedtünk, ami a mozgalomhoz tartozó tagok és a szervezett működés megértése szempontjából fontos. A disszertáció következő részeiben a csoport ideológia profilját vizsgáljuk. Ennek megrajzolásában a mozgalom „klasszikus” – a szakirodalom által általánosan használt – periodizációt tekintettük kiinduló pontnak.<sup>12</sup> S bár az ideológiai elemzést érintő részeket kronológiai sorrendben közöljük, a mozgalom eszmei tájékozódásának, változásainak sokrétűsége miatt a fejezetek kialakításánál tematikus szempontokat is figyelembe kellett vennünk.<sup>13</sup>

A nemzedéki szerepvállalás című rész az első generációs élményektől – család, iskola, cserkészlet, stb. – jut el a mozgalom gombaszögi megalakulásáig. Ez az időszak (1925–1928) a Szent György Körben tapasztalt élményekhez, ideológiailag pedig az ún. népi irányvonalhoz köthető. A prágai magyar egyetemisták körében kibontakozott szocialista irányú elmozdulás egyúttal ennek az értelmiségi nemzedéknek a felívelő szakaszát is jelenti (1928–1930). Ugyanakkor külön fejezetet igényelt a szintén ezekben a kulcsfontosságú években felerősödött eszmei és nemzedéki vitáknak az elemzése, valamint a csehszlovákiai és magyarországi állami szervek hivatalos véleményének a megjelenítése a sarlósokról.

Ezt követően a mozgalom egy részének 1930 és 1931-es szélsőbaloldali radikalizálódását, annak okait és előzményeit vizsgáltuk. A szervezeti keretek felbomlásának folyamatát az 1931 és 1934 közötti periódust bemutató részben írtuk le. Az egyes fejezetek arra is rávilágítanak, hogy a (sarlós) értelmiségi gondolkodásban a magyarországi népi

---

<sup>12</sup> Vigh Károly például három szakaszt különböztet meg a Sarló mozgalom történetében. Az első időszakot (1925–1928) a Sarló előzményeihez kapcsolja. A következő szakaszt a gombaszögi tábortól a Sarló kongresszusáig datálja (1929–1931). A harmadik periódus pedig már a mozgalom hanyatlását jelenti (1932–1934). Vigh Károly: A felvidéki Sarló mozgalom története. *Valóság*, 2013/I–IV. <http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=145&lap=4> (2017. 22. 24.). Az általunk közölt tanulmányokban szintén hasonló, bár néhány ponton eltérő periodizációt használtuk. Ehhez ld. Bajcsi Ildikó: A Sarló mozgalom tevékenysége (1928–1934). *Phd hallgatók harmadik konferenciája*. 2014. május 6. [http://tortenelem.uni-eger.hu/public/uploads/mu-helybesze-lgete-sek10-nyomdai\\_56c5b7322a1f1.pdf](http://tortenelem.uni-eger.hu/public/uploads/mu-helybesze-lgete-sek10-nyomdai_56c5b7322a1f1.pdf) (2017. 11. 20.)

<sup>13</sup> A korabeli idézeteket a mai helyesírás szempontjai szerint alakítottuk ki. Néhány helyen az egyes források eltérő módon jelölték egy-egy sarlós személy nevét. Az általunk kialakított szövegben minden esetben a Fórum Kisebbségkutató Intézet által létrehozott A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona Csehszlovákia megalakulásától napjainkig című adatbázisban használt írásmódot alkalmaztuk.



mozgalom hatása, a korabeli kritika által narodnyikizmusként aposztrófált faluközpontú szociográfiai tényfeltárás fontosságának, illetve a szociális igazságosságnak a hangsúlyozása a csehszlovákiai magyaroknál az erdélyiekéhez hasonlóan igen szorosán összekapcsolódott. A sarlósok pedig ilyen szempontból is feltárták és „végigzongorázták” az alternatívákat. A sarlósok utóéletével, valamint a mozgalom érdemeivel és értékelésével az összegző fejezetben foglalkoztunk.

A mozgalom újraértelmezése azért is fontos, hiszen a Sarlót az eddigi szakirodalom nagy része mindig is leegyszerűsítve szemlélte: a pártállami évtizedekben, jórészt maguk az egykori sarlósok, de más, a baloldali értékeket abszolutizáló történészek is glorifikálták, a rendszerváltás után pedig negligálták vagy éppen diabolizálták a mozgalom történetét. Megint mások a nemzetileg elkötelezett kisebbségi értelmiség úttörőiként, esetenként pedig a szomszéd nemzetekkel való együttműködés szorgalmazóiként emlékeztek meg a később komoly szakmai pályát befutott sarlósokról.<sup>14</sup> Ennek fényében magától értetődően többféle, egymásnak gyakran ellentmondó Sarló-kép alakult ki az évek folyamán. A néprajzi szakirodalomban például a regösjárásoknak nevezett falukutatás és a szociográfiai munka alapján máig a pozitív értékelés dominál. Ezzel szemben a pártállami időszakban kialakult munkásmozgalom-központú elemzések a mozgalom kommunista fordulatát tekintették példamutatónak és szükségszerűnek. Ezzel szemben a rendszerváltást követően egyfajta démonizált „vörös Sarló” képe látszik kialakulni.<sup>15</sup>

A Trianon előtti Magyarországon született, de már jórészt Csehszlovákiában szocializálódott sarlósokról számos elemzés, szaktanulmány és adatközlés látott napvilágot. Ezek nagy részét azonban maguk a sarlósok írták, mégpedig főként a pártállami évtizedekben. Ezáltal a pártállami években jórészt a kommunista ideológiát valló egykori sarlósok által kreált legenda jóval nagyobb volt, mint annak tényleges korabeli súlya és szerepe. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy a mozgalom ideológiailag mindig sokrétű

---

<sup>14</sup> Cornelius, Deborah például az eddigi egyetlen – angol nyelven megjelent – Sarló-monográfiájában éppen a nemzeti elkötelezettséget, a nemzeti értékek és feladatok kisebbségi körülmények közötti újragondolásának jelentőségét emelte ki. Cornelius, S. Deborah: *In Search of the Nation. The New Generation of Hungarian Youth in Czechoslovakia 1925–1934*. Social Science Monograph, Boulder, Colorado, Columbia University Press, 1998.

<sup>15</sup> A Sarló szociológiai munkásságát állítják központba az etnológiai témájú munkák. Például: Paládi – Kovács Attila: *Tárgyunk az időben*. Ethnica, Debrecen, 2002, 35. A kommunista Sarló megteremtésében oroszlánrésze volt a volt sarlósok saját írásainak. Ezen kívül a pártállami években megjelent irodalom- és művelődéstörténeti összefoglalások is ezt húzták alá. Ehhez ld. Turczel Lajos: *Két kor mezsgyéjén*. Pozsony, Madách, 1967. A rendszerváltást követő a „kommunista Sarló” hiperkritikus ártértelezése kapcsán ld. főként Popély Gyula: Ez volt a Sarló (1.) *Irodalmi Szemle*, 2009/6. <http://irodalmiszemle.sk/2009/06/popely-gyula-ez-volt-a-sarlo-1>(2017. 11. 17), Uő: Ez volt a Sarló (2.) *Irodalmi Szemle*, 2009/7. <http://irodalmiszemle.sk/2009/07/popely-gyula-ez-volt-a-sarlo-2/> (2017. 11. 17)

maradt, egy időben több eszmei irányvonal is megfér egymás mellett.

A második világháború előtt született meg Jócsik „nemzedéki összefoglalója” 1939-ben *Iskola a magyarságra* címmel. Jócsik munkája az ún. „visszatért” könyvek sorában az első bécsi döntést követően a generáció húsz éves történetére emlékezik. Gyermekkori élményei és a regösjárások jelentősége mellett a Sarló mozgalomhoz kapcsolódó vitákat, akciókat is beépítette a munkába.<sup>16</sup> A mű nosztalgikus hangulatban idézi fel a kisebbségi lét egy-egy szakaszát. Ebből kifolyólag néhány esetben elfogult a nemzedéki vállalások kérdésében. Ezzel együtt Jócsik könyve fontos adalékokat tartalmaz a csehszlovák állam keretei között elsőként felnőtté vált értelmiségi nemzedék személyes élményeinek a megértéséhez. Elsősorban a sarlósok gyermek- és fiatalkori élményeinek tapasztalataihoz, az új értelmiség rekrutálódási folyamatának a megértéséhez és bemutatásához használtuk a könyvet. A kommunista éra időszakában napvilágot látott, két világháború közötti időszakot idéző sarlós visszaemlékezések közé tartozik például Balogh Edgár *Hét próba* című 1965-ös munkája, melyet később újra kiadtak, valamint Kovács Endre *Korszakváltás* című műve.<sup>17</sup> A Balogh által írt visszaemlékezés a Sarló mozgalom rövid ideig tartó szervezeti történetét részletezi. Azt azonban hozzá kell fűzni, hogy az 1960-as évek közepén készült könyv sok esetben a korabeli romániai magyar viszonyokra jellemző ideológiai szempontokat érvényesítve építette fel történeteit, ezért erős kritikával kell kezelni. Ennek ellenére – lévén, hogy a mozgalomról nem született más, ilyen részletességű munka – disszertációnk egyik alapvető forrásának számít. Azt is hozzá kell azonban tenni, hogy ha erre mód nyílt, fontosnak ítéltük más forrásokkal összevetni Balogh interpretációját. Kovács Endre *Korszakváltás* című emlékiratát szintén több fejezetben használtuk. Ezt a visszaemlékezést ugyancsak erős kritikai szűrőkkel kellett kezelni, bár a Sarló vezetőjéhez képest jóval elfogulatlanabb és kritikusabb képet ad a mozgalomról. Fontos, hogy a később akadémiai történészkarriert befutó Kovács a nemzedék története mellett egyfajta korrajzot is ad a két világháború közötti dél-szlovákiai viszonyokról. Érdekes szempontokat nyújtott például Balogh Edgár személyiségének az értékeléséhez, valamint a mozgalomhoz tartozó személyek ideológiai válaszútjainak az elemzéséhez.

A Sarló 1928. évi megalakulásának 50. évfordulóján, a Kádár-korszakon belül a kisebbségi magyarság irányában egyfajta politikai nyitás periódusaként is jellemezhető időszakban jelent meg a generáció tagjainak tanulmányait és visszaemlékezéseit közreadó *Ez*

---

<sup>16</sup> Jócsik Lajos: *Iskola a magyarságra. Egy nemzedék élete húsz éves kisebbségben*. Nyugat, Budapest, 1939.

<sup>17</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1965. Második kiadás: Uő: *Hét próba*, id. m. Kovács Endre: *Korszakváltás*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1981.

volt a *Sarló* című kötet.<sup>18</sup> A nemzedék tagjai – köztük Balázs András, Balogh Edgár, Dobossy László, Ferencz László, Horváth Ferenc, Nagyidai Ernő – voltak a könyv szerzői. A mozgalom dokumentumait és bibliográfiáját is összegyűjtő kötet összesen tizennégy tanulmányt tartalmaz. Az elemzések több szempontból vizsgálták a *Sarló* szerepét. Dolgozatunk számára a kötet elsősorban a mozgalom kommunista párttal és a cseh, valamint a szlovák mozgalmakkal való kapcsolatokról tartalmazott értékes adalékokat. Mivel azonban ezt az összefoglalót is a pártállami években jelentették meg, ideológiai szempontból ennek az évfordulás reprezentatív munkának az érvei és állításai szintén erős kritikára szorulnak. Azt is hozzá kell tenni, hogy a kötetben megjelent szerzők nagy része a pártállami rendszerhez hű sarlósok közül került ki, az ő tanulmányaik emiatt szintén nem mindig könnyítették meg számunkra a mozgalom tárgyilagos ideológiai elemzését.

A memoárok közül az 1948 után Nyugat-Németországban élt és ezért ideológiai és cenzurális korlátok nélkül alkotó Peéry Rezső „visszaemlékező” munkáját kell kiemelni, amely 1994-ben *A végzet bábjátéka avagy Peremmagyarok az idő sodrában* címmel jelent meg.<sup>19</sup> A neves esszéíró visszaemlékező írásait Filep Tamás Gusztáv és Tóth László válogatta össze. A kisebbségi időszakot, valamint a visszatérést követő változásokat központba állító visszaemlékezések közül elsősorban Peéry gyermekkori élményeihez és a családjához kapcsolódó történeteket használtuk a munkához. Ezek ideológiailag árnyalják Balogh, valamint Kovács kommunista narratíváját. Mindenesetre tény, hogy a rendszerváltozásig a mozgalomról többségében idealizált értékelések, politikailag elfogult munkák jelentek meg.

Bár Deborah Cornelius egyesült államokbeli történész angol nyelvű doktori értekezésében ideológiailag elfogulatlan értékelést adott, de csak csekély mértékben támaszkodott azokra a levéltári forrásokra, amelyek révén árnyaltabb képet kaphatunk a mozgalom ideológiai változásainak soktényezős folyamatáról.<sup>20</sup>

A rendszerváltozást követően, 2016-ban jelent meg Molnár Imre összeállításában a két világháború közötti fiatal nemzedék néhány tagjával készült *„Gyűlölködés helyett összefogás”* című interjúkötet, amelyből a Boross Zoltánhoz, valamint Dobossy Lászlóhoz

---

<sup>18</sup> Sándor László (összeáll.): *Ez volt a Sarló. Tanulmányok, emlékezések, dokumentumok.* Kossuth – Madách, Budapest, 1978.

<sup>19</sup> Peéry Rezső: *A végzet bábjátéka avagy Peremmagyarok az idő sodrában.* (Filep Tamás Gusztáv – Tóth László vál.) Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1994.

<sup>20</sup> A disszertáció alapján adta ki Cornelius angol nyelvű könyvét a mozgalomról. Cornelius, S. Deborah: *In Search of the Nation*, id. m.

kapcsolódó írást használtuk fel a dolgozatban.<sup>21</sup> Ezek az interjúk azért értékesek a munka szempontjából, mivel a rendszerváltást követően, egy újabb ideológiai-politikai átalakulást követően készültek. A Boross-interjú például izgalmas adalékokkal szolgált annak a kérdésnek a megválaszolásához, mennyire függött össze a sarlós mozgalom megszerveződése az egyetemi cserkészethez kapcsolódó élményekkel, tapasztalatokkal.

Disszertációnk alapvető feladatának tehát azt tekintettük, hogy a sarlósoknak mint nemzedéki csoportnak és mozgalomnak, illetve mint a pályájukon igen gyorsan jelentős szakmai teljesítményt nyújtó értelmiségieknek a szerepét, helyét megpróbáljuk minél sokoldalúbban, reálisabban és életszerűen feldolgozni és értékelni. Minderre abban a reményben törekedtünk, hogy a 20. századi kisebbségtörténeti összképben kétségkívül fontos és pozitív szerepet játszó nemzedék emlékezetét a következő években, évtizedekben nem a szélsőséges megközelítések – a kritikátlan rajongás vagy a parttalan gyűlölködés gesztusai és hangjai – fogják meghatározni.

---

<sup>21</sup> Molnár Imre (szerk.): *„Gyűlölködés helyett összefogás.” Adalékok a két világháború közti csehszlovákiai magyar értelmiségi és diákmozgalmak történetéhez.* Történelemtanárok Társulása – Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2016.

## 2. Történeti háttér, értelmezési keretek

### 2.1. A csehszlovákiai magyarság társadalmi sajátosságai a két világháború között

1920-ban, a trianoni békeszerződés megkötése után az újonnan megalakult Csehszlovákiában körülbelül 800 ezer magyar anyanyelvű lakos élt.<sup>22</sup> Bár a Csehszlovák Köztársaság a kor viszonyai között sok szempontból a közép-európai régió leginkább demokratikus államának számított, nemzetiségpolitikai megközelítésben inkább „kétarcú” vagy „látszatomokráciaként” írható le.<sup>23</sup> A masaryki csehszlovák állameszme „emberarcú nacionalizmusa” mögött erőteljes asszimilációs törekvések, a kompakt német, magyar, lengyel, rutén területek különleges státuszát biztosító autonómiákról hallani sem akaró centralizációs szándékok voltak jelen. Az 1920. évi parlamenti választásokig tartó, az újabb cseh történetírásban is „nemzeti diktatúraként” jellemzett rövid periódusban az új állam alkotmányos kereteinek a kialakítását az ideiglenes nemzetgyűlés az ország több mint egyharmadát kitevő kisebbségi képviselők nélkül végezte el.<sup>24</sup>

Jóllehet a Monarchia utódállamai közül az 1920–1930-as években itt érvényesültek leginkább a polgári demokratikus jogok, ezek az intézményi keretek távolról sem tudták

<sup>22</sup> A csehszlovákiai magyarság kezdeti létszámát nem lehet pontosan megállapítani. A Magyar Királyság utolsó, 1910-es népszámlálás adatai, melyek a lakosság anyanyelvi bevallása alapján rögzítették a népesség etnikai viszonyait, az 1918–1919-ben Csehszlovákiához került „szlovenszkói” és „ruszinszkói” területeken 1 066 577 magyar anyanyelvűt számoltak össze. Az 1919. évi Šrobár-féle szlovákiai összeírás nemzetiségi adatai szerint összesen 698 565 magyar nemzetiségű személy élt Szlovákiában. Tišliar, Pavol: *Mimoriadna sčítanie ľudu na Slovensku z roku 1919. Príspevok k populačným dejinám Slovenska*. Statis, Bratislava, 2007, 66. 1921-ben a csehszlovák népszámlálások Csehszlovákiában már csak 744 621, 1930-ban pedig 692 121 magyar „nemzetiségűt” mutattak ki. *Statistická ročenka republiky Československé*. Vydal Státní úřad statistický. Praha, 1934. Nakladatel Orbis, Tiskařská nakladatelská a novinářská společnost akciová, 1934, 11. Vö: Simon Attila: *Egy rövid esztendő krónikája. A szlovákiai magyarok 1938-ban*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2010, 11–12. Vö: Turczel Lajos: *Két kor mezsgyéjén*, id. m. 13–14. Vö: Popély Gyula: *Népfogyatkozás. A csehszlovákiai magyarság a népszámlálások tükrében 1918–1945*. Írók Szakszervezete Széphalom Könyvműhely – Regio, Budapest, 1991. 23–32; László Gyurgyík László: *A (cseh)szlovákiai magyarság demográfiai, valamint település- és társadalomszerkezetének alakulása 1918–1998*. In: *A (cseh)szlovákiai magyar*, id. m. 81–91. Vö: Angyal Béla: *Érdekvédelem és önszerveződés. Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből 1918–1938*. Fórum Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó, Galánta – Dunaszerdahely, 2002.

<sup>23</sup> Az első Csehszlovák Köztársaság demokratikus viszonyainak ellentéteiről, a parlamentáris demokrácia törvényeiről és azok alkalmazásának feszültségeiről ld. Zemko, Milan: *Občan, spoločnosť, národ v pohybe Slovenských dejín*. Historický ústav SAV, Bratislava, 2010, 103–112.

<sup>24</sup> A két világháború közötti Csehszlovákia nemzetiségi kérdés 1938-hoz vezető cseh szempontjairól bővebben ld. a témában megjelent legfontosabb historiográfiai újdonságokról is számot adó következő munkát: Němeček, Jan – Kuklík, Jan: *Od národného státu ke státu národnosti? Národnostní statut a snahy o řešení menšinové otázky v Československu v roce 1938*. Karolinum, 2013, 7–11. Vö: Csehszlovákia megalakulásának komplex kérdéseit – elsősorban Szlovákia integrálásának a problematikáját – vizsgáló következő munkával: Krajčovičová, Natália: *Slovensko na ceste k demokracii*. Historický ústav SAV, Bratislava, 2009. A nemzetiségi kérdés további vonatkozásairól, a csehekkel és szlovákokkal szemben megjelenő sztereotípiákról a két világháború közötti magyar intelligencia részéről ld. Simon Attila: *Menšinové stereotypy*, id. m.

teljes mértékben biztosítani a nemzeti és a nemzetiségi kérdés megoldását. Így például Prága még a Kárpátalja autonómiájára vállalt nemzetközi kötelezettségének sem tett eleget.<sup>25</sup>

A csehszlovákiai magyarság állampolgársági, nyelvi, tulajdonjogi sérelmei mellett az új országba kényszerközösségként került népcsoportként a magyar nyelvű oktatást és az egyházakat érintő negatív változásokkal szembesült.<sup>26</sup> Ezzel is összefüggésbe hozható a csehszlovákiai magyarság számának gyors és folyamatos csökkenése az első Csehszlovák Köztársaság két évtizedében. Bár a Monarchiában megtartott 1910-es népszámláláshoz képest a magyarság 250 ezer fős fogyatkozását mutató 1921. évi népszámlálási adatok még elsősorban nem a köztársaság asszimilációs politikájából fakadtak, az államváltásnak sok szempontból szerepe volt a magyar közösség létszámának a csökkenésében.<sup>27</sup> Ebben egyrészt a magyar értelmiség és középosztály önkéntes, vagy kényszerű elvándorlása, menekülése, a békeszerződésben biztosított állampolgársági opció lehetősége játszott közre. A kisebbségi helyzetbe került magyarság az államtól leginkább függő középosztálybeli elemeinek, hivatalnokainak, tanítóinak és tanárainak nagy része ugyanis – több mint 100 ezer magyar – Magyarországra menekült.<sup>28</sup> Másrésztől figyelembe kell venni a nagyobb városok változó

---

<sup>25</sup>A polgári demokratikus jogok érvényesülésében nagy szerepe volt az „államalapító” T. G. Masaryk köztársasági elnöknek. A nyugati demokratikus államok – USA, Franciaország – példájára létrehozott törvények azonban nem tudták elfedni a nemzetiségi kérdés megoldatlanságát. Ehhez ld. Tóth, Ondrej: *Nemzeti kisebbségek Csehszlovákiában 1918–1938. Nemzetállamból többnemzetiségű állam? Kézirat.*

<sup>26</sup>Ehhez ld. Flachbart Ernő: *A csehszlovákiai népszámlálások és a felvidéki kisebbségek nyelvi jogai.* Dunántúli Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda, Pécs, 1935, 12–18. A kisebbségek nyelvhasználatának gyakorlati nehézségeire is rámutat: Rychlík, Ján: *The Situation of the Hungarian Minority in Czechoslovakia 1918–1938.* In: Eiler, Ferenc – Dagmar Hájková et al.: *Czech and Hungarian Minority Policy in Central Europe 1918–1938.* Masarykuv ústav a Archiv – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Prága – Budapest, 2009, 30–31.

<sup>27</sup>A később Szlovákiának nevezett területen az 1910-es népszámlálás szerint 884 309 fő élt, amelyből ugyanezen a részen 1919-ben 698 565, 1921-ben pedig 634 827 vallotta magát magyarnak. Tišliar, Pavol: *Mimoriadna sčítanie*, id. m. 66; *Statistická ročenka republiky Československé.* Vydal Státní úřad statistický. Praha 1934. Nakladatel Orbis. Tiskařská nakladatelská a novinářská společnost akciová, 11. Vö: Simon Attila: *Egy rövid esztendő*, id. m. 11–12.

<sup>28</sup>Az Országos Menekültügyi Hivatal adatai szerint 1918 novembere és 1920 decembere között 101 762 csehszlovákiai magyar menekült át Magyarországra. Simon Attila: *Egy rövid esztendő*, id. m. 12. Erről ld. bővebben: Simon Attila: *Elképzelések és tervek Dél-Szlovákia szláv betelepítésére az első köztársaságban lezajlott földreform keretén belül.* *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2003/2. 103–118. Vö: Petrichevich Horváth Emil: *Jelentés az Országos Menekültügyi Hivatal négyévi működéséről.* Pesti Nyomda, Budapest, 1924. 37. A szlovenszói magyar állami alkalmazottak köréhez tartozó menekültek 1920-as megoszlásáról Mócsy I. István a következőket írja: állami tisztviselők: 1926, megyei tisztviselők: 915, bírók és ügyészek: 493, általános iskolai tanárok: 2121, kereskedelmi középiskolai tanárok: 360, gimnáziumi tanárok: 276, szakiskolai tanárok: 65, óvodai tanárok: 345, tanárképzői tanárok: 76. Összesen: 6577. Mócsy I. István: *The Effects of World War I The Uprooted: Hungarian Refugees and Their Impact on Hungary's Domestic Politics*, 1918–1921. New York, 1983. A menekültkérdéssel foglalkozik továbbá: Ablonczy Balázs: *Sérelem, jogfolytonosság, frusztráció. Kisebbségkutatás*, 2008/ 2. [http://www.hhrf.org/kisebbssegkutatatas/kk\\_2008\\_02/cikk.php?id=1564](http://www.hhrf.org/kisebbssegkutatatas/kk_2008_02/cikk.php?id=1564) (2015. 03. 15.), Az optálásról a trianoni döntés VII. része rendelkezett. Ennek értelmében az egykori Osztrák Magyar Monarchia azon állampolgárai, akik a döntés után Magyarország határain kívül rekedtek, elveszítették magyar állampolgárságukat. A rendelkezés viszont olyan lehetőséget biztosított számukra, mely szerint az állampolgárságukat elvesztő 18 év feletti személyek a békeszerződés életbelépeése után egy évig igényelhetik korábbi státuszuk fenntartását. Az optálást és a kiköltözést így a trianoni békeszerződés elfogadását követően

identitású lakosságát, akik az államváltást követően a csehszlovák propaganda hatására identitást váltottak. Ez több tízezer veszteséget okozhatott a csehszlovákiai magyarságnak.<sup>29</sup>

A csökkenés harmadik okát a népszámlálások eltérő módszere jelentette. A magyarországi adatfelvételtől eltérően ugyanis a csehszlovák népszámlálás az anyanyelv kategóriája helyett a nemzetiséget vette figyelembe. Ezzel függött össze az a változás, hogy a Csehszlovákiához került zsidóság nagy többsége (84 000 fő) élt azzal a lehetőséggel, hogy zsidó nemzetiségűnek vallhatta magát.<sup>30</sup>

A magyarság állapotát a népszámlálások mellett a népmozgalmi adatok mutatják, melyek szerint a születési és halálozási arány a két világháború közötti korszakban végig a szlovákiai átlag alatt volt.<sup>31</sup> Tíz évvel később, 1930-ban újabb tíz százalékos fogyást regisztrált a második csehszlovákiai népszámlálás. Ez már egyértelműen az asszimiláció, illetve a dualizmuskori népszámlálások során statisztikailag magyarként regisztrált szlovákok visszaszlovákosításának a számlájára írható, aminek következtében Szlovákia összlakosságán belül a magyarság arányszáma a húsz százalékos szint alá csökkent. A 17,58%-os részesedéshez a szepességi, sárosi, Vág-völgyi városi magyar szórványok igen erős csökkenése – elvándorlása, elszlovákosodása – is hozzájárult. A gyors nemzetváltási folyamatok tehát elsősorban a nyelvhatár fölötti régiókat érintették, ahol a magyar kulturális és oktatási intézmények hiányában a magyarság gyors beolvadását többé nem lehetett megakadályozni.<sup>32</sup> Simon Attila a népmozgalmi adatok alapján ugyanakkor feltételezi, hogy 1930 és 1938 között a magyarok fogyása megállt.<sup>33</sup> Az új politikai viszonyok közé került kisebbségi magyarság társadalmi fejlődésének nehézségeit a dél-szlovákiai járások és városok gazdasági és társadalmi problémái tovább növelték.<sup>34</sup> A jórészt falvakban és

---

1921. július 26-ától egy éven belül végre kellett hajtani. Szűts István Gergely: Barakkok és tisztviselővillák. A trianoni menekülteket befogadó miskolci telepek helyzete az 1920-as években. *Kisebbségkutatás*, 2009/3. [http://www.hhrf.org/kisebbssegkutatasa/kk\\_2009\\_03/cikk.php?id=1741](http://www.hhrf.org/kisebbssegkutatasa/kk_2009_03/cikk.php?id=1741) (2015. 03. 15.)

<sup>29</sup> Simon Attila: *Egy rövid esztendő*, id. m. 13.

<sup>30</sup> Simon Attila körülbelül 100 ezerre teszi a Magyarországra menekültek számát, 84 ezerre a zsidóság számlájára írható veszteséget, 13 ezer főt pedig a rendezetlen állampolgárságú magyarokhoz sorol. S mintegy ötvenezer főre becsüli a statisztikai magyarok identitásváltását. Uo. 13.

<sup>31</sup> Uo. 14–15.

<sup>32</sup> 1930-ban Szlovákiában 572 186 személy vallotta magát magyarnak. *Statistická ročenka republiky Československé*. Vydal Státní úřad statistický. Praha 1934. Nakladatel Orbis. Tiskařská nakladatelská a novinářská společnost akciová. 11. A magyar oktatás hiányosságait a két világháború közötti statisztikák is alátámasztják. A kisebbség 1921 és 1930 között magyar felsőoktatási intézményekkel abszolút nem rendelkezett. Az 1929/30-as tanévben 5 gimnáziummal, 1 tanárképző intézettel, 16 mezőgazdasági népiskolával, 5 kereskedelmi iskolával, 5 felsőfokú kereskedelmivel, 1 ipari szakiskolával, valamint 29 felsőfokú mesterképző iskolával rendelkezett. A magyarságnak az állami iskolákon belül 14 városi és 803 falusi (népi) iskolája, ezen kívül 33 óvodája és bölcsődéje, valamint egy speciális iskolája volt. Uo. 250.

<sup>33</sup> A magyar népesség szlovákiai részaránya azonban tovább csökkent és 17% alá eshetett. Simon Attila: *Egy rövid esztendő*, id. m. 17.

<sup>34</sup> Turczel Lajos: *Két kor mezsgyéjén*, id. m. 19–20.

kisvárosokban élő magyarságnak a 65,3%-a dolgozott a mezőgazdaságban.<sup>35</sup> A többségében falusi népesség körében a mezőgazdaságban dolgozók aránya 1921 és 1930 között tovább nőtt, amiben a protekcionista csehszlovák iparfejlesztési politika is közrejátszott.<sup>36</sup>

**1. táblázat: A csehországi, a szlovákiai és a kárpátaljai nemzetiségek foglalkozási ágak szerinti megoszlása 1930-ban<sup>37</sup>**

Foglalkozási ágak	Csehország		Szlovákia				Kárpátalja					
	cseh	német	cseh	német	magyar	zsidó	cseh	orosz, rutén	német	magyar	zsidó	országos átlag
<b>Mezőgazdaság</b>	26,0	20,7	57,6	29,2	65,3	7,1	16,7	81,7	50,5	61,5	21,5	34,6
<b>Ipar és kézművesipar</b>	38,8	48,2	18,8	34,3	16,9	20,2	21,5	6,4	21,1	17,8	24,3	34,9
<b>Kereskedelem és pénzügyek</b>	8,5	9,3	4,3	9,4	3,7	53,0	5,3	0,6	2,3	3,7	33,7	7,4
<b>Közlekedés</b>	7,2	4,2	5,7	3,5	2,5	1,8	9,0	2,1	3,2	3,7	5,4	5,5
<b>Közszolgálat és szabad foglalkozások</b>	5,5	4,1	4,7	5,0	3,8	7,3	28,9	2,0	3,7	4,2	4,5	4,9
<b>Házi és személyi szolgálat</b>	1,5	1,5	0,7	1,4	0,8	0,6	0,9	0,4	0,4	1,0	0,7	1,2
<b>Egyéb</b>	11,0	11,5	6,5	9,0	6,7	9,6	5,5	6,4	5,6	8,0	9,4	10,0

<sup>35</sup>A harmincas évek második felében egyébként a szlovákiai magyarok több mint 90%-a Dél-Szlovákiában élt. Simon Attila: *Egy rövid esztendő*, id. m. 18. Szlovákia település-földrajzi adottságaival is összhangba hozható, hogy a magyarság nagy részét a falusi népesség alkotta. 1930-ban például a magyarság 80%-a falusi jellegű településen élt. Uo. 21. Az első Csehszlovák Köztársaság statisztikai egyébként szintén azt igazolták, hogy amíg 1930-ban 691 923 magyar nemzetiségű csehszlovák állampolgárból 441 262 személy dolgozott a mezőgazdaságban. *Statistická ročenka republiky Československé. Vydal Státní úřad statistický, Praha, 1937.* Nakladatel Orbis, Tiskařská nakladatelská a novinářská společnost akciová. II. 72, 103, 108. Szlovákia iparosodásának két világháború közötti alacsony szintjéről, annak rendszeréről – a világgazdasági válság hatásairól és az ipar előzményeiről ld. Hallon, Ludovít: *Príčiny, priebeh a dôsledky štruktúrnych zmien v hospodárstve medzivojnového Slovenska.* In: *Milan Zemko – Valerián Bistrický: Slovensko v Československu (1918–1939).* Veda, Bratislava, 2004, 293.

<sup>36</sup> Simon. Attila: *Egy rövid esztendő*, id. m. 24.

<sup>37</sup> Az 1. táblázat forrása: Simon Attila: *Egy rövid esztendő*, id. m. 23.



Ennek a gazdasági alapú asszimilációs nyomásnak a csúcspontját az 1920-as években levezényelt földreform nacionalista szempontjai és gyakorlati megoldásai jelentették. A 70–90%-ban magyarlakta dél-szlovákiai járásokban a földreform során kiosztott földtulajdonnak mindössze 19%-át kapták magyarok. A mezőgazdaságon belül kialakult kedvezőtlen társadalmi rétegződés következtében a föld nélkül maradt magyar lakosság elszegényedését gyakran a városokba vándorolva próbálta ellensúlyozni.<sup>38</sup> Itt sokszor akár jövedelemkiegészítés céljából – alkalmi munkákat vállalva jutott megélhetéshez.<sup>39</sup> A cseh területekre összpontosított iparpolitika hatását egyaránt jelzi az iparból és kézművességből élő magyarság 16,1%-os aránya.<sup>40</sup>

A csehszlovák nemzetiségpolitika nacionalista szempontjait bizonyítja a magyarság társadalmi pozícióvesztése a középosztályon belül. Amint arra már fentebb utaltunk, ez részben abból adódott, hogy az értelmiségi és a köztisztviselő középosztály nagy része Magyarországra menekült. Ehhez társult az a tény, hogy a magyar nemzetiségű állami alkalmazottak száma és aránya az első Csehszlovák Köztársaságban végig alatta maradt a nemzetiségi arányszámoknak. Az országos hivatalokban például szinte alig voltak magyarok, a postai és vasúti alkalmazottak körében pedig ugyancsak elenyésző volt a kisebbség aránya.<sup>41</sup> A Csehszlovákiában maradt, állami alkalmazásból kihullt magyar középosztály nagy része ilyen körülmények közt fokozatosan deklasszáldott, vagyis alacsonyabb társadalmi osztályba esett vissza. A társadalmi jelenség általában azokat az állami alkalmazásban álló középosztálybeli magyarokat érintette, akik kényszerből, vagy önszántukból – pl. az állameskü megtagadása miatt – megváltak munkahelyüktől, ők alacsonyabb társadalmi kategóriába hulltak vissza.<sup>42</sup>

---

<sup>38</sup> Uo. 25. A földreform következményeiről a magyarság körében bővebben ld. Uő: *Telepesek és telepes falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2008.

<sup>39</sup> Simon Attila: *Egy rövid esztendő*, id. m. 26.

<sup>40</sup> Uo. 27. A csehszlovákiai magyarság gazdasági közösség-szervezés legfontosabb ágát jelentette a szövetkezeti mozgalom. A legjelentősebb fogyasztási és hitelszövetkezet a Hanza Szövetkezeti Áruközpont volt. Erről ld. bővebben: Gaucsík István: *A jog erejével. A szlovákiai magyarság gazdasági önszerveződése*. Kalligram, Pozsony, 2008.

<sup>41</sup> A magyarok legalacsonyabb száma a fegyveres erők esetében mutatkozott. A közigazgatásban dolgozó magyarok aránya (5,2%) is elenyésző volt. Simon Attila: *Egy rövid esztendő*, id. m. 30–31. A szabadfoglalkozású értelmiségiek között a magyarok valamivel nagyobb részben volt jelen, később ebben a tekintetben is negatív irányú változások álltak be. Uo. 31.

<sup>42</sup> Nem sokkal az államfordulat után eskü (hűségfogadalom) letételére hívták fel a magyar közhivatalnokokat és a közalkalmazottakat Csehszlovákiában. Nagyrésztük azonban megtagadta az eskütételt, amit a csehszlovák hatóságok az állam elleni demonstrációnak minősítettek, s az esküt megtagadókat állásukból elbocsátották. Az új állam iránti lojalitást nem vállalók többsége önként vagy kényszerből Magyarországra távozott. Ráadásul Csehszlovákiában az állampolgárságot a községi illetőséghez kötötték, viszont nem ismerték el a Magyarországon alkalmazott hallgatóságos illetőség-szerzést, tehát a korábbi magyar törvényi állapotot. Emiatt sokan rövidebb-hosszabb idő múltán a jogbizonytalanság állapotába kerültek, ami gyakran az országból való kiutasítással ért véget. Turczel Lajos: *Két kor*, id. m. 21.

A disszertációban vizsgált sarlós csoport tagjainak jórésze szintén ilyen deklasszálódott középosztálybeli családból származott. Másik részük paraszti, vagy munkás-felmenőkkel rendelkezett. A fiatalok identitásvilágára, értelmiségi életútjuk alakulására rányomták bélyegüket a nehéz családi körülmények, az egyetemi tanulmányaik során őket végig kísérő nélkülözés. Emiatt az egyetemválasztást is meghatározta szociális hátterük. Az egyetem elvégzése után szakmai elhelyezkedésüket pedig tovább nehezítette a hiányos csehszlovákiai magyar intézményrendszer.

**2. táblázat: A diákok száma a prágai Károly Egyetemen nemzetiségek szerint 1918 és 1924 között (téli szemeszter)<sup>43</sup>**

Nemzetiség	1918/19	1919/20	1920/21	1921/22	1922/23	1923/24
csehszlovák			7655			
cseh	5503	6377		6674	6157	6033
szlovák	33	163		357	401	398
orosz, ukrán, ruszin	27	116	310	874	1086	1276
német	4	19	24	20	25	24
<b>magyar</b>	-	<b>2</b>	<b>50</b>	<b>15</b>	<b>13</b>	<b>24</b>
lengyel	43	31	19	19	33	40
roman	-	6	19	31	8	14
zsidó	1	4	5	16	30	84
szerb, horvát, szlovén	235	569	759	708	337	195
bolgár	1	18	102	88	49	44
egyéb	5	3	8	12	11	28
Összesen	5852	7308	8951	8814	8150	8160

<sup>43</sup> A táblázat forrása: Ratajová, Jana (red.): *Pražský student. Univerzitní studenti v dějinách Prahy. Publikace k výstavě*. Clam-Gallasův palác 14. listopadu 2008 - 1. února 2009. Scriptorium, Praha, 2008, 48–59.

A fiatalok szinte teljes egészében kiszorultak a köztisztviselői munkahelyekből, illetve az értelmiségi pályák is korlátolt mértékben voltak elérhetőek számukra. Mindezt fokozták az 1920-as évek végén, 1930-as évek elején a gazdasági világválság csehszlovákiai hatásai. Tehát számukra a középosztályban való megmaradás állandó bizonytalanság érzésével és folyamatos egzisztenciális problémákkal párosult. Ez pedig sokszor fogékonyá tette őket az antikapitalista, vagy szélsőséges ideológiák irányába.

**3. táblázat: A diákok száma a prágai Károly Egyetemen nemzetiségek szerint 1924 és 1930 között (téli szemeszter)<sup>44</sup>**

Nemzetiség	1924/25	1925/26	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30
csehszlovák		6483	6777	7367		8653
cseh	6102				7397	
szlovák	313				495	
orosz, ukrán, ruszin	1110	947	795	585	395	343
német	16	21	20	28	46	31
<b>magyar</b>	<b>29</b>	<b>65</b>	<b>98</b>	<b>168</b>	<b>233</b>	<b>325</b>
lengyel	37	62	46	59	41	76
román	64	35	32	16	22	19
zsidó	304	409	339	414	478	829
szerb, horvát, szlovén	130	88	69	53	44	53
bolgár	50	22	27	32	36	67
egyéb	40	44	34	32	26	39
Összesen	8195	8176	8237	8754	9213	9934

<sup>44</sup> Uo.

Ugyancsak a csehszlovákiai magyar fiatal értelmiség hátrányos helyzetére hívja fel a figyelmet a kisebbség alulreprezentáltsága a csehszlovák felsőoktatási intézményekben. Az 1929/30-as tanévben a csehszlovák egyetemeket ugyanis 501 magyar látogatta, közülük 272-en Prágában, 13-an Brünben, 216-an pedig Pozsonyban tanultak. Míg az 1929/30-as tanévben a csehszlovák egyetemekre 501, a német nyelvűekre 526 magyar járt.<sup>45</sup>

A Károly Egyetem statisztikái is jól mutatták, hogy az 1920-as években az összlakossághoz képest nagymértékben alulreprezentált volt a magyarság aránya a prágai felsőoktatási intézményben. Bár a magyar diákok száma az 1925 és 1931 között 29 főről 325 főre növekedett, az 1930-as évek második felében ismét csökkenés vette kezdetét. A magyarság összlétszámához képest pedig a két világháború közötti időszakban mindvégig nagymértékben alulreprezentált volt a magyarság aránya a prágai Károly Egyetemen.

**4. táblázat: A diákok száma a prágai Károly Egyetemen nemzetiségek szerint 1930 és 1936 között (téli szemeszter)<sup>46</sup>**

Nemzetiség	1930/31	1931/32	1932/33	1933/34	1934/35	1935/36
csehszlovák	8653	8956	9254	9346	9446	8974
orosz, ukrán, ruszin	343	309	272	229	234	215
német	31	52	65	71	81	68
<b>magyar</b>	<b>325</b>	<b>352</b>	<b>360</b>	<b>333</b>	<b>314</b>	<b>260</b>
lengyel	76	116	55	55	47	44
román	19	18	14	10	7	7
zsidó	829	1016	515	394	392	338
szerb, horvát, szlovén	39	45	34	27	22	20
bolgár	76	90	87	81	48	54
egyéb	44	52	25	27	23	26
Összesen	10435	11006	10681	10573	10614	10006

<sup>45</sup> Ugyanakkor az is jól látszik, hogy az 1920/21-es tanévben 1200 magyar főiskolás volt Csehszlovákiában, a következő évben már csak 813. Ez 1929/30-ra azonban 1127-re növekedett. *Statistická příručka republiky Československé*. IV. Sestavil: Státní úřad statistický V Praze. Nákladem státního úřadu statistického – v komisi kníhkupectví Bursík a Kohout, 1932, 241.

<sup>46</sup> Uo.

## 2.2. A kisebbségi magyar értelmiség/elit megszerveződése az első Csehszlovák Köztársaságban

A disszertáció az értelmiség és az elit fogalmát a korabeli kisebbségi magyar viszonyok közt szinonimaként használja, lévén a két fogalom a társadalomtudományi diskurzusokban sokszor eleve összefonódik.<sup>47</sup> Például Bibó István értelmezésében is gyakori ez az összekapcsolódás.<sup>48</sup> A fogalmak összemosódásában egyébként gyakran közrejátszik egy-egy történelmi korszak és a társadalom különböző igénye és viszonya.<sup>49</sup>

A dolgozatban vizsgált kisebbségi értelmiségi elit meghatározásához elsősorban a Bibó István által használt fogalmat tartjuk alkalmasnak, amelyet *Elit és szociális érzék* című művében alkalmazott. Bibó elitfelfogása szerint, amely egyébként a magyar népi mozgalom gondolati alapjait tükrözi, azok az elithez tartozók, „*akikben a közösség céljai tudatosan kiformalódnak*”.<sup>50</sup> Bibó szerint a szociális érzék az elitek „*rétegének legfontosabb erénye. [...] Különösen abban a formában szoktuk ezt hallani, hogy az új nemzedéket, a jövőendő elitet, a leendő vezetőket több szociális érzékre kell nevelnünk, mint amennyi a régi vezető rétegnek volt*”.<sup>51</sup> Szerinte az elit a társadalmon belül mindig fontos szerepet játszik, ezzel együtt a társadalmi csoport feladatait egy mélyebb szintű erkölcsi minta közvetítésében,

---

<sup>47</sup>A társadalomtudományi vizsgálatokban az elit és az értelmiség vizsgálatának az összefonódásait az 1960–70-es évekre vezeti vissza Szabari Vera írásában. Szabari Vera: *Társadalmi elitkutatások*, id. m. 16.

<sup>48</sup>Mindazonáltal jelezni kell, hogy a társadalomtörténet általában különválasztja az értelmiség és az elit kategóriáját. Gyáni Gábor például az elitet felső társadalmi réteggént jeleníti meg, míg az értelmiséget külön kategóriaként kezeli és az értelmiségi középosztály részeként definiálja. Megkülönbözteti a hagyományos arisztokráciát, az egyházi elitet, a katonai elitet és a tudáselit. Ezen kívül beszél még politikai, valamint gazdasági elitről. Gyáni Gábor – Kövér György: *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*. Osiris Kiadó, Budapest, 2011.

<sup>49</sup>Ehhez ld. bővebben Karády Viktor – Nagy Péter Tibor: *Iskolázás, értelmiség és tudomány a 19–20. századi Magyarországon*. Wesley Egyház- és Vallásszociológiai Kutatóközpont. Budapest, 2012, 14. Vö: Mazsu János: *The Social History of the Hungarian Intelligentsia*. Social Science Monographs, Boulder, Colorado, Atlantic Research and Publications, Inc. Highland Lakes, New Jersey, Distributed by Columbia University Press, New York, 4. Ehhez ld. Bugovics Zoltán: *Az elitidentitás háttere. Tér és Társadalom*. 2012/2. 18. Vö: Szalai Erzsébet: *Gazdasági elit és társadalom*. Aula, Budapest, 2001, 84. Az elit fogalma mindenesetre tág kategóriát jelöl, a szociológiában általában három csoportot szokás megkülönböztetni: a politikai, a gazdasági és a kulturális elitet. Mátay Melinda: *Fiatal budapesti elit értelmiségiek szocializációja*. Oktatókutatató Intézet, Budapest, 2012, 9. Vö: Szabari Vera: *Társadalmi elitkutatások*, id. m, Némédi Dénes – Kovács I. Gábor: *Az „értelmiségi elitről”*. Kézirat.

<sup>50</sup>Bibó István elitdefiníciója a 20. század második felének értelmiségi és elitkutatásaira is komoly hatást gyakoroltak. Bibó István: *Elit és szociális érzék*. In: Uő: *Válogatott tanulmányok. Első kötet 1935–1944*. mek.oszk.hu/02000/02043/html/48.html (2017. 03. 31.)

<sup>51</sup>Uo.

„messianisztikus” feladatok ellátásában jelölte meg.<sup>52</sup>

A sarlós nemzedék már megszerveződésének kezdeti időszakában hangsúlyozta a közösségi és szociális irányú elképzeléseit. Ez kapcsolódott össze a generációs értelmiség hivatástudatával, mely nagyon gyakran egyfajta „messianisztikus”, népmegváltó lelkületbe csapott át. A fiatalok „messianisztikus” felfogása végig fontos jellemzője volt a mozgalomnak, még ha különböző formában is.<sup>53</sup> Ezért az értelmiség fogalmának értékalapú megközelítéseit érdemes mindig a konkrét vizsgált csoporthoz kötni. Ez a meghatározás nemcsak a kultúra, hanem a társadalmi célok megteremtésében is fontosnak ítéli az értelmiség szerepét, ezzel a bibói elitdefinícióra emlékeztet.<sup>54</sup> A kisebbségi magyar elitek kérdésével foglalkozó nem túl nagyszámú két világháború közötti magyarországi elemzések közül érdemes itt Nánay Bélának, a debreceni kötődésű református lelkésznek és tanárnak a tanulmányára hivatkoznunk. „*A kisebbségnek a demokratikus köztársaság csak az élethez és kultúrához való jogát tudja biztosítani, az életet kibontakoztatni, a kultúrát fejleszteni és gazdagítani szellemi mozgással, tevékenységgel, harccal magának a kisebbségnek kell*”<sup>55</sup> – emelte ki Nánay 1937-ben megjelent cikkében, amely a kisebbségi értelmiség felelősségét vizsgálta. Mondandóját egy Krammer Jenőtől átvett idézettel nyomatékosította.<sup>56</sup> Szerinte az a kisebbségi magyarság jogérvényesítése elsősorban a csehszlovákiai magyar politikai és a kulturális elit feladata. Ebből a szempontból a budapesti kormányok erőteljes befolyása alatt

---

<sup>52</sup> Uo.

<sup>53</sup> A disszertációban a szociológiához köthető statisztikai alapú kutatások helyett olyan kritikusabb definíciók alapján határozzuk meg az értelmiség fogalmát, amely egyfajta szerepként, hivatásként közelít az értelmiséghez. Ehhez ld. Ferge Zsuzsa: *Társadalmunk rétegződése. Elvek és tények*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973. A fenti besoroláshoz képest kritikusan közelít a kérdéshez A. W. Gouldner is. Gouldner, A. W.: *The future of Intellectuals and the Rise of the New Class. Critical social studies*. USA, Macmillan Press, 1979. Vö: Mátay Melinda: *Fiatal budapesti elit*, id. m. 6. A továbbiakban érdemes kiemelni Lipset megközelítését, aki az alkotó-értelmiségieket sorolja a csoportba. Lipset, S. M.: *Homo politicus*. Osiris, Budapest, 1995. A vizsgált értelmiségi csoportok szociális feladatok mellett elsősorban kulturális tevékenységet folytattak és kiemelten fontosnak tartották függetlenségüket a nyílt politikai kötődésektől. Karl Mannheim a tudás és a hatalom dimenziói alapján határozta meg az értelmiséget, kiemelve annak függetlenségét az osztály- és pártkötődésektől. Mannheim, Karl: *Man and Society in an Age of Reconstruction: Studies in Modern Social Structure*. London, 1940.

<sup>54</sup> Ehhez ld. Huszár Tibor: *“Nem középiskolás fokon...” (Műveltség, közművelődés, értelmiség)*. Magvető, Budapest, 1981. Vö: Kiss Zoltán László: A nyolcvanas évek magyar értelmiségének néhány sajátos vonása a főbb társadalmi egyenlőtlenségi dimenziókban. ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézet. 1993. Szakdolgozat, 96. Mindenesetre az értelmiség kategóriájának a kijelölésében további kérdések merülhetnek fel. Ilyen például az ide sorolandó személyek meghatározása. Ezzel kapcsolatban érdekes felvetéseket tartalmaz Charles Kadushin tanulmánya. A munka többek között kiemeli az egyes újságok-folyóiratok jelentőségét az elitcsoporthoz kijelölésében. Kadushin, Charles: *The American intellectual elite. American Journal of Sociology*, 1976/4. 923–933.

<sup>55</sup> Nánay Béla: *A kisebbségi magyar lélek*, id. m. A szerző munkájában a következő írásra hivatkozik: Krammer Jenő: *A szlovenszkói magyar*, id. m.

<sup>56</sup> Uo.

lévő, következetesen ellenzéki és sérelmi politikát folytató kisebbségi magyar pártok vezetőinek.<sup>57</sup>

Az ellenzéki magyar pártok közül elsősorban az 1920-ban megalakult Országos Keresztényszocialista Pártot (OKP) kell kiemelni, amelynek vezetői az 1920-as években Magyarország felé feltétlen lojalitást vállaló, idősebb generációhoz tartozó csehszlovákiai magyar politikusok közül kerültek ki. Közéjük tartozott az 1925-től 1932-ig az OKP elnöki funkcióját betöltő Szüllő Géza, aki az 1918 előtti idők eszméit képviselő politikus volt.<sup>58</sup> Az államváltást megelőzően a bazini választókerület országgyűlési képviselőjeként működő politikus Lelley Jenőt váltotta a párt vezetésében.<sup>59</sup> A Csehszlovákiai Magyar Népszövetségi Ligában is tevékenykedő Szüllőre a Budapest irányába való feltétlen lojalitás volt jellemző, aki saját megfogalmazása szerint nem a kisebbségi magyar, hanem a magyarországi magyar politikai vonalvezetés elkötelezett hívének számított.<sup>60</sup> Rajta kívül érdemes kiemelni még Grosschmid Gézát, akinek a sarlós mozgalom szempontjából is fontos szerepe volt.<sup>61</sup> Ő a cseh parlament kassai szenátoraként működött az OKP keretein belül.<sup>62</sup> Ezen kívül ő működtette az ún. Társadalmi Nagybizottságot, aminek azért is van jelentősége, mert a testület részeként működő Ifjúsági Nagybizottság kezében volt a csehszlovákiai magyar egyetemisták támogatásának ügye, ami viszont magyarországi juttatásokra támaszkodott.

<sup>57</sup> A korábbi pártstruktúra szétesése után a politikai intézményrendszert az alapokról kellett kiépíteni. Simon Attila: *Egy rövid esztendő*, id. m. 36.

<sup>58</sup> Szüllő Géza (1872–1957), a két világháború közötti csehszlovákiai magyar politika fontos alakja. Az államfordulat után aktív részt vállalt a csehszlovákiai magyar politika megszervezésében. Ellenzéki Budapest-centrikus politikát folytatott. A Népszövetségi Ligák alelnökeként is működött. Meghatározó szerepét az OKP-n belül az Egyesült Magyar Párt (EMP) megalakulását követően is megtartotta. Szlovákiai Magyar Adatbank. A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona Csehszlovákia megalakulásától napjainkig. <http://adatbank.sk/lexikon/szullo-geza/> (2017. 11. 28.)

<sup>59</sup> Lelley Jenő (1870–1949), ügyvéd és politikus. Az OKP megalapításában fontos szerepe volt. 1920-tól a pártelnöki pozíciót is betöltötte. 1925-ben lemondott elnöki tisztségéről, majd Nyugatszlovéniai Keresztényszocialista Párt néven új pártot hozott létre. Később aktivista politikát folytatott. Szlovákiai Magyar Adatbank, id. m. <http://adatbank.sk/lexikon/lelley-jeno/> (2017. 11. 28.)

<sup>60</sup> Erről ld. Simon Attila: *Kis lépések*, id. m. 73. A Csehszlovákiai Magyar Népszövetségi Liga a csehszlovákiai magyarok kisebbségvédelmi szervezeteként működött. A Népszövetségi Ligák Világszövetségének a tagja volt a két világháború között. A Szlovéniai és Ruszinszói Szövetkezett Ellenzéki Pártok Közös Bizottsága alatt Szüllő Géza vezetése alatt álló külügyi albizottság hozta létre, de bejegyzésére csak 1925-ben került sor. Feladata a csehszlovákiai kisebbségi magyarság sérelmeinek a nemzetközi közvélemény elé tárása volt. Szlovákiai Magyar Adatbank, id. m. <http://adatbank.sk/lexikon/csehszlovakiai-magyar-nepszovetsegi-liga/> (2018. 01.08.)

<sup>61</sup> Grosschmid Géza (1872–1934), Márai Sándor édesapja. Az OKP-hoz tartozó csehszlovákiai magyar politikus. A csehszlovák parlament Kassáról delegált szenátoraként működött. Magyar Életrajzi Index. Petőfi Irodalmi Múzeum. <http://opac.pim.hu/hu/search> (2017. 03. 07.)

<sup>62</sup> Szüllő kapcsán Filep Tamás Gusztáv kiemeli, hogy nemzetfölötti birodalomban, Grosschmid pedig keresztényelvű szociális igazságosságban gondolkodott, s az Osztrák Magyar Monarchián belül liberálisabb konzervatív irányvonalat képviselte. Filep Tamás Gusztáv: *A hagyomány felemelt töre. Válogatott és új esszék, tanulmányok az 1918–1945 közötti (cseh)szlovákiai magyar kultúráról*. Ister Kiadó, Budapest, 2003, 312. Vö: Szarka László: Grosschmid Géza, a polgár és a politikus. In: Rokolya Gábor (szerk.): *Dr. Grosschmid Géza (1872–1934) emlékezete*. Közjegyzői Akadémiai Kiadó, Budapest, 2017, 7–34.

A sarlósok gyakran kerültek szembe az idősebb nemzedékhez tartozó politikusokkal, s mindez hatással volt ideológiai formálódásukra is. A konfliktusok legfőbb okát a fiatalok véleménye szerint az jelentette, hogy nem értettek egyet a Szüllő-féle, Budapestet kiszolgáló kisebbségi politikával. Hozzá kell azonban fűzni, hogy a harmincas évek elején a kisebbségi magyar ellenzéki pártpolitikában is egyfajta generációváltás történt.<sup>63</sup> Ezt a nemzedékváltást jelzi, hogy az OKP vezetését 1932-től Esterházy János vette át, aki a kisebbségi helyzetben vált politikussá, és elődjénél néhány alapkérdésben nyitottabb nemzetiségi politikát képviselt.<sup>64</sup> A sarlós fiatalok is pozitív kapcsolatot alakítottak ki az ifjú politikussal, akit elődjénél sokkal demokratikusabbnak és a társadalmi reformok iránt nyitottabbnak tartottak. Ugyanakkor azt is hozzá kell fűzni, hogy a Sarló Esterházy pártelnöki időszakában már elindult a felbomlás útján, illetve megszűnt létezni. Mindenesetre a fiatal nemzedékhez tartozó elitcsoportok politikai hozzáállásukban is különböztek az idősebb nemzedéktől.<sup>65</sup>

A Magyar Nemzeti Párt (MNP) – korábban Magyar Kisgazda-, Földmíves- és Iparos Párt – volt a másik fontos ellenzéki párt a csehszlovákiai magyarság körében. Meghatározó személyisége, egyben első elnöke a gömöri származású, jelentős földbirtokkal rendelkező Szent-Ivány József volt, aki bár 1925-ben átadta a pártelnöki tisztséget Törköly Józsefnek, valójában az 1930-as évek közepéig irányította a pártot.<sup>66</sup> Az idősebb nemzedékhez tartozó Szent-Ivány pártja bár szintén az ellenzéki irányvonalhoz tartozott, az 1920-as évek második felében az OKP képviselőinél demokratikusabb és a többséggel való együttműködés iránt is nyitott politika irányába mozdult el. Szüllővel ellentétben Magyarország érdekeinél többre tartotta a magyar kisebbség Csehszlovákián belüli integrálódását, emancipációját és közösségépítését.<sup>67</sup> Utódjával, Jaross Andorral ellentétben Szent-Ivány a sarlós generációval

---

<sup>63</sup> Ehhez ld. még Bárdi Nándor: *A budapesti kormányzatok*, id. m. 49. és 72–74.

<sup>64</sup> Esterházy János (1901–1957), az Esterházy család galántai ágának grófi tagja. A csehszlovákiai magyar politikai életbe az 1920-as évek közepén kapcsolódott be, mint az OKP tagja. 1931-től a Csehszlovákiai Magyar Népszövetségi Liga elnöke lett, majd az OKP elnöki funkcióját töltötte be 1932-től. 1936-ban az EMP ügyvezető elnökévé választották. Az első bécsi döntést követően Szlovákiában maradt, ahol a Szlovéniai Magyar Párt elnökeként működött 1945 tavaszáig. 1942-ben nem szavazta meg a zsidók elhurcolásának törvényét, később a Gestapo is üldözte. A kassai kormányprogram meghirdetését követően a szlovák belügyi szervek a szovjet hatóságoknak adták át. A Szovjetunióban töltött munkatáborot követően csehszlovákiai börtönökben és munkatáborokban tartották fogva. 1957-ben Mírovban hunyt el. Szlovákiai Magyar Adatbank, id. m. <http://adatbank.sk/lexikon/esterhazy-janos-grof/> (2017. 11. 28.)

<sup>65</sup> Az új nemzedék megszerveződését Bárdi azzal is összeköti, hogy az 1930-as évekre egyértelművé vált a nemzeti autonómiák megvalósítása lehetetlen az adott körülmények között. Bárdi Nándor: *A budapesti kormányzatok*, id. m. 49. és 72–74.

<sup>66</sup> Törköly József (1878 –1938), ügyvéd és politikus. 1925-1929 között a párt szenátoraként működött, majd 1929–1935 között az MNP képviselője, 1935-től 1937-ig pedig újból szenátor volt. 1937-től nem vett részt a politikában. Szlovákiai Magyar Adatbank, id. m. <http://adatbank.sk/lexikon/torkoly-jozsef/> (2017. 11. 28.)

<sup>67</sup> Simon Attila: *Kis lépések*, id. m. 73.



– főként az 1920-as évek második felében – jó viszonyt ápolt.<sup>68</sup> Az irodalmi ambíciókat is dédelgető politikus az 1920-as évek második felében a csehszlovák kormánnyal való együttműködés jegyében reálpolitikai – aktivista – kísérletekkel is próbálkozott.<sup>69</sup> S bár a sarlós fiatalok elhatárolták magukat a Szent-Ivány-féle aktivista vonallal való teljes azonosulástól és sokáig a nyílt politizálástól is, az 1920-as évek második felében mindenképp közel álltak a bejei birtokos aktivista eszmei vonalához. Simon Attila a kormánypárti magyar politikáról írott monográfiájában szintén megjegyzi, hogy „*az ellenzéki magyar pártok és különösen a hivatalos budapesti politika szemszögéből [...] a Sarló mozgalom tevékenységének néhány aspektusa akkor is kimerítette az aktivizmus fogalmát, hogy ha az említettek nem politizáltak direkt módon*”.<sup>70</sup>

A szlovenszkói és ruszinszkói magyarok között kezdettől fogva jelentős választói bázissal rendelkezett a Csehszlovák Kommunista Párt (CSKP). Nemzeti önrendelkezést szorgalmazó, a versailles-i békerendszert Lenin nyomán „imperialista rablóbékeként” támadó nemzetiségpolitikai radikalizmusa különösen népszerűvé vált a szélsőbaloldalhoz kötődő csehszlovákiai kisebbségi német és magyar közegben. A Dél-Szlovákiában uralkodó rossz szociális és gazdasági helyzet még fogékonyabbá tette a magyarságot a szociális követelések, egyszersmind a demagógia és a nemzeti radikalizmus iránt. A párt a választásokon átlagosan

---

<sup>68</sup> Jaross Andor (1896–1946), a csehszlovákiai magyar politika fontos alakja. 1921-ben lépett be a kisgazdapártba, majd 1925-ben az MNP alelnöke lett. 1931-től a Csehszlovákiai Magyar Népszövetségi Liga alelnöki szerepét látta el. 1933-ban pártjának ügyvezető alelnöke, majd 1936-ban az EMP országos elnöke lett. Az első bécsi döntés után a felvidéki ügyek tárca nélküli minisztere lett, később a szélsőjobb felé orientálódott és a Sztójay-kormány belügyminisztereként aktívan részt vett a magyarországi zsidóság deportálásának megszervezésében, a nyilas hatalomátvétel után pedig elnöke volta Törvényhozók Nemzeti Szövetségének. 1946-ban halálra ítélték és kivégezték. Szlovákiai Magyar Adatbank, id. m. <http://adatbank.sk/lexikon/jaross-andor/> (2017. 11. 28.)

<sup>69</sup> Szent-Ivány József (1884–1941), földbirtokos, politikus és író. A két világháború közötti csehszlovákiai magyarság kiemelkedő politikusa. A kisgazda párt (később MNP) alapítója és első elnöke, az 1930-as évek közepéig ő marad tényleges vezetője. 1926-tól együttműködést szorgalmazott a csehszlovák kormánnyal, azonban reálpolitikai kísérlete kudarccal végződött. Később határozott ellenzéki politikát folytatott. Az első bécsi döntést követően a magyar parlament képviselője lett. Ő kezdeményezte a felvidéki magyar irodalmi és kulturális élet kérdéseit megvitató Szentiváni Kúriák létrejöttét is. Szlovákiai Magyar Adatbank, id. m. <http://adatbank.sk/lexikon/szent-ivany-jozsef-zerdahelyi-jozsef/> (2017. 11. 28.) Az 1925. novemberi nemzetgyűlési választásokat kísérő össznemzeti koalíció válságát követően Szent-Ivány a kisebbségi magyar érdekérvényesítés érdekében hajlandó lett volna a csehszlovák kormányba belépni, ha a szocialista pártok kilépnének abból. Simon Attila: *Kis lépések*, id. m. 71–72.

<sup>70</sup> Simon Attila: *Az elfeledett aktivisták. Kormánypárti magyar politika az első Csehszlovák Köztársaságban*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2013, 11. Az első Csehszlovák Köztársaságban, a kormány iránt lojális politikai és közéleti magatartást nevezik aktivizmusnak. A csehszlovákiai magyar politikai életben nem hódított nagy teret. Szlovákiai Magyar Adatbank, id. m. <http://adatbank.sk/lexikon/aktivizmus/> (2017. 11. 08.) Vö: Filep Tamás Gusztáv az aktivista és a negativista fogalmakkal kapcsolatban megjegyzi, hogy azokat a szudétanémetekre vonatkozóan kezdték el használni. A fogalmat később a csehszlovákiai magyarokra is vonatkoztatták. A két ellenzéki magyar párt képviselői aktív ellenzéki politikát folytattak. Filep Tamás Gusztáv: *Kormánypárton vagy ellenzékben? A pozsonyi magyar polgár és az 1925-ös választások*. Erdélyi Magyar Adatbank. [http://adatbank.transindex.ro/html/cim\\_pdf1668.pdf](http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf1668.pdf) (2017. 11. 08.). Erről ld. bővebben: Simon Attila: *Az elfeledett aktivisták*, id. m.

20–25%-os eredményt ért el a magyarság körében. A csehszlovákiai magyar kommunisták a CSKP szlovákiai és országos vezetésében is részt vállaltak – pl. Major István, Steiner Gábor, valamint Fried Jenő személyében.<sup>71</sup> Közülük ki kell emelni a délnyugat-szlovákiai bázisra támaszkodó Major Istvánt, aki az 1930-as évek elejétől szintén kapcsolatban állt a sarlósokkal. A baloldali fiatalokra mindenestre már 1929-től erős hatást gyakorolt a kommunizmus ideológiáját követő értelmiség – pl. Fábry Zoltán.<sup>72</sup> 1931 után a sarlósok közül többen a pártszerű kommunista mozgalomba is bekapcsolódtak, bár többségük számára csak átmeneti időszakot jelentett a kommunista párttagság.

A harmadik irányvonalat a Köztársasági Párt néven többször is kormányt alakító Agrárpárt, valamint a baloldali kormányok vezető erejét alkotó Csehszlovák Szociáldemokrata Párt jelentették. Ez a két alapvetően többségi, csehszlovák politikai váltópárt nem volt túlságosan sikeres a csehszlovákiai magyarok körében.<sup>73</sup>

A csehszlovák kormánnyal együttműködő irányzatban nagy szerepet játszottak a magyarországi forradalmak emigránsai. Az 1930-as évekre a szlovákiai magyar aktivizmus a csehszlovák pártokon belül magyar szekciókban működött. Ide tartozott a Csehszlovák Köztársaság Magyar Szociáldemokrata Munkáspártja, amelynek tagjai 1927 januárjában beléptek a Csehszlovák Szociáldemokrata Pártba.<sup>74</sup> A magyar párttagság ügyeit akkortól kezdve a Schulz Ignác vezette Országos Magyar Szervezőbizottság látta el.

---

<sup>71</sup> Simon Attila: *Egy rövid esztendő*, id. m. 38. Major István (1887–1963), baloldali, kommunista politikus. 1921-től a CSKP *Népszava* c. hetilapjának szerkesztője, a kommunista mozgalom meghatározó alakja. 1931-től a CSKP KB tagja. 1930-ban a CSKP össz-szlovákiai titkára volt. 1931-ben a nemeskosúti rendőr-sortűz kapcsán 18 havi fogházbüntetést róttak ki rá. Később a Szovjetunióba távozott. Szlovákiai Magyar Adatbank, id. m. <http://adatbank.sk/lexikon/major-istvan/> (2017. 11. 29.), Steiner Gábor (1887–1942), baloldali politikus. Részt vállalt a Magyarországi Tanácsköztársaság kiépítésében és a Vörös Hadseregben is szolgált. Miután Magyarországon halálra ítélték, Csehszlovákiában telepedett le. Itt a CSKP egyik alapítója lett. 1929-et követően a párt Központi Bizottságának is tagja volt. 1939-ben, miután a nácik letartóztatták, Drezdába, Dachaubába, majd Buchenwaldba hurcolták, ahol elhunyt. Szlovákiai Magyar Adatbank, id. m. <http://adatbank.sk/lexikon/steiner-gabor/> (2017. 11. 29.), Fried Jenő (1900–1943), baloldali politikus. Az 1918–19-es magyarországi forradalmak emigránsaihoz tartozott. A *Kassai Munkás* publicistája volt. 1929-ben a Szovjetunióba költözött és a Komintern apparátusában dolgozott. Szlovákiai Magyar Adatbank, id. m. <http://adatbank.sk/lexikon/fried-jeno/> (2017. 11. 29.)

<sup>72</sup> Fábry Zoltán (1897–1970), baloldali, kommunista író, publicista és irodalomkritikus. Több csehszlovákiai magyar lap munkatársa, az *Út* c. lap szerkesztője volt. 1931-ben a kommunista párt képviselőjelöltje volt. A sarlósok egy részére 1928 után komoly hatást gyakorolt. Fónod Zoltán (szerk.): *A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918–1995*. Madách–Posonium, Pozsony, 1997, 81–82.

<sup>73</sup> Erről ld. bővebben: Simon Attila: A csehszlovákiai magyar kisebbség helyzete. In: *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (szerk.): Gondolat, MTA Kisebbségkutató Intézet. Budapest, 2008, 98–103.

<sup>74</sup> Csehszlovák Köztársaság Magyar Szociáldemokrata Munkáspártja: A Szlovenszkói Német–Magyar Szociáldemokrata Párton belüli ellentétek következtében 1920-ban alakult meg. A párt vezetői Wittich Pál, Samu Ferenc és Fehér Ferenc voltak. A párt programjában fontos szerepe volt a szociáldemokrata elemek mellett a nemzetiségi kérdésnek. A párt tagsága a gyenge támogatottság miatt 1927-ben belépett a Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspártba, itt külön magyar szekciót hoztak létre. Szlovákiai Magyar Adatbank, id. m. <http://adatbank.sk/lexikon/csehszlovak-koztarsasag-magyar-szocialdemokrata-munkaspartja/> (2018. 08. 19.)

Az aktivista pártok magyar szavazói általában az állami alkalmazottak, a földreform haszonélvezői, valamint olyan baloldaliak közül kerültek ki, akik a kommunizmus szélsőségeivel nem tudtak azonosulni.<sup>75</sup> Legismertebb vezetőik közé tartozott az Agrárpárt két nemzetgyűlési képviselője, Csomor István és Stunda István.<sup>76</sup> A csehszlovákiai magyar aktivizmus legismertebb alakjának a már említett Schulz Ignác, a Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspárt képviselője számított.<sup>77</sup> A sarlósok között voltak olyan fiatalok, akik hosszabb-rövidebb ideig a szociáldemokrata irányhoz kapcsolódtak. Közülük kiemelkedik a pozsonyi Szalatnai Rezső, aki a Szociáldemokrata Párt tagja volt.

A két világháború közötti csehszlovákiai magyar kisebbség kulturális életének a kibontakozását kettősségek hatották át. A közösségnek a demokratikus állam biztosította keretek között egyrészt sokféle lehetősége nyílt a kulturális, politikai és gazdasági élet megszervezésére, másrészt az előbbieken már említett nacionalista törekvések folyamatosan nehezítették az akarata ellenére létrejött kisebbség valódi, vállalt közösséggé alakulását, a közösségi jogok kivívását és gyakorlását.

Ennek egyik központi feltétele volt a népcsoport területi, történeti, jogi, önmeghatározásának elfogadtatása. Miközben az államjogi különállás és a kisebbségi státusz teljesen előzménytelen jelenségnek számított, a felföldi, felvidéki, s azon belül a csallóközi, bodroközi, gömöri stb. regionális hagyományoknak, történeti, kulturális sajátosságoknak hosszú előélete volt. Emellett a két városközpont – Pozsony és Kassa – valamint a többi magyar többségű egykori megyeszékhely – Nyitra, Komárom, Léva, Ipolyság Rozsnyó stb. – magyar kultúrateremtő és szervező funkciója kapott új, lényegesen alacsonyabb státuszt tükröző hangsúlyokat a kezdeti időkben. Ezzel függött össze, hogy felértékelődött azoknak a nagy múltú intézményeknek a szerepe, melyek még 1918 előtt alakultak. Jól érzékelteti ezt munkájában Moravék Gyula, aki kiemelte azoknak az újjászerveződő

---

<sup>75</sup> Simon Attila: *Egy rövid esztendő*, id. m. 38.

<sup>76</sup> Csomor István (1886–1950), a két világháború közötti csehszlovákiai magyar aktivista politika egyik képviselője. A Köztársasági Magyar Kisgazdák és Földművesek Szövetségének egyik alapítója és elnöke volt. 1935-től az Agrárpárt nemzetgyűlési képviselője lett. Szlovákiai Magyar Adatbank, id. m. <http://adatbank.sk/lexikon/csomor-istvan/> (2017. 11. 29.) Stunda István (1891–1945), csehszlovákiai magyar aktivista agrárpárti politikus. 1929 és 1939 között a párt nemzetgyűlési képviselőjeként működött. A második világháború idején a németek letartóztatták, majd koncentrációs táborba hurcolták. Szlovákiai Magyar Adatbank, id. m. <http://adatbank.sk/lexikon/stunda-istvan/> (2017. 11. 29.)

<sup>77</sup> Schulz Ignác (1894–?), a két világháború közötti csehszlovákiai magyar aktivista politika képviselője. Az 1918–19-es magyarországi forradalmakat követően Csehszlovákiába emigrált. Az 1930-as években a szociáldemokrata párt magyar szervezőbizottság ügyvezető elnöke. 1931 és 1935 között a *Csehszlovákiai Népszava* főszerkesztője. 1938-ban Angliába, majd az Egyesült Államokba emigrált. Szlovákiai Magyar Adatbank, id. m. <http://adatbank.sk/lexikon/schulz-ignac-sandor-erno/> (2017. 11. 29.)

kulturális egyesületeknek a szerepét, melyek még a Trianon előtti időkben jöttek létre.<sup>78</sup> Ide tartozott például a pozsonyi Toldy Kör, a kassai Kazinczy Társaság, vagy a komáromi Jókai Egyesület. Ezeknek az alapvetően konzervatív szerveződéseknek a működtetésében az idősebb generációhoz tartozó helyi elitek játszottak meghatározó szerepet, s több esetben támadták a Sarló regionális szervezeteit.<sup>79</sup>

Komárom esetében szólni kell a levéltáros és múzeumigazgató Alapy Gyula személyéről, aki nemcsak a Jókai Egyesület, de a Szlovenszkói Magyar Kultúregyesület főtítkári tisztségét is betöltötte.<sup>80</sup> Emellett kiemelhetjük a Toldy Körben szerepet vállaló, az MNP alelnöki funkcióját is betöltő Jankovich Marcell nevét.<sup>81</sup> A kassai Kazinczy Társaság kapcsán pedig a magyar ellenzéki pártok kultúrreferátusának vezetőjét, Sziklay Ferencet kell megemlíteni.<sup>82</sup> A politikai pártokhoz hasonlóan a kultúra is építhetett a Trianon előtti hagyományokra. Ennek azért is van nagy jelentősége, mert a hiányos intézményi rendszerrel rendelkező, a politikai hatalomban csupán részben jelen lévő kisebbségi magyarságnak a kultúra adta lehetőségek kínálták a többletet a kibontakozáshoz.<sup>83</sup> Ebben nagy jelentősége volt azoknak az irodalmi szerveződéseknek is, melyek a csehszlovákiai magyarság szellemi irányvonalait meghatározták.<sup>84</sup> Miként arra Kemény Gábor is utalt, a háború előtti évek felvidéki magyar kultúrájának „Budapest-központúsága” hátrányt jelentett a kisebbségi magyarság első éveiben.<sup>85</sup> A társadalmi szervezetek alapítását és működését az is nehezítette,

---

<sup>78</sup> Moravék Endre: Magyar kultúregyesületek a Felvidéken. *Magyar Szemle*, 1937/4. 369–370. Az előbbi három mellett Kemény G. Gábor megemlíti az Uránia Tudományos Egyesületet és Szepesmegyei Történelmi Társulatot, amelyek hasonlóan az előbbiekhöz az államváltást követően újra kezdték tevékenységüket. Kemény Gábor: *Így tűnt el egy gondolat. A felvidéki magyar irodalom története 1918-1938*. MEFHOSZ Könyvkiadó, Budapest, 1940, 36.

<sup>79</sup> Az 1874-től az államváltásig tevékenykedő pozsonyi Toldy Kör működése 1921-ben kezdődött újra. Az 1898-ban alapított kassai Kazinczy Kör jogutódjaként 1923-tól működött a Kazinczy Társaság. Ezenkívül a komáromi Jókai Egyesületet kell említeni, amelyet 1911-ben alapítottak, és már 1919-től megújította tevékenységét. Simon Attila: *Egy rövid esztendő*, id. m. 41, Filep Tamás Gusztáv: *A hagyomány felemelt*, id. m. 335, Sziklay Ferenc: *Kulturális szervezkedésünk*, id. m. 101–102.

<sup>80</sup> Alapy Gyula (1872–1936), történész, levéltáros, muzeológus és lapszerkesztő. A Jókai Egyesület főtítkára 1912 és 1931 között, a Szlovenszkói Magyar Kultúregyesület (SZMKE) főtítkára, a Jókai Egyesület múzeumának igazgatója 1936-ig. Szlovákiai Magyar Adatbank, id. m. <http://adatbank.sk/lexikon/szlovenszkoi-magyar-kulturegyesulet/> (2017. 03. 07.)

<sup>81</sup> Jankovich Marcell (1874–1949), költő, író és publicista. Az államfordulat után Pozsonyban maradt, ahol a kulturális életet szervezte. Az MNP egyik alapítója volt. 1925 és 1939 között a Toldy Kör elnöke. Szlovákiai Magyar Adatbank, id. m. <http://adatbank.sk/lexikon/jankovich-marcell/> (2017. 11. 29.) Róla ld: Jankovics Marcell: *Lékiratok*, Helikon, Budapest, 2014.

<sup>82</sup> Sziklay Ferenc (1883–1943), író, művelődésszervező, politikus, közéleti személyiség. 1922-től a Szövetkezett Ellenzéki Pártok Központi Irodáján belül létrehozott kultúrreferátus vezetője. 1923-tól a kassai Kazinczy Társaság vezetője, 1928-ban pedig megszervezte a Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezetet. Szlovákiai Magyar Adatbank, id. m. <http://adatbank.sk/lexikon/sziklay-ferenc/> (2017. 11. 29.)

<sup>83</sup> Ezt jelzi a két világháború közötti időszakban magyar nyelven kiadott sajtótermékek száma is, amelyek száma Turczel Lajos kutatásai alapján a 650-et is meghaladta. Simon Attila: *Egy rövid esztendő*, id. m. 44.

<sup>84</sup> Erről ld. Filep Tamás Gusztáv: *A hagyomány felemelt*, id. m. 339–357.

<sup>85</sup> Kemény Gábor: *Így tűnt el*, id. m. 31.

hogy a csehszlovák hatóságok sokszor indokolatlanul betiltották őket, ami szintén felerősítette a magyar nemzeti érzéseket és érzelmeket az érintett egyesületekben.<sup>86</sup>

A kisebbségi kultúra kialakulásában fontos szerepet játszott a két ellenzéki párt Központi Irodája részeként 1922-ben létrehozott és Sziklay Ferenc által vezetett Kultúrreferátus. Ennek a meglehetősen elárvult, a politikusok által kevésbé méltányolt intézménynek az lett volna az elsődleges feladata, hogy a csehszlovákiai magyar politikai életet a művelődésügy területén befolyásolja, megszervezze és összefogja. A Kultúrreferátus által kezdeményezett intézmények közt az 1925-ben létrehozott Szlovenszkói Magyar Kultúregyesület (SZMKE) jelentette a csehszlovákiai magyar kulturális élet megszerveződésének kiemelkedő mozzanatát, de az Egyesület végül nem tudta az egész magyarlakta területre kiterjeszteni működését. Az egész kisebbségi társadalmat átfogó intézmény a csehszlovákiai magyar népművelés ernyőszervezeteként folyamatosan szembe találta magát a helyi és a politikai érdekekkel.<sup>87</sup> Ezzel együtt tény, hogy a csehszlovákiai magyar közösség önálló kulturális életének megszervezése az 1920-as évek közepén új lendületet vett.<sup>88</sup> A kisebbség országos kulturális szervezetei és intézményei 1925-től kezdtek kialakulni.<sup>89</sup>

### 2.3. Megjegyzések a biográfiai források és módszerek hasznáról

A dolgozatban vizsgált generációs csoportosulás fő forrásanyagát az életrajzi, biográfiai jellegű írások – visszaemlékezések, önéletrajzok, interjúk, levelezések és újságcikkek – adják.<sup>90</sup> Ezáltal a sarlós csoport ideológiai változásait vizsgáló disszertáció erősen biográfiai meghatározottságú. Nem a mozgalomhoz tartozó személyiségek életrajzainak a megírására

---

<sup>86</sup> Simon: *Egy rövid esztendő*, id. m. 40.

<sup>87</sup> A szervezet vezetőségéből ki kell emelni Schubert Tódor nevét. Uo. 41.

<sup>88</sup> Sziklay Ferenc: *Kulturális szervezkedésünk története*. In: Borsody István (szerk.): *Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938*. Az Ország Útja Kiadása, Budapest, 1938, 94. Itt azonban azt is meg kell jegyezni, hogy az 1920-as évek elején a régiek új engedély alapján működtek már, ugyanakkor az új alapszabályok elismertetését az állam késleltette. Ehhez ld. Szeghy-Gayer Veronika: *Felvidékből Szlovenszkó*, id. m.143–155.

<sup>89</sup> Miután a kultúregyesületek nagy részét az államváltás után betiltották, 1925-ben jött létre például a csehszlovákiai magyar fiatalok által Prágában szervezett Magyar Akadémikusok Keresztény Köre (MAKK). Sinkó Ferenc: *A felvidéki ifjúsági*, id. m. Ezenkívül 1925-ben alakulhatott meg a csehszlovákiai magyarság reprezentatív kulturális és közművelődési egyesülete, az SZMKE. Szlovákiai Magyar Adatbank, id. m. <http://adatbank.sk/lexikon/szlovenszkoi-magyar-kulturegyesulet/> (2016. 12. 08.)

<sup>90</sup> Eisenstadt, S. N.: *From generation to generation. Age groups and social structure. The Function of Age Groups in the Social System. (Integrative and deviant age groups)*. The Free Press, Glencoe, Illinois, 270.

törekszünk, hanem a sarlós értelmiségi csoport megszerveződésének mélyebb megértését célozzuk a jórészt általuk közölt biográfiai dokumentumok elemzése által.<sup>91</sup>

A történeti folyamatok generációs értelmezésében ugyanis a biográfiának műfajként és módszerként is komoly szerepe van. Egy-egy nemzedéki szerveződést a generációhoz kapcsolódó személyek alakítanak, ez pedig az életrajzi jellegű dokumentumokat állítja középpontba a témában született történeti munkákban.<sup>92</sup>

A biográfia-kutatás (a prozopográfiai vizsgálatoktól az egyéni életutak elemzéséig) egyre népszerűbbé válik a történészek körében.<sup>93</sup> Miközben a műfajnak számos definíciója létezik, hangsúlyozni kell, hogy a biográfia olyan narratív történetet jelent, amely az egyéni sorsot mindig valamiféle viszonyhálózatban kezeli.<sup>94</sup> A biográfia meghatározásának nehézségei összefüggenek azzal is, hogy történeti megközelítésben kettős megítélésű, komplex műfajnak számít. Komplexitásának okai között gyakran felmerül az élettörténet esetében a szerzői intencionalitás, valamint a beszédhelyzet körülményeinek a problémája.<sup>95</sup>

A biográfia fogalmának képlékenysége ugyanakkor tág teret nyújtott a műfaj

---

<sup>91</sup> A biográfia-kutatás módszeréhez tartoznak az egyre népszerűbb prozopográfiai kutatások, illetve az egyéni életutakat központba állító elemzések. Erről bővebben ld. Paksa Rudolf: *Prozopográfia vagyis „kollektív biográfiai elemzés“* (A Horthy-kori magyar nemzetiszocialista elit vizsgálata). In: Ballabás Dániel (szerk.): *Módszertani tanulmányok. Konferenciák, műhelybeszélgetések VIII.* Líceum Kiadó, Eger, 2013, 7–19.

E két módszertől elhatárolódik a jelen kutatás, s leginkább a kollektív biográfia műfajával rokonítható. Azt azonban ki kell emelni, hogy a dolgozatnak nem célja a Sarlóhoz tartozó személyek teljes körű bemutatása. A disszertáció fő forrásait azonban az életrajzi jellegű személyes dokumentumok adják, ezáltal előtérbe kerül a biográfiai jellegű megközelítés.

<sup>92</sup> Az életrajzok és a generációk vizsgálatának összefüggéseire, a nemzedékek közötti interakciók mélyebb elemzési lehetőségeire mutat rá a biográfia-kutatások egy fő képviselője, Gabriele Rosenthal következő tanulmányában: Rosenthal, Gabriel: *Zur Konstitution von Generationen in familien-biographischen Prozessen. Krieg, Nationalsozialismus und Genozid in Familiengeschichte und Biographie* c. tanulmányában. *Österr. Zeitschrift für Geschichtswissenschaften*, 1994/4, 489–516.

<sup>93</sup> Ennek kapcsán érdemes kitérni a biográfia műfaji komplexitására. A biográfia „klasszikus” értelemben személyek élettörténetét jeleníti meg, melyet vagy a személy saját maga (önéletrajz), vagy egy másik személy beszél el. A biográfia közé elsősorban az olyan személyes dokumentumok sorolhatók, mint a levelezések, naplók, önéletrajzok, mások által megírt életrajzok, élettörténetek, narratívák, stb. Erről ld. Bögre Zsuzsa: *Élettörténeti módszer elméletben és gyakorlatban.* In: *Szociológiai Szemle*, 2003/1. <http://www.szociologia.hu/dynamic/0301bogre.pdf> (2017. 05. 05.)

<sup>94</sup> „Az élettörténet a narratív történetek egyike: progresszív rendszerként egy személy sorsát jeleníti meg a születés, a szerelem, a munka, a küzdelem, a halál, mint alapvető biografikus toposzok által: az egyéni sorsot partikuláris környezetben, viszonyhálózatban, gyakran azzal kontrasztban állva teszi érzékelhetővé (topográfia, kronológia, emberi kapcsolatok, teljesítmények, külső, gyakran történelmi, gazdaságtörténeti folyamatok).” Jakab Albert–Keszeg Anna–Keszeg Vilmos. *Emberek, életpályák, élettörténetek.* BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 2007, 7.

<sup>95</sup> Erről ld. K. Horváth Zsolt: *Az életrajzi térről. Szempontok a biográfiai módszer és a szinoptikus szemlélet történeti alkalmazásához.* *Korall*, 2011/44. [http://epa.oszk.hu/00400/00414/00035/pdf/Korall\\_44\\_K\\_Horvath.pdf](http://epa.oszk.hu/00400/00414/00035/pdf/Korall_44_K_Horvath.pdf) (2017. 05. 25.). Vö: Jakab Albert – Keszeg Anna – Keszeg Vilmos: *Emberek, életpályák*, id. m. 7.

értelmezési lehetőségeinek. Erre mutatott rá K. Horváth Zsolt *Az életrajzi térről* írott tanulmányában, amely a szűkebb értelemben vett biográfiai források körét is kiszélesítette.<sup>96</sup>

A műfaj képlékenységevel együtt járó kibővülés – a szűk értelemben vett biográfiai dokumentumok mellett a sajtóanyag, valamint a levéltárban fellelhető írások beemelése – a disszertációban is módot adott a vizsgált csoport összetettebb elemzéséhez.

Bár nem vállalkoztunk egy-egy közéleti szereplő életútjának teljes megrajzolására, a csehszlovákiai magyar biográfia-kutatásban munkánk sok szempontból első vállalkozásnak számíthat.<sup>97</sup> A hiányos intézményi rendszerrel rendelkező kisebbségi magyarság történeti vizsgálatában ugyanis sok esetben az értelmiségi narratívák, illetve biográfiai jellegű dokumentumok szerepe felértékelődik.<sup>98</sup>

A politikai és társadalmi jellegű biográfiák megírása a csehszlovákiai magyarság néhány központi figurájának a megjelenítését célzó vállalkozáson kívül továbbra is elmaradt. A csehszlovákiai magyarság történeti feldolgozásában még inkább újszerű vállalkozásnak számít a biográfiákban jelenlévő társadalmi változások vizsgálati lehetőségeinek a többlete.

A biográfia jelentősége ugyanakkor a társadalomtörténetben vitathatatlan, bár értékelése egyúttal hullámzó.<sup>99</sup> A társadalmi tér figyelembe vétele mindenesetre újszerű

---

<sup>96</sup> „Abból érdemes kiindulni, hogy egy hivatalos levél vagy kérelem, egy kézzel írt pársoros levél, egy fotográfia, egy kiadatlan, irodalmi igényű novella, esszé, egy interjúszöveg, egy memoár épp azon a jogon forrása, pontosabban fogalmazva nyoma az élettörténeti rekonstrukció sokszínű fogalmának, mint egy születési anyakönyv, egy cégbírósági irat, egy osztályértekezlet jegyzőkönyve, egy választási névjegyzék, egy perirat, egy megfigyelési dosszié.” K. Horváth Zsolt: *Az életrajzi térről*, id. m.

<sup>97</sup> A hiányosságokra Simon Attila is rámutat a két világháború közötti aktivizmusról írott művében: Simon Attila: *Az elfeledett aktivisták*, id. m. 12. Azt is hozzá kell tenni, hogy időközben megszületett néhány nagyon fontos biográfia a két világháború közötti csehszlovákiai magyarság köréből. Pl. Szeghy-Gayer Veronika: *Felvidékből Szlovénzkó. Magyar értelmiségi útkeresések Eperjesen és Kassán a két világháború között*. Kalligram, Budapest, 2016; Simon Attila – Tóth László: *Kis lépések*, id. m, Gaucsik István (összeáll.): *Tarján Ödön válogatott kisebbség- és gazdaságpolitikai beszédei és írásai*. Kalligram, Pozsony, 2017.

<sup>98</sup> Ugyanakkor a számos megíratlan biográfia ellenére is közkedvelt műfajnak számított a portré a csehszlovákiai magyarság művelődéstörténeti és irodalmi munkáiban. Szeghy-Gayer Veronika: *Felvidékből Szlovénzkó*, id. m. 19.

<sup>99</sup> Erről ld. K. Horváth Zsolt: *Az életrajzi térről*, id. m. François Simiand *Történeti módszer és társadalomtudomány* c. tanulmányára utalva: Simiand, François: *Történeti módszer és társadalomtudomány*. In: Benda Gyula – Szekeres András (szerk.): *Az Annales. A gazdaság-, társadalom- és művelődéstörténet francia változata*. Budapest, L'Harmattan, Budapest, 2007, 33–73; Revel, Jacques: *Történelem földközélebről*. In: Levi, Giovanni (szerk.): *Egy fálusi ördögűző és a hatalom*. Osiris, Budapest, 2001, 20–21. Vö: Deleuze, Gilles: *A mozgás-kép*. Film 1, Budapest, 2001, 261; Gyáni Gábor *Az elveszített múlt* c. munkájában Németh László önéletrajzait elemezve utalt a műfaj sokrétűségére. *Az Ember és szerep* c. önéletrajzát kiemelve az író saját szavaival mutatott rá a műfaj komplexitására: „Az én könyvem nem lesz önéletrajzi regény. «Az író nem saját magáról szeretne ebben a munkában vallani, »mivel egyetlen műben sohasem mutathatom fel magam: - a természetet«, arról a szerepről szól inkább, amit a nyilvános (irodalmi) életben korábban játszott.” - jegyzi meg. Gyáni Gábor: *Az elveszített múlt*. Budapest: Nyitott Könyvműhely, 2010, 135–136. Gyáni Gábor munkájában Németh László következő írását idézi: Németh László: *Ember és szerep*. Első Kecskeméti Hírlapkiadó- és Nyomda-Rt, Kecskemét, 1934, 5.

lehetőségeket biztosít a társadalomban bekövetkező változások vizsgálatára.<sup>100</sup> Így válhat a társadalomtörténeti kutatások egyik speciális módszerévé a biográfia, melynek többletjelentősége a kisebbségben szocializálódott mikrotársadalom belső vizsgálatában megkerülhetetlen.<sup>101</sup>

Az életrajz így több esetben válik a mikrotörténeszek gyakorlatában eljárássá, megközelítési móddá a társadalom „földközélemből” való szemléléséhez.<sup>102</sup> Ezáltal műfajból olyan társadalomtudományi módszerré alakul, mely személyes dokumentumok által értelmezi a társadalmi eseményeket.<sup>103</sup> A módszer alkalmas a történeti folyamatok többirányú megvilágítására, valamint lehetővé teszi olyan új dimenziók megjelenítését a történeti elemzésben, mint az emlék vagy a terv.<sup>104</sup>

A dolgozatban vizsgált sarlós csoportosulás szerepvállalása, ideológiai és politikai programadása fontos adalékokkal szolgál a kisebbségi körülmények közé került csehszlovákiai magyarság politikai, kulturális és társadalmi rendszeréről. A biográfiai dokumentumok az egyéni szerepek mellett pedig annak a közösségi identitásnak a jelentőségét is megvilágítják, amelynek kialakítását a fiatal nemzedék központi feladatának tartotta.

## 2.4. A generációs szemlélet jelentősége

A hagyományos történeti elemzésekben a nemzedéki szempontok gyakran háttérbe szorulnak, és az egyes korszakokhoz, korszakváltásokhoz kötődő nemzedékek vezetőinek, döntéshozóinak, csoportjainak értékelése nem kap megfelelő helyet és súlyt.<sup>105</sup> Pedig a

---

<sup>100</sup> Erről ld. Levi, Giovanni: *Az életrajz használatáról*, id. m. Bourdieu, Pierre: *L'illusion biographique*. In Actes de la Recherche en Sciences sociales. *Volumes* 62–63, Nr. 1 juin, 1986, 63–72.

<sup>101</sup> Itt kell kiemelni azoknak a fiatal sarlósoknak a példáját, akiknek a visszaemlékező írásaiból jól megismerhető a korabeli kisebbségi társadalom egy-egy fontosabb részletproblémája. Ilyen például Kovács Endre proletár háttere, a deklasszáció (társadalmi pozícióvesztés) folyamata a családokban, vagy az Érsekújvárról származó sarlósok esetében a városi miliő megismerése. Erről ld.: Kovács Endre: *Korszakváltás*, id. m.

<sup>102</sup> K. Horváth Zsolt: *Az életrajzi térről*, id. m.

<sup>103</sup> Erről ld. Bögre Zsuzsa: *Élettörténeti módszer*, id. m. Loriga, Sabina: *Történet- és életrajzírás a 19–20. században*. *Korall*, 2011/40. [http://epa.oszk.hu/00400/00414/00035/pdf/Korall\\_44\\_Sabina.pdf](http://epa.oszk.hu/00400/00414/00035/pdf/Korall_44_Sabina.pdf) (2014. 03. 17.)

<sup>104</sup> Ehhez ld. Loriga, Sabina: *Soldats. Un laboratoire disciplinaire: l'armée piémontaise au XVIIIesiècle*. Paris, 1991, 228–229. (2014. 03. 16.) Az életrajzi jellegű írásokról az identitás vizsgálatának a tekintetében is szót kell ejteni. Az identitás individuális meghatározottsága mellett pedig annak társadalomtudományi fogalmáról, mely Erik H. Erikson nevéhez kötődik, s így hangzik: „*Az identitás: a személyes azonosság és folyamatosság szubjektív érzésének megléte, amely egy közös világgép azonosságában és folyamatosságában való hittel párosul.*” Erikson, H. Erik: *A fiatal Luther*, id. m. 402.

<sup>105</sup> A történelmi folyamatok generációs megközelítése számos fontos új szempontot vet fel a kutatásban, a társadalmi változások vizsgálatában. Jó példa erre a magyarországi generációs vizsgálódások



kelet-közép-európai történelemben az egyre gyakoribb rendszer-, határ- és államjogi változások miatt felértékelődik a generációs elemzés jelentősége.<sup>106</sup>

A nemzedéki megközelítésnek a csehszlovákiai magyarság történetében, kivált az irodalomtörténeti kutatásban, komoly hagyományai vannak.<sup>107</sup> A Trianont követő években pedig különös hangsúlyt kaptak.<sup>108</sup> A kisebbségi közösségekben olyan „speciális” problémák is felerősítették a generációs csoportosulások megjelenését, mint például az előző értelmiségi generáció nagyarányú felszámolódása, vagy a trianoni események következtében kialakult csehszlovákiai magyar kisebbségi közösség politikai megszerveződésének hiányosságai.

A generációs szerveződések jelentőségét a korabeli nemzedékek ugyanakkor maguk is gyorsan felismerték. A 20. század elején született és Trianon után felnőtté vált nemzedék tagjai magukat legtöbbször a „rég Magyarországnak” keretei között szocializálódtak – idősebb nemzedékekkel szemben határozták meg.<sup>109</sup> Ennek megfelelően 1918–1920 után nem a régi

---

társadalomtörténeti újragondolását célul kitűző 2007. évi konferencia, amelyet a Hajnal István Kör szervezett, s amelynek anyagait közre is adták. Gyáni Gábor – Lácza Magdolna (szerk.): *Generációk a történelemben*. A Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület. A Nyíregyházi Főiskola Gazdasági és Társadalomtudományi Kara, Nyíregyháza, 2008. Emellett a következő munkát kell kiemelni: Róbert Péter – Valuch Tibor: *Generációk a történelemben és a társadalomban. Generációs attitűdök és részvételi minták történeti-szociológiai megközelítésben. Politikatudományi Szemle*, 2013/4, 116–139.

<sup>106</sup> A német történeti közgondolkodásban például több mint kétszáz éve van nagy súllyal jelentő a generációváltás problémaköre. Erről ld. Bővebben: Roseman, Mark (szerk.): *Generations in Conflict. Youth Revolt and Generation Formation in Germany 1770–1968*. Cambridge University Press, 1995. Erre a munkára hivatkozik a következő tanulmány: Szabó Andrea – Kiss Balázs: *Konfliktusok és generáció. A generációs konfliktusok kutatásának fogalmi kiindulópontjai. Politikatudományi Szemle*, XXII/4, 105. A 18. századtól jelen lévő generációs kérdéskör mindenesetre a 20. század első felében nyert új értelmet. Somlai Péter: *Változó ifjúság. Educatio*, 2010/ 2, 176. A kisebbségi magyar vonatkozásokról ld. Cseke Péter: *Egy megírásra váró szintézis. Erdélyi magyar szellemi élet a két háború között. Forrás*, 2001/2. [http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:DTvmXL87bDcJ:www.forrasfolyoirat.hu/0102/cseke.html+&cd=10&hl=hu&ct=clnk&gl=sk&lr=lang\\_de%7Clang\\_en%7Clang\\_hu%7Clang\\_sk](http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:DTvmXL87bDcJ:www.forrasfolyoirat.hu/0102/cseke.html+&cd=10&hl=hu&ct=clnk&gl=sk&lr=lang_de%7Clang_en%7Clang_hu%7Clang_sk) (2017. 11. 28.)

<sup>107</sup> Erről ld. például: Szalantai Rezső: *Első nemzedék. A csehszlovákiai magyar irodalomkeletkezése és fejlődése*. Tatran, Bratislava, 1968. Szalantai Rezső: *Újarcú magyarok*. In: *Szlovákiai küldetés – Csehszlovákiai magyar esszéírók 1918–1938*. Madách Könyvkiadó, Bratislava, 1984. Vö: Joó Tibor: *A nemzedék fogalma. Kalangya*, 1935/5. 321–400. Vajdasági Magyar Digitális Adattár [http://adattar.vmmi.org/?ShowObject=folyoirat\\_oldal&id=781&page=392](http://adattar.vmmi.org/?ShowObject=folyoirat_oldal&id=781&page=392) (2017. 03. 31.)

<sup>108</sup> A két világháború közötti időszak magyar vonatkozásban is a „nemzedéki narratívák” virágkorát jelentette mind irodalmi, mind társadalomtudományos szempontból. Garami András – Mekis D. János – Németh Ákos: *Előszó*. In: Garami András – Mekis D. János – Németh Ákos (szerk.): *Nemzedéki narratívák a kultúratudományokban*. Szerzők, Pécs, 2012, 12. A nemzedéki kérdéskör újraértelmezésében az első világháborús események mellett szerepet játszottak a magyar belpolitikát érintő zavaros történések, valamint Trianon következményei. Hatos Pál: *Szekfű Gyula és a nemzedék toposza. Kommentár*, 2013/3. [http://kommentar.info.hu/iras/2013\\_3/szekfu\\_gyula\\_es\\_a\\_nemzedek\\_toposza](http://kommentar.info.hu/iras/2013_3/szekfu_gyula_es_a_nemzedek_toposza) (2017. 11. 29.) A magyar történelem nemzedéki alapon való vizsgálatára és átértékelésére elsőként Szekfű Gyula *Három nemzedék* című nagyhatású 1920-ban kiadott történetfilozófiai munkája által került sor. Szekfű Gyula: *Három nemzedék*. „Élet” Irodalmi és Nyomda Rt. kiadása, Budapest, 1920. 1934-ben adta ki kiegészített munkáját saját korának értékelésével: *Uő: Három nemzedék és ami utána következik*. Egyetemi Nyomda, Budapest, 1934.

<sup>109</sup> Ez összefügg a közös kisebbségi sors felismerésével, hiszen a Sarló olyan magyar értelmiségi szerveződés volt, amely mozgalomként Csehszlovákiában elsőként szembesült a kisebbségi helyzettel. A kisebbségi sorsközösségnek a különböző szintű és mélységű feldolgozása volt az első nagy szellemi, érzelmi és intellektuális teljesítménye az „apák”, de különösen a „fiúk” nemzedékének, ami megteremtette a felvidékiségnek, erdélyiségnek, délvidékiségnek mint megélhető és „vállalt”, de nem feltétlenül „akarati”

állami keretek felújításában látták a magyarság 20. századi életének fő követelményét, hanem Csehszlovákiához került népcsoport felelős értelmiségi tagjaiként igyekeztek újraértelmezni családjuk és saját maguk megváltozott helyzetét, azt a szlovenszkói „új arcú” magyarok életérzéseként, közép-európai programjaként megfogalmazni.<sup>110</sup> A generációs-elméletek nemzedékek közti konfliktusokat és a generációs útkeresést együttesen kezelő kiindulópontjai tehát fontos elemei a generációk történelemszervező erejét középpontba állító elemzéseknek.<sup>111</sup>

Bár az első magyar kisebbségi értelmiségi nemzedék sarlósokhoz tartozó tagjai nagyjából egy korosztályt képviseltek, más generációs szerveződésekhez hasonlóan nem csupán életkoruk szervezte őket generációs alakulattá, hanem azok a mindnyájuk által megélt közös élmények, melyek kapcsolódási pontot jelentettek számukra önazonosságuk megteremtésében.<sup>112</sup> Ezt húzza alá, hogy az 1920-as évek második felében, az 1930-as évek elején egyetemi-cserkész mozgalomból baloldali társadalmi-ideológiai csoporttá szerveződött értelmiségi nemzedéknek voltak idősebb tagjai is, akik egyfajta példát jelentettek fiatalabb társaik számára.<sup>113</sup>

Joó Tibor, a két világháború közötti magyar történetfilozófus a „történeti generáció”

---

közösségeknek a kialakulását. Szarka László: A csehszlovákiai magyar közösség nyolc évtizede 1918-1998. Történeti vázlat. In: Tóth László – Filep Tamás Gusztáv (szerk.): *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1938*. I. Ister, Budapest, 1998, 9–25.

<sup>110</sup> A korszak sokak által kedvelt költőszemélyisége, Győry Dezső „új arcú magyaroknak” nevezte ezt a szlovenszkói és ruszinszkói magyar nemzedéket. Győry a sarlósok házi költőjeként adaptálta a kisebbségi világmisziót hirdető tanításokat. Rendkívüli hatást gyakorolt az *Újarcú Magyarok* c. versével és más írásaival is a sarlós nemzedékre. Turczel Lajos: *Két kor*, id. m. 103. Erről ld. még Szalatnai Rezső: *Új arcú magyarok. Korunk*, 1929/12. 875–881. <http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=1929&honap=12&cikk=5047> (2013.12.01.), valamint Csanda Sándor: *Első nemzedék*, id. m. 32–33. Vö: Szvatkó Pál: *A változás élménye*. In: Filep Tamás Gusztáv – G. Kovács László (szerk.). Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1994, 114–115. Erről bővebben ld. Balogh Edgár: *Ankét a nemzedékről. Korunk*, 1973/6. 843. Vö: Ölvedi János: *A szlovenszkói új magyar generáció. A Sarlótól a Prohászka-körig*. (Forrás: *Magyar Szemle*, 1935. május) *Érsekújvár és Vidéke*, 2012. május 13. [http://www.watson.sk/index.php?option=com\\_content&view=article&id=1136:oelvedi-ja-](http://www.watson.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=1136:oelvedi-ja-) (2017. 11. 21.) Ehhez ld. Borsody István: *Európai évek. Századvég*, Budapest, 1991.

<sup>111</sup> Erre utal Róbert Péter és Valuch Tibor tanulmányában, ahol hangsúlyozzák a magyar történelemben folyamatosan jelen levő generációs csoportokat. Ezek a politika, társadalom és gazdaság átalakítása érdekében léptek fel, és azonos generáció tagjaihoz sorolták magukat, illetve társadalmi megítélés szerint is egy nemzedékhez kapcsolódtak. Róbert Péter – Valuch Tibor: *Generációk a történelemben*, id. m. 18.

<sup>112</sup> Ehhez ld. Mannheim, Karl: *A nemzedékek problémája*, In: *Tudásszociológiai tanulmányok*. Osiris, Budapest, 2000, 226.

<sup>113</sup> Ez tehát azt jelenti, hogy az életkori „specifikumok” mellett a generációk kialakulásában nagyobb jelentősége van azoknak a mélyreható – gazdasági, társadalmi, politikai vagy kulturális – változásoknak, melyek az egész társadalmat érintik, ugyanakkor az érintett nemzedék tagjai egyfajta döntéshelyzetként, a régiekkel való szakítás és az új megoldások kereséseként élik meg. Karl Mannheim is ezekre a közös vagy élményekre utal, amikor a hasonlóan megélt változásokat helyezi előtérbe egy-egy nemzedék megszerveződésében. Véleménye szerint az egyes generációk „a változást hasonlóképpen élték meg, s magukat vagy mások őket az adott változás generációjaként azonosítják.” Mannheim, Karl: *A nemzedékek problémája*, id. m. 229. Vö: Krániauskieni, Sigita: *Generációk: a fogalom gyakorlati alkalmazása. Világosság*, 2007. 7/8. 123. Erről ld. bővebben: Mannheim, Karl: *The Problem of Generation*. In: Paul Kecskemeti (ed.): *Essays on the Sociology of Knowledge*. Oxford University Press, New York, 1952, 302–303.

fogalmát a kisebb számú „alkotók” szellemi csoportjaként definiálta, ráirányítva a figyelmet, hogy a generáció ebben a formában egy szellemisége által kiválasztott-kiválasztódott (értelmiségi) csoportot jelöl.<sup>114</sup> A generációk kialakításában tehát az elit- vagy értelmiségi csoportoknak mindenkor kiemelt és irányadó szerepe van.<sup>115</sup>

Krammer Jenő a két világháború között népszerű csehszlovákiai magyar publicista és pedagógus igen korán rámutatott a kisebbségi értelmiségi ifjúság kritikus szellemiségére. Krammer szerint ez a kritikus hangvétel automatikusan szembeállította a fiatalokat az idősebb generációval: „*Lélektanilag csak az történt, ami az egyéni fejlődés csendjében már évezredek óta, amióta csak ember van, mindig megismétlődik: a serdülő ifjúság bontakozó lelkével nem veszi át egyszerűen a felnőtteknek saját ifjúkorukra érvényes tapasztalatait, hanem a saját helyzetének követelményeihez méretezi élettervét, ami szükségképpen ellentétbe juttatja a régi felfogással.*”<sup>116</sup>

Krammer tehát nyomatékosítja azt a közismert jelenséget, hogy az új nemzedékek színre lépése az esetek többségében kritikus viszonyulást jelent az előző generációkkal szemben.<sup>117</sup> Ez pedig felveti a generációs viták kérdését, hiszen az új identitással rendelkező nemzedékek egymással és más nemzedékekkel is konfliktusba kerülhetnek.<sup>118</sup>

Az általunk vizsgált nemzedék sarlós csoportjának esetében mindkét tényező közrejátszott a generációs elkülönülésben és ezzel együtt a konfliktusok kialakulásában.

A generációs szerveződéseken belüli új identitásformák kialakulását erősítette az a tény, hogy sem Szlovenszkó, sem pedig Ruszinszkó (Kárpátalja) a történelem folyamán soha korábban nem alkotott külön közjogi egységet, így nagyrészt hiányzott az speciálisan regionális, területileg lehatárolt nemzeti öntudat, amely Erdély (vagy akár a Partium és a Bánság) nagy részében valamilyen formában korábban is jelen volt. Azt is hozzá kell tenni, hogy bár a szlovenszkói magyar fiatal írástudók előtt az erdélyiekénél nehezebb feladatok álltak: az új, kisebbségi helyzetben magyarként szerveződő (értelmiségi) generáció igen gyorsan felismerte a helyi hagyományok, a felvidéki sajátosságok közösségszervező szerepét.

<sup>114</sup> Joó Tibor: A nemzedék fogalma, id. m.

<sup>115</sup> Ezzel kapcsolatban Szabó Andrea és Kiss Balázs *Generációk és konfliktusok* c. tanulmányában a politikai elit szerepéről szólva hangsúlyozza, hogy döntéseik alapján hozzájárulnak az új generáció kialakulásához. Szabó Andrea – Kiss Balázs: *Konfliktusok és generáció*, id. m. 108.

<sup>116</sup> Krammer Jenő: *A szlovenszkói magyar*, id. m. Erik H. Erikson német származású amerikai fejlődépszichológus is nagy jelentőséget tulajdonít a serdülőkornak az identitás kibontakozásában. Erikson, H. Erik: *A fiatal Luther és más írások*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1991, 480–489.

<sup>117</sup> A nemzedékek közti kapcsolatok jelentőségére hívja fel a figyelmet Veress Károly, aki nemcsak a külső fizikai időt, de a belső „élményidő” vonatkozását is beemeli a nemzedékváltások vizsgálatába. Veress Károly: A nemzedéki viszonyok az időben. *Erdélyi Múzeum*, 1998/3–4. <http://epa.oszk.hu/00900/00979/00016/pdf/151-167.pdf> (2017. 03. 31.)

<sup>118</sup> Szabó Andrea-Kiss Balázs: *Konfliktusok és generáció*. id. m. 151–152.

Joó Tibor és Krammer Jenő ezeket az újszerű identitásmintákat létrehozó fiatal nemzedékeket egyenesen értékfogalomnak tekinti.<sup>119</sup> A vizsgált csoport az idősebb generációval szemben már olyan identitást képviselt, amelyen belül a nemzeti és szociális feladatok, ezzel együtt a társadalom átalakításának újszerű megoldása állt középpontban, amely összekapcsolódott az ún. „felvidéki identitás” megteremtésével is. Az általunk vizsgált nemzedék így elsősorban szintén az identitás-különbségek által határolódott el az idősebb generációtól.<sup>120</sup>

Talán közelebb jutunk az egyes generációk identifikációjának elméleti meghatározásához, ha Joó Tibor tanulmányát alapul véve figyelembe vesszük azokat az úgynevezett generációs tényezőket, melyeket Julius Petersen tanulmányára utalva említett.<sup>121</sup> Joó Tibornak ezt a munkáját alapul véve Filep Tamás Gusztáv a nemzedékképző tényezők jelentőségét emelte ki az történeti generációk kijelölésében. A nemzedéket olyan szellemtörténeti kategóriaként határozta meg, amelyet különféle nemzedékképző tényezők – pl. az örökség és a múlt hagyománya, a születés körülményei, az egyes műveltségi elemek, valamint a generációs élmények és a nemzedék létrehozásának a szándéka – alakítanak ki.<sup>122</sup> Joó Tibor elemzéséből kiindulva további fontos identitás- és nemzedékképző tényezőnek számít egy-egy generáció életében a vezető kijelölése: „*a legtevékenyebb részt veszi a generáció kialakításában, aki legserényebb élesztője a tömörülés folyamatának, aki megszervezi a közösséget, egyszóval aki a szó szokott értelmében vezérkedik*”.<sup>123</sup> A vizsgált csoport generációs elhatárolódásában ugyancsak fontos szerepe volt a Joó által jelölt tényezőknek, amelyek egyúttal a fiatalok szocializációs körülményeinek meghatározó elemeit alkották. A Sarló esetében Balogh Edgár játszott mindvégig kulcsszerepet az értelmiségi nemzedék ideológiai formálásában.

A sarlósok identitásformáit ugyanakkor azok a politikai és ideológiai elvárások is

---

<sup>119</sup> Joó Tibor: *A nemzedék fogalma*, id. m. Erre világít rá Krammer is, aki szerint az ifjúsági élet mozgolódásainak gazdagsága is összefüggésbe hozható a felvidéki magyarság kisebbségi öntudatának „tabula rasa”-jával. Krammer Jenő: *A szlovenszkói magyar*, id. m.

<sup>120</sup> Ez is aláhúzza az egyoldalú statisztikai alapú felfogásokkal szemben az identitás szerepét az egyes generációk kialakulásában és változásában. Ehhez ld. Gyáni Gábor: *Generációk a történelemben*, id. m. 11. Mindenesetre az identitás kérdése az egyes csoportok létrehozása kapcsán egyáltalán nem egyszerű feladat, erre pedig Robert Jenkins is rámutatott. Véleménye szerint az egyes generációk identitásának kérdése mindig egy komplex folyamat, ugyanis „*az, hogy a társadalomban milyen csoportok léte tudatosul, a társadalmi önazonosítás dialektikájától függ, azaz a csoport-identifikáció és a társadalmi kategorizálás interakciójától*”. Erről ld. bővebben Kraniauskiene, Sigita: *Generációk: a fogalom*, id. m. 124.

<sup>121</sup> Joó Tibor: *A nemzedék fogalma*, id. m.

<sup>122</sup> Filep Tamás Gusztáv: *Nemzet és nemzedék. Szempontok egy kisebbségtudományi szemlélethez. Pro Minoritate*, 2009/ösz. <http://www.prominoritate.hu/folyoiratok/2009/ProMino09-3-01-Filep.pdf> 5-6. (2017. 04. 01.)

<sup>123</sup> Emellett Joó Tibor egy másik, esetleg több vezér lehetőségét felveti egy-egy generáció estében. Ez azonban általában véve az idősebbek közül való. Őt passzív vezetőnek nevezi, aki inkább ideál, ösztönző. Benne látja az adott generáció a saját előfutárát. Joó Tibor: *A nemzedék fogalma*, id. m.

alakították, amelyeket a Csehszlovák Köztársaság, valamint Horthy-korszak Magyarországát támogató irányukban.<sup>124</sup> Az új államkeretek között diplomát szerzett fiatalok nagy része jóval élénkebben, határozottabban, s az államváltás realitását figyelembe véve, az előző generációkhoz képest más szempontok szerint reagált az kisebbségi helyzet kihívásaira. Mindezt figyelembe véve a sarlósok identitásának változásait akár Rogers Brubaker sokszori idézett „triadikus” viszonyrendszerében is érdemes megvizsgálni.<sup>125</sup> Brubaker a *Nacionalizmus új keretek között* című munkájában a nemzet fogalmát újragondolva felhívta a figyelmet a Közép- és Kelet-Európában lezajlott politikai változások által újrendezett nemzeti-etnikai viszonyokra. Véleménye szerint ezekben a régiókban a nacionalizmust, ezzel együtt a nemzeti identitás fogalmát a nemzeti kisebbségek szempontjából a nemzetiesítő, valamint az anyaországokkal fenntartott kapcsolat viszonyrendszerében érdemes vizsgálni.<sup>126</sup>

## 2.5. Az új nemzedék ifjúsági szerveződéseinek válaszfűzetei

A csehszlovákiai magyar fiatal értelmiség kulturális önszerveződésében központi szerepe volt az eredetileg a középiskolásokat összefogó cserkészmozgalomnak, amelyek

---

<sup>124</sup> Az identitás fogalmának meghatározásánál a csoport-azonosság elvére többek között Jan Assman irányította rá a figyelmet. Ehhez ld. Assman, Jan: *A kulturális emlékezet*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 1999. 129–132. Vö: Újvári Edit: *A kulturális identitás kérdésköre és kutatásának lehetséges irányai*. A SZTE JGYPK Felnőttképzési Intézetének identitáskutató programja. In: Szirmai Éva – Újvári Edit (szerk.): *Nemzetiségi – nemzeti – európai identitás*. <http://mek.oszk.hu/08200/08200/08200.pdf> (2017. 05. 05.) Ez összefügg a szociális identitás kategóriájával, melyet Henri Tajfel vezetett be és mely egy társadalmi csoporttal való azonosságot jelöl. Vö: Eriksen, Thomas Hylland: *Etnicitás és nacionalizmus*. Digitális Tankönyvtár, Gondolat Kiadó, 2011. [http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0050\\_Eriksen-Etnicitas\\_es\\_nacionalizmus/adatok.html](http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0050_Eriksen-Etnicitas_es_nacionalizmus/adatok.html) (2018. 01. 04.)

<sup>125</sup> Brubaker, Rogers: *Nacionalizmus új keretek között*. L'Harmattan – Atelier, Budapest, 2006. 61. Brubaker, Rogers: *Nacionalizmus új keretek*, id. m. 66–67. Brubaker a mező fogalmát Pierre Bourdieu-tól kölcsönzi. Bourdieu, Pierre – Waquant Loic: *An Invitation to Reflexive Sociology*. University of Chicago Press, Chicago, 1992. Bárdi Nándor kiegészítve Rogers Brubaker teóriáját és a fent említett három kategóriához negyedikként beemelte a nemzetközi intézmények szándékait. Vö: Bárdi Nándor: *A budapesti kormányzatok*, id. m. 30.

<sup>126</sup> Brubakerhez hasonlóan Benedict Anderson szintén új szempontból, komplex módon közelít a nemzet fogalmának a meghatározásához, melyet az értelmiségi elitek által elképzelt közösségként határoz meg. Anderson, Benedict: *Elképzelt közösségek. Gondolatok a nacionalizmus eredetéről és elterjedéséről*. L'Harmattan – Atelier. Budapest, 2006. Vö: Szarka László: *Identitás és lojalitás nemzetállami konfliktushelyzetei*. In: Kovács Nóra – Osvát Anna – Szarka László (szerk.): *Etnikai identitás, politikai lojalitás. Nemzeti és állampolgári kötődések*. Balassi Kiadó, Budapest, 2001, 94. A két világháború között szerveződő kisebbségi közösségek esetében az egymással összetartozó nemzeti identitás- és lojalitáskonstrukciók belső „ambivalenciáira” mutat rá Szarka László: *Integráció és együttműködés a kisebbségpolitikában*. Magyar aktivista kísérlet Csehszlovákiában. In: Bárdi Nándor – Simon Attila (szerk.): *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006, 23.

közül néhány az államváltást követően is megszakítás nélkül folytatta tevékenységét.<sup>127</sup> A központi szervezetet nélkülöző magyar cserkészcsapatok ugyanis az iskolák mellett működő testgyakorló körök szakosztályaiként működtek. A legális működési feltételeket az 1920-as évek első felében a Csehszlovák Cserkészszövetségbe való egyéni felvétel, valamint az YMCA teremtette meg számukra.<sup>128</sup> Így működött 1928-ig például a komáromi Jókai cserkészcsapat, vagy a pozsonyi Kiskárpátok Turista Egyesület, amelyet Hornyák Odiló alapított 1921-ben.<sup>129</sup>

A pozsonyi Kiskárpátok cserkészcsapat tagja volt a Sarló későbbi vezetője, Balogh Edgár is. A pozsonyi cserkészek megszervezésében központi szerepe volt egyébként az egyetemi ifjúság érdekvédelmi feladatait is ellátó Magyar Ifjak Pozsonyi Szövetségének (MIPSZ), amely 1919-ben alakult meg és a Keresztényszocialista Diákok Szabadszervezetéből verbuválódott.<sup>130</sup> A prágai egyetemi mozgalmakban részt vállaló Sinkó Ferenc kiemelte a szervezet kezdetlegességeit, mely egyrészt számos ambivalenciát hordozott magában, másrészt a kisebbségi magyarság kulturális terjeszkedésére is módot adott már az 1920-as évek első felében.<sup>131</sup> A pozsonyi kezdeményezésű, Toldy Körrel együttműködő MIPSZ tehát a prágai magyar diákok szervezésében, a bécsi Magyar Akadémikusok Egylete és a brünni Corvinia mellett a prágai Magyar Akadémikusok Keresztény Köre (MAKK) 1925. évi megalakításában is részt vállalt. Emellett a Sarló mozgalom elődjeként számon tartott Szent György Kör 1925. évi megszervezésében szintén fontos szerepe volt.<sup>132</sup>

---

<sup>127</sup> „Az ifjúsági mozgalmak ebben az első időszakban részben politikai keretben: a keresztényszocialista párt ifjúsági szervezeteiben, részben pedig az új életre éledő cserkészcsapatokban indulnak el.” Krammer Jenő: *A szlovenszói magyar*, id. m.

<sup>128</sup> A Young Men's Christian Association (YMCA) és testvérszervezete, a Young Women's Christian Association (YWCA) vagy Fiatalok Keresztény Egyesülete egy globális mozgalom, amelyet 1844-ben alapított Angliában George Williams. A szervezet a keresztény elvek gyakorlatba való átültetését tűzte ki célul. [ymca europe. http://www.ymcaeurope.com/about-us](http://www.ymcaeurope.com/about-us) (2017.01. 16.)

<sup>129</sup> Fogarassy László: *Magyar cserkészmozgalom Csehszlovákiában*. Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 1992, 7–9. Hornyák Odiló (1888–1953), tornatanár és cserkészvezető. Előbb Pozsonyban, majd Érsekújvárott és Ipolyságon is tanított. Ő szervezte meg az első pozsonyi magyar cserkészcsapatokat is. Később az ipolysági gimnáziumban létrehozta a Szokoly Alajos Sportegyesületet. Szlovákiai Magyar Adatbank, id. m. <http://adatbank.sk/lexikon/hornyak-odilo/> (2017. 11. 29.)

<sup>130</sup> Ehhez ld. Sinkó Ferenc: A felvidéki ifjúsági mozgalmak kezdetei Trianon után. *Regio – Kisebbségtudományi Szemle*, 1990/2. <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00002/pdf/11.pdf> (2015. 08. 19.)

A MIPSZ szervezte meg a Kiskárpátok cserkészcsapatot, melynek tagjai közé tartozott Balogh Edgár is, akinek beszerzése a pozsonyi cserkészek megszervezőjéhez, Hornyák Odiló tornatanárhoz kötődik. Csemetevölgyi tagként őt is felvették a MIPSZ-be. Fogarassy László: *Magyar cserkészmozgalom*, id. m. 8–9.

<sup>131</sup> „A szövetséget jó néhány paradoxon jellemezte, ugyanúgy, mint azt a társadalmat, amelyből sarjadt. Pozsonyinak nevezte magát, de sorra alakította fiókszervezeteit Pesten, Bécsben (a Bécsi Magyar Akadémikusok Egyletét), Brünnben (a Corviniát), végül Prágában a (Magyar Akadémikusok Keresztény Körét, a MAKK-ot).” Sinkó Ferenc: A felvidéki ifjúsági, id. m. A Corvinia csoportjáról, annak a Sarlóval való kialakult konfliktusairól a későbbiekben lesz szó.

<sup>132</sup> Sinkó Ferenc: A felvidéki ifjúsági, id. m. A Szent György Kör 1925 márciusában alakult meg a Nemzetközi Cserkészszövetség tagegyesületeként, mégpedig az Albertov Diákothonban. Balogh Edgár is jelen volt az

Az ifjúsági mozgalmak jelentősége 1925 után, a kisebbségi nemzedék önmagára találásának kezdeti időszakában értékelődött fel.<sup>133</sup> A korai nehézségeket követő „kisebbségi öntudat” időszakát az 1920-as évek második felének mozgalmi, kulturális „virágzása” követte. Ezt jelezte az új ifjúsági szerveződések sorozatos megalakulása a prágai, brünni és pozsonyi egyetemek mellett. A fiatal nemzedék nagy része ugyanis – előbb szociális okokból, később pedig a magyarországi diplomák nosztrifikálási problémái miatt – Budapest helyett „csehszlovák” egyetemeken – Prágában, Pozsonyban és Brünnben – folytatta felsőoktatási tanulmányait és ott is szervezte meg magát. Dobossy László, a Sarló egyik vezetőségi tagja is kiemelte a fiatal nemzedék gondolkodásbeli újszerűségeit, melyek összefüggésben álltak a republikában szocializálódott generáció megváltozott lehetőségeivel. Erről Dobossy így vallott fél évszázaddal később: *„Első nemzedék voltunk, amely a budapesti köldökszinórt elszakítva természetesen és elhatározottan cseh, illetve szlovák egyetemekre és főiskolákra mentünk tanulni. Ennek az orientációváltásnak és a belőle adódó gondolkodási következményeknek, elsősorban a horizonttágulásnak a jelentőségét ma nehéz elképzelni, amit persze annak idején átélnünk sem volt egyszerű.”*<sup>134</sup>

A prágai MAKK később kiterjesztette működését más egyetemi városokra (Pozsonyra és Brünnre) is. Bár a szervezet megalakításának tervei az 1920-as évek elejéig nyúlnak vissza, 1925 májusáig Magyar Egyetemi Kör néven csak illegálisan működhetett.<sup>135</sup> A prágai magyar egyetemi szervezet alapítása fontos változás volt. Ezt jelzi a vezetés egyik kulcsszereplője, Balogh Edgár, aki 1925 és 1926 között a MAKK alelnöki tisztségét töltötte be, később pedig kulturális referensként működött a szervezetben.<sup>136</sup> Bár a MAKK nem

---

eseményen. A MAKK 1925 májusában mondta ki megalakulását. Elnöke Winsteiner Henrik lett, alelnöke pedig Balogh Edgár. Uo.

<sup>133</sup> Krammer Jenő tanulmányában három fejlődési szakaszt különített el az ifjúsági mozgalmak szempontjából. Ez hasonlít Kemény Gábor irodalomtörténész „kulturális” periodizációjához is, aki a kisebbségi magyarság két világháború közötti kulturális élete kapcsán négy szakaszt különít el irodalmi szempontból. Az első évek kezdeti nehézségeinek idejét az 1924-től 1930-ig terjedő kisebbségi öntudat időszaka követi, mely egyúttal az ifjúsági mozgalmak legdinamikusabb időszakának számít. Krammer Jenő: *A szlovenszkói magyar*, id. m.

Kemény Gábor a következőket írja az általa – elsősorban irodalomtörténeti szempontból – elkülönített négy kisebbségi korszakról: *„Irodalomtörténeti gyűjtésünkben a felvidéki gondolat fejlődésével arányosan négy korszakra osztottuk a húsz kisebbségi évet. Ezek a korszakok a felvidéki gondolat fejlődésének négy alapvető fázisát jelzik. A kezdet nehézségeiből a kisebbségi öntudatig, innen a kritikai vizsgálathoz és az egyéni kutatáshoz érkezik a felvidéki írástudó, akit kisebbségi sorsa legsúlyosabb esztendején ért a felszabadítás. Ezért a vázolt kortörténeti felosztást indokoltnak és elfogadhatónak tartjuk, mint a felvidéki író szellemi fejlődésének grafikonját.”* Kemény Gábor: *Így tűnt el*, id. m. 144.

<sup>134</sup> Dobossy László: A Sarló művelődéspolitikai szerepe és hatása. In: Sándor László (összeáll.): *Ez volt a Sarló*, id. m. 117.

<sup>135</sup> A MAKK 1927-től Magyar Főiskolások Keresztény Körére változtatta a nevét, bár a későbbiek folyamán is a MAKK név alatt jelent meg. 1930-tól pedig Magyar Akadémikusok Köreként volt ismert. Pejša, Robert: *Vztahy Československa a Maďarska v letech 1918-1939*. Univerzita Karlova, Praha, 2017, 102.

<sup>136</sup> Uo. 92–102.

egyedüli ifjúsági szervezet volt a két világháború közötti Csehszlovákiában, hosszú ideig a kisebbségi pártok irányítása alatt álló ernyőszervezetként működött.<sup>137</sup> 1926-ban pedig megalakult a MAKK fiókszervezeteit összefogó Csehszlovákiai Magyar Akadémikusok Szövetsége (CSMASZ).<sup>138</sup> A prágai MAKK-ból vált ki a Szent György Kör nevű öregcserkész-mozgalom is, melyből 1928-ban a Sarló mozgalom megalakult.

A fentebb már idézett Krammer Jenő a csehszlovákiai magyar ifjúsági szerveződések legtermékenyebb éveit (1925–1930) a Szent György Kör és a Sarló mozgalom működéséhez kötötte. A korai mozgalmak gyakran egysíkú, nemzetieskedő céljai helyett ugyanis véleménye szerint olyan új, a társadalmi problémákat is megcélzó kezdeményezések kerültek előtérbe, melyek összefüggtek a kor népi irányvonalával, s melynek olyan megnyilvánulási formái voltak, mint a regösjárás.<sup>139</sup> Mindez összefüggésbe hozható az új nemzedék színrelépésével. Ahogyan arra már fent is utaltunk, a fiatalok többsége az impériumváltás nyomán deklasszáldott középosztálybeli, paraszti és munkáscsaládokból verbuválódott. Az elszegényedés miatt minimálisra csökkent társadalmi különbségek hatással voltak a magyarországinál bizonyos szempontból demokratikusabb viszonyok közé került fiatal nemzedék útkeresési módozataira, amely a nemzeti kérdést a szociális kérdésekkel szoros összefüggésben tárgyalta. Krammer a szlovenszkói magyar fiatal értelmiség három fő irányvonalát – a jellegzetesen szlovenszkói kultúrmissziót, a népi küldetést és a Duna-völgyi hídszerepet – kiemelve az ifjúsági mozgalmak „delelő” pontjaként jelenítette meg a Sarló mozgalom megalakulását. Véleménye szerint ugyanis „*benne teljesedik legmerészebben a szlovenszkói magyar ifjúság lelki önállósulása*”.<sup>140</sup>

Az ifjúsági szerveződések következő periódusát Krammer szerint a világnézeti alapú elkülönülések időszaka jelentette. Csehszlovákiában az 1920-as évek második felétől a legerősebb hatást a szocializmus gyakorolta a kisebbségi magyarságra. Ebbe beletartoztak a baloldali, nacionalista és keresztény irányzatok egyaránt.<sup>141</sup> A Sarló az 1930-as évek elejétől a kommunizmus irányába tájékozódott, míg például az ugyancsak a prágai magyar

---

<sup>137</sup> Uo. 103.

<sup>138</sup> Erről ld. Sinkó Ferenc: A felvidéki ifjúsági, id. m.

<sup>139</sup> „*Már jellemzett szédületes fejlődésben egymást követik regösjárás, népi kultúra, közép-európai konföderáció, szocializmus, mintha csak az lenne ennek az ifjúsági megmozdulásnak igazi értelme, hogy a kisebbségi magyarság életében felvesse az egykorú emberiség, vagy legalább is Európa minden eszmeáramlatát, hogy így kis népének jövőjét bekapcsolja a világ áramkörébe.*” Krammer Jenő: *A szlovenszkói magyar*, id. m.

<sup>140</sup> Krammer Jenő: *A szlovenszkói magyar*, id. m.

<sup>141</sup> Az a szellemi erjedés, amely a húszas évek második felében kibontakozott a csehszlovákiai magyar kisebbségi fiatalság körében, valóban gyökeres változást hozott, a fiatalság szocialista lett, akár balos, akár nacionalista, akár keresztény irányzatait nézzük, mindegyik radikalizálódott, a régi formákat elvetette és a forradalmi megoldások felé fordult. Sinkó Ferenc: *A felvidéki ifjúsági*, id. m.



egyetemisták által elindított Prohászka Körök mozgalma már a neokatolicizmust népszerűsítette a keresztényszocialista ideológia jegyében.<sup>142</sup> Mindenesetre a Sarló mellett a prohászkasok is komoly szerepet vállaltak a két világháború között az „új arcú” magyar nemzedék megszerveződésében, valamint egy sajátos kisebbségi magyar közösségi identitás, az úgynevezett „felvidéki szellem” kialakításában. Bár a két mozgalom ideológiailag sok szempontból különbözött egymástól, a csehszlovákiai magyarság szociális problémáira hasonló válaszokat fogalmaztak meg.

A Sarló felbomlása után a mozgalomhoz hasonló céljai volt a Magyar Munkaközösségnek is, amely részben a sarlósokból alakult meg.<sup>143</sup> A rövid életű szerveződés a magyar kisebbségi egységfront kialakítását tűzte ki feladatául. A mozgalom a Sarló programját alapul véve a kisebbségi magyarság szociális kérdéseire is választ kívánt nyújtani. A két mozgalomról – a Prohászka Körökről és a Magyar Munkaközösségről – a későbbiekben még bővebben lesz szó.<sup>144</sup>

Krammer véleménye szerint mindenesetre a Sarló megszűnése után egyfajta „szellemi űr” következett be az ifjúsági mozgalmak terén, amelyet a többi Prágában később megalakult ifjúsági szervezések – például a Széchenyi Reform Mozgalom vagy a Petőfi Kör – sem voltak képesek betölteni. A sarlósok közül pedig sokan, különösen a generáció mozgalmi kereteinek a felbomlása után sikertelenül próbáltak beilleszkedni a csehszlovákiai értelmiségi szervezetekbe és 1938-ban többségük azonosult a revíziós sikerekkel.

---

<sup>142</sup> A mozgalomról a későbbiekben még bővebben lesz szó. Krammer megjegyzi, hogy a Prohászka Körök az ifjúsági mozgalmak harmadik fejlődéstörténeti fázisához kapcsolható, amelyet a nagy világáramlatokba való bekapcsolódás jellemez, így azokat ún. irányított ifjúsági mozgalmaknak nevezi. A prohászkasok a neokatolicizmus eszmevilágát követték, programjaikat elsősorban kisebbségi kultúrkérdések megoldása hatotta át katolikus alapon. Krammer Jenő: *A szlovenszkói magyar*, id. m.

<sup>143</sup> Erről ld: Szlovákiai Magyar Adatbank, id. m. <http://adatbank.sk/lexikon/magyar-munkakozosseg/> (2018. 08. 19.)

<sup>144</sup> A Prohászka Körökhöz ld. Bajcsi Ildikó: A Prohászka Körök Szövetsége az első Csehszlovák Köztársaságban. Generációs önszerveződés a keresztényszocialista ideológia jegyében. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2015/4. 61–86.

### 3. A mozgalom történeti fejlődése, szervezeti és személyi sajátosságai

#### 3.1. A Szent György Köről a Sarló bukásáig. A mozgalom történeti vázlata

A Sarló közvetlen elődjének tekinthető prágai Szent György Kör 1925. március 7-én alakult meg Prágában; a felsőfokú tanulmányait a csehszlovák fővárosban folytató szlovenszkói, ruszinszkói magyar egyetemista, főiskolás öregcserkészek hozták létre.<sup>145</sup> A nemzedék egyik mentora, Krammer Jenő, a nagy műveltségű irodalomtörténész, szociálpszichológus, aki a Sarló egyik legfontosabb dél-szlovákiai központjának, Érsekújvárnak a jóhírű gimnáziumában tanított, egyik 1935-ben írott elemzésében a kisebbségi magyar fiatalság öntudatosodásának sajátos képződményét látta a körben.<sup>146</sup> Krammer szerint a prágai cserkészprogram kezdettől fogva túlmutatott a klasszikus értelemben vett ifjúsági szervezkedéseken. Jórészt azért, mert az egyetemista csoportosulás programjában kezdettől fogva megjelent a csehszlovákiai magyarság belső társadalmi rétegzettségének, a szociális kérdések demokratikus kezelésének a problémája. Magának a cserkészkörnek az összetétele is jól tükrözte például a kisebbségi középosztály és az értelmiségi elit egyik alapvető sajátosságát, az alsóbb társadalmi rétegekből érkező folyamatos utánpótlást, a parasztsággal való folyamatos kapcsolattartást.<sup>147</sup>

A mozgalom alapszabálya szerint a Főiskolás Cserkészek Nemzetközi Szervezetén belül létrejött csoport a csehszlovákiai magyar cserkészek zárt köreként alakult. Emellett közvetlenül utalt arra, hogy a Kör tagjai fontos céljuknak tekintik a társadalmi feladatok vállalását.<sup>148</sup> A mozgalom első elnökévé a pozsonyi Kiskárpátok cserkészcsapat vezetőjét,

---

<sup>145</sup>Jócsik Lajos a *Sarló életrajza* c. írásában utal arra, hogy a Szent György Körrel párhuzamosan 1925-ben létrejött a Magyar Főiskolai Cserkészek Köre Prágában, Brünnben és Pozsonyban. Ezeket Jócsik a „reakció” ellenkörének nevezi, melyet a Scherer Lajos által szerkesztett *A Mi Lapunk* hasábjain publikáló „modern” főiskolások Szent György Köre ellenében hoztak létre a „konzervatív” körök. Debreceni Déri Múzeum Sarlós-gyűjteménye (továbbiakban: DDM SGy) Jócsik Lajos: *Sarló életrajza*. Jócsik hagyaték. DSX. 86. 851. 1-4. Ugyanakkor Fogarassy László a csehszlovákiai magyar cserkészmozgalomról írt összefoglalójában megjegyzi, hogy a Szent György Kör részt vállalt a MAKK megszervezésében. Fogarassy László: *Magyar cserkészmozgalom*, id. m. 23.

<sup>146</sup> Krammer érsekújvári működéséről és sarlós kapcsolatáról ld. Turczel Lajos: *Érsekújvár és a Sarló*. *Irodalmi Szemle*, 1988/6. 623–636.

<sup>147</sup> „A Szent György Kör ifjúsági mozgalmában többet kell látnunk, mint szervezkedést kultúrfeladatok elvégzésére. Általa és különösen későbbi fejlődési fázisával, a regösmozgalommal életfolyamat indul meg, az itteni magyar értelmiség demokratizálódása. Ezen ne politikai jelszavak és célkitűzések hódítását értsük, mely végre is csak felületi jelenség lenne, hanem az eddigi kultúrhordozó rétegnek, a középosztálynak lassú átítatódását népközelségből, paraszti sorból vagy legalábbis környezetből, az értelmiség körébe növekedett fiatal erőkkkel.” Krammer Jenő: *A szlovenszkói magyar*, id. m.

<sup>148</sup> DDM SGy. A Szent György Kör alapítólevele és emblémái. DSX. 86. 936. 1-4.

Marczell Zoltánt választották.<sup>149</sup> Az alapító tagok között található még Balogh Edgár, Krisztinusz Dezső és Hizsnyan Béla, akik mindnyájan a pozsonyi Kiskárpátok cserkészcsapat tagjai voltak.<sup>150</sup>

A prágai Szent György Kör megalakulását 1926-ban a brünni Kör követte, melynek vezetőjévé a lévai Hrdina Lajost választották.<sup>151</sup> 1927-re, a pozsonyi csoport megalakulásával a cserkészkör országos szervezetté vált. Balogh Edgár érezhető elégedettséggel a következőképpen jellemezte a hagyományos „felvidéki” magyar elitre támaszkodó csoport személyi összetételét: „Országos szervezetté váltunk. Prágai és brünni csoportunk után megalakult a pozsonyi is, tekintélyes orvosok, bírák, tanárok, s néhány predikátumos – bár régen földtelen – úri család fiaiból [...]”.<sup>152</sup> Marczell Zoltánt később Balogh Edgár követte az elnöki pozícióban.<sup>153</sup> A Kör tagjai közül többen később a Sarló mozgalom vezetőivé váltak.<sup>154</sup>

Az öregcserkész kör elsőrendű célja a – főiskolás és egyetemista – csehszlovákiai magyar fiatalok összefogása volt a cserkészmozgalmon belül. Ezzel együtt a csoport tevékenységéhez kezdettől fogva hozzátartozott a más nemzetiségű cserkészekkel – elsősorban a csehekkel és a szlovákokkal – való kapcsolatok ápolása.<sup>155</sup> A Szent György Kör egyik legfőbb feladatának tekintette a falusi „regösmozgalomnak” – az egyetemisták néprajzi, szociográfiai adatgyűjtéssel összekapcsolt „falujárásainak”, a falvakban élő fiatalokkal való kapcsolatteremtésnek, közös rendezvényeknek, beszélgetéseknek – a

---

<sup>149</sup> A magyar cserkészek kezdeményezésére „Prágában 1925 tavaszán [...] megalakult a Szent György Kör. Első vezetője Marczel Zoltán, a négy alapító tag közt ott van Kessler-Balogh Edgár, aki érettségije után a prágai német egyetemre iratkozott be.” Fogarassy László: *Magyar cserkészmozgalom*, id. m. 22. A Szent György Kör cseh–magyar kapcsolatok megeremtését is feladatának tekintette, ezenkívül a MAKK megszervezésében is részt vállalt. Uo. 23.

<sup>150</sup> Krisztinusz Dezső Balogh Edgár szobatársa volt Prágában. Balogh a következőket írta róla visszaemlékezésében: „Ebben a nyüzsgő, Közép-Európa Párizsává színesedett Prágában én Krisztinusz Dezsővel, a tallói tanító fiával petróleumlámpa mellett vergődtem át az első évet, vízvezeték sem volt az öreg házban.” Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 19. Hizsnyan Béla rimaszombati születésű sarlós volt. DDM SGy. Boross Zoltán: *A Sarlósok katasztere. Adatközlő levelek és feljegyzések a sarlósokról. 1975–1978. DSX. 86. 25. 2.1–33.*

<sup>151</sup> Cornelius, Deborah: *In the Search of the Nation*, id. m. 152.

Hrdina Lajos: Mérnök, Léván élt. A prágai, majd a brünni Sarló tagja volt, ahol műszaki vonatkozású előadásokat tartott. Mérnöki diplomáját szintén Brünnben szerezte. A Sarló felbomlása után részt vett az SZMKE munkájában, Tichy Kálmán főtitkár helyettese és a közép-szlovákiai SZMKE vezetője volt. DDM SGy. Boross Zoltán: *A Sarlósok katasztere. Adatközlő levelek és feljegyzések a sarlósokról. 1975–1978, DSX. 86. 25. 2.1.-33.*

<sup>152</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 49.

<sup>153</sup> 1927-ben már Balogh Edgár vezeti a Szent György Kört. Erről ld. A Szent György Kör vezetősége. A regösdiákok vándorlása. *A Mi Lapunk*, 1927/6, 118.

<sup>154</sup> A később megalakult Sarló mozgalom személyi bázisának összefüggései a *Mi Lapunk* néhány cikkéből is jól látszanak. A Szent György Kör vezetősége. 1927. Az új esztendő regösdiákjai. *A Mi Lapunk*, 1927/1. 16.

<sup>155</sup> Szent György Kör. *A Mi Lapunk*, 1925/6, 94.

rendszeres szervezését; a cserkészlet ezek által történő megújítását.<sup>156</sup>

A falujárások nyitánya ahhoz a pályázathoz fűződött, melyet a Szent György Kör 1925 őszén középiskolás cserkészörsök számára a falvakban szervezendő mesedélutánra írt ki. A pályázat sikerén felbuzdulva a vezetők megerősítést nyertek abban, hogy a csehszlovákiai magyar cserkészletet megreformálják, s az angol pedagógia helyett népi magyar gyökerűvé értékelik át.<sup>157</sup> A mozgalmat elemző Fogarassy László fontos fejleményként értékelte, hogy a regösjárás a falusi magyar népesség módszeres kutatásával egészült ki.<sup>158</sup> Meséket és népi emlékeket gyűjtöttek arról a magyar falusi világról, amely a kisebbségi helyzetben is megpróbálta megőrizni a maga nyelvi-kulturális önazonosságát. A cserkészek kezdetben úgy gondolták, hogy a falvak a kisebbségi helyzetben a magyarság megmaradásának központi színterévé válhatnak. Főként ezért ragaszkodtak a faluhoz, amelyben a városok helyett a kisebbségi magyar társadalom alapjait látták. A cserkészek tehát egyrészt a falusi ifjúság nemzeti öntudatának az erősítését, másrészt a városi értelmiség népi ismereteinek a gazdagítását tűzték ki célul.<sup>159</sup> Fontosnak ítélték a népi gyökerű magyar értelmiség megerősítését és bekapcsolódását az addig jórészt kisvárosi, polgári magyar intellektuális közegbe.

Az egyetemista öregcserkész mozgalom szellemiségének újszerűsége azon a sok komponensből egybeszótt gondolatvilágon alapult, amelyet egyszerre jellemzett az idealizmustól fűtött lelkiség és a kisebbségi pragmatizmus. Ennek ellenére a fiatalok munkáját nem csupán a romantika, de a falusi parasztság életébe való bepillantás által a realitás is áthatotta.<sup>160</sup> A mozgalomra kezdettől fogva nagy hatással volt az „új magyar népiesség“, azaz a magyarországi népi mozgalom eszmeisége és művészeti-kulturális

---

<sup>156</sup> Két esztendő a prágai Szent György Kör. *A Mi Lapunk*, 1927/4, 78. Vö: DDM SGy. Jócsik hagyaték. Jócsik Lajos: Sarló életrajza. DSX. 86. 851. 1-4.

<sup>157</sup> Turczel Lajos: *Két kor*, id. m, 69.

<sup>158</sup> „A cserkészek kijártak a magyar falvakba, s fölveve a kapcsolatot a helyi értelmiségiekkel, mesedélutánra hívták a falusi gyerekeket, énekekkel és játékkal szórakoztatva őket. Rövidesen népszokásokat és népdalokat is jegyeztek fel, vázlatokat készítettek a népművészet remekeiről (Nemesszeghy Jenő), majd pedig gyűjtés útján könyveket szereztek, amelyeket falusi iskolai és közkönyvtáraknak ajándékoztak. A Szent György Körök, majd a Sarló által kiírt regösversenyeken a regösjárásokban kitűnt örsöket díszoklevéllel, könyvekkel ajándékozzák meg.” Fogarassy László: *Magyar cserkészmozgalom*, id. m. 34. Nemesszeghy Jenő (1912–1980), grafikus és illusztrátor. A sarlósok regösjárásainak rajzolója volt. Munkái az 1931-es sarlós kongresszus néprajzi kiállításán is szerepeltek. 1938-at követően a szlovák államban élt, ott a Toldy Kör irodalmi füzetsorozat fedőlapjait és különféle színpadok díszleteit tervezte. 1949-et követően elhagyta Csehszlovákiát. Később Ausztráliában telepedett le, ahol a Metropolitan cég művészeti osztályának vezetője lett. Szlovákiai Magyar Adatbank, id. m. <http://adatbank.sk/lexikon/nemesszeghy-jeno/> (2018. 01. 03.)

<sup>159</sup> Víg Károly: A felvidéki Sarló, id. m. <http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=145&lap=4> (2017. 22. 24.)

<sup>160</sup> Ölvedi János: *A szlovenskói új*, id.m.

[http://www.watson.sk/index.php?option=com\\_content&view=article&id=1136:oelvedi-janos-a-szlovenskoi-uj-magyar-generacio-a-sarlotol-a-prohaszka-koeroekig-1935&catid=60:default&Itemid=76](http://www.watson.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=1136:oelvedi-janos-a-szlovenskoi-uj-magyar-generacio-a-sarlotol-a-prohaszka-koeroekig-1935&catid=60:default&Itemid=76) (2013. 12. 05.)

hátszaga. Különösen Bartók Bélának, valamint Kodály Zoltánnak a tudatosan a paraszti zenei kultúrából építkező zenei világa, az Ady által megújított magyar irodalomból pedig főként Szabó Dezső falumítosza, valamint Móricz Zsigmond realizmusa volt rájuk a legnagyobb hatással. S bár Szabó Dezső a mozgalom vezetőivel szoros kapcsolatban állt, a Balogh Edgárék által képviselt álláspont a Sarló kezdeti stádiumában is mentes volt a Szabó faji koncepcióján nyugvó túlzásoktól.<sup>161</sup> Kovács Endre egyik 1938-ban megjelent elemzésében szintén a Sarló egyik legfontosabb szellemi előzményeként és mintájaként értékelte „népies irodalom”, a magyarországi népi mozgalom, illetve Ady, Szabó és Móricz hatását.<sup>162</sup>

Mindehhez természetesen szükség volt arra is, hogy az 1920-as években értelmiségi nemzedéki csoportokba szerveződő egyetemi fiatalság levetkőzve a háború előtti idők polgári, merev, elzárkózó szellemét és a „süllyedő magyar élet” helyett a „falú öserejével”, valamint a népi kultúra átértékelésével megpróbálja megteremteni a kisebbségi magyar társadalom ideológiai alapjait. Az „új arcú magyarok” generációja így próbált tudatosan szakítani az 1914 előtti békeidők hagyományos polgári diákeszményeivel. A prágai, brünni, pozsonyi magyar egyetemisták életvitelében, életfelfogásában a bárkultúra és a kávéházak világa helyett a dél-szlovákiai magyar föld, a kisebbségi magyar élet tényei és megoldásra váró feladatai jelentették a nemzedéki ideál alapját.<sup>163</sup>

Amint azt már fentebb jeleztük, a jól megszervezett, kiscsoportos falusi regősvándorlásoknak az egyetemista cserkészmozgalom továbbfejlődésében különösen fontos szerep jutott. A falvakat járó, többségükben középosztályból származó egyetemisták ugyanis a vándorlások során az idealizált falu helyett megismerték a vidéki élet árnyoldalait, a falusi szegénységet, a nagycsaládok, a bérmunkából élő földnélküliek nyomasztó szociális helyzetét. Ezek a felismerések igen nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a Szent György Kör vezetőiben megérlelődött a mozgalom magasabb szervezettségű formájának, a Sarló létrehívásának gondolata.

Miután a konzervatív cserkészvezetők miatt a regősmozgalmat nem sikerült a csehszlovákiai magyar cserkészcsoportok szervezeti részévé tenni, a falujárások gyorsan

---

<sup>161</sup> Ebben komoly szerepe volt, hogy Szabó Dezső csehszlovákiai hatása nem kizárólagos módon, hanem a faji triásszal együtt jelent meg. Nem beszélve a csehszlovákiai demokratikus hatásoktól és tapasztalatoktól. Turczel Lajos: *Két kor*, id. m. 69.

<sup>162</sup> Kovács Endre: *A Sarló*. In (szerk.): Borsody István: *Magyarok Csehszlovákiában*, id.m. 179. A népiesség a népiséggel szemben elsősorban irodalompolitikai, eszmetörténeti és politikai fogalom. Népies írókra abban az esetben használható, ha azok részt vettek a népiek irodalompolitikai harcaiban és társadalmi elkötelezettséget vállaltak. Borbándi Gyula: *A magyar népi mozgalom. A harmadik reformnemzedék*. Püski, Budapest, 1989. 134.

<sup>163</sup> Kovács Endre: *A Sarló*, id.m, 180.

kiszorultak a középiskolás cserkészetből. Ez nagyjából egybeesett a Sarló 1928. augusztusi megalakulásával, amikor a cserkész szervezetből Sarló néven értelmiségi mozgalommá alakuló csoport második szakasza Gombaszögön megindult. S melyben az új generáció legfontosabb feladatának már az egyetemi és főiskolai hallgatóság közéleti mozgósítását tartotta. A mozgalom tevékenységének előterében az egyetemi és főiskolai hallgatóság megnyerésének és a társadalmi szerepvállalás különböző feladatai álltak. Az egyre inkább egymásra találó értelmiségi generáció tagjai arra a meggyőződésre jutottak, hogy a magyar kisebbségi szellemi és társadalmi élet kialakulatlansága ellen hatékony, a társadalmi rétegek határait lebontó mozgalmi munkára van szükség. A sarlósok tevékenységének nagyobbik része ennek a munkának a megtervezésével és a szükséges intézmények megteremtését célzó akciókkal telt.

A mozgalom második, 1928-ben kezdődő szakasza 1930 körül ért csúcspontjára.<sup>164</sup> A prágai diákszemináriumokon megkezdődött a népismereti munka, a begyűjtött anyagok feldolgozása. Emellett társadalomtudományos módszerekkel, kérdőíves és kutató naplókban rögzített terepmunkával kutatták a paraszti és a falusi-városi kétlaki életmódot folytató alsó rétegek valóságos helyzetét, életmódját, életformáit. Ez már a regösvándorlások fejlettebb időszakát jelentette a mozgalom életében.<sup>165</sup> Az útra kelt szociográfus csoportok élményanyagának feldolgozása nagymértékben hozzájárult a munkában résztvevő cserkészek szociális érzékenységének kialakulásához és felgyorsította a fokozatos ideológiai balratolódást, s felerősítette a szocialista eszmeiség iránti érdeklődést és nyitottságot.

A mozgalom vezetőinek figyelme – miközben sokáig valóban fontosnak tartották megőrizni a csoport ideológiai függetlenségét – egyre inkább a szociális feszültségek, társadalmi gondok, majd a politikai problémák irányába tolódott. A sarlósok nézeteiben az 1920-as évek végén tehát jól kimutatható változás következett be. A népiség eszméit fokozatosan felváltotta a szocialista, később pedig a marxista ideológia felé való tájékozódás. Az új generáció programjának hangsúlyai a parasztság felemeléséről a munkássággal való szorosabb együttműködésre helyeződött át.

A mozgalom vezetőinek megnyilvánulásában, a sarlósok politikai, közéleti

---

<sup>164</sup> Víg Károly: A felvidéki Sarló, id. m. <http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=145&lap=4> (2017. 22. 24.). Érsekújvár és a Sarló kapcsolatáról ld. még: Bajcsi Ildikó: Sarlósok a két világháború közötti Érsekújvár jelentőségéről. *Bumm.sk Szlovákiai magyar hírportál*, <http://www.bumm.sk/89419/sarlosok-a-ket-vilaghaboru-kozt-ersekujvar-jelentosegerol.html> (2013. 12.10.)

<sup>165</sup> A kongresszusról ld. *A Sarló jegyében. Az újarcú magyaroktól a magyar szocialistákig*. A Sarló 1931-iki pozsonyi kongresszusának vitaanyaga. A Sarló Országos Vezetősége, Pozsony, 1932. <http://foruminst.sk/tevenysegi-korok/konyvek-evkonyvek-folyoirat-kiadasa/a-sarlo-jegyeben-az-ujarcu-magyaroktol-a-magyar-szocialistakig-a-sarlo-1931-iki-pozsonyi-kongresszusanak-vitaanyaga-pozsony-sarlo-orzagos-vezetosege-1932/> (2013. 12. 02.)

állásfoglalásaiban ezzel együtt 1931-ig csak mérsékelt baloldali irányultság volt jelen. 1931-től azonban megfigyelhető az éles világnézeti szétfejlődés: a tagok egy része ekkor kezdett a kommunista párt felé tájékozódni. Sinkó Ferenc a csehszlovákiai főiskolás ifjúság ideológiai fejlődését elemezve az első közt vette észre a mozgalom belső feszültségeit és ideológiai irányváltását, amelyet a mozgalom második időszakának kezdeteire, a fejlettebb regös-vándorlások idejére tett: „Egy rész kedvesztve visszavonul, a másik része kiválik, hogy új mozgalmat indítson, míg a harmadik Balogh Edgár vezérletével eljut a marxizmusig.”<sup>166</sup>

A kezdetben gyakran tüntetőleg hangsúlyozott ideológiai függetlenséget, illetve a tudományos szocializmus elméletben elsajátított utópisztikus gondolatait a sarlósok egy részénél a gyakorlati marxizmus váltotta fel. Ezek a nézeteltérések vezettek azután az 1930-évek első felében a kommunista párttal együttműködő és Balogh szándékai szerint abba beolvadó Sarló teljes csődjéhez.

Az 1931-es pozsonyi kongresszuson, amely határkőnek számított a csehszlovákiai magyar ifjúság mozgalmának történetében, már a marxista problematika és frazeológia volt meghatározó.<sup>167</sup> A sarlósok közül Baloghhall, Jócsikkal és Horváth Ferencsel együtt hozzávetőleg tíz fontos szerepet játszó tag lépett be a Csehszlovák Kommunista Pártba vagy vállalt a párttal nyílt eszmei közösséget. Ez az éles ideológiai és politikai szakadás vezetett el ahhoz, hogy súlyos belső viták után a mozgalom 1934-ben teljes egészében szétesett.<sup>168</sup>

### 3.2. Szervezeti felépítés és személyi összetétel

A Sarlóhoz tartozó személyek teljes és pontos listája nehezen rekonstruálható. A feladatot nehezíti, hogy a mozgalomhoz csatlakozott fiatalok száma az évek során folyamatosan változott. Boross Zoltán katasztere szerint a csoport munkájába 1928-tól a „szocializmus politikai vállalásáig” összesen 107 személy kapcsolódott be.<sup>169</sup> Ezzel együtt a gyűjtések alapján az *Ez volt a Sarló* c. jubileumi kötetben már 142 fős névsort közöltek.

---

<sup>166</sup> Sinkó Ferenc: *A főiskolások*, id.m., 173. Sinkó Ferenc (1912 –1990), csehszlovákiai magyar író, szerkesztő és műfordító, aki a két világháború között komoly részt vállalt a Magyar Akadémikusok Köre és a Prohászka-körök munkájában. A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona 1918-tól. Sinkó Ferenc: <http://adatbank.sk/lexikon/sinko-ferenc/> (2013. 12.10.)

<sup>167</sup> *A Sarló jegyében*, id.m

<sup>168</sup> Ölvedi János: *A szlovenskói új*, id.m.

[http://www.watson.sk/index.php?option=com\\_content&view=article&id=1136:oelvedi-janos-a-szlovenskoi-uj-magyar-generacio-a-sarlotol-a-prohaszka-koeroekig-1935&catid=60:default&Itemid=76](http://www.watson.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=1136:oelvedi-janos-a-szlovenskoi-uj-magyar-generacio-a-sarlotol-a-prohaszka-koeroekig-1935&catid=60:default&Itemid=76) (2013. 12. 05.)

<sup>169</sup> DDM SGY. Uő: *Sarlósok katasztere Adatközlő levelek és feljegyzések a sarlósokról. 1975–1978. DSX. 86. 25. 2.1-33.*

Ebben azokat a személyeket is felsorolják, akik nem voltak különösebben aktívak, mégis valamiképpen kapcsolódtak a csoporthoz.<sup>170</sup>

Hangsúlyozni kell azonban, hogy vannak olyan források, melyek a csoport lélekszámát 1930 környékén, vagyis a Sarló „csúcsidőszakában” csupán mintegy ötven főben határozzák meg. Ezt támasztja alá a pozsonyi konzul magyar külügyminisztériumnak küldött 1930. évi egyik jelentése. Petravich Gyula konzul becslése szintén ötvenes létszámot valószínűsített.<sup>171</sup> Ez azonban korántsem jelenti azt, hogy a szervezet minden tagja aktív sarlós volt. Hiszen valószínű, a szimpatizánsok nagy része nem vállalt konkrét és állandó szerepet a mozgalomban. A konzuli jelentés a következő csoportokra osztotta fel a Sarlót „1. A diákmunkában active résztvevők 2. A társadalmi munkát végzők csoportja, vagyis akiket egyéb intellektuális munkára felhasználni nem lehet, 3. A megalakítandó csallóközi cserkészcsapat tagjai, amelybe a tanítóképző növendékeit akarják beszervezni. [...] 4. A külföldön élő sarlósok csoportja. [...] Ezen négy csoport fölött állanak a 100%-osan aktív sarlósok, a vezetők. Minden csoportnak van egy referense, akin keresztül a vezetőséggel érintkeznek.”<sup>172</sup> Ezt a kategorizálást ma is reálisnak tarthatjuk, annál inkább, mert jól jelzi a mozgalom vezetésének, belső magjának, a folyamatos egyetemi-főiskolai utánpótlásnak és a mozgalom támogatóinak az egymáshoz való viszonyát. A sarlós vezetők és tagok között kétségkívül nagy különbségek voltak aktivitásuk foka szerint. A viszonylag szűk körű, 10-15 fős vezetőség volt az, amely meghatározta a Sarló működésének fő irányait, területeit, az egyes akciók, rendezvények hangsúlyait és célját. Ezt támasztja alá a pozsonyi konzuli jelentés, amely nem vonta kétségbe a tagok nagy részének pozitív nemzeti céljait, mi több, méltánylóan szólt róluk, miközben a mozgalom ideológiáját meghatározó vezetéssel kapcsolatban kritikus véleményt fogalmazott meg.<sup>173</sup> Mindenesetre elismeri, hogy a sarlósok

---

<sup>170</sup> Boross Zoltán volt Sarlós több éves kutatás eredményeként állapította meg ezt a számot. Ennek a gyűjtésnek az egyik fő motivációja volt a sarlósok 50 éves jubileumára készülő *Ez volt a Sarló* c. tanulmánykötet, ahol végül 142 főben állapították meg az egykori sarlósok létszámát. Boross Zoltán: *A sarlósok névsora*. In: Sándor László (összeáll.): *Ez volt a Sarló*, id. m. 270–272. A sarlósok pontos névsorát a dolgozat mellékletében közöljük.

<sup>171</sup> MNL OL. K 63. A „Sarló” nevű radikális diákegyesület ismertetése a pozsonyi magyar konzulátustól a magyar külügyminisztériumnak. 1930-7/44. 207/pol.

<sup>172</sup> „Így Párizsban Jócsik Lajos, Dobossy László és Imre érsekújvári fiúk, Budapesten Csáder László, stb. Ezek tartják fent az összeköttetést a Sarló és a velük kapcsolatban álló külföldi szervezetek között. Így Csáder a Kassák-féle Munka-körrel.” Uo. Csáder László (1909–1975), fényképész és tipográfus. A budapesti Országos Iparművészeti Szakiskola növendékeként, Lőrincz Gyulával együtt Kassák Lajos Munka-köréhez tartozott. Később tipográfát is tanult a pozsonyi Iparművészeti Iskolában. A Sarló aktív tagja volt. 1936 és 1942 között Amszterdamban dolgozott. Később Pozsonyban élt és folytatta szakmai tevékenységét. Több magyar lap műszaki szerkesztőjeként működött Csehszlovákiában. Fónod Zoltán: *A cseh/szlovákiai magyar*, id. m. 46.

<sup>173</sup> „Meg kell azonban állapítani, hogy a Sarló tagjainak jó része jóhiszeműen vesz részt a mozgalomban, tisztán a magyarság érdekei állanak előttük és a kulisszák mögötti dolgokról csak a vezetőknek van tudomásuk. Erre mutat az is, hogy nem minden összejelentésről tud minden tag, hanem a vezetőség többször tart teljesen titkos



– s azon belül is elsősorban a vezetők – „szűk körű” értelmiségi csapatként verbuválódtak, s a pályakezdő fiatalok, illetve a prágai, pozsonyi magyar egyetemisták, azaz az „akademisták” közt a mozgalom tagjainak többsége a nemzedéki értelmiségi elithez tartozott.<sup>174</sup>

Krammer Jenő úgy vélte, hogy elitcsoportként nem alkottak nagyszámú társaságot, s aktív tevékenységük néhány fiatal értelmiségi felkészültségét és lelkesedését dicsérte.<sup>175</sup> Boross Zoltán szerint a Sarlóban elsősorban egyetemista fiatalok és egyéb (főként irodalommal foglalkozó) művész értelmiségiek vettek részt.<sup>176</sup>

A Sarló első vezetősége egyértelműen a prágai Szent György Körre épült. Deborah S. Cornelius körülbelül tizenöt személyben határozta meg azoknak a fiataloknak a számát, akiknek meghatározó szerepe volt a Sarló megszervezésében. A legfontosabb személyiségek nagy része Pozsonyból, valamint Érsekújvárból származott. Ezt a két városi elitcsoportot egészítette ki Szlovákia középső és keleti részéről a mozgalomba bekerült néhány agilis értelmiségi.<sup>177</sup>

A pozsonyi csoporthoz elsősorban olyan középosztálybeli felmenőkkel rendelkező személyek tartoztak, akiknek a szülei az új államban pozíciójukat veszítették és deklasszálódtak. Pozsonyban végezték a középiskolát, és többségükben a Kiskárpátok cserkészcsapat tagjai voltak. Közéjük tartozott Brogyányi Kálmán, Terebessy János, Varga Imre, Balogh Edgár, Ludwig Aurél, valamint (Limbacher) Peéry Rezső. A paraszti gyökerekkel rendelkező Csáder Mihály szintén a pozsonyi csoporthoz tartozott.

Az érsekújvári Jócsik Lajos *Iskola a magyarságra* c. könyvében külön hangsúlyozta a pozsonyi és az érsekújvári cserkészek találkozásának jelentőségét az új nemzedék kialakulásában és a cserkészeten belül.

---

gyűléseket is.” MNL OL. K 63. A „Sarló” nevű radikális diákegyesület ismertetése a pozsonyi magyar konzulátustól a magyar külügyminisztériumnak. 1930-7/44. 207/pol.

<sup>174</sup> Uo.

<sup>175</sup> „Elég találó, a Sarló elakadásakor Keszler-Balogh Edgárnak szegezett vád: »Nyolc éven át mindig ugyanazt a hús fiút szervezte!« Számbelileg kevesen voltak, de a mozgalomban érvényesülő lelki tényezők annál tanulságosabbak.” Krammer Jenő: *A szlovenszkói magyar*, id. m.

<sup>176</sup> „Egyetemisták és kiváltságos szépírók, literátorok, ilyen volt Győry Dezső költő, Tallós Prohászka István festő, Szombathy Viktor író [...]” Vendégségben Masaryknál, id. m. 27. Tallós Prohászka István (1896–1974) az iparművészeti főiskolán, majd Berlinben tanult. Hazatérése után aktívan részt vett a szlovákiai magyar kulturális életben. Alapító tagja volt a Masaryk Akadémiának. Részt vett a Sarló tanulmányútjain. 1947-ben Magyarországra, Mosonmagyaróvárra költözött. Fónod Zoltán: *A cseh/szlovákiai magyar*, id. m. 258.

<sup>177</sup> Deborah, Cornelius: *In Search of the Nation*, id. m. 19–56.

5. táblázat: A Sarló kezdeti időszakának pozsonyi vezető tagjai <sup>178</sup>

Név	Szociális háttér	Iskolák	Foglalkozás	Sarlós funkció	Későbbi sorsa
Brogyányi Kálmán, <sup>179</sup> 1905–1978 Szül. Felsőköcskóc	Dzsentrí gyökerek	Pozsonyi Evangélikus Líceum, Pozsonyi Egyetem-magyar-francia irodalomtörténet	Művészeti író, művészet-történész, publicista	A Sarló „művészet-történésze”	1946-ban a népbíróság elítéli, Ausztriába menekül, majd 1951-től az USA-ban él.
Csáder Mihály, (1904-?) Szül. Csallóközcsütörtök	Paraszti eredetű	Pozsonyi katolikus gimnázium Pozsonyi Egyetem, orvos	Orvos	Pozsonyi Sarló orvosi szemináriumának vezetője	Csehszlovákiában működik. 1945 után Menguszfalván orvos.
Kessler (később) Balogh Edgár, 1906–1996 Szül. Temesvár	Apja oldaláról Habsburg katonai hivatalnokai (erdélyi szász) felmenők. Anyja vegyes nemzetiségű családból. származó irodalom szakos tanárnő <sup>180</sup>	Pozsonyi katolikus gimnázium, Prágai Német Egyetem, etnológia	Etnológus, publicista, szerkesztő, egyetemi oktató	A Sarló (szellemi) vezetője	1935-től Romániában él, miután kiutasították Csehszlovákiából. A <i>Korunk</i> belső munkatársa, a MADOSZ vezetőségi tagja.
Ludwig Aurél, 1909–1981 Szül. Pozsony	Német kereskedők, német–olasz felmenők	Pozsonyi evangélikus líceum, Pozsonyi Egyetem – jog	Jogász, majd evangélikus lelkész	Cserkészként vállalt végig aktív szerepet	Később Ausztriába menekült, majd az Egyesült Államokba. Evangélikus lelkészként működött az USA-ban.
Limbacher (később Peéry) Rezső, 1910–1977 Szül. Pozsony	Professzionális, tanári középosztály, német–magyar gyökerek. Anyai ágon nemesi szál. <sup>181</sup>	Pozsonyi Evangélikus Líceum, felsőfokon Prágában és Párizsban is tanult. Magyar-francia szak	Tanár, író, publicista	A <i>Vetés</i> c. sarlós röpirat szerkesztője. A Sarló egyik „írástudója”	1945-öt követően Magyarországon tanár, 1956 után Németországban a Szabad Európa Rádió munkatársa.
Terebessy János, 1907–1990 Szül. Nyitra	Dzsentrí gyökerek. Apja állami szolgálatban állt – bíró	Evangélikus Líceum, Pozsonyi Egyetem-jog	Jogász, publicista	A Vörös Barátság proletár testező szervezet vezetője	1938 után Angliába, később az USA-ba költözik.

<sup>178</sup> A táblázathoz az adatokat Cornelius, S. Deborah kutatásai és Boross Zoltán gyűjtései alapján állítottuk össze. Cornelius, Deborah: *In Search of the Nation*, id. m. 19–56, DDM SGy. Boross Zoltán: A sarlósok katasztere Adatközlő levelek és feljegyzések a sarlósokról. 1975–1978. DS. X. 86. 25. 2.1–33, DDM SGy. A „sarlósok” névsora. DS X. 86. 25. 1. 1-3; DDM SGy. A Sarló tagjainak személyi adatai, címei. DSX. 86. 983. 1-2.

<sup>179</sup> Róla bővebben ld.: Albertini Béla: *A fotószakíró Brogyányi Kálmán*. AB – ART, Pozsony, 2003; Filep Tamás Gusztáv: A neoliberais minimum. Megjegyzések Hushegyi Gábor dolgozatához. In: uő: *A humanista voksa. Írások a csehszlovákiai magyar kisebbség történetének köréből 1918–1945*. Kalligram, Pozsony, 2007, 139–186. Vö: Hushegyi Gábor: Brogyányi Kálmán – a művészet, a nép, a nemzet és a politika szolgálatában. 100 éve született a két világháború közötti korszak vitatott csehszlovákiai magyar személyisége. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2005/4. 173–188.

<sup>180</sup> Apja Zuna Móríc sztrák dragonyos kapitány volt, édesanyja pedig Balogh Róza a Zichyek fegyverkovácsának a lánya. „...hivatást számított ki magának történelmi helyzetéből.” M. Kiss Sándor. Interjú Balogh Edgárral. Művelődéskutató Intézet, Budapest, 1981, 3.

<sup>181</sup> Peéry anyai nagyanyja olyan nyitrai születésű nemesi családból származott, amely már értelmiségi munkából tartotta fenn magát. Peéry Rezső: *Requiem egy országrészért*. Pannónia Kiskönyvtár, Pozsony, 1993, 14.

Jócsik felhívta a figyelmet a két csoport eltérő társadalmi háttérére, melynek szintén fontos szerepe volt a Sarló megalakulásában: „*A pozsonyiak egészen más vágású fiatalok voltak. Mi népi származékok voltunk vagy visszacsúszott középosztálybeliek, ők még a kisebbségi helyzetben is a középosztály rajai. Sokan közülük a pressburgerek első vagy második magyarrá lett rajzása. [...] A pozsonyiaknak mi a valóságot, a gyakorlatot jelentettük. Talán az ige testté válásának az alkalmát. [...] A mezővárosi paraszti józanság és a városi kezdeményező bátorság és közös útkereső vágy adta össze azt a lelki formát, amit kisebbségi léleknek lehet nevezni.*”<sup>182</sup>

A mátyusföldi Érsekújvárt mozgalmi jelentőségét jól jelzi, hogy Boross Zoltán egyenesen a „Sarló Mekkájának” nevezte a fontos vasúti elágazásként ismertté vált kisvárost. A város szerepe a mozgalom történetében vitathatatlan, hiszen a kialakulásban, a sajtómunkában, vagy éppen a középiskolai cserkészérettel és általában az oktatásüggyel való kapcsolattartásban az újvári csoport mindig is kezdeményezőnek és aktívnek bizonyult. Mindezt az újvári sarlós személyiségek híre és súlya is jelezte. Ide sorolható a Sarló későbbi elnöke, Horváth Ferenc, Balázs András, valamint Dobossy Imre és Dobossy László, Jócsik Lajos és Morvay Gyula.<sup>183</sup> Az érsekújvári csapatot olyan paraszti vagy munkásszármazású személyek alkották, akik gyakran a társadalmi felemelkedés lehetőségétől estek el az új államban. Középiskoláikat az érsekújvári reálgimnáziumban végezték, valamint tagjai voltak az érsekújvári Czuczor cserkészcsapatnak.

---

<sup>182</sup> Jócsik Lajos: *Iskola a magyarságra*, id. m. 24–28.

<sup>183</sup> „*Mozgalmunk története lépten-nyomon – perszónálisan és lokáliter – összekapcsolódik Érsekújvárral. Az ő kurucvár adta a mozgalmak leglelkesebb és legértékesebb tagjait. E nevek már lexikálisan is fémjelzettek, bevonultak a magyar irodalom történetébe. – sokan közülük a közélet bátor, progresszív harcosai lettek, mint tanárok, jogászok, közgazdászok.*” DDM SGy. Boross Zoltán: Érsekújvári kongresszus. Érsekújvár a Sarló mekkája. A főiskolás szervezetek. DSX. 86 28 1. 1–15. Az érsekújvári sarlósok köréhez tartozott még ezen kívül Balázs András, Berecz Kálmán, Forgách Béla vagy Kardos Ferenc. Ezenkívül a fiatalok köréhez tartozott Szporny Anikó, aki Prágában végezte tanulmányait francia-testnevelés szakon. A női szemináriumokat vezető, tisztviselő családból származó Szporny Anikóba, aki nemcsak szép volt, hanem aktív is, több sarlós társa is szerelmes volt. Később Dobossy Imréhez ment feleségül és az érsekújvári gimnázium tanárnője lett. Turczel Lajos: *Újraéledés. Érsekújvár és a Sarló. Érsekújvár és Vidéke*, 1988. [http://www.watson.sk/index.php?option=com\\_content&view=article&id=601:turczel-lajos-ersekujvar-es-a-sarlo&catid=47:regionalna-histora--helytoertenet&Itemid=65](http://www.watson.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=601:turczel-lajos-ersekujvar-es-a-sarlo&catid=47:regionalna-histora--helytoertenet&Itemid=65) (2015. 02. 10.) Szporny Anikóról Balogh is pozitív és nagyon elfogult véleménnyel volt. Ezt jól jelzi az az 1931. évi levél, melyet Boross Zoltánnak küldött: „*Anikó csak egy van, s azért van szükség nőmozgalmasságra.*” DDM SGy. Balogh Edgár levele Boross Zoltánnak. (1931) DSX. 86. 52. 1-3.

**6. táblázat: A Sarló kezdeti időszakának Érsekújvárhoz kötődő vezetői**

<b>Név:</b>	<b>Származás:</b>	<b>Iskolák:</b>	<b>Foglalkozás:</b>	<b>Sarlós szerep:</b>	<b>Későbbi sorsa:</b>
Dobossy Imre, 1908–1981 Szül. Cobolyfalu	Paraszti (kisgazda) gyökek Apa: állami alkalmazott –vasutas	Érsekújvári reálgimnázium, brünni egyetem, jog	Jogász, publicista	Jogi csoport vezetője a pozsonyi Magyar Szemináriumban	1945 után Magyarországra költözött. 1946–1948-ban a szlovákiai áttelepítettek <i>Új Otthon</i> c. újságjának a munkatársa.
Dobossy László, 1910–1999 Szül. Vágfarkasd	Paraszti (kisgazda) gyökek. Apa: állami alkalmazott- első generációs vasutas	Érsekújvári reálgimnázium, párizsi Sorbonne, prágai Károly egyetem, magyar- francia szakos tanár	Tanár, irodalomtörténész, műfordító, szótáríró	1930: Sarló országos vezetőségi tag- alelnök	Magyarországon, illetve Párizsban élt 1945 után. A Párizsi Magyar Intézet igazgatója, az ELTE professzora, cseh- magyar kapcsolatokkal foglalkozott elsősorban.
Horváth Ferenc, 1907–1990 Szül. Érsekújvár	Paraszti (szlovák) gyökek	Érsekújvári reálgimnázium. Bölcsészeti hallgatott Prágában.	Nem működött tanárként, gazdálkodással foglalkozott	Elnök-országos vezetés. 1931–32: a prágai Sarló vezetője.	1947-től Magyarországon élt. Országos Fordító és Fordításhitelesítő Irodában Dolgozott.
Jócsik Lajos, 1910–1980 Szül. Érsekújvár	Munkás gyökek. Apa: Állami alkalmazott – első generációs vasutas	Érsekújvári Reálgimnázium. Pozsonyban és Brünnben jogot végzett.	Jogász, közgazdász, szociológus, publicista, író, politikus	A regös- és szociográfiai vándorlások szervezője	1938 után Magyarországra költözött, a népi mozgalomhoz csatlakozott. A <i>Kelet Népe</i> szerkesztője. Később a Nemzeti Parasztpárt egyik vezetője. A Magyar Áttelepítési Kormánybiztossá g vezetője.
Morvay Gyula, 1905–1998 Szül. Tardoskedd	Paraszti gyökek	Érsekújvári Reálgimnázium. Prágában tanítói oklevelet szerzett.	Író, költő, néprajzi gyűjtő, tanító	A Sarló néprajzi gyűjtője, aki feldolgozta szülőfaluja népi hagyományait.	1945 után Magyarországra költözött. Szociális jellegű verseket és elbeszéléseket, regényeket is írt.

A harmadik csoportot azok a fiatalok alkotják, akik Közép- és Kelet-Szlovákiából származtak. Középiskoláikat elsősorban otthon folytatták, emiatt nem voltak tagjai a nyugat-szlovákiai vagy prágai cserkészcsoporthoz. A sarlósokkal főként Pozsonyban ismerkedtek meg. Közéjük tartozott a feledi Boross Zoltán, valamint a nagyszaltnai születésű Szaltnai Rezső. Ezenkívül még a Sarlóhoz tartozott Vass László, aki a későbbiekben Magyarországon folytatta tanulmányait. Ő volt a Sarló „budapesti követe”.

### 7. táblázat : A Sarló kezdeti időszakának közép- és kelet-szlovákiai vezető képviselői

Név:	Szociális háttér:	Iskolák:	Foglalkozás:	Sarlós szerep:	Későbbi sorsa:
Boross Zoltán, 1906–1998 Szül. Rimaszécs	Apa: értelmiségi- polgári származású. Anyja: értelmiségi és Vécsey rokonság. <sup>184</sup>	Rimaszombat, Pozsonyi Egyetem – jog	Jogász, publicista	Masaryk- látogatás részvevője. Később Vass László ügyvédje. A Déri Múzeum sarlós gyűjteményé- nek kialakítója.	1945 után a Magyar Áttelepítési Kormánybiztossá- g megbízottjaként működött. 1949-ben Magyarországra települt.
Szaltnai Rezső (Ráchel), 1904–1977 Szül. Nagyszaltna	Dzsentri félfelmenők. Csendőr az apja.	Szokolcai Gimnázium. Pozsonyi Egyetem- filozófia- földrajz	Tanár, irodalomkritikus, irodalomtörténész	A Sarló egyik „írástudója”	1948-ban Magyarországra költözött, később az Egyetemi Könyvtár munkatársa.
Vass László, 1905–1950 Szül. Rozsnyó	Munkás gyökerek. Apja fiákeres (fúvaros).	Debreceni iskolákat látogatott. Budapesti Egyetem: magyar-francia szak Eötvös Kollégium tagja	publicista	A sarlósok „budapesti követe”	1938 után Magyarországra költözött. Korán elhunyt.

A Sarló későbbi vezető gárdájának pontos meghatározását az előzőekben már említett egyesületi élet kettősségei, valamint a források ellentmondásai bonyolítják. A Sarló első országos elnökeként a források nagy része az érsekújvári származású Horváth Ferencet említi. Az elnök kiválasztásának motivációiról Boross Zoltán kiemelte Horváth paraszti származását, kiegyensúlyozott személyiségét, valamint aktivitását. Balogh Edgárt, a csoport szellemi vezetőjét többek között állampolgárságának rendezetlensége és 1930-tól nyíltan vállalt kommunista orientációja sem tette alkalmassá arra, hogy hivatalos elnöki funkciót töltsön be a mozgalomban: „*Első elnökválasztásnál Horváth Ferenc azért került előtérbe,*

<sup>184</sup> Boross Zoltán édesanyja oldalági rokona volt Vécsey Károly, aradi vértanú. A feledi „Öregházát” Boross édesanyja birtok nélkül a Vécseyektől örökölte. Vendégségben Masaryknál, id. m. 14.

mivel származása, higgadtsága, és aktivitása, állampolgárságának rendezettségét őt erre alkalmassá tették. Balogh Edgár ekkor [...] útleveles volt, állampolgársága bizonytalan, s így ő csak szellemi vezetőnk és irányítónk lehetett.”<sup>185</sup> A *Mi Lapunk* 1930. decemberi száma is Horváth Ferencet említi országos vezetőként.<sup>186</sup>

A pozsonyi Sarló vezetőjének ugyanakkor Nagyidai Ernőt (Nagyida), titkárnak pedig Balázs Andrást (Érsekújvár) választották 1930-ban.<sup>187</sup> A pozsonyi Sarló megalakulását követte a brünni Sarlóé, melynek szerveződéséről és a csoporthoz tartozó személyekről már korábban is (1929. május 4-én) közölt cikket a *Prágai Magyar Hírlap*.<sup>188</sup> A *Mi Lapunk* ugyanakkor a következő személyeket említi a brünni csoport vezető tagjaiként: „II. Brünni csoport: Pál Ferenc (Tesmagon) vezető, Jócsik Lajos (Érsekújvár) titkár.”<sup>189</sup> Eszerint az utolsóként megalakult prágai csoport vezetőjének Dobossy Lászlót (Érsekújvár), titkárnak pedig Terebessy Károlyt (Pozsony) választották.<sup>190</sup>

Az előzőleg feltüntetett országos vezetőséghez képest némi eltérést mutat Nagyidai

---

<sup>185</sup> „A Sarló vezetősége: A haladó magyar egyetemi hallgatók Sarló szervezete a következő vezetőség irányítása mellett működik: 1. Országos vezetőség: Horváth Ferenc (Érsekújvár) elnök, Dobossy Imre (Érsekújvár) alelnök, Tóth Béla (Szepesbéla) titkár, Ferencz László (Pozsony) pénztáros, Komjáthy Gyula (Reste) jegyző.” DDM SGy. Boross Zoltán: Érsekújvári kongresszus. Érsekújvár a Sarló Mekkája. A főiskolás szervezetek. DSX. 86. 28. 1. 1-15. Titkároknak pedig két jogásznövendéket, a pozsonyi származású Terebessy Jánost és az érsekújvári Dobossy Imrét jelölték. Uo.

<sup>186</sup> Főiskolás táborunk. A *Mi Lapunk*, 1930/10. 245. Ferencz László (1909–1979), publicista és lapszerkesztő. A Sarló egyik legbaloldalibb vezetője volt. Később a CSKP funkcionáriusa lett. 1938-ban Londonba emigrált. 1945 után Magyarországon élt, újságíró volt és diplomataként is működött. Fónod Zoltán: A cseh/szlovákiai magyar, id. m. 88. Komjáthy Gyula: Bölcsészhallgató volt Pozsonyban. DDM SGy. Adatközlő levelek és feljegyzések a sarlósokról. 1975–1978. DSX. 86. 25. 2.1-33.

<sup>187</sup> Uo. Vö: „1930. X. 24-én a Sarló pozsonyi helyi csoportjának a vezetősége a következőképpen alakult meg. Vezető: Nagyidai Ernő, Titkár: Tóth Béla, Pénztáros: Ferencz László, Jegyző: Komjáthy Gyula, Háznagy: Balázs András, Vezetőségi tagok: Richter Sándor, Geörch Dénes. A vezetőség a vezetőn s titkáron keresztül függ össze a Sarló országos vezetőségével.” Berecz Kálmán (összeáll.): A sarlós mozgalom dokumentumai. Határozat a Sarló pozsonyi helyi csoportja vezetőségének megalakulásáról. In: Sándor László (összeáll.): *Ez volt a Sarló*. id. m. 326–327. Tóth Béla: Pozsonyban jogot végzett. Geörch Dénes: Pozsonyi származású. Később gyógyszerészként dolgozott. DDM SGy. Adatközlő levelek és feljegyzések a sarlósokról. 1975–1978. DSX. 86. 25. 2.1-33.

<sup>188</sup> „Megalakult a Sarló brünni csoportja. A vezetőség tagjai lettek: Hrdina Lajos (Léva), Hornyánszky István (Pozsony), Pál Ferenc (Komárom), Böcz Elek (Pozsony), Tóth Vilmos (Rimaszombat).” DDM SGy. Brünni Sarló megalakulásának ideje. A brünni Sarló megalakulása. *Prágai Magyar Hírlap* közlése (1929. május 4.) DSX 86. 1046.5–6. Tóth Vilmos 1910-ben született Rimaszombatban. Később itt érettségizett 1928-ban. A brünni egyetemen nyert mérnöki oklevelet. A brünni Sarló tagja. 1938 után Magyarországon dolgozott. Később visszatért Rimaszombatba, majd a losonci magyar építőipari szakközépiskolában lett matematika tanár. DDM SGy. Adatközlő levelek és feljegyzések a sarlósokról. 1975-1978. DSX. 86. 25. 2.1-33.

<sup>189</sup> Főiskolás táborunk. A *Mi Lapunk*. 1930/10, 245. Pál Ferenc Tesmagon született. A brünni Sarló oszlopos tagjának tekinthető 1938-ban, amikor a Felvidék egy része Magyarországhoz került vissza, állítólag konfliktusai voltak a helybeliekkel, ezért öngyilkos lett. DDM SGy. A “sarlósok” névsora. DS. X. 86. 25. 1. 1-3.

<sup>190</sup> Uo. Terebessy Károly (1910–1985), pszichológiai író és lapszerkesztő. Miután a szülővárosában leérettségizett, pszichológiát hallgatott az egyetemen. A Sarló akcióit támogatta. A kommunista párttal kapcsolatba került, később *Az Ár ellen* címmel trockista lapot indított. Csehszlovákiában 1957-től pártellenes tevékenysége és az 1956-os forradalom támogatása miatt letartóztatták. Fónod Zoltán: *A cseh/szlovákiai magyar*, id. m. 322. A prágai csoport tagjai között más források 1930 és 1933 között elsősorban Horváth Ferencet, valamint Dobossy Lászlót és testvérét, Dobossy Imrét említették. DDM SGy. A prágai Sarló tagjainak névsora Dobossy László levelében és Boross Zoltán írásaiban. DSX. 86. 1046. 7-8.

Ernő *Határozat a Sarló pozsonyi helyi csoportja vezetőségének megalakulásáról* c., valószínűleg későbbi, kéziratos feljegyzése, mely a Sarló pozsonyi vezetőségének, valamint hivatalos vezetésének az 1930. októberi megalakulásáról ad számot. Ebben az írásban Nagyidai Balogh Edgárt jelöli meg az országos Sarló vezetőjeként. „*Vezető: Balogh Edgár. Helyi vezetők: Horváth Ferenc (Prága), Pál Ferenc (Brünn), Nagyidai Ernő (Pozsony), Berecz Kálmán (Érsekújvár), Sáfáry László (Budapest). Titkár: Dobossy Imre. A vezetőség elhatározza, hogy minden héten, szerdán este 7-8-ig hivatalos órát tart.*”<sup>191</sup>

Fentiekből arra is fény derült, hogy a Sarló prágai, pozsonyi és brünni csoportjai mellett Érsekújvárott, sőt Budapesten is szervezkedett. A mozgalom Budapest, valamint a további határon túli régiók – Erdély és Magyarország – felé mutató terveiről Kovács Endre is beszámolt visszaemlékezésében.<sup>192</sup>

A későbbi sarlós vezetőség meghatározásához támpontot nyújthat a mozgalom 1931. évi kongresszusa, amely mérföldkövet jelentett a csoport életében, mégpedig a vezetők egy részének a kommunista ideológia melletti tartós vagy átmeneti elköteleződése miatt. Feltételezésünk szerint a Sarló korabeli irányítói mindannyian részt vállaltak a kongresszus szervezésében és a konferenciára épülő *Sarló jegyében* c. kiadvány feldolgozásában. A kongresszusi kiadvány munkatársai között találjuk Balázs Andrást, Balogh Edgárt, Berecz Kálmánt, Csáder Mihályt, Dobossy Lászlót, Dobossy Imrét, Ferencz Lászlót, Forgách Bélát, Horváth Ferencet, Jócsik Lajost, Peéry Rezsőt, Terebessy Jánost, Wein Gyulát és Zsolt Lászlót.<sup>193</sup>

---

<sup>191</sup> Berecz Kálmán: A sarlós mozgalom dokumentumai. *Határozat a Sarló pozsonyi helyi csoportja vezetőségének megalakulásáról*. In: Sándor László (összeáll.): *A Sarló jegyében*, id. m. 326–327. Berecz Kálmán (1907–1983), a Sarló vezetőségi tagja, publicista és jogász. A pozsonyi egyetemen végezte el a jogot. Később Érsekújvárott telepedett le, ahol jogászként és tt tisztviselőként működött, a SZMKE helyi szervezetének a titkára volt. 1945 után a magyar kormány egyik megbízottjaként a lakosságcsere egyik irányítója. Fónod Zoltán: *A cseh/szlovákiai magyar*, id. m. 34., Sáfáry László (1910–1943), költő. Iskoláit Munkácson kezdte, majd a sátoraljaújhelyi piaristáknál folytatta. Később a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen latin–magyar szakos tanári oklevelet szerzett. Az 1930-as évek elején kapcsolódott be a Sarló mozgalom munkájába. 1936-tól Budapesten élt. 1939-ben Munkácson lett középiskolai tanár. 1943-ban, miután behívták frontszolgálatra, rejtélyes körülmények között eltűnt. Uo. 272.

<sup>192</sup> Kovács Endre: *Korszakváltás*, id. m. 80.

<sup>193</sup> Forgách Béla Perbetéről származott. A pedagógus szemináriumokon fontos szerepe volt. Tanítóképzőbe járt. Később ifjúsági nevelőként és pedagógusként működött. A második világháború hősi halottja. DDM SGy. A „sarlósok” névsora. DSX. 86. 25. 1. 1-3. A Sarló tagjainak személyi adatai, címei. DDM SGy. DS. X. 86. 983. 1-2. Wein Gyula 1935-től a népfregetos prágai kulturális és testnevelési egyesületként működött Táncsics Mihály Körnek volt az első elnöke. Kočiřová Silvia: *Dipl. práce – Kapitoly z dějin maďarské menšiny v Praze ve 20. a 30. letech 20. století Szakdolgozat – Fejezetek a prágai magyar kisebbség történetéből a XX. sz. 20. és a 30. éveiben*. Prága, 2004. Zsolt László vagy Porzsolt László (1906–1970), szociológus és publicista. A pozsonyi Komenský és a prágai Károly Egyetemen kapott jogi oklevelet. A későbbiekben szociológiai tanulmányokat folytatott. Bekapcsolódott a kommunista ifjúsági mozgalomba, tagja lett a Sarlónak. 1938-ban Norvégiába emigrált, később Svédországba került. A második világháború után visszatért Norvégiába, itt az Állami

### 3.3. Balogh Edgár vezető szerepe

Annak ellenére, hogy a fent közölt források nagy része a Sarló hivatalos elnökeként Horváth Ferencet nevezte meg, a mozgalom megszervezésében és vezetésében elvitathatatlan főszerepe mindig is Balogh Edgárnak volt. Már az 1920-as évek elejétől részt vett a pozsonyi ifjúsági és cserkészszervezetek munkájában. Tagja volt a MIPSZ – Magyar Ifjak Pozsonyi Szövetségének és a pozsonyi Kiskárpátok cserkészkörnek. Miután Prágába került, a Szent György Kör megalapításának ő volt az egyik kezdeményezője, és a MAKK – Magyar Akadémikusok Keresztény Körének szintén alelnöke volt.<sup>194</sup> Egyáltalán nem a véletlen műve volt tehát, hogy a Szent György Körből létrejött Sarló mozgalom születésénél is komoly érdemeket szerzett. Kovács Endre, Baloghot jó és rossz értelemben egyaránt a mozgalom „spiritus movensének”, szellemi mozgatójának, irányítójának nevezte, és a következőket jegyezte meg róla: *„Balogh Edgár [...] nemzedékének legnagyobb nevelője volt. A jó nevelőt az jellemzi, hogy felismeri, kiből milyen csírák rejlenek, azokat segíti életre kelni. Balogh a körülötte rajzó tudós- és írópalántákban meglátta a növekedés lehetőségét, a maga részéről beavatkozott a sorsukba, erősítette alkotó hajlamaikat, irányította érdeklődésüket a kívánt irányban.”*<sup>195</sup> Meghatározó szerepét nemcsak a sarlósok nyilatkozatai igazolják, hanem a pozsonyi konzul jelentéseiből is kiderül, hogy nagy hatású vezetőként szervezte a fiatal nemzedéket: *„Egyesek nagyon, mások kevésbé szélsőségesek és Kessler szervezőképességének és rábeszélő tehetségének sikerül mindig összetartani a különböző felfogásokat.”*<sup>196</sup> Kovács Endre, aki mozgalom alakulása szempontjából meghatározónak tartotta Balogh Edgár személyiségét, némi kritikai éllel írt arról, hogy az impulzív gondolkodásra hajlamos Balogh fanatikus elszántsággal, társai számára olykor már-már követhetetlen lendülettel szervezte a Sarlót, amit életének ebben az időszakában legfontosabb feladatának tekintett. Kovács szerint a mozgalom vezetésében Balogh szerepe túlzottan is domináns szerep volt: *„Nem mennék el egészen odáig, hogy a Sarlót egyszerűen Balogh Edgár személyére redukáljam, de személyiségének szuggesztív fölényét, mozgalomirányító hatását [...] utólagosan elhallgatni egyet jelentene a hamisítással. Balogh Edgár mellett*

---

Árelenőrző Hivatal tisztviselőjeként dolgozott. Fónod Zoltán: A cseh/szlovákiai magyar, id. m. 256. Vö: Berecz Kálmán (összeáll.): A sarlós mozgalom dokumentumai. Előfizetési felhívás a „Sarló jegyében” című könyvről. In: Sándor László (összeáll.): *A Sarló jegyében*, id. m. 346–348.

<sup>194</sup> Erről bővebben ld. Sinkó Ferenc: A felvidéki ifjúsági, id. m.

<sup>195</sup> Kovács Endre: *Korszakváltás*, id. m. 81.

<sup>196</sup> MNL OL. K 63. A „Sarló” nevű radikális diákegyesület ismertetése a pozsonyi magyar konzulátustól a magyar külügyminisztériumnak. 1930-7/44. 207/pol.



voltak a Sarlónak aktív tagjai, de az ő aktivitásukat Balogh vezető és irányító befolyása hatotta át. Ő ugyanis nem csupán kitűnő szervező, nagy erudícióval bíró ideológus, hanem született nevelő is volt. Szüntelenül alakította önmagát (ez nem frázis), de alakította a környezetét, társait is”.<sup>197</sup> Az általunk felhasznált sarlós levelezés alapján csak megerősíteni lehet, hogy az egyébként egyre inkább baloldali véleményt képviselő Balogh a Sarló szervezeti, szellemi irányításában, változásaiban egyaránt meghatározó szerepet játszott, annak legfőbb ideológusa volt. A mozgalom kommunizmus felé fordulásában és ezzel együtt járó társadalmi elszigetelődésében szintén döntő része volt. Közvetve az ő vezető szerepét bizonyítja az a tény is, hogy a legtöbb korabeli személyi jellegű forrás (levelezés, visszaemlékezés és újságcikk) tőle maradt fent ebből a korszakból, hiszen gyakorlatilag állandó levélkapcsolatban állt a többi sarlóssal. Emellett a mozgalom főszervezőjeként számos korabeli lapban publikált. Ezek rávilágítanak, hogy Balogh erőskezű vezetője – „vezére” volt a mozgalomnak. Mindezt azok a levelek is aláhúzták, amelyek egy diktátorhoz hasonlították a Sarló vezetőjét. A különleges szervezői adottságokkal megáldott Balogh rendkívül ambíciózus és elszánt szervező volt. Írásaiból az is jól látszik, hogy szélsőségekre hajlamos megnyilvánulásai folyamatos konfliktushelyzetekbe sodorták a Sarlót. Ez nemcsak generációs, ideológiai és politikai indíttatású vitákat követelt, de gyakran magukkal a sarlós társakkal is konfliktust teremtett. Ezt bizonyítja Szalatnai Rezsővel való levelezése is, amelykből kiderült, hogy folytonos – ideológiai és politikai indíttatású – véleménykülönbség volt jelen kettejük között. Balogh szélsőbaloldali orientációja, Szalatnainak pedig szociáldemokrata elköteleződése miatt a feszültség idővel egyre nőtt a mozgalom két kulcsfigurája között. Balogh ugyanakkor elhatárolódott a csehszlovák kormányt véleménye szerint „kiszolgáló” szociáldemokrata vonaltól és szembekerült az októberi emigrációval, valamint Jászi Oszkárral is. A Sarló vezetője emellett éles kritikával illette a magyarországi kormány konzervatív politikáját is, amelytől az 1930-as „koszorú-affért” követően teljes egészében elhatárolódott. A mozgalom nyílt kommunista orientációja is egyértelműen Balogh Edgárhoz kötődik, aki már a Sarló kezdeti időszakában rendszeresen jelentetett meg szélsőbaloldali írásokat. A csoport marxista irányváltására a fenti szempontok miatt beszűkült mozgalmi lehetőségek mellett Balogh Edgár magánéleti válsága is hatást gyakorolt. Ezt jelzi a pozsonyi kongresszus kommunista frazeológiája, amelyet Balogh a rendezvény megszervezésének kezdeti szakaszától egyértelműen támogatott. Ekkor a Sarló vezetője már a kommunizmus, majd a Csehszlovák Kommunista Párt felé irányította a

---

<sup>197</sup> Kovács Endre: *Korszakváltás*, id. m. 78–79.

mozgalom tagjait, bár ő maga rendezetlen csehszlovák állampolgársága miatt hivatalosan nem lehetett a párt tagja. Balogh mozgalomban játszott kulcsszerepét, személyének a Sarlóval való összefonódását az is aláhúzza, hogy miután 1935-ben kiutasították az országból, a mozgalom újjászerveződésére többé nem került sor.

## 4. A nemzedéki szerepvállalás kezdetei

### 4.1. Az első generációs élmények – a család és az iskola mint szocializációs háttér

A fejezet a Sarló mozgalom 1925 és 1928 közötti időszakára, a fiatalok eszmei tájékozódására, irányelveik kialakulásának körlményeire fókuszál a kezdeti években. Emellett a fiatalok családi és szocializációs háttéréről értekeznek, valamint arról, hogy milyen irányadó figurák hatottak rájuk a mozgalom kezdeti „öregcserkész” időszakában. Ez a periódus még a Szent György Körhöz kötődött, és a cserkészethez kapcsolódó élmények határoztak meg leginkább.

A kisebbségi helyzetben szocializálódott első nemzedék átmeneti bűnultsága után, a többnyire magyar tannyelvű csehszlovákiai középiskolákból kikerülve a húszas évek második felében kezdett szerveződni. Akkor vált képessé arra, hogy saját generációs szervezeteit megteremtse. Ambivalens helyzetükből – a „nagy-magyarországi” örökség családi hagyományaiból, illetve a csehszlovákiai kisebbségi iskolák szemléleti különbségeiből, nyelvi nehézségeiből, később pedig a prágai, brünni, valamint a pozsonyi egyetem környezeti kihívásaiból – adódóan a fiatalok új egyesületeiket, mozgalmaikat, csoportjaikat a szülőföldtől többnyire távol eső – prágai, brünni és pozsonyi – egyetemi közegben szervezték meg. Ahogyan azt már fent is jeleztük, a kisebbségi értelmiséget sújtó sajátos társadalmi problémák szintén közrejátszottak abban, hogy az „újraindulás” évekig eltartott.

Az egész felvidéki magyar középosztályt sújtó társadalmi presztízs- és pozícióvesztés valamilyen formában szinte minden pályakezdő fiatal családját érintette. Az egész generáció ily módon egyfajta „társadalmi visszahullás” folyamatának részeseként élte meg az 1920-as évek első felét.<sup>198</sup> Jócsik Lajos például az érsekújvári magyar vasutasvilágot felbolygató lojalitásdilemma és a szociális válság egzisztenciális fenyegetettségének válaszkényszereit felvillantva mutatta be a csehszlovák állam magyar közalkalmazottakkal szembeni diszkriminatív eljárását.<sup>199</sup> Édesapjának példáján keresztül érzékeltette ezt a sok ezer csehszlovákiai magyar családot sújtó és a kisebbségi helyzet kialakulásával szorosan összefüggő folyamatot. A csehszlovák államhűségi esküt megtagadó magyar állami

---

<sup>198</sup>A deklasszálódásról szociológiai szempontból ld. Szilágyi Zsuzsa: *Válság a szociológus szemével*. <http://www.haon.hu/debrecen/valsag-a-szociologus-szemevel/1882003>. (2016. 02. 19.) Lévay Zoltán: A magyar „középosztály” válságához. *Korunk*, 1993. február. <http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=1933&honap=2> (2016. 02. 19.)

<sup>199</sup>Jócsik Lajos: *Iskola a magyarságra*, id. m. 7–8.

alkalmazottak, köztük az 1919. évi vasutas sztrájkban részt vevők nagy része ugyanis elveszítette állását. Saját generációja családi szocializációs hátterének nehézségeit Jócsik Lajos egyértelműen összekapcsolta azzal a ténnyel, hogy a társadalmi mobilitás korábban magától értetődő lehetőségei az 1918–1919 után kisebbségi helyzetbe került magyarok többsége számára elérhetetlenné váltak. Az első vasutas nemzedékhez tartozó családok képlékeny és törekeny osztálytudatát a vasutassztrájkot követő munkanélküliség a társadalmi visszahullás vagy a nemzeti vagy éppen az osztályalapú radikalizálódás felé mozdította el.<sup>200</sup>

A családok szociális nehézségeit, a szülők nemzedékének harcát érzékelteti a magyar mellett szláv (szlovák, lengyel) és német felmenőkkel rendelkező, első generációs pozsonyi polgári családból származó Peéry Rezső példája, akinek édesapja, de különösen tanárnő édesanyja maga is érintett volt ebben a hanyatlási folyamatban.<sup>201</sup>

A Szlovénországban maradt magyar középosztály válsága nemcsak szociális szempontból, hanem a fiatalok nemzeti identitásában is komoly változásokat indított el. A Pozsonyban felnőtt és a sarlósok fő ideológusának számító Balogh Edgár családja szintén gyorsan elszegényedett a Köztársaság első éveiben, miután édesapját elbocsátották a hadtestparancsnokságtól, tanárnő édesanyját pedig a leányiskolából. Balogh számára kihívásokkal teljes időszak vette kezdetét, ami saját „úri tudatát” is átalakította: *„Tagadhatatlan, s ezt megismételném, megvolt persze az úriosztály-tudaton alapuló fönntartás nemcsak a zsidókkal, de másokkal szemben is, s ebből az úri tudatból vert ki bennünket a trianoni tragédia”.*<sup>202</sup>

---

<sup>200</sup> „Nekünk már feladta az idő a társadalmi visszahullás nagy kérdését. Még a háború végén családjaink és a magunk személyes élete abban a központi célkitűzésben kapott értelmet, hogy felemelkedjünk a középosztály boldogabb színvonalára. A kisebbségi élet ránk jövő változásai a középosztályi külsőségek alatt szegény magyarokká, s az nem túlzás, ha azt mondom: proletárokká tettek bennünket.” Uo. 23. Vö: Uő: Így éltünk a csehek alatt. *Érsekújvár és Vidéke* (1939) [http://www.watson.sk/index.php?option=com\\_content&view=article&id=485:jocsik-lajos-igy-eltuenk-a-csehek-alatt-1939&catid=55:default&Itemid=72](http://www.watson.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=485:jocsik-lajos-igy-eltuenk-a-csehek-alatt-1939&catid=55:default&Itemid=72) (2014. 08. 20.) Jócsik Lajos történeti esszéinek elemzéséről bővebben ld. Szarka László: A Trianon utáni magyar nemzetépítés kisebbségi olvasatai Jócsik Lajos történeti esszéinek tükrében. *Limes*, 2012/4. Digitális változata elérhető: *Érsekújvár és Vidéke*. [http://www.watson.sk/index.php?option=com\\_content&view=article&id=2201:szarka-laszlo-a-trianon-utani-magyar-nemzetepites-kisebbségi-olvasatai-jocsik-lajos-toerteneti-esszeinek-tuekreben&catid=55:default&Itemid=72](http://www.watson.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=2201:szarka-laszlo-a-trianon-utani-magyar-nemzetepites-kisebbségi-olvasatai-jocsik-lajos-toerteneti-esszeinek-tuekreben&catid=55:default&Itemid=72) (2014. 08. 20.)

<sup>201</sup> „Nyilván nem akadt túl sok öröm, de annál több fájdalmas emlék kettőjük ifjúságában. Anyáméban a teljes deklaszálódás rémülete, anyai nagyapám pusztulásának villámcsapása, apáméban magányos ifjúságának megaláztatásai, az életkörnyezet teljes változása alkotta válság, a sorson aratott győzelmének fáradalma.” Három ember. Arcképek a régi Pozsonyból. In: Peéry Rezső: *A végzet bábjátéka*, id. m. 33.

<sup>202</sup> „...hivatást számított, id. m. 11–12. Ezt igazolja Balogh Edgár visszaemlékezése gyermekkori élményeiről és nacionalista gondolkodásmódjáról a Trianon előtti időkből. Uo. 13. Hozzá kell azonban tenni, hogy Balogh szélsőséges gondolkodásmódja összefüggésbe hozható a kamaszkorba lépő fiatalember érzelmi kilengéseivel, valamint túlzásokra hajlamos személyiségével is. Hasonló családi vitákról számolt be az 1956-os mártír hadügyminiszter, Maléter Pál édesapja, az eperjesi jogakadémia tanára, Maléter István. Litván György: Jászi

Ugyanakkor nemcsak a társadalmi hovatartozás, de a helyi körülmények is befolyásolták az induló új nemzedék identitásának formálódását. Peéry Rezső élete meghatározó élményének tekintette pozsonyi magyar értelmiségi származását. A „koronázó város”, amely rövid megtorpanás után Szlovenszko közigazgatási, oktatási, kereskedelmi-gazdasági központjaként fejlődésnek indult, gyorsan szembesítette Peéryt és társait a régi magyar idők iránti, jórészt meddő és provinciális nosztalgiákat a csehszlovák idők cseh és szlovák térhódítása mögött megbújó nyelvi-kulturális kiszorítósdijával. A fiatal állam és azon belül a szlovákság számára centrális jelentőségűvé lett dunai városban az évszázados háromnyelvű tradíciók fokozatosan háttérbe szorultak.<sup>203</sup>

Az államváltás következményeire adott reakciókban szintén tetten érhetőek az indulás körülményeit meghatározó helyi viszonyok. Ezt példázza a Gömörből származó Boross Zoltán édesapjának az esete, aki 1918-ban állami tisztviselőként működött a kisvárossá lett Feleden. Mivel Csehszlovákiában ebben az időszakban komoly hiány volt a jogot végzett emberekből, az idősebb Boross az állameskü letétele után lehetőséget kapott további alkalmazására: „Édesapám lényegében az igazságszolgáltatás pártatlan szolgálatára tette le az esküt. Az államhoz való hűségét annyiban nyilvánította ki, hogy becsületes, befolyásolhatatlan bírónak ismerték, aki 32 éven át volt a feledi járásnak a bírója, minden államváltás alatt. A szlovákok is tisztelték őt, a telepések is, akik a magyar környezetben kénytelenek voltak bizonyos mértékben megtanulni magyarul”.<sup>204</sup>

Boross édesapja pozitív módon viszonyult a szlovák nyelv használatához is. Hozzáállásában minden bizonnyal közrejátszott, hogy bíróként a szlovákok előtt is tekintélye volt Feleden. Ez a feledi eset azonban inkább a kivételek közé tartozott, a jogászat korántsem számított létbiztonságot ígérő szakmának a csehszlovákiai magyarság körében.<sup>205</sup>

A családi körülmények mellett a kisebbségi iskola jelentette a másik fontos identitásformáló tényezőt: az ott folyó oktató-nevelő munka során szembesültek a nemzeti és

---

Oszkár és a Maléter-család kapcsolata (1925–1947). *Regio – Kisebbségtudományi Szemle*, 1990/4. <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00004/pdf/12.pdf> (2016. 12. 11.)

<sup>203</sup> „Életem minden későbbi megpróbáltatása, szenvedése és megrázkódtatása – írta Peéry – ebből a három adatból következett: Pozsonyban születtem, magyarnak születtem, és olyan polgári családból születtem, mely a humanitás és szabadelvűség iránti tiszteletet természetemmé tette.” A pozsonyi Duna-parton. A század gyermekének vallomása. In: Peéry Rezső (szerk.): *A végzet bábjátéka*, id. m. 8.

<sup>204</sup> Vendégségben Masaryknál, id. m. 17–18.

<sup>205</sup> Ennek ellenpéldáját adta Jócsik Lajos édesapja, aki az 1919. februári vasutasstrájk után nem volt hajlandó visszaállni korábbi munkahelyére. Viselkedésében Jócsik szerint közrejátszott paraszti származása és elsőgenerációs középosztálybeli volta, a család későbbi felemelkedése. Jócsik Lajos: *Iskola a magyarságra*, id. m. 6. Az 1919. februári felvidéki vasutas- és postásstrájk következtében a magyar vasutasok többségét elbocsátották. Ezek egy része kiutasítottá vált, illetve bizonytalan szociális helyzetbe került. Turczel Lajos: *Holota János és Érsekújvár. Érsekújvár és Vidéke*. [http://www.watson.sk/index.php?option=com\\_content&view=article&id=593&Itemid=55](http://www.watson.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=593&Itemid=55) (2016. 12. 19.)

az állampolgári tartalmak kettősségével, a családból hozott magyar és az iskolai curriculumban erősen megjelenő „csehszlovák” tartalmakkal. Balogh Edgár szerint a kisebbségi világ az iskolai keretek között vált racionálisabbá, és ott kezdett elszakadni az ő „feudális romantikához kapcsolódó világuktól”.<sup>206</sup>

Az érsekújvári Dobossy László egy későbbi tanulmányában szintén azt hangsúlyozta, hogy a sarlóások esetében az állami iskola egyszerre játszott fontos és ellentmondásos szerepet a családi neveléshez képest.<sup>207</sup> A hivatalos csehszlovák államideológiával az iskolai ünnepek és a tankönyvi magyarázatok közvetítésével szembesültek, amit a tanítók igyekeztek feloldani. Ez is jól jelzi az iskolai szocializációnak a különleges fontosságát, hiszen a hétköznapi tapasztalatok, illetve az állam által közvetített és elvárt eszmeiség ellentmondásait a család nem vagy csak részben tudta kezelni. A kisebbségi nép-, középiskolának tehát fontos szerepe volt az integrációs folyamatban: az állampolgári ideológiával való megismerkedés első fokát jelentette. A problémát a családból hozott nemzeti tradíciókkal szemben az oktatásban a tananyagban kidomborított csehszlovák nemzetállami törekvések jelentették. Ide tartozott például a történelemtankönyvekben megjelenő ellenséges vagy hiperkritikus magyarságkép, a cseh és a szlovák igazgatók jelenléte, illetve a magyar nemzeti eszme ignorálása – például a nemzeti ünnepekről való megemlékezések tiltása. Ezeket az ambivalenciákat még jobban felerősítette az a tény, hogy a generáció idősebb tagjai középfokú tanulmányaik egy részét még az dualista Monarchia fennállása idején, a többnyire egyházi fenntartású, királyi magyar oktatásügy gimnáziumaiban, líceumaiban végezték, de legtöbbjük már Csehszlovákiában tette le az érettségét.<sup>208</sup>

Mindenesetre a fiatalok többtényezős – nemzeti, regionális, állampolgári, közép-európai, baloldali kötődésekből, magatartásformákból építkező – identitásszerkezetének kialakulásához így már a középiskolai képzés is erősen hozzájárult. Bár az Első Köztársaság jogrendje elméletileg biztosította a nemzeti kisebbségek jogát az anyanyelvi oktatásra, ez

---

<sup>206</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 16.

<sup>207</sup> „Csehszlovák állami iskolákban tettük első lépéseinket a műveltség felé. Kielezett ellentétek közt hányódtunk, más volt a tananyag, mint a kiegészítő magyarázat, amelyet néhány oktatóunktól kaptunk, s merőben más volt a szellem, amely körülvelt a családban, a rokonságban, a falunkban vagy városunkban, mint a másik, a hivatalos, amelyet a tankönyvek közvetítettek, vagy amely különféle állami ünnepeken áradt felénk.” Dobossy László: *A Sarló művelődéspolitikai*, id. m. 110.

<sup>208</sup> Mindenesetre a csehszlovákiai kisebbségi iskolák sok mindenben eltérő ismeretanyagot és világképet közvetítettek, mint az 1918 előtti magyarországi oktatási intézmények. A tanulók nemzeti történelemként természetesen Csehország és Szlovákia történetét tanulták, s a tanári magyarázatokon, az irodalomtanításban helyet kapott magyar írók életén kívül jórészt csak otthoni, családi információkra épült tudásuk a magyar múlttól. Ehhez ld. Dobossy László: *A Sarló művelődéspolitikai*, id. m. 110. Csehszlovákia és azon belül a szlovákok történetét a prágai Kamil Krofta munkáiból tanulhattak. Ld. Krofta, Kamil: *O úkolech slovenské historiografie*. Academie, Bratislava, 1925; Uő: *A csehszlovák történelem kistükre*. Novina Könyvkiadóvállalat, Mukačevo – Munkács, 1932.

azonban a gyakorlatban nem mindig érvényesült.<sup>209</sup> A hátrányos helyzet különösen a középszintű oktatásban volt érezhető.<sup>210</sup> A csehszlovákiai középiskolák gyakran ellenséges közeget jelentettek a fiatalok számára.<sup>211</sup> Ebben a fenti okok mellett közrejátszott a magyar oktatás színvonal csökkenése is, a csehszlovák szellemiségű, többnyire cseh vagy szlovák nyelvből fordított tankönyvek hiányosságai, valamint a magyar pedagógusok hiánya.<sup>212</sup> Azt is meg kell jegyezni, hogy a magyar tannyelvű iskolák nagy része felszereltségében, szellemiségében elavult felekezeti iskolaként működött, míg az újonnan létesült cseh és szlovák iskolák főként jól felszerelt és modern állami iskolák voltak.<sup>213</sup>

A kisebbségi helyzet ugyanakkor mindinkább arra ösztönözte őket, hogy a megszűnt régi keretek helyett új közösségi formákat keressenek.<sup>214</sup> Balogh Edgár a középiskolában töltött, sokféle ellentmondással együtt járó időszak élményei közt az idegenséget és a nyelvi kihívásokat emelte ki. A gyors intézményi változások, valamint a nyelvi hiányosságok benne és magyar évfolyamtársaiban a kitaszítottság és otthontalanság érzését idézték elő, amelynek feloldásához új kereteket kellett keresni. „*Nemcsak én, hanem a többiek is: engesztelhetetlen ellentétbe kerültünk az iskolával. Tanáraink állandóan cserélődtek, sőt maga az iskola is egyre változott. Előbb a szlovák reálgymnázium tagozata lettünk, s természetesen áttolódunk délutánra, aztán összezsáptak egy másik magyar iskolával, a volt evangélikus líceummal. Itt is, ott is különnek számítottunk, vegetáltunk csak, a hagyományos atmoszféra kihagyott. Idegen lett az iskola, csak a cserkészek között [...] éreztük valóban otthon magunkat.*”<sup>215</sup>

A fiatalok egyéni módon próbálták feldolgozni az új körülményeket, aminek a középiskolai tanárok részéről kapott motiváció is fontos részét jelentette. Szalatnai Rezső, aki

---

<sup>209</sup>Popély Gyula: Magyar népiskolai oktatás Csehszlovákiában (1918–1938). Adatbank. ro. [http://www.adatbank.transindex.ro/regio/html/alcim\\_pdf66.pdf](http://www.adatbank.transindex.ro/regio/html/alcim_pdf66.pdf) (2017. 02. 09.)

<sup>210</sup> Például a munkásság körében népszerű polgári iskolák szintjén több magyar többségű településen – pl. Galántán, Párkányban, Tornalján, Rozsnyón és Szepsiben – csak szlovák tannyelvű iskolák léteztek. A Csehszlovák Köztársaságban az előbb négy-, majd háromosztályos népiskola felsőbb szintjét a polgári iskolák jelentették, melybe a tanuló a hat-, majd később nyolcosztályos elemi negyedik, később ötödik osztályának az elvégzése után iratkozhatott be. Ezek száma az elemi iskolákéhoz hasonlóan az 1920-as években folyamatosan csökkent. Uo; Turczel Lajos: *Két kor*, id. m. 44.

<sup>211</sup> A középfokú oktatás fontos színtereit képezte a nyolc városban – Komáromban, Pozsonyban, Kassán, Érsekújvárott, Ipolyságon, Rimaszombatban, Beregszászon és Losoncon – működött nyolc magyar gimnázium. A középiskolai képzéshez tartozó intézménynek számított a (kezdetben egy, később két) magyar tanítóképző is. Ide tartoztak még a kereskedelmi iskolák és a kassai felsőipari iskola, valamint a komáromi és rimaszombati földműves gazdasági iskola. A bencések által fenntartott komáromi klasszikus gimnáziumon kívül a többi hét reálgymnázium a szlovák főintézetek keretei közt csupán párhuzamos magyar részlegként, illetve osztályokként működött. Turczel Lajos: *Két kor*, id. m. 44.

<sup>212</sup>Csehszlovákia ugyanis 1923-ig államnyelvű szakvizsga letételét követelte meg, aminek a szlovákul nem tudó középkorú vagy idősebb tanárok többsége nem tudott megfelelni. Popély Gyula: *Magyar népiskolai*, id. m.

<sup>213</sup> Turczel Lajos: *Két kor*, id. m. 42.

<sup>214</sup>Erről ld. Jöcsik Lajos: *Iskola a magyarságra*, id. m. 19–23.

<sup>215</sup>Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 16.

a Morvaországgal határos Nyitra megyei kisvárosban, a mindig is szlovák többségű Szakolcán végezte iskolái egy részét, szintén ellentmondásokkal teli időszakként emlékezett az 1918 előtti magyar és a fordulat utáni csehszlovák középiskola világára.<sup>216</sup> Egyformán pozitívan értékelte azoknak a magyar, illetve a cseh tanároknak a szerepét, akik tanári hozzáértésükkel átsegítették tanítványaikat az állam- és nyelvváltás minden nehézségén. Ezenkívül kiemelte az önképzőkörök jelentőségét, amelyeket a diákok saját erőből szerveztek magyar identitásuk megőrzése érdekében.<sup>217</sup>

#### 4.2. A nemzedék irányadói: Hornyák Odiló, Scherer Lajos, Győry Dezső<sup>218</sup>

A generáció megszervezésében fontos kiemelni az idősebb generációhoz tartozó cserkészvezetők szerepét. A kezdeti időszakból a sarlós visszaemlékezések három irányadó személyt említenek: Hornyák Odilót, Scherer Lajost és Győry (Wallentinyi) Dezsőt. Hornyák és Scherer a cserkészválasztmány aktív tagjaként az új államjogi és politikai helyzetben a csehszlovákiai magyar cserkészmozgalom létrehozása érdekében megszervezett 1921-es losonci találkozón játszott kulcsszerepet.<sup>219</sup>

Hornyák Odiló tornatanárnak a magyar cserkészmozgalom egyik fő kezdeményezőjeként egyébként is kivételes szerepe volt a fiatalok megszervezésében.<sup>220</sup> Boross Zoltán így írt róla: „1919 után legelső szárnybontogatója ennek [a cserkészmozgalomnak] Hornyák Odiló tanár úr volt, aki Ipolyságon és még valamelyik

---

<sup>216</sup>Az egykori cseh–magyar határ közelében fekvő településen az 1910-es népszámlálási adatok szerint 5018 lakos élt, ebből 4155 szlovák, 505 magyar és 259 német anyanyelvűnek vallotta magát. A szlovák nemzeti mozgalomban, annak is cseh-szlovák orientációjú részében fontos szerepet betöltő kisvárosban 1911–1913 között a helyi katolikus főgimnáziumban tanított Juhász Gyula. Erről bővebben ld.: Kiss Balázs: Juhász Gyula emlékmű Szakolcán. *Múlt-Kor*. [http://mult-kor.hu/20080429\\_juhasz\\_gyula\\_emlektabla\\_szakolcan](http://mult-kor.hu/20080429_juhasz_gyula_emlektabla_szakolcan) (2016. 12. 19.) Ehhez ld. még Szalatnai Rezső: *Juhász Gyula hatszáz napja*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1962.

<sup>217</sup>Szalatnai Rezső hetvenéves. Peéry Rezső: *A végzet bábjátéka*, id. m. 370. Vö: Kovács Endre visszaemlékezésében szintén kiemeli a reálgimnáziummá alakított pozsonyi líceum tanárainak a szerepét. Azt is megemlíti, hogy tehetséges tanárai között nem volt igazán megértő és segítőkész személyiség. Ráadásul a tanárok a paraszti gyökerekkel rendelkező, deklasszáldott családi körülmények között felnőtt Kováccsal származását is éreztették néhányan. Kovács Endre: *Korszakváltás*, id. m. 60.

<sup>218</sup>Rajtuk kívül meg kell még említeni Fábry Zoltánt. Mivel az ő szerepe a későbbiek során vált meghatározóvá a sarlósok ideológiai formálódásában, róla később beszélünk bővebben.

<sup>219</sup>Egry Gábor: *Etnicitás, identitás*, id. m. 140. Vö: Fogarassy László: *Magyar cserkészmozgalom*, id. m. 10.

<sup>220</sup>Hornyák Odiló (1888–1953), tornatanár, cserkészvezető. 1919 és 1926 között Pozsonyban, 1926–1927-ben Érsekújvárott, majd 1927 és 1944 között Ipolyságon volt tanár. Ő szervezte meg az első magyar cserkészcsapatokat Pozsonyban. Az érsekújvári cserkészcsapat létrehozásában is nagy szerepe volt. Szlovákiai Magyar Adatbank, id. m. <http://adatbank.sk/lexikon/hornyak-odilo/> (2017. 03. 23.)



*csehszlovák városban bontotta ki a zászlaját a cserkészmozgalomnak.*<sup>221</sup> Hornyák közreműködött az 1921-ben alakult pozsonyi Kiskárpátok Turista Egyesület cserkészcsapat létrehozásában, amelybe rövid időn belül beszervezte Balogh Edgárt.<sup>222</sup>

A csehszlovákiai magyar cserkészek főparancsnokává választott Scherer Lajos a fiatalok egyik legfontosabb fórumát, a Losoncon megjelenő *A Mi Lapunk* című cserkészlapot szerkesztette.<sup>223</sup> A lap a csehszlovákiai magyar ifjúság első országos lapja volt: modern szellemiségű cikkeket közölt és kezdettől fogva fontos nemzedékösszetartó-erőként funkcionált.<sup>224</sup> A főszerkesztő Scherer Lajos a későbbi Sarló irányadó személyiségeit gyűjtötte össze lapja körül, köztük például Szalatnait és Balogh Edgárt. A cserkészmozgalomból kimaradt Szalatnait *A Mi Lapunk* kötötte össze a sarlósokkal.<sup>225</sup> Szalatnait utóbb Scherer aktív levelezésében jelölte meg a nemzedéki toborzás legfontosabb eszközét.<sup>226</sup>

A két említett cserkészvezető mellett fontos szerepe volt az egyetemista csoportosulás kialakulásában a rimaszombati származású Győry (Wallentinyi) Dezsőnek, akit a sarlósok költőjeként is emlegetni szoktak. Publicisztikája, versei mozgósító szerepet játszottak a szlovenszkói magyar fiatalság első éveiben.<sup>227</sup> Balogh visszaemlékezésében Győrynek, az első „szlovenszkói magyar költőnek” a jelentőségét az ifjúságot megragadó személyes és szenvedélyesen lírai hangban, a kisebbségi lét értelmét kereső és azt egyfajta új moralitást kijelölő szerepében határozta meg.<sup>228</sup> A kapcsolat a középiskolás cserkészmozgalom keretei közt jött létre. Boross Zoltán is ezt a középiskolai színt hangsúlyozta, a „Dodó”-ként emlegetett költőre emlékezve.<sup>229</sup>

<sup>221</sup>Boross Zoltán: *A felvidéki magyarság*, id. m. 3.

<sup>222</sup>Fogarassy László: *Magyar cserkészmozgalom*, id. m. 10.

<sup>223</sup>Scherer Lajos (1874–1957), magyar–német szakos tanárként végzett. Losoncon szervezője volt a csehszlovákiai magyar cserkésznek. *A Mi Lapunk* c. cserkész- és diáklap szerkesztője volt 1921 és 1932 között, amely a sarlósok fontos fórumának számított. Később a konzervatív szellemű cserkészek támadták a „haladó” lapot. Scherer 1929-ben elveszítette tanári állását, majd 1932-ben *A Mi Lapunk* is kénytelen volt beszüntetni. 1945-ben Magyarországra telepítették. Fónod Zoltán (szerk.): *A cseh/szlovákiai magyar*, id. m. 277–278.

<sup>224</sup>Boross Zoltán: *A felvidéki magyarság*, id. m. 2–3.

<sup>225</sup>A lapról bővebben ld. Boross Zoltán: *A felvidéki magyarság*, id. m. 2–3. Vö. Scherer Lajos és *A Mi Lapunk*, id. m. 131–145.

<sup>226</sup>„Megbecsülésével magához kötött, fölszította kedvemet. [...] Scherer Lajos azt magyarázta első leveleiben, hogy valóban a fiatalság a jövő, nemsokára az apák helyére lépünk. Érezte, hogy erre fel kell készülni. [...] Nem ismert fáradtságot, egy ország rész magyar diákságát nevelte. [...] Hányan voltunk, akiket Scherer Lajos mágnesként fölszedett!” Scherer Lajos és *A Mi Lapunk*, id. m. 134–135.

<sup>227</sup>Ehhez ld. Fogarassy László: *Magyar cserkészmozgalom*, id. m. 10.

<sup>228</sup>„A bomló kisebbségi magyar középosztály fiaként ő állította fel számunkra minden romlás ellentétét: a szegénységből való felemelkedés, a néppel való azonosulás, az új, küldetett magyarság messianizmusát. Verseinek minden ízében, izgalmában és izgágaságában ez a gondolat robog fel. Vonzott minket, s mi delejjel telítődve követtük.” Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 41.

<sup>229</sup>*Vendégségben Masaryknál*, id. m. 14.

Győry Dezső a magyarországi népi mozgalom hívei számára és velük együtt a cserkész-sarlós szerveződés szlovákiai magyar generációja számára egyformán meghatározó „triász” – Ady, Móricz és Szabó Dezső – eszmei örökségét kívánta követni.<sup>230</sup> Versei egyszerre hirdették a társadalmi változásokat és a nemzeti megmaradást, s éppen ezért az ifjúság saját programjaként olvasta, tanulta és szavalta őket. Szalatnai Rezső elsősorban a fiatalok ideológiája és Győry Dezső költészete közötti hasonlóságokat emelte ki. A kisebbségi élet értelmét, a szlovenszkói kisebbségi magyar küldetéstudatot sokak számára Győry művei fogalmazták meg elsőként hitelesen: *„A Győry-versek hevülete együtt járt a fiatalság akkori megmozdulásával. Mint egy lírai program röpködött a szociológiai kérdőívek felett. Hirdette és elhitette a kisebbségi magyar küldetést: az európaibb, szabadabb, kötetlenebb és reálisabb magyarságét. Elfeledheti-e ezt bárki közülünk? Volt-e általában és személy szerint is ösztönzőbb hatása a szlovákiai magyar írástudónak 1925 és 1930 tájékán, mint Győrynek? A cselekvő költő szerepét vállalta Győry, s e szerepe történelmi szerep volt, jelentősebb bárki más szerepénél a kortársak közül.”*<sup>231</sup>

### 4.3. A cserkészlet jelentősége: Kisebbségi misszió, népiség

Amint már utaltunk rá, a trianoni békeszerződést követő években a pályakezdő csehszlovákiai magyar értelmiség megszervezésében kiemelt szerepe volt az önképzőköröknek és a cserkészletnek, amelyek a közösségteremtés új formáit jelentették a fiatal nemzedék számára. Az önképzőkörök elsősorban a középiskolában megszerzett ismeretek kibővítését és a fiatalok nemzeti tudatának a megerősítését szolgálták. Ehhez fűződő élményeit leírva Szalatnai a fiatalok spontán szerveződéseként értékelte az önképzőköröket: *„Hárman-négyen voltunk, akik sajátos szórakozást találtunk ki: elhatároztuk, hogy titokban magyarul is elvégezzük a gimnáziumot. Megszerezzük a magyar*

---

<sup>230</sup> Az Ady-Móricz-Szabó triász népi és a sarlós mozgalomban betöltött jelentőségéről ld. Budai Balogh Sándor: *„Megtöröm a villámokat.” Tanulmányok, írások Szabó Dezsőről.* Püski –Magyar Líra, Budapest 2004, 38–44. A triászt a szlovákiai magyar irodalomtörténetírás a korabeli publicisztika szóhasználatát átvéve, gyakran „faji triász-ként” emlegeti. A fogalom a három író elkötelezetten népi és nemzeti irányvonalát volt hivatva jelölni. Erről ld. pl. Petrik Béla: A népi mozgalom kezdetei. 1. rész. *Magyar Szemle*, 2006/8. [http://www.magyar szemle.hu/cikk/20060815\\_a\\_nepi\\_mozgalom\\_kezdetei\\_1\\_resz](http://www.magyar szemle.hu/cikk/20060815_a_nepi_mozgalom_kezdetei_1_resz) (2018. 01. 01.)

<sup>231</sup> *„A falu mint főtárgy járt előttünk akkor: a Győry-versek szála egyesült azokkal az Adyból, Szabó Dezsőből, Móricz Zsigmondból, Bartók és Kodály muzsikájából eredő szálakkal, melyek szemképráztaóan idézték fel a háború után a magyar népi megújulás társadalomtudományi és irodalmi szükségességét. Pőre versekben, őszinte lírai vallomásokkal hirdette Győry Dezső az esedékes magyar változást, egy szélesen körvonalazott magyar realizmust.”* Szalatnai Rezső: *Két hazában egy igazsággal.* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1982. 27.

tankönyveket, megtanuljuk az anyagot, felmondjuk egymásnak, verseket szavalunk, fejből. [...] Minden héten kétszer találkoztunk egyik barátomnál, zárt szobában, mint összeesküvők. A találkozásokból kis önképzőkör jött létre, hegyeket megmozgató hit, nemes lángolás az anyanyelvért.”<sup>232</sup>

A helyi szinten működő önképzőkörök azonban soha nem játszottak olyan meghatározó szerepet a közösségszerveződésben, mint a cserkészlet.<sup>233</sup> Utóbbi ugyanis kezdettől fogva értékorientáló és nevelői funkciót is betöltött.<sup>234</sup> A cserkészlet összekötő és közösségszervező erejére Jócsik Lajos is rávilágított, aki a cserkészletben kitörési pontot látott a vidéki középiskola szigorú rendjéből: „Azelőtt a diákéletben elképzelhetetlen volt a csoportok kialakulása a helyi kereteken túl. Mi szülővárosainkban szinte képtelenek voltunk csoportokká verődni, de országos vonatkozásban egymásra találtunk más városok fiataljaival. Mi újjváriak, a pozsonyiakkal találkoztunk össze, s ebből a találkozásból termékeny indítások, egymásra hatások és ösztönzések keletkeztek.”<sup>235</sup>

A Hornyák-féle pozsonyi Kiskárpátok csoportban Balogh Edgár a cserkészlet szerepét az új nemzedék megformálódásában azért tartotta fontosnak, mert az igen gyorsan összekapcsolódott a fiatalok társadalom-átalakító terveivel, s ily módon a felnőtté válás előszobáját is jelentette számukra.<sup>236</sup> Mindez a generáció összekovácsolódásának a lehetőségét, az osztály- és társadalmi különbségek eltörlését, a nemzeti érzés megerősödését szolgálta: „A cserkészlet demokratikusan kiegyenlítette az odaveszett úri fiúságot a tényleges helyzettel: testvér lettem ügyvéd-polgárok, kereskedők, tanítók, kisiparosok gyermekeivel,

---

<sup>232</sup> Scherer Lajos és A Mi Lapunk. In: Szalatnai Rezső: *Magyar magatartás és irodalom Csehszlovákiában*. Tóth László (összeáll.): Ab-Art Kiadó, Pozsony, 1994, 131. Szalatnai Rezső nagy jelentőséget tulajdonított az önképzőköröknek. Ebben az is közrejátszhatott, hogy ő nem volt tagja cserkész, hiszen Szokolcán nem működött cserkészcsoporthoz. Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 33.

<sup>233</sup> 1927-ben Limbacher (Peéry) Rezső *A Mi Lapunk* hasábjain azt javasolta, foglaljozzanak többet az önképzőkörök a fiatalok problémáival. Megjelent annak igénye is, hogy az önképzőkörök megújult formájukban váljanak mozgalommá. Limbacher Rezső: *Önképzőkör. A Mi Lapunk*, 1927/12. 199. Dobossy László *A Mi Lapunk* 1928. évi 10. számában az önképzőkörökből kiábrándulva a cserkészlet pozitív hatásait emelte ki: „Mert a cserkészlet foglalkozott velem, az egyénnel, megmért és életrevalónak talált, amint megmért és életrevalónak talált másokat is. Az önképzőkör azonban megvetett, nem törődött velem, nem vett tudomásul, amint nem vett tudomásul másokat sem. Az egyik: csupa pozitívum: a másik: csupa negatívum.” Dobossy László: *Az önképzőkörök megújítása. A Mi Lapunk*, 1928/10. 169.

<sup>234</sup> Ifjúsági szervezetek. *A Mi Lapunk*, 1923/5. 66. Ahogyan azt már fentebb említettük, a csehszlovákiai magyar cserkészlet később speciális formát öltve, s talán a demokratikusabb cseh cserkészlet hatásaként az angol típusú baden-powell-i irányt felülvizsgálva, a vidéki népművelés sajátos formájaként elterjedt regölést és a szociográfiai igényű falulátogatásokat is bekapcsolták munkájukba. A Csehszlovák Cserkészszövetséget Antonín B. Svojsík alapította 1919-ben, akinek nagy hatása volt a „demokratikus szellem” kialakulására. Erre utal többek között, hogy az egyes politikai irányvonalaknak megfelelően különféle cserkészmozgalmak léteztek egymással párhuzamosan. Ide tartoztak például a Kommunisták Párt Munkás Cserkészei (Skauty práci). Kárník, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918–1938). Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. Nakladatelství Libri, Praha, 2003.

<sup>235</sup> Jócsik Lajos: *Iskola a magyarságra*, id. m. 2.

<sup>236</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 14.

mindazokkal a diákokkal, akik azelőtt nem jártak Vermesék zsúrára.<sup>237</sup>

Balogh már 1922-ben, *A Mi Lapunk* hasábjain is különleges misszióként értékelte a cserkészetet, amely pótolhatta a fiatal értelmiségi nemzedék hiányzó közösségi élményét. A romantikusan fetiszizált lelkesedésükön egyúttal a hagyományos iskolai kötöttségektől való szabadulás és a közösségi élet felszabadító, mozgósító erejének felismerése szüremkedett át.<sup>238</sup>

A középiskolai keretek túllépését köveően, ahogyan arra már fent is utaltunk, az generációs szerveződésű értelmiségi csoport egyik meghatározó élményét jelentette, hogy Budapest helyett önként vagy kényszerből, szociális okok, majd később a diplomák nosztrifikálásának problémái miatt – Bécs és Budapest helyett – Prágában, Brünnben és Pozsonyban végezték felsőfokú tanulmányaikat német vagy „csehszlovák” nyelven.<sup>239</sup> Annak ellenére, hogy a fiataloknak kezdetben gondot jelentett az idegen nyelv elsajátítása, az új környezet a kiszakadás lehetőségét biztosította a kisvárosi és falusi létből, másrészt egy korábban számukra ismeretlen, polgárosultabb, multikulturális atmoszféra lehetővé tette új értékek elsajátítását is. Ez a kettősség egyúttal nagyobb önállóságra ösztönözte őket: „Számunkra [...] az egyetemi évek a romantikus magyarkodásból való kiemelkedést jelentették. Éhezünk, küszködtünk nyelvekkel, sértődünk és magunkra maradtunk más népek fiainak boldogabb életében, de kinyílt a szemünk, s egyre inkább tudtuk, hogy a jövőnk most már tőlünk függ.”<sup>240</sup> Ezenkívül a fiatalok szellemi életére az egyetemeken működő cseh és

---

<sup>237</sup> Uo. 15. Balogh Edgár Vermes Jóskára, egykori osztálytársára gondol, akinek az édesapja pozsonyi alispán volt, s a megyei dzsentri egyik tipikus alakja. A fiatalok új nemzetfogalma szoros összefüggésben állt a népnek a nemzetbe emelésével. „...hivatást számított ki magának, id. m. 9, Bárdi Nándor: A népszolgálat genezise és tartalomváltozása. In: Bárdi Nándor – Filep Tamás Gusztáv – Lőrincz D. József (szerk.): *Népszolgálat*, id. m. 35. Vö. Egry Gábor: *Etnicitás, identitás*, id. m. 140–141.

<sup>238</sup> „Az új kort egy új nevelési rendszer indítja meg, a cserkészet. Célja nagy! Egy erős hatalmas nemzedék teremtése, mely diadalt ülend a múlt és jelen gyöngeségein. A lovagok elejtett zászlaját a cserkész emeli föl a sárból és bontja ki. És a zászlón ez áll »Feltámadás!«” Kessler Edgár: *Gondolkozzunk. A Mi Lapunk*, 1922/2. 87–88. Balogh a cserkészet által indított falujárásokban, ezen belül a város és a falu fiataljainak az összekapcsolásában vélte felfedezni a cserkészet főfeladatait. Tevékenységükre a német Wandervogel mozgalom is hatást gyakorolt, amelynek tagjaival Balogh Edgár a csallóközi és mátyusföldi vándorlások alkalmával találkozott. Kessler Edgár: *Ifjúsági mozgalom – A falu barátai. Prágai Magyar Hírlap*, 1926. január 6. 4.

<sup>239</sup> A fiatalok Magyarországon való tovább tanulásának szociális akadályai mellett ki kell emelni a csehszlovák kormányzat 1928-ban hozott rendeletét, melyben Milan Hodža oktatásügyi miniszter megtiltotta a magyarországi diplomák csehszlovákiai érvényességének az elismerését. Erről bővebben ld. Simon Attila: *Egy rövid esztendő*, id. m. 49. Vö: Sinkó Ferenc: A főiskolások. In: Borsody István (szerk.): *Magyarok Csehszlovákiában*, id. m. 168.

<sup>240</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 20. Vö: „Tehát mi voltunk a legelsők, akik beiratkoztunk – a felvételi vizsgák ismeretlenek voltak – a csehszlovákiai egyetemekre. A jogászok és bölcsészek Pozsonyban, a műszakiak Brünnben, orvosok és a bölcsészek egy része pedig Prágában.” Boross Zoltán: *A felvidéki magyarság*, id. m. 4.

szlovák tanárok is hatást gyakoroltak.<sup>241</sup>

Szalatnai Rezső az *Újarcú magyarok* c. írásában joggal állapította meg, hogy a prágai évek adták meg a Sarló indulásának a legfontosabb impulzusokat.<sup>242</sup> Jócsik Lajos szerint az egyetemi környezet igen gyorsan szembesítette a nemzedék tagjait saját hagyományos értékvilágukkal, a szlovenszkói magyarság helyzetével és az új nemzetállami realitásokkal: „Új volt számunkra ez a környezet, nyugtalanító újszerűségét sokszor túlzott radikalizmussal akartuk elnyomni magunkban.”<sup>243</sup>

Az új környezethez és a Szent György Körhöz kötődő szakasz az öregcserkészet idejét adta a fiatalok számára. Ekkorra a cserkészet jelentősége még inkább felértékelődött az egyetemista ifjúság számára, ugyanis egy újszerű identitás kialakulását is elősegítette a fiatal értelmiség körében. Dobossy László 1926-ban a cserkészet identitásformáló erejét a csehszlovákiai magyarság új nemzedéki öntudatának a megteremtésében látta. A családi és az iskolai nevelés egyoldalúságának, hiányosságainak a pótlását a kisebbségi közösséggel való azonosulás szolgálta.<sup>244</sup> Mindenesetre a cserkészetnek ez a nemzeti funkciója a két világháború között mindvégig igen fontos maradt. Hitelét a gyakorlati munka, a mozgalmi szolidaritás és a segíteni akarás egyszerre adta. Balogh is a szociális, illetve a nemzeti szocializációs funkciókat emelte ki, amikor a cserkészet felértékelődésének okait vizsgálta.<sup>245</sup>

A cserkészet különleges nemzeti szerepe természetesen a többségi nemzetek fiataljai körében is éreztette hatását. Jellemző, hogy még a dél-szlovákiai „csehszlovák” iskolákban is fontos szerepet szántak a cserkészmozgalomnak. Losoncon például a helyi csehszlovák YMCA esetében egyfajta nemzetek feletti közösségi együvé tartozásnak a kiéléséhez gyakorlati formát nyújthatott és az együttműködés szándékát is megjeleníthette.<sup>246</sup>

---

<sup>241</sup> Például a pozsonyi egyetemen tanuló Szalatnai Rezső kiemelte Jozef Král' filozófus hatását, vagy Albert Pražák személyiségét, aki irodalomtörténetet adott elő. Szalatnai Rezső hetvenéves, id. m. 371.

<sup>242</sup> „Az új állam keretében a nemzeti és osztálydifferenciálások közvetlen átélése, egy fővárostól elszakadt magyar vidék irodalmi decentralizációja, a szociális nyomor döbbenetes sorsosztása: összesűrűsödött a szemük előtt és felutaznak Prágába: ez már utazás volt egy új világba, számukra őslélmény és tudatosító akarat. Prágában kapja meg az egész mozgalom gyökereit. Őt-hat nemzet diákjai közt forgolódva kerülnek tükör elé önmagukkal szemben a szlovenszkói fiúk. Egyelőre cserkészzel foglalkoznak” Szalatnai Rezső: *Van menekvés*. Slov. Grafia, Pozsony, 1932, 34–35.

<sup>243</sup> Jócsik Lajos: *Iskola a magyarságra*, id. m. 64.

<sup>244</sup> Dobossy László: A szlovenszkói magyar diák hivatása. *A Mi Lapunk*, 1926/4. 61.

<sup>245</sup> Kessler Balogh Edgár: A csata felé. *A Mi Lapunk*, 1927/1. 3.

<sup>246</sup> Az ilyen irányú együttműködések igényének egyik jó példáját adja a cseh Arnošt Paleček személye, aki Jászi Oszkár egyik amerikai tanítványa volt. Hazatérése után az YMCA losonci titkáráként tanulmányozta a dél-szlovákiai nemzetiségi viszonyokat. Szarka László: Dunai konföderáció – egy álom realitása. Jászi Oszkár csehszlovákiai kapcsolatai és a magyar kisebbségi kérdés 1919–1939 (*Századvég*, 1986/2), Československé kontakty Oszkara Jásziho a menšinová otázka 1919–1939.

Watson.sk, [http://www.watson.sk/index.php?option=com\\_content&view=article&id=1685:szarka-laszlo-dunai-konfoederacio-egy-alom-realitasa-jaszi-oszkar-csehszlovakiai-kapcsolatai-es-a-magyar-kisebbségi-kerdes-1919-1939-szadzveg-21986&catid=37:default](http://www.watson.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=1685:szarka-laszlo-dunai-konfoederacio-egy-alom-realitasa-jaszi-oszkar-csehszlovakiai-kapcsolatai-es-a-magyar-kisebbségi-kerdes-1919-1939-szadzveg-21986&catid=37:default) (2017. 02. 09.)

Az egyetemista cserkészek új nemzedéki öntudatához hozzátartozott a falusi fiatalok felemelése is, amelyben a önmaguknak egyfajta „megváltó” szerepet tulajdonítottak: Jócsik az 1926. augusztusi regösjárás során készített terepnaplójában kiemelte, hogy a falu és a város eltérő szocializációs körülményei mély ellentétek forrásait jelentik a magyar kisebbségi társadalomban, s ennek, ott, ahol nemzeti és társadalmi „összezárásra” lenne szükség, különös jelentősége van: *„Szegény kis falusi testvéreim, megértem sorsotokat. Nincs kellő vezetésetek. Elmentek az iskolába, százan, százhuszan vagytok egy osztályban és a tanítóknak az is nagy fáradság, ha száz fiút meg tud tanítani rendesen az »abc« -re. De jön a munka ideje és rátok is nagy szükség van. [...] Bejártam sok falut és sehol sem találtam azt a boldog fészket, ahová a városiak úgy kikiváncsoznak. A gyűlölet-virágos mezőn ott áll a falu és vádlón néz a város felé, mert nem veszi észre fájalmát. És ezt a vádló tekintetet meg kell váltani. Cserkésztestvéreim!”*<sup>247</sup>

Az új kisebbségi magyar mentalitásra, a „felnőtté válás” időszerűségére mutatott rá Dobossy László 1926. áprilisi cikkében, amelyben a kisebbségi szerep felvállalására buzdított, ez pedig nemcsak a szlovenszkoói magyarok számára jelentett példát, de generációs társaik számára, függetlenül attól, melyik országban éltek.<sup>248</sup> Persze, azt is hozzá kell tenni, hogy az idősebb generációra jellemző tulajdonságokat gyakran a fiatalok általánosító kritikája húzta alá. Az új nemzedék magatartásformájában például Dobossy László fontosnak tartotta a „séreلمي politikusok” és az idősebb generáció szerinte „üres” „irredenta” magyarkodásától és a „passzív ellenállás” meddő verbalizmusától való elhatárolódást. Mindemellett sarlósként is a magyar nép keleti gyökereit hangsúlyozta, amit szembeállított a Nyugattal.<sup>249</sup>

A kisebbségi magyar értelmiség missziója és az új generáció programja tehát nagy súlyt helyezett a falusi parasztság és a városi munkásság, a nép felkarolásának szándékára. A magyar nincstelen földművesek és a munkások magas számának, a középosztály hiányának tudatosítása nyomán a nemzedéki programban olyan kisebbségi közösségi ideál körvonalazódott, amely a nép nemzetbe emelésének a népi mozgalomban mindig is jelen lévő

<sup>247</sup> Petőfi Irodalmi Múzeum. (továbbiakban: PIM) Kézirattár. Jócsik Lajos hagyatéka. Jócsik Lajos: *Az érsekújvári Czuczor cserkészcsoport vándorló Vadgalambjainak naplója*. 1926. XII. V.

<sup>248</sup> Dobossy László: A szlovenszkoói magyar diák hivatása. *A Mi Lapunk*, 1926/4. 61–62.

<sup>249</sup> „A magyar diák ne féltéglával verje a mellét, ne is fejtessen ki a Garanyölgyi-féle passzív ellenállást, ne mondjon le a világról, hanem igenis mutassa meg magát, legyen az a harcok kis turáni csapat, amely sikra száll a Nyugattal és legyőzi azt.” Uo. 62. A szerző Jókai Mór *Az új földersúr* c. regényének a főszereplőjére, Garanyölgyi Ádámmra utalt, aki az 1848/49-es szabadságharcot követően passzív ellenállásban élt birtokán. Jócsik Lajos ugyanakkor a paraszti és a városi kultúra kelet-európai szintézisének megteremtésében reménykedett, amikor Fábíán Dániel egyik írására utalt: „Emlékszem, Fábíán Dániel a Bartha Miklós Társaságból írt egyszer egy nagyhatású vezércikket *A Mi Lapunk*-ba, ahol hangoztatta, hogy keletre nézzen a fiatalok, ahol az európai paraszti és városi kultúrák érnek össze, hol ölelkezve, hol harcosan.” Jócsik Lajos: *Iskola a magyarságra*, id. m. 68.

célját visszhangozta.

Más kérdés, hogy erre a hatalmas feladatra az alig több mint száz fős mozgalom önmagában nem lehetett képes, sem alkalmas.<sup>250</sup> A kisebbségi közösségépítés másik deficitjét az jelentette, hogy – miként azt Jócsik Lajos megjegyezte – a szlovenszkói magyarság nem rendelkezett az erdélyi magyarokéhoz hasonló regionális „történelmi-politikai” öntudattal, ami szintén megnehezítette a kisebbségi népcsoport valódi közösséggé szervezését.<sup>251</sup>

A sarlósok – elsősorban *A Mi Lapunk*-ban megjelent – írásai nemcsak a missziós öntudat és a népi értékek kiemelése szempontjából voltak fontosak, hanem élményeik szociális és nemzeti programá érlelésében, a tapasztalatok és az önreflexiók ötvözésében, a mozgalom felnőtté válásában is jelentős szerepet játszottak. Balogh Edgár erre utalt, amikor a faluban megélt tapasztalataik hatásait emelte ki: „*Minél többet járták a falut a városban nevelkedő fiúk – függetlenül attól, hogy esetleg falusi származásúak is voltak köztük –, egyre inkább feltárult előttük egy rejtett világ. Nemcsak a néprajz, hanem a társadalmi tagozódás, a termelésnek a folyamatai, zavarai.*”<sup>252</sup>

Egyébként ebben az időszakban került sor a Szent György Kör által szervezett 1926. július 1–9-i lipótszentiváni táborozásra, amely a csehszlovákiai magyar cserkészek első csapatközi táborozása volt. Az esemény több szempontból mérföldkőnek számított a csoport életében.<sup>253</sup> Balogh Edgár 1927 januárjában *A csata felé* címmel közölt írásában egyfajta értelmiségi vezetőként *A Mi Lapunk* hasábjain életprogram szintjére emelte a cserkészet népszolgálatként felfogott küldetését, annak minden nemzeti, társadalmi, kisebbségi, szociális feladatával együtt.<sup>254</sup> Ugyancsak 1927 januárjában hirdette meg Gyóry Dezső a „*Kisebbségi géniusz*” című nemzedéki vallomást, mely a kisebbségi magyarság újszerű mentalitását és különleges misszióját emelte ki nemcsak az összmagyarságon, de egész Európán belül.

<sup>250</sup> Ehhez ld. Bárdi Nándor: *A népszolgálat genezise*, id. m. 35.

<sup>251</sup> „*A felvidéki magyarság csak népi tudattal rendelkezett. [...] Egy népcsoport sem élhet teljes és kiegyensúlyozott életet csak a népi tudat alapján. A népiség vonalán csak súlyos időket lehet átvészélni.*” Jócsik Lajos: *Iskola a magyarságra*, id. m. 65.

<sup>252</sup> A fiatalokat ebben az időszakban több fontos hatás érte a népi orientáció kapcsán, mégis egy eredeti kisebbségi népi mozgalom, ezzel együtt a csehszlovákiai magyarság összefogása volt a cél. Erről később bővebben: DDM SGy. Balogh Edgár visszaemlékezése a szlovákiai cserkész-regösmozgalomról, magyarországi kapcsolatairól és a Sarló-mozgalomba való átnövéséről. Balogh Edgárral készült interjúk. DSX. 85. 31. 1-2.

<sup>253</sup> Balogh visszaemlékezésében megjegyezte, hogy a fiatalok Lipótszentivánban ismerték meg Fábry Zoltán „embermagyar” kifejezését, amelyet Szalatnai Rezső vitt el a táborba. Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 33–34. Fábry Zoltán és a sarlósok kapcsolatairól a későbbiekben még lesz szó. Az író „embermagyar” kifejezéséről bővebben ld. Petővári Ákos: *Fábry Zoltán humanizmusa*. Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Irodalomtudományi Doktori Iskola, Miskolc, 2007.

<sup>254</sup> „*Nos, ha a cserkészlet az emberi bajok megváltóját, praktikus orvosát tudja magában, akkor korántsem szabad a mozgalom ilyesféle meghatározása: gyermekvédelem, iskolapótlék, nevelésmód, hanem igenis, bátran és őszintén azt kell mondani: a cserkészlet – élethivatás.*” Kessler Balogh Edgár: *A csata felé. A Mi Lapunk*, 1927/1. 3.

Győry szerint a szociálisan és nemzeti szempontból egyaránt hátrányos helyzetbe került szlovenszkói magyarság saját életélményeiből kiindulva az összmagyar társadalom problémáira is képes volt teljes megoldást nyújtani.<sup>255</sup> Balogh reagált Győry vallomására, s az ezekből kibomló programot már az öregcserkészlet feladataival kötötte össze, a fiatalok nevelési rendszere helyett pedig az „élethivatást” hangsúlyozta.<sup>256</sup> Győry Dezső, akinek a szerepe ekkor értékelődött fel a mozgalomban, szintén reagált *A holnap seregének. Válasz Kessler Balogh Edgárék vallomására* című írásával.<sup>257</sup> Miközben a fiatalok *A Mi Lapunk* hasábjain között újságcikkei, naplórészletei és visszaemlékezései szintén azt igazolják, hogy még mindig a cserkészeten belül gondolkodtak, egyre inkább a társadalmi szerepvállalás kérdése vált fontossá. Ennek a folyamatnak volt a része, hogy a cserkészlet nevelési rendszerből élethivatássá – nemcsak a kisebbségi problémák, de az egész emberiség „megváltójává” – változott a fiatalok gondolatvilágában.

#### 4.4. Kereszténységtől a „szabad gondolkodásig”

Annak ellenére, hogy a mozgalommá szerveződő fiatalok ideológiai programját kialakító szűkebb vezetés tagjai később a kommunizmus felé fordultak, a csoport kezdeti, cserkészidőszakában fontos szerepet töltött be a vallásos gondolatiság. Ezt igazolja többek között Boross Zoltán egyik visszaemlékező írása, melynek már a címe is világosan mutatja a kezdetben vállalt értékeket: *A Sarló ideológiája a gombaszögi tábor idejében. Útban a szocializmus felé. Hármás jelszó: istenhit, fajszeretet, szociális gondolkodás.*<sup>258</sup>

Ugyanakkor a sarlósok utólagos elbeszélései alapján a fiatalok valláshoz való viszonyát, későbbi eltávolodásukat a kereszténységtől családi örökségük, értékrendjük is befolyásolta. Balogh Edgár, aki később a Sarló marxista irányvételében döntő szerepet játszott, egy vele készített interjúban például megemlítette, hogy erősen hatott rá édesanyja liberális gondolkodásmódja, valamint evangélikus édesapjával kötött vegyes házassága. Édesanyja például megtiltotta Baloghnak, hogy a Marianum egyesület tagja legyen, félve a

<sup>255</sup> Győry Dezső: Kisebbségi génius. Önvallomás. *A Mi Lapunk*, 1927/1. 2.

<sup>256</sup> Kessler Balogh Edgár: A csata felé. *A Mi Lapunk*, 1927/1. 4.

<sup>257</sup> „Kessler Balogh Edgár a *Mi Lapunk* január elsejei számában most a Szent György Kör főiskolás cserkészeti nevében késvé, de nem későn egy szép, komoly hitvallást tett amellet a felfogás mellett, hogy a cserkészlet igenis életprogram, s hogy az itteni magyar fiatalságnak komoly missziót kell betöltenie az új magyar lélek kialakításában!” Győry Dezső: *A holnap seregének. Válasz Kessler Balogh Edgárék vallomására. A Mi Lapunk*, 1927/2. 26.

<sup>258</sup> DDM SGY. Boross Zoltán: *A sarló ideológiája*, 1975. DSX. 86. 7. 1. 1-10.



túlzott katolikus vallásosságtól, amely talán édesapját is sérthette volna.<sup>259</sup> A sarlós vezetőség nagy részéhez hasonlóan protestáns családból származott Kovács Endre is, aki családjában szintén nem tapasztalt bensőséges vallásosságot.<sup>260</sup>

A fiatalok ideológiai formálódásában a családi hatások mellett természetesen nagy szerepe volt a keresztény alapokra támaszkodó cserkészmozgalomnak. Balogh Edgár például kiemelte, hogy olyan fontos katolikus személyiség vezette őt be a cserkészetbe, mint Esterházy Lujza, Esterházy János nővére, aki a csehszlovákiai magyarság korabeli katolikus szerveződéseinek, többek között az 1930-ban alakult Prohászka Körnek az egyik fontos személyisége volt.<sup>261</sup> Az 1925-ben alapított és Szent György nevéhez kötődő öregcserkész csoport is keresztény gyökerekre támaszkodott.<sup>262</sup>

A korabeli újságcikkek hangsúlyosabban mutatják, hogy a generáció egyik kiindulópontját jelentette a kereszténység. Balogh Edgár 1926 februárjában közölt írása például kiemelte a krisztusi lelkületet a megoldásokhoz való hozzáállásban, melyet a szociális gondokkal kapcsolt össze. Egyúttal rámutatott a fiatalok ideológiájának képlékenységre: „*Keményen ragaszkodunk természetes jogainkhoz, nyelvhez, valláshoz, kultúrához, hagyományainkhoz, de a nacionalizmusunk tiszta. Nem anyagosítja el semmi hatalomösztrön, semmi úrhatnámság. Nem beszögelt végeredmény, csak állomás a Krisztus-lelkű internacionalizmus felé. Magyarságunk szét tud szélesedni az egész emberiség szeretetébe, ki tud magasztosodni a Krisztus mindent-megértésébe.*”<sup>263</sup> Dobossy 1926 tavaszán még hangsúlyosan írt a vallásosság, a „krisztusi gondolat” szerepéről, amelyet a kisebbségi magyar fiatalok feladataival kötött össze.<sup>264</sup>

Balogh Edgár 1926 májusában pedig a kereszténység-tanaiban a generáció egyik fő identitástényezőjét látta. Azt is kiemelte, hogy Krisztust soha nem tagadják meg, mivel az

---

<sup>259</sup> Bár Balogh Edgár visszaemlékezésében megjegyzi, hogy fiatalon vallásos életét élt, azt is hozzáteszi, hogy anyja minden „felekezetieskedést” elítélt, így vált ideáljává Arató bácsi, aki a magyar szabadkőművesség egyik fő képviselője volt. (Balogh minden bizonnyal Arató Frigyesre gondolt, aki a szegedi Árpád-páholy történetét írta meg 1895-ben.) A későbbiekben Balogh kiemeli, hogy vallásossága már a cserkész-táborozások ideje alatt túlmutatott a keresztény és zsidó tanokon, és ekkor pl. „erdőkultusszal” társult. Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 16–17.

<sup>260</sup> Kovács Endre: *Korszakváltás*, id. m. 23.

<sup>261</sup> „...hivatást számított, id. m. 15.

<sup>262</sup> Balogh visszaemlékezésében úgy magyarázza, hogy számukra mindez már akkor sem jelentett egyet a „keresztény sovinizmussal” (amely alatt valószínűleg a másként gondolkodók kiközösítését értette), hanem egyfajta humánizmussal azonosítható, amely erős istenkereséssel párosult. Uo. 24.

<sup>263</sup> Az öntudatos magyar ifjúság ünnepe. *A Mi Lapunk*, 1926/2. 26. Vö. Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 29.

<sup>264</sup> „Kell, hogy a szlovenszkói magyar diák lelkét is áthassa a krisztusi gondolat és harcoljon érte, hogy majdan Krisztus urunk a keblére ölelve elmondhassa neki is, hogy: Jó harcot harcoltál, a te cselekedeted hirdettetni fog a világ végezetéig. Ez legyen a mi életünknek egyik fő célja.” Dobossy László: A szlovenszkói magyar diák hivatása. *A Mi Lapunk*, 1926/4. 62.

számukra a szeretetet és az egyetemességet képviseli.<sup>265</sup> Ugyanakkor hozzá kell fűzni, hogy ebben az írásban is megjelent a keresztény szemlélet mellett a „homályos” ideológiák és az előítéletek elutasítására épülő szabadelvű gondolkodás igénye: *„Nálunk nincsenek pártok és kicsinyességek. Szabadján gondolkozhatik mindenki és alkothat magának világmagyarázást a tehetsége szerint, de a munka: magyarság, a cél: az emberiség, az erő: a szeretet, az út: az isten. Ebben megegyezünk.”*<sup>266</sup> A Krisztushoz kötődő gondolatvilág Jócsik Lajos 1926 decemberében írott regősnaplójában ugyanígy, erősen jelen volt. Ő egyenesen a keresztény egységet jelképező Krisztus-archoz hasonlította azt az egységet, amely a falut a várossal összekapcsolja.<sup>267</sup>

Balogh kommunista pártállami évtizedek ideológiai klímájához igazított, „átértékelő” visszaemlékezése szerint azonban a fiatalok az 1920-as évek második felében már túlléptek korábbi elveiken. Arra is tett utalást, hogy a vallásosság látszatára és a klasszikus cserkészkeretek megtartására ebben az időszakban inkább csak védekezésként volt szükség az idősebb csapatparancsnokokkal szemben.<sup>268</sup>

Az mindenestre jól látszik a korabeli írásokban is, hogy a fiatalok a keresztény ideológia irányából indultak, amely fontos identitástényezőként volt jelen generációs szerveződésükben. A kereszténység mellett ugyanakkor egyre inkább megjelent az újszerű ideológiai irányvonal, mely szintén a humánus és a szociális vonal felé mutatott.

A fiatalok ideológiáját 1925 és 1928 között a kereszténység mellett az ún. fajvédő gondolat is erősen befolyásolta. Ez Boross Zoltán visszaemlékezése szerint inkább a „nép” fogalmának a bővített, nemzeti tartalmakkal egybenőtt formáját jelentette a sarlósok gondolkodásában. A Szabó Dezső írásaiból megismert fogalom a magyarság és a parasztság azonosítását jelentette a fiatalok körében. Boross ebből a kezdeti tájékozódásból vezette le a sarlósok korabeli céljait is: *„Így azután mozgalmunk a magyar faj sorsát a parasztság helyzetének megjavításában [...] véli felfedezni.”*<sup>269</sup> Tény, hogy a kezdeti rajongás a falu, a romlatlan magyar parasztság iránt fokozatosan háttérbe szorult, amiben valószínűleg az is

---

<sup>265</sup> „Soha, soha nem tagadjuk meg Krisztust! Nem ismerünk gyűlöletet, csak végtelen és teljes szeretetet. Ha harcolunk, a szeretetért harcolunk.” Kessler Edgár: *Hitvallásunk. A Mi Lapunk*, 1926/5. 26.

<sup>266</sup> Uo.

<sup>267</sup> „Gyerünk ki a falura és lopjuk be a szeretetet a szívekbe. Nehéz lesz a dolgunk és sokszor leszünk gúny tárgyaivá, de ne feledjük, hogy ült már a Szeretet számaron és mégis diadalmaszkodott. Gyertek utánunk. A munkát megkezdjük és fogadjuk meg, hogy barátai leszünk a falunak, fogadjuk meg, hogy amint tehetjük, kimegyünk a falura és testvéreinkké fogadjuk őket, hisz az ő arcuk, a mi arcunk, mind egy arc: Krisztus arca.” PIM. Kézirattár. Jócsik Lajos hagyatéka. Jócsik Lajos: *Az érsekújvári Czuczor cserkészcsapat vándorló Vadgalambjainak naplója*. 1926. XII. V.

<sup>268</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 33.

<sup>269</sup> DDM SGY. Boross Zoltán: *A sarló ideológiája*, 1975. DSX. 86. 7. 1. 1-10.

közrejátszott, hogy a sarlósok tisztában voltak az oroszországi narodnyik mozgalommal szemben baloldaltól felhozott kifogásokkal.<sup>270</sup>

#### 4.5. A társadalmi szerepvállalástól a politikai közélet irányába

A társadalmi szerepvállalás igénye, ahogyan arra már fent utaltunk, 1927-re határozottan kialakult a csoportban. Ezt támasztják alá azok a korabeli levélváltások, amelyek a fiatalok programalkotó törekvéseinek egyéni érveit is megmutatják. Balogh Edgár Szalatnai Rezsőhöz írott 1927. februári levele például az ifjúság társadalomformáló szerepét hangsúlyozta, valamint az időszak jelentőségét a fiatalok politikai tájékozódásában. A közösség-szervező feladatokat előtérbe helyezve Balogh még pesti útját is lemondta, mert a nemzedék vezérének szerepét egyre mélyebben átélve folyamatosan sorsdöntő helyzetekben gondolkodott: *„Nem mehetek Pestre. Pedig március elsejére várnak odafent. De ezen a tavaszon kell eldőlnie: tud-e történelemcsináló lenni a magyar főiskolás diákság, vagy sem. Most létesülnek a Makk keretén belül a Szent György Körhöz hasonló körök, melyek földrajzi származás szerint csoportosítják a prágai magyar diákságot, s ezekben a körökben megindul az új nemzedék eszmevilágának megfelelő politika kialakítása. Itt kell maradnom.”*<sup>271</sup>

A generáció társadalmi szerepvállalása, mozgalmi szervezkedése tehát „újszerű” politikai tervekkel társult. Ez minden bizonnyal szoros összefüggésben állt Balogh Edgár saját politikai ambícióival, amit a levél folytatása is alátámaszt. Ő ugyanis egyértelműen kijelentette, hogy politikai pályára kíván lépni a jövőben: *„Doktori disszertációra készülök. Tanári vizsgákat nem teszek, hiszen ezek a gazemberek nem akarják megadni az állampolgárságot s nincs kilátásom magyar tanári pályára. Olyan pályára megyek, ahol a legtöbbet tehetem a nemzeti államok és elnyomások, butaságok és bűnök ellen, s ahol a magyarságot a legjobban szolgálhatom. – Politikai pályára megyek.”*<sup>272</sup> Tény, hogy a tanári álláshoz jutása a csehszlovák állampolgárság hiányában eleve reménytelen volt. Politikai

---

<sup>270</sup> A narodnyik mozgalom az orosz forradalom egy olyan irányzata volt, amely a 19. század második felében alakult ki. A narodnyikok vagy „népiesek” a faluközösséget – obscsina – a szocializmus alapjának, a parasztságot pedig a forradalom vezető csoportjának tekintették. Számos irányzatuk létezett. Igazi jelentőséget az Eszerek Pártjának programjában kapott a narodnyikizmus, amely Georgij Valentyinovics Plehanov, valamint Lenin felfogásában súlyos jobboldali elhajlásnak minősült, s ennek megfelelően az októberi forradalom után az eszerekkel együtt üldözték a narodnyikizmus képviselőit. Kislexikon. <http://www.kislexikon.hu/narodnyikok.html> (2018. 08. 22.)

<sup>271</sup> Magyar Tudományos Akadémia (továbbiakban MTA) Kézirattár Szalatnai Rezső hagyatéka. Balogh Edgár levele Szalatnai Rezsőhöz (1927. II. 15.) Ms 4251/113.

<sup>272</sup> Uo.

terveihez a személyes helyzetéből fakadó dac is hozzájárulhatott. Negyven évvel később, 1965-ben kiadott visszaemlékezésében ugyanakkor már negatívan fogalmazott a politizálás lehetőségéről. A kommunista Romániából visszatekintve az 1920-as évek csehszlovákiai magyar realitásaira, jogos kételyei támadhattak arról, hogy pályakezdő fiatalemberek tudta-e volna érvényesíteni saját politikai elképzeléseit.

Az egyre erősebben ható konfliktusok viszont akár időlegesen is felvillanhatták Balogh Edgárban (és a hozzá tartozó fiatalokban) egy újszerű politikai irányvonal kialakításának a lehetőségét. Az „újszerű” identitás- és lojalitásformák – pl. a Budapestről támogatott, örök ellenzéki ségre ítélt polgári politizálással és a magyar kormányzat revíziós politikájával való nyílt szembefordulás – dilemmái mindenesetre egyre inkább közrejátszottak a fiatalok ideológiai és politikai formálódásában. Hiszen éppen ebben az időszakban kezdődtek konfliktusaik az idősebb generációhoz tartozó „konzervatív” körökkel, amelynek tagjai a csehszlovákiai magyarság legerősebb pártjához, az Országos Keresztényszocialista Párthoz kötődtek.<sup>273</sup>

Hozzá kell azonban tenni, hogy az OKP is tagolt volt, hiszen szlovák papjai például a Néppártból jöttek, amely szociálisan nem volt feltétlenül maradi politikai alakzat. S a „konzervatív” jelző a fiatal, mentalitásában egyre inkább baloldali irányba tájékozódó sarlós nemzedék OKP-val szembeni álláspontjára utal, ami persze sok esetben valóban a generációs különbségekből fakadt.

A nemzedék ilyen jellegű konfliktusai 1927-től az ideológiai változásokkal párhuzamosan erősödtek. Politikai nézetkülönbségek már a liptószentiváni tábor megrendezése kapcsán is felmerültek – amelyhez Szent-Ivány József, a csehszlovák kormánykörök felé is kapcsolatokat építő nemzeti párti politikus biztosított helyszínt saját Tátra-alji birtokán. Balogh Edgár így emlékezik vissza a kialakult konfliktusra: *„A liptószentiváni tábor hírére ellenakcióba léptek. Valaki magához hívatott, s közölte velem egy prágai szállodában, [...] hogy játékaikat megelégtették valahol. Tábort verni éppen Szent-Iványi birtokán, aki a csehekkel paktál, egyenesen árulás. Állítsam le azonnal az egészséget.”*<sup>274</sup>

---

<sup>273</sup> Boross Zoltán a vele készített interjúban így ír a mozgalom politikai irányultságáról: *„Szent-Iványival teljes konszenzusban éltünk, amit legjobban jellemez, hogy a Szentiváni Kúriára csak a sarlósokat és a magyar írókat hívta meg, senki mást a diákság közül, valamint Móricz Zsigmondot. [...] A pártok közül a Magyar Nemzeti Párttal jó viszonyt tartottunk fenn, ez haladó progresszív polgári párt volt. A keresztényszocialista pártot erősen klerikális beállítottsága miatt nem szerettük. A vallás nekünk magánügy volt. [...] Mindig a nagy latifundiumok megtartására alapozott politikát láttuk Szüllő Géának és társainak a megnyilvánulásában, ami ellen mi küzdöttünk. Szerettük volna, hogy Magyarországon legyen egy becsületes földosztás és azé legyen a föld, aki megdolgozza. Szüllővel ebben a kérdésben soha nem értettünk egyet.”* Vendégségben Masaryknál, id. m. 30–31.

<sup>274</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m.32.

Miközben Balogh visszaemlékezésében a „konzervatív” körök – vagyis az OKP, valamint a „hivatalos” Magyarország – irányából indított rendszeres ellenakciókat emelte ki, Boross Zoltán a vele készült interjúban azt is hangsúlyozta, hogy ezeknek a feszültségeknek a nagy részét a magyar polgári pártok vezetőinek a szociális reformoktól való elzárkózása okozta. Ehhez ugyanakkor hozzá kell tenni, hogy mindez egyben generációs probléma is volt, hiszen a keresztényszocialisták programjában is jelen volt a szociális problémák megoldása természetesen más eszközökkel. Boross szerint ezek az ellentétek nagyon gyakran a politikusok személyiségétől függtek: *„Szüllővel vitáztunk minden reformot ellenző általános konzervatív magatartása miatt, tiszteltük viszont európai műveltségét. Ha Pozsonyban járt, mindig felkeresett minket. Esterházy Jánossal mindig egyetértetünk, reformpolitikusként tartottuk.”*<sup>275</sup>

Ugyanakkor azt is hangsúlyozni kell, hogy a Horthy-korszakhoz köthető magyarországi „hivatalos” álláspont alatt a konzervatív nemzeti-keresztény kurzust hirdető korabeli kormánypárti politikát értjük. Meg kell jegyezni azonban, hogy ez az átszivárgó magyarországi eszmerendszer sem volt soha egységes teljes egészében, hiszen a konzervativizmus különféle árnyalatait foglalta magában. Ráadásul a magyarországi kormánypárt baloldalán folyamatosan jelen volt egy liberális blokk, míg a jobbszárnyon a jobboldali radikálisok helyezkedtek el, akik azután az 1930-as években megerősödtek.<sup>276</sup>

Balogh úgy emlékezett, hogy bár valóban szimpatizált a reálpolitikus Szent-Iványval, ebben az is közrejátszott, hogy az MNP elnöke a fiatalok akcióját soha sem korlátozta. Boross Zoltán a Szent-Ivány Józseffel kialakított pozitív kapcsolatokat Baloghnál is fontosabbnak tartotta, s már-már idealizálta azokat.<sup>277</sup> A Boross Zoltán által kialakított képet árnyalja Balogh Edgár Szalatnai Rezsőhöz írott levele 1927-ből. A politikussal való szembekerülését ebben azzal magyarázta barátjának, hogy ő egyáltalán nem áll a sérelmi politika oldalán: *„Látod, március 15-én nem csekélyebb öreggel kerültem szembe, mint Szent-Iványval, aki hibáztatta, félórás beszédében azt az emberies magyarságot, melyet mint a diákság egyik vezetője, ez ünnepi alkalomkor, a himnusz és a Szózat könnyes perceiben, a Kossuth-nóta 60 torokból felszakadó dübörgése után ajkamra mertem venni. Nem tagadom el*

---

<sup>275</sup> Azt azonban hozzá kell tennünk, hogy Esterházy csak 1932-től vált az OKP vezetőjévé. A Sarló pedig ekkor már elindult a felbomlás útján. Boross Zoltán: *A felvidéki magyarság*, id. m.16.

<sup>276</sup> Ehhez ld. Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó, Budapest, 2010, 222–235; Uő: *A Horthy-rendszer jellegéről. Elitizmus, tekintélyelv, konzervativizmus*.

*Rubiconline*.[http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a\\_horthy\\_rendszer\\_jellegéről\\_elitizmus\\_tekintélyelv\\_konzervativizmus](http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_horthy_rendszer_jellegéről_elitizmus_tekintélyelv_konzervativizmus). (2017. 09. 18.)

<sup>277</sup> Boross Zoltán: *A felvidéki magyarság*, id. m. 17.

*senki előtt magamat.*”<sup>278</sup> A fiatalokban tehát már ebben időszakban felmerült a saját politikai irányvonal kialakításának a gondolata. S bár közel álltak Szent-Ivány politikájához, vele sem tudtak és nem is akartak teljes mértékben azonosulni. A gombaszögi tábor megrendezése előtti időkből Balogh is utalt a Magyar Nemzeti Párthoz való közelségre, de hivatalos csatlakozásról és a párt programjának maradéktalan elfogadásáról a fiatalok körében nem esett szó ebben az időszakban sem.<sup>279</sup>

#### **4.6. Az első ideológiai és politikai konfliktusok**

Ahogy arra már utaltunk, a prágai, brünni és pozsonyi egyetemet lassan befejező, fiatal magyar értelmiségiek Balogh Edgár körül szerveződő csoportja példaképnek 1927-re három olyan személyiséget választott magának, akik Magyarországon a népi eszmeiség oszlopainak számítottak, és a „hivatalos” keresztény nemzeti konzervatív kurzussal ellentétes irányvonal szimbolikus személyiségeiként éltek a köztudatban. Ady, Móricz és Szabó Dezső a magyarországi népi mozgalom számára is meghatározó „klasszikus triászt”, a modern magyar irodalomnak a magyar nép és nemzet iránt legelkötelezettebb három képviselőjét Balogh minden bizonnyal a mozgalom népi kezdeteinek és talapzatának hangsúlyozására választotta. A modern magyar irodalom vezéralakja, az 1919 januárjában meghalt Ady Endre, a magyar nemzet nagy történeti és népi témáit a korszak legmagasabb szintjén feldolgozó költő sokak számára a modernitás zászlaja volt. Az egész két világháború közötti magyar szellemi életben megkerülhetetlen népi tekintélynek számító Móricz Zsigmond, valamint a Trianon utáni magyar nemzeti életérzést szuggesztív módon irodalmi formába öntő Szabó Dezső részben Ady forradalmi próféciáinak, az összeomlás tragédiáját előre látó vízióinak a következményeit, részben viszont a túlélés heroikus teljesítményét ábrázolták. Műveik együtt a korszak kisebbségi magyar alternatíváit mérlegelő pályakezdő, a baloldali és népi gondolathoz közelálló csehszlovákiai magyar értelmiségiek számára biztos kiindulópontot jelentettek.

Aligha véletlen, hogy a triász az erdélyi magyar fiatalok számára is a legfontosabb

---

<sup>278</sup> MTA Kézirattár Szalatnai Rezső hagyatéka. Balogh Edgár levele Szalatnai Rezsőhöz (1927. III. (1?8.) Ms 4251/114.

<sup>279</sup> „Soha, egy szóval nem volt szó arról, hogy belépjünk a Magyar Nemzeti Pártba, vagy hogy elfogadjuk annak konkrét programját, viszont szabad fejlődésünk elvével megfért az alkalmi együtt menés mindazokkal, akikkel bizonyos vonatkozásban és adott méretig egyetértettünk.” Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 88.

szellemi-irodalmi- politikai referenciát jelentette.<sup>280</sup> Balogh Edgár véleménye szerint ez egyfajta alapot vagy egységesen elfogadható programot is jelentett a különböző társadalmi osztályokból érkező sarlós fiatalok számára: „*Ady Endre magyar próféciáit, Móricz Zsigmond művészi parasztidézését és Szabó Dezső mozgósító szenvedélyét kötöttük egybe így, s kapcsoltuk a mi népi elképzeléseinkhez.*”<sup>281</sup> Balogh Edgár szerint a három író azért válhatott közös példaképükké, mert nem valamilyen öncélú irodalomszemléletet képviseltek, hanem életüket és műveiket összekötötték a társadalmi problémákkal, felismerve az értelmiségi cselekvés, az írás társadalmi jelentőségét.<sup>282</sup>

Kovács Endre 1938-ban megjelent elemzésében a sarlós generáció érdeklődésének megújulásában és a népi gondolat melletti elköteleződésben szintén fontos szerepet tulajdonított a triász hatásának: „*Azok a fiúk, akik odahaza gyermekségük elementáris erejű élményét egy-egy szomorúan megbénult magyar dzsentri vagy hivatalnoki sors pusztulásában szerezték, de akikben az élet akarásának, továbbépítésének vágya erősebb volt minden meditációnál, csak természetes, hogy érdeklődésük egész hevével csaptak le azokra a jelenségekre, amelyek az új magyar kérdés lehetőségét sejtették velük. Ilyen jelenségnek mutatkozott a megújított modern magyar irodalom, az Ady –Móricz –Szabó Dezső által a magyar kultúréletbe szivattyúzott új magyar népiesség.*”<sup>283</sup>

A mozgalomra az írói triász mellett Bartók Béla, valamint Kodály Zoltán népi-paraszti gyökerekből is táplálkozó új magyar zenei világa szintén hatással volt. A kiválasztott példaképek és minták hatása többnyire közvetve érvényesült. S bár Szabó Dezső a mozgalom vezetőivel szoros kapcsolatban állt, a Balogh Edgárék által képviselt álláspont mentes volt a Szabó Dezső-féle faji-nemzeti koncepció túlzó motívumaitól.<sup>284</sup> Egyedül Móricz Zsigmonddal sikerült élő, hosszú távú kapcsolatot kiépíteniük.

Ennek kezdetei a mozgalom regös időszakáig nyúlnak vissza, amikor a fiatalok kérésére *A Mi Lapunk*-ban megjelent Móricz cikke ifjúkori vándorélményeiről. A Szent György Kör ifjúsága szervezte meg Móricz Zsigmond 1927. évi csehszlovákiai előadókörútját, aki Komáromon kívül Érsekújvárra, Lévára, Losoncra, Rimaszombatba, Rozsnyóra, valamint Pozsonyba is ellátogatott. Felvidéki útját követően pozitív hangnemben nyilatkozott

<sup>280</sup> Ehhez ld: Cseke Péter: Sorskérdések hálójában. Ady, Móricz és Szabó Dezső hatása az Erdélyi Fiatalokra. *Kortárs* online, 2009/4. <http://www.kortaronline.hu/archivum/2009/04/sorskerdesek-halobjaban.html> (2018. 02. 06.)

<sup>281</sup> Uo. 46. Balogh Edgár véleménye szerint ez egyfajta alapot vagy egységesen elfogadható programot is jelentett a különböző társadalmi osztályokból érkező sarlós fiatalok számára.

<sup>282</sup> Uo. 52.

<sup>283</sup> Kovács Endre: A Sarló. In: Borsody István (szerk.): *Magyarok Csehszlovákiában*, id.m. 179.

<sup>284</sup> Ebben komoly szerepe volt annak, hogy Szabó Dezső csehszlovákiai hatása nem kizárólagos módon, hanem a „klasszikus triászéval” együtt jelent meg. Turczel Lajos: *Két kor*, id. m. 69.

a csehszlovákiai magyar fiatalokról, akikről megjegyezte, hogy „*a szlovenszkói magyar ifjúság az ottani magyarságnak legmegbízhatóbb rétege*”.<sup>285</sup> Móricz továbbra is fenntartotta a kapcsolatokat a csehszlovákiai magyar fiatalokkal. 1930 novemberében Pozsonyban tartott előadást, majd ugyanebben az évben az YMCA meghívása alapján került sor legnagyobb csehszlovákiai előadására Prágában, ahová a prágai sarlósok kezdeményezésére érkezett. A fiatalokkal 1938-ig, illetve a *Kelet Népe*n keresztül a bécsi döntések után is fennmaradtak az író személyes kapcsolatait<sup>286</sup>

Ezzel együtt kezdettől fogva, vitathatatlanul Ady gyakorolta a legnagyobb hatást a felvidéki egyetemi magyar ifjúságra.<sup>287</sup> Boross Zoltán szerint Ady jelentőségét főként a „kiszolgáltatott” magyar nép helyzetére történeti keretek közt rámutató versei adták: „*Zsebünkben ott volt egy Ady kötet, ezt úgy cipeltük magunkkal, mint a papok a bibliát. Mindenhol Adyt olvastuk fel. Elnyomott magyar népnek a jajkiáltását véltük felfedezni Adyban.*”<sup>288</sup> Balogh Edgár szerint ráadásul az Ady-hatás egyet jelentett a nacionalista nemzetfelfogás elutasításával, mert az a nemzetközi keretek felé mutatott és a magyarság sorskérdéseit új megvilágításba helyezte.<sup>289</sup> A példaképpül választott három személyiség modern irányvonalt képviselt a hagyományos, „konzervatív” magyarországi irányvonallal szemben. Emellett a Szent György Körön belül is viták keresztüztüzébe került, a nemzeti irányvonaltól való eltávolodásával a csehszlovákiai magyar és a magyarországi fiatalok között feszültségeket idézett elő.

Az egyik ilyen Magyarországról érkezett, irodalmi háttérű feszültségre Berzeviczy Albertnek, a Magyar Tudományos Akadémia elnökének 1927-es támadása nyomán került sor, aki az Ady-kultusszal összefüggésben azzal a váddal illette Balogh Edgárékat, hogy a csehek érdekeit szolgálják.<sup>290</sup> A konfliktus Balogh visszaemlékezése szerint egyúttal jó

---

<sup>285</sup>Vargha Kálmán: Adalékok Móricz Zsigmond csehszlovákiai útjaihoz és kapcsolataihoz. [http://epa.oszk.hu/02500/02518/00159/pdf/EPA02518\\_irodalomtortenet\\_1957\\_03\\_313-336.pdf](http://epa.oszk.hu/02500/02518/00159/pdf/EPA02518_irodalomtortenet_1957_03_313-336.pdf) (2018. 02. 07.)

<sup>286</sup> Móricz Zsigmond 1927-ben előadókörutat tartott a csehszlovákiai magyarság fontosabb városaiban: Komáromon kívül Érsekújvárra, Lévára, Losoncra, Rimaszombatba, Rozsnyóra, valamint Pozsonyba is ellátogatott. Erről ld. Balogh Edgár: *Hét próba*, 44–45.

<sup>287</sup> Boross Zoltán elmondása szerint a diákok ebben az időben Ady követőkre és Ady ellenzőkre szakadtak szét. Az Ady-hívók számára a költő állandó programmá vált. Az Ady-kultusz antagonistái ugyanakkor a magyarság megtagadóját, valamint az úri rend elárulóját látták a költőben. Boross Zoltán: *A felvidéki magyarság*, id. m. 9–10.

<sup>288</sup> Uo. 10.

<sup>289</sup> „*Ady [...] magyarság-problémája segített át bennünket a nacionalizmus kicsinyes körein, s nyitott számunkra nemzetközi távlatokat. Ady teljes emberré levésünk mestere, magyar emberségünk alakítója volt, irodalmából szereztük szociális tájékozódásunkat, a szembefordulást minden elnyomással s a teljes élet lobogó szeretetét.*” Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 65.

<sup>290</sup> Berzeviczy Albert (1853–1936) vallás- és közoktatásügyi miniszterként működött az első Tisza-kormányban. Később a MTA tagja, majd 1905 és 1936 között elnöke. Az első világháború után Magyarország kulturpolitikájának az irányításában is részt vett. Berzeviczy Albertről ld. Galí Máté: *Berzeviczy Albert – A*



apropót kínált ahhoz, hogy a magyarországi fiatalokkal együttműködve lépjenek fel Ady mellett.<sup>291</sup> 1927-ben valóban több irányból érte támadás a fiatalokat Ady miatt. Horváth Ferenc például a *Magyar Újság* 1927. november 1-jén megjelent számában *Felelet a komáromi Ady-támadásra* címmel közölt cikkében arról írt, hogy a komáromi bencés-rendi Hajdú Lukács nevű tanár és irodalomtörténész Ady Endre költészete kapcsán egy szerzői est programjának a keretén belül „megvádolta a magyar akadémikus ifjúságot, hogy megtagadja nemzete tiszta tradícióit idegen gondolatok kedvéért”.<sup>292</sup> Ezt követően, november közepén a brünni Corvinia diákegyesület meghívásában előadó Jankovics Marcell, aki egyébként a pozsonyi Toldy Kör elnöke, valamint az MNP alelnöke volt, szintén a magyar ifjúság irodalmi eszményeit kritizálta, s ezt nyíltan összefüggésbe hozta a világnézeti és politikai problémákkal: „A szónok azonban – minden félreértést elkerülendő – kifejtette, hogy az irodalmi nevek alatt folyó harc ellen valójában mi a kifogása. Az, hogy vele jár a » a mai idők által ezerszer fölvetett romboló jelszó, a világnézeti kérdésnek nevezett probléma [...] – az, hogy hová húzzon a magyar ifjúság? Hajoljon az úgynevezett általános emberi irány felé, vagy kövessen megalkuvást nem ismerő nemzeti irányt?”<sup>293</sup> Itt Balogh Jankovicsnak valószínűleg a brünni Kazinczy Ferenc emlékünnepe elhangzott beszédére utalt, ahol a *Prágai Magyar Hírlap* beszámolója alapján záróbeszédében az ifjúságot „az összes magyar szellemi értékek megbecsülésére és a nemzeti érzés ápolására hívta fel”.<sup>294</sup>

Balogh Edgár Szalatnai Rezsőhöz intézett leveléből az is kiderült, hogy a magyarországi eredetű irodalmi és ideológiai feszültségek már 1927 elején kiobbantak. A februári levél szerint Balogh Edgár számára komoly dilemmát okozott az Ady Endre és Móricz Zsigmond elleni ottani támadás, hiszen erre hivatkozva utasította el Szalatnai Rezsővel tervezett közös budapesti útját, kiemelve a konzervatív Magyarország irányában érzett bizalmatlanságát: „*Tehát Pestre, sajnos, most együtt nem mehetünk. Mert Pesten olyan államba botolnék bele, melyet minden új belátáson és józanságon keresztül mégis csak*

---

márványarcú miniszter. Szépmíves Kiadó, Budapest, 2017; Berzeviczy Albert: *Búcsú a Monarchiától. Berzeviczy Albert naplója (1914-1920)*. (Gali Máté összeáll.) Helikon, Budapest, 2015.

<sup>291</sup> „... hivatást számított, id. m. 19–20.

<sup>292</sup> „Mert Adyban nem a dekadenciát, a rebellizmust és az elhallást szeretjük, hanem az emelkedett, a rossz múltat romboló európai magyarságot. Kegyetlenül igaz tárgyilagosságát, mely nem gyáva fölfedni a múlt, a volt magyar élet sok nagy bűnét. Szeretjük Adyban a tiszta, emelkedett humanizmust, mely a legteljesebben összeolvad magyar fajtájának féltő szeretetével kétségbeesett fölhördülésében a háború embertelensége miatt.” Horváth Ferenc: *Felelet a komáromi Ady-támadásra. Magyar Újság*, 1927. november 1. 28.

<sup>293</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 69.

<sup>294</sup> Az idézet így folytatódik: „Ha a nagy nemzetek, mint az angolok és az olaszok nem adnak le ifjúságuk hatalmas revervoárjából semmit idegen célok szolgálatába, a kis magyar nemzet ifjúságának egy szívvel és lélekkel kell a magyar nemzeti eszmék szolgálatába állnia.” A magyarság egyetemes ünnepévé magasztosodott a spielbergi börtön rabjának, Kazinczy Ferencnek brünni emlékünnepe. *Prágai Magyar Hírlap*, 1927. november 15. 4.

*beteg, bolondosan, bűnösen szeretek. S ez a konfliktus sok az én gyengeségemnek. Most nem is tudnék oda menni. Ahol Móricz Zsigmondot árulónak nevezik. És Berzeviczyék Adyt akarják leócsárolni.*”<sup>295</sup>

Fentiek igazolták, hogy a fiatalok körében a magyarországi népi ideológia hatása szoros összefüggésben állt kisebbségi helyzetükből fakadó állampolgári dilemmáikkal, és Magyarországhoz fűződő viszonyuk ambivalenciáját is felerősítette. Magyarországtól való „eszmei” távolodásuk különösen megterhelő volt kisebbségi magyarokként, hiszen helyzetükből fakadóan Csehszlovákiával is komoly ellentétbe kerültek: *„Itt legalább a végsőkig teljes harmonikus lelkekkel gyűlölhetek, mert akiket gyűlölöm kell gondolkodásomból kifolyólag, azokat az esztelen érzelmességem is vakon gyűlöli. Mert ütnek, az apámat öreggé, reszketőssé, idegessé nyomják s társaimat is, engem is éheztenek. S a nemzetemet nyomják. Bizony, szeretnék néha veled cserélni, akinek már igazán mindegy, mi történik Magyarországgal, mi nem.*”<sup>296</sup> Balogh Edgár leveléből az is kiderült, hogy míg Csehszlovákia fölött érzelmektől mentesen és benső meghasonlás nélkül mondhatott ítéletet, amelyre a legfőbb indokot családja és saját szociális helyzete szolgáltatva, addig Magyarországhoz egyszerre érzelmi szálak fűzték, azonban az anyaországi konzervatív kurzussal nem tudott azonosulni.<sup>297</sup>

Azt azonban mindenképp látnunk kell, hogy Balogh szélsőséges megoldásokra hajló gondolkodása szintén közrejátszott véleménye formálódásában. Erre utal a következő levél tartalma, amely rámutat, hogy Szalatnai Rezső elfogadhatatlannak tartotta Balogh Csehszlovákiával szemben megfogalmazott túlzásait, s talán politikai ambícióit is nehezményezte.<sup>298</sup> Ez alapján kettejük között már ebben az időszakban is sor került kisebb ideológiai indíttatású konfrontációkra, jelen esetben a nemzeti és az állampolgári identitás- és

---

<sup>295</sup> MTA Kézirattár Szalatnai Rezső hagyatéka. Balogh Edgár levele Szalatnai Rezsőhöz (1927. II. 15.) Ms 4251/113. Vö: *„Szinte meg kellett volna köszönnünk Berzeviczynek, amiért maga ellen ingerelte a pestieket és szegedieket, debrecenieket és miskolciakat, pécsieket és soproniakat, az egész Horthy-Magyarország egyetemi hallgatóságát, s ilyen tökéletes kihívással mozgósított a maga országában egy egész nemzedéket a Budapestről hátra támadott szlovenszkói és erdélyi Ady-hívók védelmére.*” Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 75–76.

<sup>296</sup> Itt Balogh valószínűleg arra utalt, hogy Szalatnai csehszlovák állampolgárként nem szembesült azokkal a lojalitásproblémákkal, mint a Sarló vezetője, aki bizonytalan állampolgársága miatt Magyarország felé is tájékozódott. MTA Kézirattár Szalatnai Rezső hagyatéka. Balogh Edgár levele Szalatnai Rezsőhöz (1927. II. 15.) Ms 4251/113.

<sup>297</sup> Uo. Vö: Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m.70.

<sup>298</sup> Balogh Edgár ugyanis következő írásában igyekszik megmagyarázni barátjának, hogy tévedett, amikor elmarasztalta őt előző levelében: *„Ne érts engem félre. Hogy mondhattad ki azt a vádat múltkori leveledben, hogy a támadó cseh gazemberséggel egy színvonalra, gazemberes kuruc túlzásba estem. Hiszen ismersz. Gyűlölöm azokat, akik minket nyomnak, üznek, de ha politikai pályafutást ambicionálok is, tudom, hogy eredményes magyar harc nem a sovinizmust válaszoló ugyanolyan sovinizmus, hanem a cseh nemzeti impériumot tönkretéve, agyonütő magas emberi eszme harca.*” MTA Kézirattár Szalatnai Rezső hagyatéka. Balogh Edgár levele Szalatnai Rezsőhöz (1927. II. 15.) Ms 4251/113.

lojalitásformák terén.<sup>299</sup> Mindezek alapján feltételezhetjük, hogy Szalatnai ebben az időszakban lojálisabb volt Csehszlovákia iránt. Az azonban egészen biztos, hogy elutasította azt a fajta szélsőséges gondolkodást, mely Balogh Edgárt gyakran túlzó kijelentésekre vezette: „*Tehát ne vedd rossz néven, ne értsd félre, ha a gyűlölet nemes értelmű hangját sem rejtem véka alá. Mert ezt a cseh-demokráciát, ezt a kisebbség-kínzást gyűlölöm. És ne furcsállj, ha szinte haragszom mindenkire, aki nem a magyar szomorú jelenből indukálja fel az új világot, hanem az emberség irrealizmusából talajtalan valótlanságból akarja dedukálni, tehát magyar nemzetfanatizmusa, tüze, természetes hajtóereje nincs. Játszik elvont szépségekkel, ahelyett, hogy magyar vággyal ostromolná reálisan a mai helyzetet, de úgy hogy a cél istenes, tiszta legyen.*”<sup>300</sup> Ebben a kettősségekkel teljes helyzetben jelentette az új megoldást az összefogás a népi irányvonalat követő magyarországi diáksággal.<sup>301</sup>

1928 májusában került sor a budapesti Ady-estre, melynek kezdeményezője Balogh Edgár és a Szent György Kör fiataljai voltak.<sup>302</sup> A kapcsolatokat az Eötvös Kollégiumon keresztül tartották fenn a budapesti egyetemista körökkel, ahová a rozsnyói származású a „sarlósok budapesti követének“ is nevezett Vass Lászlónak közvetlen bejárása volt, s aki a pesti egyetemen végezte tanulmányait.<sup>303</sup>

Miután a fiatalok kiadták az Eötvös Kollégium előkészítő-bizottságának körlevelét, a rendezvényt olyan diákalakulatok támogatták, mint a Fábíán Dániel irányítása alatt működő pesti Bartha Miklós Társaság vagy a szegedi Bethlen Gábor Kör.<sup>304</sup> A *Felhívás a magyar*

---

<sup>299</sup> Uo.

<sup>300</sup> MTA Kézirattár Szalatnai Rezső hagyatéka. Balogh Edgár levele Szalatnai Rezsőhöz (1927. III. 18.) Ms 4251/114.

<sup>301</sup> „A csehszlovák kormányzat – Masaryk polgári demokráciája – naponta kompromittálta fiatalságunk s népünk előtt a humanizmus jelszavait. Ez is a pesti nacionalisták malmára hajtotta a vizet. Egyetlen mentő ötletünk maradt. Nekünk is fel kell vennünk a kapcsolatokat Magyarország ifjúságával, mégpedig a Burschenschafter-sapkások népi ellenzékével, hogy [...] Budapesten adhassuk vissza a tromfot.” – jegyezte meg Balogh. (Balogh a Burschenschafter-sapkások megnevezéssel minden bizonnyal a bajtársi szövetségek alá tartozó magyarországi fiatalokra utalt, akik német mintára tányérsapkát viseltek – B. I.). Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 70.

<sup>302</sup> Az Ady-est rendezőbizottságának tagjai voltak Aradi Zsolt, Mohácsi Endre, Balogh Edgár, Kertész Dániel és Vass László. Vass László életrajza, és mint a Sarló budapesti követének tevékenysége. DS. X. 86. 139. 1-3. Vö: „A Sarló fontos és rendkívül sikeres rendezvényének tekinthető, hogy 1928 tavaszán, Budapesten az Eötvös-kollégisták, a szegedi Bethlen Gábor Kör és a Híd folyóirat köré tömörült székely diákok közreműködésével megszervezték az »Ezer magyar diák« Ady-estjét. Erre az alkalomra megjelentették Szabó Dezső, Móricz Zsigmond, Kodály Zoltán, Féja Géza, Kodolányi János, Erdélyi József és több más író bevonásával Ady Ifjú szívekben élek című röpiratát.” Víg Károly: A felvidéki Sarló, id. m. A röpirat Ady Ifjú szívekben élek c. verséről kapta a nevét, amely szintén szerepelt a szövegben. A röpirat feldolgozásáról ld: Tasi József: Az 1928-as Ady röpirat. Adalékok a népi írók mozgalmának történetéhez. *Magyar Könyvszemle*, 1982/3. [http://epa.oszk.hu/00000/00021/00317/pdf/MKSZ\\_EPA00021\\_1982\\_98\\_03\\_230-247.pdf](http://epa.oszk.hu/00000/00021/00317/pdf/MKSZ_EPA00021_1982_98_03_230-247.pdf) (2017. 11. 07.)

<sup>303</sup> Víg Károly: A felvidéki Sarló, id. m.

<sup>304</sup> A Bartha Miklós Társaság 1925-ben megalakult budapesti diákszervezetként működött. Vezetője Fábíán Dániel volt. A szervezet 1928 ősztől irodalmi alosztályt, szociálpolitikai bizottságot és falubizottságot működtetett, vitaciklust rendezett, majd 1929-től megindította az *Új Magyar Föld* c. lapot. Borbándi Gyula: A

diákalakulatokhoz c. körlevél a rendezvény célját, az új nemzedék egyetemes vállalkozását emelte ki. Ez egyet jelentett Magyarország megújításával a népi eszme megerősítése révén, s a középosztálynak a munkásság és a parasztság sorsa iránti felelősségvállalás tudatosításával. Ez a népi értelemben vett nemzettudat ugyanis a magyarság összetartozásának új módját is jelentette.<sup>305</sup> Az ünnepségen Szabó Dezső és Juhász Gyula is szerepelt. Az Ady-esten a csehszlovákiai Győry Dezső üdvözölte a magyarországi fiatalokat, Erdélyből pedig Jancsó Béla vett részt a rendezvényen.<sup>306</sup> Balogh Edgár az ünnepség előtt pár nappal Nansen-útlevelének (hontalan útlevelének – B. I.) a lejárása miatt kénytelen volt hazautazni. Visszaemlékezése szerint a rendezvényt megelőzően Teleki Pál Padányi képviselő közvetítésével magához kérte, ő azonban az általa feltételezett következményeket mérlegelve nem vállalta a találkozást.<sup>307</sup>

A mozgalmi éveket megelőző öregcserkész periódusra (1925–1928), az új nemzedék eszmei és politikai tájékozódására többek között az első kisebbségi generáció gyermekkori élményei, a főhatalomváltással együtt járó társadalmi pozícióvesztés, valamint az állam nacionalista törekvései voltak hatással. Az ifjúságnak a családjaikban megtapasztalt szociális létbizonytalanság mellett szembesülnie kellett az oktatási rendszer hivatalos államideológia által kijelölt tananyagával. Ez igen erősen meghatározta a fiatalok nemzeti identitásának a kialakulását ideológiai és politikai tájékozódásukat, megszerveződésük keretét, melyet kezdetben erősen áthatott a kisebbségi missziós öntudat. A fiatalok hivatástudata a népi gyökerek felfedezésével párosult, amely összefüggött a falun élő csehszlovákiai magyarság magas számával. Ebből kifolyólag a fiatalok egyik fontos célját a magyar nép felemelése és az új értelmiség kinevelése jelentette. Ehhez jelentett segítséget a regölés az öregcserkészet

---

*magyar népi mozgalom. A harmadik reformnemzedék.* Püski, Budapest, 1989, 121–125; A Bethlen Gábor Kör előzményei még a Kolozsvárott 1902-ben megalakult egyetemi-körhöz nyúlnak vissza, amely Trianont követően Szegedre került. A szegedi protestáns egyetemi hallgatók által 1921-ben (újja)alakították, majd 1928-tól a társadalmi reformok iránt érdeklődő elit vitaklubjaként működött a mozgalom. Elnöke Buday György volt. 1928-tól tanyajárásokat, majd 1929-től agrársettlemet mozgalmat szerveztek Magyarországon. Uo. 184.

<sup>305</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 77.

<sup>306</sup> A rendezvényhez íásaival ezenkívül hozzájárult Kodolányi János, Erdélyi József, Féja Géza, valamint Móricz Zsigmond. Uo. 81; Tasi József: *Az 1928-as Ady röpirat*, id. m.

<sup>307</sup> „Visszariadtam, s szabódni kezdtem. Nem, tévedés, az egész Ady-ügyben másoké a szó, én csak belekapcsolódtam, és már jár is le a Nansen-útlevelém. [...] Kölcsonös udvariasság, Padányi Géza elköszön, s én tudtam: attól a pillanattól kezdve nem vehetek részt többé semmiben.” Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 84. A pozsonyi rendőrkapitányság 1928. április 24-i jelentésében, melyet a csehszlovák belügyminisztérium pozsonyi osztályára adott be a pozsonyi német és magyar szervezetekről, szintén megemlítette az Ady-vitákat, valamint hangsúlyozta a Szent György Kör néprajzi munkáját. Arról is számot adott, hogy „munkájukra [...] Pesten panaszok is hallatszanak, ezért a tanítók bevonását is tervezik ebbe a munkába”. DDM SGy. Rendőrségi bizalmas jelentések a Sarlórról, a sarlósokról, a Szent György Körről és csehszlovákiai Magyar írókról, az első Csehszlovák Köztársaság idejéből. Szarka László kutatásai Csehszlovákiában a sarlósok után. DSX. 86. 1198. 1–8. Slovenský národný archív (tovább SNA). A belügyminisztérium pozsonyi osztálya. Pozsonyi német és magyar szervezetek gyanús akciói. sz. 9843/28/el. 1928. ápr. 24.

keretein belül, amelyet az 1920-as évek második felében már a főiskolai és egyetemi központokból, tehát Pozsonyból, Prágából és Brünnből koordinált a Szent György Kör ifjúsága. A fiatalok gondolkodását, eszmei tájékozódását ebben az időszakban a népiség mellett a keresztény filozófia is áthatotta még, amelyre ugyancsak erős hatást gyakorolt a cserkészlet. A családi és iskolai formák bizonytalanságai miatt ez adta a fiatalok megszerveződésének legfontosabb keretét a mozgalmi éveket megelőzően. Ugyanakkor az ifjúság gondolkodásában a társadalmi és politikai szerepvállalás mellett már megjelent a „szabad gondolkodás” igénye, a csehszlovák és a magyarországi kormánypolitika kiszolgáltatásának az elutasítása. Ez igen gyorsan, már ebben a korai szakaszban konfliktusokat teremtett a közösségen kívül és a fiatalok között is.

A Magyarországgal kialakult feszültségek egyik kiindulópontját jelentette az ún. Ady-vita, amely összefüggött a fiatalok eszmei tájékozódását meghatározó Ady–Móricz–Szabó triásszal. A példaképek legfontosabb tagja Ady Endre volt, akihez a konzervatív magyar kormánypolitika kritikus véleménnyel viszonyult. A fiatalok között a csehszlovák államhoz való lojalitás, illetve a nemzeti identitás kettősségei teremtették meg az első konfliktusokat. Itt kell említeni a mozgalom két főszereplőjének, Balogh Edgár sarlós „vezérnek” és a szociáldemokrata irányultságú Szalatnai Rezsőnek a vitáját, amely már 1927-től megindult. Miközben Balogh elhatárolódott a csehszlovák állammal való bármiféle együttműködéstől, Szalatnai Rezső sokkal lojálisabbnak mutatkozott Csehszlovákia iránt.

## 5. Szocializmus, népszolgálat, konföderációs elképzelések

### 5.1. A szocialista orientáció kezdetei. Gombaszög ideológiája

A következő rész a sarlósok mozgalmi időszakának a kezdeteiről értekezik, azokról az 1928 és 1929 közötti évekről, amelyek a cserkész időszak túllépését, a Sarló mozgalom 1928. évi megalakulását és a szocialista orientáció kezdeteit jelentették a fiatalok számára. Ebben az időszakban a regőlést idővel felváltotta a nemzedék intézményi megalapozásának az igénye, amely már nemzetközi kapcsolatépítéssel és egy „nemzetek fölötti” dunai konföderáció utópisztikus elképzelésével társult.

A cserkészlet keretei egyre szűkösebbé váltak a Balogh Edgár körül csoportosult egyetemista fiatalok számára, s 1928-ban nyilvánvalóvá vált, hogy önálló szervezeti, mozgalmi kereteket kell kialakítaniuk.<sup>308</sup>

Jól jelzi ezt a váltást, hogy a szocialista eszmékhez kapcsolódó témakörök 1928-ban egyre gyakrabban jelentek meg a sarlósok írásaiban. Jócsik Lajos például *A Mi Lapunk* 1928. márciusi számában a népi rétegek egyenjogúsítására vállalkozó értelmiségi nemzedék iránytűjének nevezte a szocializmust.<sup>309</sup>

A szocialista érdeklődést tehát a fent már említett regősjárások tapasztalatai alapozták meg. A Szent György Kör keretein belül 1926 és 1928 között megszervezett terepmunkák alkalmával 1927–28-ban mintegy 30 regőscsoport által összeállított beszámoló készült. Ezeket a Szent György Kör begyűjtötte, amely a mozgalomnak a magyarországi fórumokkal, néprajzos körökkel, pl. a budapesti Néprajzi Múzeummal, Gyórfy Istvánnal, Bátky Zsigmonddal együttműködve, valamint *A Mi Lapunk* segítségével igyekezett keretet adni.<sup>310</sup>

---

<sup>308</sup>A falujárások során egyértelművé vált számukra, hogy a legszegényebb rétegekhez tartozóknak az alapvető megélhetési és foglalkoztatási gondok jelentik az elsődleges kérdést. Ezek megoldása nélkül kevés esély kínálkozott a szegényparasztságnak és a bért munkásságnak a nemzeti kulturális közösségbe való bevonására. Jórészt ez a felismerés, illetve az ebből származó megfontolások ösztönözték a cserkészeket a szocializmus gondolatvilágának megismerésére, s ez a fajta tájékozódás vezette el őket a szociáldemokrata, valamint a legálisan és az 1920-as években szintén tömegpártként működő csehszlovákiai kommunista párt által képviselt politikai programok iránti érdeklődéshez. A két világháború közötti Csehszlovákia baloldali pártjaihoz tartozott a Csehszlovák Szociáldemokrata Párt, amely az összes csehszlovákiai munkás pártjaként határozta meg magát, valamint a Csehszlovák Kommunista Párt, amely a II., majd a III. Internacionálé pártjaként kezdettől fogva jó kapcsolatot ápolt a szovjet bolsevik-kommunista párttal. A szocialista irányvonalat követő pártok közül még meg kell említeni a polgári blokkba sorolható Beneš-féle Csehszlovák Nemzeti Szocialista Pártot. Kovács Éva: *Felémás asszimiláció. A kassai zsidóság a két világháború között (1918–1938)*. Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum, Somorja – Dunaszerdahely. <http://mek.oszk.hu/02300/02384/02384.pdf> (2017. 02.06.)

<sup>309</sup>Jócsik Lajos: Népi kultúra. (Befejezés.) *A Mi Lapunk*, 1928/3. 56–57.

<sup>310</sup>DDM Sgy. Balogh Edgárral készült interjúk. Balogh Edgár visszaemlékezése a szlovákiai cserkész-regősmozgalomról, magyarországi kapcsolatairól és a Sarló-mozgalomba való átnövéséről. DSX. 85. 31.1-2. A

A szociográfiai terepmunka igényességével megszervezett felmérések során a fiatalok közvetlen kapcsolatba kerültek a dél-szlovenszkói és kárpátaljai magyar falvak népével. Jócsik a Sarló időszaki röpiratának első számában, a *Vetés* lapjain 1928 augusztusában a fiatalok szociális öntudatának kialakulását egyértelműen a regösjárásokra vezette vissza, amelyek során az egyetemisták szembesültek a falusi magyarság életét átható szociális ellentmondásokkal: nyomorral, stb.<sup>311</sup> A fiatalok szociális öntudatának megerősödését a regösjárásokon kívül további szempontok és hatások alakították.<sup>312</sup> Ezek közül érdemes kiemelni a két világháború közötti, később a magyar nyelvű baloldali, kommunista gondolkodás kiemelkedően fontos műhelyévé lett kolozsvári *Korunk* című folyóiratnak a hatását, melynek már 1927–1928-ban a csehszlovákiai magyar „regösök” is olvasóivá váltak.<sup>313</sup>

Az ideológiai tájékozódás változásainak fontos mérföldkövét jelentette a csehszlovákiai magyar cserkészek 1928. augusztusi, második csapatközi táborozása a Rozsnyóhoz közeli Gombaszögön. A Sarló történetében és mítoszában azért kapott fontos szerepet a gombaszögi tábor, mivel itt született meg a szervezeti kerete annak, miként lehet a cserkészlet természet- és falujáró hagyományait, tapasztalatait átgondolt szociográfiai,

---

fiatalok Mátyusföldre és Csallóköz után Gömörbe és a Sajó-völgyébe vándoroltak. Később pedig a Tiszahát és Kárpátalja vidékét is bejárták. Jócsik Lajos: *Iskola a magyarságra*, id. m. Bátky Zsigmond (1874–1939), Etnográfus és geográfus. 1896-tól a Magyar Néprajzi Múzeum Néprajzi osztályán, majd könyvtárában működött. 1919-től a Néprajzi Osztály igazgatója. 1926 és 1934 között a *Néprajzi Értesítő* szerkesztője. 1934-ben a Történeti Múzeum címzetes főigazgatója. Korszerű gazdasági földrajzi és néprajzi térképeket szerkesztett. 1928-ban Gyórfy Istvánnal és Viski Károllyal együttműködött a magyar népművészetet áttekintő összefoglaló mű elkészítésében. Magyar Néprajzi Lexikon. <http://mek.niif.hu/02100/02115/html/1-610.html> (2017. 08. 04.)

<sup>311</sup>A *Vetés* a Sarló időközönként megjelenő röpirata volt. Az első szám az 1928. augusztusi gombaszögi táborozás alkalmából jelent meg Rozsnyón. A második szám kiadására 1928 szeptemberében került sor a CSMASZ kassai kongresszusa alkalmából. A harmadik röpiratot 1929 áprilisában adta ki a pozsonyi magyar egyetemi hallgatók MAKK egyesülete. A negyedik számot 1929 szeptemberében az „Érsekújvár és Környéke Magyar Akadémikusainak Köre” adta ki az 1929. évi érsekújvári kongresszus alkalmából. *Vetés*, 1929. szeptember, 16; Jócsik Lajos: Az első gömöri regösjárás. *Vetés*, 1928. augusztus, 8.

<sup>312</sup>A szocialista tájékozódásban természetesen nem szabad figyelmen kívül hagyni a szocialista szakirodalmat, mely meghatározó volt a sarlósok számára: „[...] olvastuk a szocialista irodalmat: Gorkij, Ernst Glazer, Upton, Sinclair, Barbusse, Romain Roland, André Gide, Gladkov, Solohov írásai mély ágyat vetettek ki világnézetünk átalakulásában.” Boross Zoltán: *A sarló ideológiája*, id. m.

<sup>313</sup>„Már ez időben is olvastuk a *Korunkat*. S a *Korunkban* megjelent folytatásokban Balázs Béla fordításában egy Nyikolaj Ognyev nevű orosz írónak »Kosztja Rjabjcev naplója« c. regénye. S ebben a regényben, amely nagyon vonzó volt azoknak, akik akkor még semmiféle kommunista hatás alatt nem voltak, inkább csak haladó polgári vagy kispolgári hatások alatt – különösen tetszett az, hogy ebben a regényben egy kis szovjet gyermekről volt szó, vagy iskolásról, aki ráfigyel a falu értékeire, maga is társaival gyűjtöget néprajzi anyagot.” Uo. A *Korunk* címmel 1926 és 1940 között Kolozsvárott megjelent „világnézeti szemlét” Dienes László alapította, majd Gaál Gábor szerkesztette. Népfrontos szellemű folyóiratként működött. Szlovákiai szerkesztője 1927 és 1939 között Fábry Zoltán volt. 1940-től nem jelent meg, 1957-ben újraindították, azóta is megjelenik. Fónod Zoltán: *A cseh/szlovákiai magyar irodalom*, id. m. 168. Azt is meg kell említeni, hogy a hozzájuk eljutott szovjet irodalmi alkotásokon – pl. Nyikolaj Ognyev regényén – kívül nyugati hatások is érték a fiatalokat a már említett Wandervogel mozgalom hírei révén. DDM SGy. Balogh Edgárral készült interjúk. Balogh Edgár visszaemlékezése a szlovákiai cserkész-regösmozgalomról, magyarországi kapcsolatairól és a Sarló-mozgalomba való átnövéséről. DSX. 85. 31.1-2.

falukutatói munka szintjére emelni. A Gombaszög-mítosz erejét jelzi, hogy a pártállami évtizedekben a Csemadok (Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége) évről évre itt rendezte meg az állampárt által támogatott központi rendezvényeit. Mint ahogy a 21. század elején, közel húsz év szünet és privatizációs vita után, 2016 óta ismét Gombaszög vált a szlovákiai magyar ifjúsági-értelmiségi nyári táborok színhelyévé.

A Sarló mozgalom megalakulásához köthető cserkésztalálkozó programja mindenesetre jól tükrözte a fiatalok gondolkodásában végbement változásokat. A gombaszögi tábor hangadói elsődlegesen a regösiskola továbbfejlesztését, ezzel együtt egy új vonal elfogadtatását jelölték ki fő célként. Szalatnai Rezső 1968-as véleménye szerint ugyanekkor még szó sem volt a munkásság, illetve a munkásmozgalom tudatos központba állításáról.<sup>314</sup>

Gombaszög több szempontból is túllépett a korábbi cserkész táborok spontán vitáin, hangulatában pedig az egyetemisták mozgalmi „megújhdása” iránti igény dominált. A hagyományos cserkészlet meghaladásához a szociális feladatok kijelölését, s elsősorban a regöscserkészlet rendszeresítését tartották alkalmasnak.<sup>315</sup> Szalatnai Rezső már 1929 decemberében úgy vélte, hogy a gombaszögi tanácskozás túlmutatott saját magán, s az egész csehszlovákiai magyar ifjúság szellemi újszerűségét erősítette fel.<sup>316</sup> A tábor vitáinak, az új program „ideologikus” elemeinek fő irányát a népi vonal mellett a szociális gondok, feladatok előtérbe kerülése, a szocialista eszmék irányába történő tájékozódás jelentette. Ezt húzta alá Balogh Edgár harmincöt évvel később megjelent visszaemlékezése is, melyben megjegyezte, hogy ez az időszak már nem pusztán a népi romantikából táplálkozó falumozgalmakra épült. Szerinte az önálló mozgalommá vált Sarló életében a szocializmus irányába tett első lépést jelentette a gombaszögi vita. A magyar nemzeti és a népiségi gondolat – vagy ahogy akkor Szabó Dezső és mások nyomán sokan nevezeték, a „faji irány” – mellett egyértelműen jelen volt a népiség meghaladásának a szándéka.<sup>317</sup> Mindezt azonban

---

<sup>314</sup> „Még szó sem esik valami ösvényről, mely a munkássághoz vezet s vele szolidaritást érzékeltet. Ellenkezőleg: »A gombaszögi tábor le akarja fektetni a népi gyökerű magyar cserkészlet alapjait, hogy a kisebbségi magyar ifjúság a földből és a faluból őserőt merítve egészséges munkásként állhasson be a haladó kor egyetemes demokráciájába « – írja a meghívó.” Szalatnai (sic!) Rezső: *Gombaszög. Kortárs*, 1968. július. 1141.

<sup>315</sup> DDM SGy. Szombathy Viktor levele Boross Zoltánhoz 1967. május hó 16-án. A levél tárgya: a Sarló alapítása Gombaszögön. DSX. 86.5.4.

<sup>316</sup> „A gombaszögi tábor történelmi pontot képvisel a csehszlovákiai magyar ifjúság fejlődésében. A Sajó völgyében szétterülő tíznapos táborban fektették le a főiskolai hallgatók a népi gyökerű magyar cserkészlet alapjait, hogy »a kisebbségi magyar ifjúság a földből és a faluból őserőt merítve egészséges munkásként állhasson be a haladó kor egyetemes demokráciájába«. Gombaszögön változott át a Szent György Kör Sarlóvá, ott született meg a Vetés, és ott bontakozott ki tisztább képben az egész mozgalom lényege.” Szalatnai Rezső: *Új arcú magyarok. Korunk*, 1929. december, 877.

<sup>317</sup> Ezt igazolja a *Vetés* második számában összeállított könyvjegyzék is, melyben az Ady–Móricz–Szabó triász művei mellett megjelenik például Kassák Lajos munkája vagy Max Beer marxista történelem sorozata, valamint az erdélyi *Korunk*, illetve a 100 % c. budapesti folyóirat. *Ifjúság és irodalom. Vetés*, 1928. szeptember, 5–6.



véleményem szerint még korántsem tekinthetjük a szocializmus tudatos vállalásának.

Kovács Endre visszaemlékezésében a gombaszögi tábor ideológiáját szintén mint sokrétegű képletet értékelte. Szerinte ekkor még a „népi eszme” adta a fő irányvonalat: „Az 1928. évi gombaszögi cserkésztábor, ahol a Sarló megszületett, ideológiailag vajmi vegyes képet mutatott: a faji romantika állott az élen, a népi eszme hevítette a fiatalokat, akik már olvasták Ady verseit, Móricz és Szabó Dezső prózáját, megismerték Bartók és Kodály gyűjtéseit, ízelítőt kaptak a új irodalom terméséből.”<sup>318</sup> Jócsik Lajos a Sarlóról írott összegzésben ugyanígy azt jegyezte meg, hogy Gombaszögön még a magyar nemzeti-faji gondolkör alkotta az egyik fő ideológiai szempontot, amely azonban „korántsem vehető [...] a völkischsel egyenjelentésűnek”.<sup>319</sup> A szerző a fiatalok korabeli „faji” nézeteit egyenesen szembeállította a jobboldali ideológiákkal.<sup>320</sup> A Gombaszögön táborozó egyetemista cserkészek erős kisebbségi küldetésstudata és a szociális eszmék iránti rokonszenve mindazonáltal már akkor egyértelműen elhatárolódást jelentett a korabeli hivatalos Magyarország nacionalista ideológiájától.<sup>321</sup>

Itt is fontos kiemelni az „önálló” és „szabad” gondolkodás iránti igényt, mely több eszmeáramlat nehezen nyomon követhető keveredésével járt, s amelyhez szervesen kapcsolódott a szlovákok és a csehek irányába való nyitottság.<sup>322</sup> Az önálló gondolkodás a belső vitáknak is teret nyitott, amelyek már jól mutatják Balogh Edgár vezető szerepének felerősödését. Erre utal a gombaszögi tábor egyik főszerzőjeként tevékenykedő Szombathy Viktor évtizedekkel későbbi levele: „Nagyon szép, komoly elgondolás volt, szép előadások hangzottak el, az eszme csodálatosan magas volt, dicsérendő szervezőkkel – viszont a fonákja az volt, hogy sokat békétlenkedtünk, vitáztunk, éhezünk s főleg mennyei mannával traktálta a tábor Edgár. De Edgárom se nem látott, se nem hallott akkor. Bióval, Rudival (Peéry Rezsővel és Szalatnaival- B. I.), [...] Brogyányi Kálmánnal együtt megszállottként mentették a nemzetet.”<sup>323</sup> Ezek az ideológiai viták és Balogh Edgár tekintélyelvű fellépése többféle

<sup>318</sup>Kovács Endre: *Korszakváltás*, id. m. 80.

<sup>319</sup>DDM SGy. Jócsik Lajos: A Sarló életrajza. DSX. 86. 851. 1-4.

<sup>320</sup>„A fiatalság a nép egészét értette alatta anélkül, hogy ezt más népek ellenében értette vagy érezte volna. A szűkített jobboldali osztály-nemzet szemlélet ellentételezése volt a faji és a faj, a nép teljességére értelmezve.”Uo.

<sup>321</sup>Uo.

<sup>322</sup>„Önállóan akartunk gondolkodni, önállóan cselekedni, anélkül, hogy áruba bocsájtanók magunkat. Győry Dezső a helyszínen írt versében »szent feloldásnak« nevezi Gombaszöget. S a feloldást nemcsak népünk és nemzetünk felé kerestük, hanem a szlovákság felé és a csehek felé is.” Szalatnay (sic!) Rezső: Gombaszög. Kortárs, id. m. 1143.

<sup>323</sup> Szombathy Viktor (1902–1987), író, újságíró. A Sarló kezdeti szakaszában kapcsolatban volt a mozgalommal. A gombaszögi tábor megszervezésében is részt vállalt. 1930 és 1938 között az SZMKE komáromi körzeti titkára. A Jókai Egyesület főtítkáraként is tevékenykedett. Fónod Zoltán: *A cseh/szlovákiai*

nézet összeütközéséhez vezetett, annak ellenére, hogy ekkortól kezdve senki sem vitatta az központi szervező és irányító szerepét, s azt az általa kifejtett összetartó erőt, amely már a táborban is megnyilvánult.

A sarlósok ideológiai sokszínűsége ugyanakkor magával hozta az ideológiai tisztázatlanságot és az állandóan jelenlévő változatosságot, ami már a gombaszögi tábor idején is komoly viták forrása volt. Ezt igazolták a Sarló jövőbeli ideológiai profiljára, szocialista irányvonaláról, a mozgalmi felkészülést, ráhangolódást szorgalmazó táborbeli vitákról a sajtóban megjelent cikkek is.<sup>324</sup> A korabeli cserkészek stílusára jellemző, már-már biblikus magaslathoz emelt víziók nyilvánvalóan erős ellentétben álltak a száz főnél kisebb csoport reális lehetőségeivel és a korabeli dél-szlovákiai magyar társadalmi igényekkel.

A szocializmus irányába való elmozdulást a folyóiratokban közölt vitagyűlések témái igazolják. A gombaszögi viták természetesen a magyar „fajiság”, azaz a magyar nemzeti egység és megújulás problémáját is új kontextusba helyezték. Ennek lényegét legtöbbször a magyar közösségi megújulás szociális alapokra helyezésében látták. Ez a közös platformot kereső értelmiségi nemzedék számára az „elnyomott” társadalmi rétegek – a parasztság mellett a munkások – közötti kapcsolatok elmélyítését jelentette. Meglehetősen utópisztikus értelmezésükben mindehhez az osztálykülönbségek eltörlésén keresztül vezető úton kellett volna eljutni. Ez a tézis pedig már a polgár-, illetve kapitalizmusellenesség felé mutatott.<sup>325</sup> Az „osztálykülönbségek feloldása” mellett a vitagyűlések másik központi témáját a magyarság Duna-medencei keretek között elképzelt regionális missziója jelentette. Így kezdett körvonalazódni a Sarló végleges programja, amely a mozgalom helyét egyértelműen a cserkésztől balra, a kommunista párt irányába vezető úton jelölte ki.<sup>326</sup>

Ez a kezdetben inkább érzelmi alapozású és meglehetősen homályos, egy gyökérről nőtt népi-nemzeti vonal összekapcsolódott a szociális feladatvállalással és a kisebbségi

---

magyar, id. m. 308–309. Az idézetben említett „Bió”, Peéry Rezsőt, „Rudi” pedig Szalatnai Rezsőt jelölte. DDM SGy. Szombathy Viktor levele a Sarló gombaszögi alapításáról Boross Zoltánhoz 1967. május hó 16-án. DSX. 86.5.4.

<sup>324</sup> Fiúk. *Vetés*, 1928. augusztus, 1.

<sup>325</sup> Vitagyűlések a gombaszögi táborban, *Vetés*, 1928. augusztus, 4.

<sup>326</sup> „A magyar produktív munkában teljesül meg az igazi magyar fajiság, mely nem vérbiológia, nem névcikornya, hanem maga az egészséges és igaz értelmű magyar demokrácia: egységes munka a magyarság európai missziójának betöltéséért, a Duna-medencében, ahol vezéri szerepre hivatott.” Uo. De volt aki, mint pl. Morvay Gyula szlovén nyelvű magyar író a magyar „fajiságot” és a szocialista célokat egybe is kötötte a felszólalásában. Morvay szerint ez az összekapcsolás és a lenini forradalmi eszme elsajátítása alapozhatja meg a Sarló sajátos ideológiáját. Ugyanakkor az 1919. évi magyar kommünt azért bírálta, mert az nem a magyar „fajiságból” nőtte ki magát. Uo.

magyarság össznemzeti megújítást célzó missziós tudatával.<sup>327</sup> Az első kisebbségi értelmiségi nemzedék nemcsak a csehszlovákiai magyarság kontextusában, hanem az összmagyarság viszonyrendszerében is megpróbálta a népi megújulás feladatait értelmezni. Szalatnai Rezső már 1928 szeptemberében a magyar kultúra decentralizációjának gondolatával foglalkozott, amely a trianoni megosztottság hátrányaiból kívánt előnyt kovácsolni. Egyúttal a magyarországi magyarság, valamint a kisebbségi magyar ifjúság jól látható különfejlődésének első jeleként értékelte ezt az új népi-szociális mentalitást, amelynek fontos része volt a generációs értelmiségi öntudat.<sup>328</sup>

## 5.2. A cserkészmozgalom válsága és a mozgalmi célok újraértelmezése

A sarlósok szocialista irányú tájékozódásával párhuzamosan jelentkeztek azok az ellentétek, amelyek a csehszlovákiai magyar cserkészek Baloghékhoz képest „konzervatív” vonala és a mozgalmi megújulást kereső fiatalok között alakultak ki. Balogh visszaemlékezése szerint 1929-re már gyengült a falujárás kezdeti lendülete, és a cserkészet régi típusú angol formái jelentkeztek a losonci ifjúsági lap hasábjain: „[...] *a Mi Lapunkban külön cserkész melléklet indult egy bizonyos Krendl Gusztáv baljós szerkesztésében, ahol megint a régi búr kalap s a csomókötés szokványai kerekedtek felül.*”<sup>329</sup> Ezek után, 1929 februárjában került sor a regöscserkészet betiltására egy csehszlovák belügyminiszteri rendelet által, amelyet Balogh Edgár a „konzervatív” cserkészvezetők rovására írt.<sup>330</sup> A

---

<sup>327</sup> Szalatnai Rezső az „igaz szocializmust” és „építő forradalmat” a népi gyökerű magyar kultúra terjesztésével javasolta összekötni. Szalatnai Rezső: *A Kisebbségi Géniusz költője. Vetés*, 1928. augusztus, 6. Brogyányi Kálmán *Sarlósok* című írásában szintén az új feladatok vállalására ösztökélte a fiatalokat, akik már túljutottak az angol típusú cserkészetten és a regösjárást helyezte a mozgalom fókuszába. Írásában kiemelte a faji és demokratikus szellem összetalálkozását, mely a magyar kultúra számára új irányokat jelölt ki. Brogyányi Kálmán: *Sarlósok. Vetés*, 1928. szeptember, id. m.

<sup>328</sup> „Ennek a kijegecesedő kultúrdecentralizációnak óriási ereje lesz. Két egymással folyton kapcsolódó, egymásra ható magyar kultúra, államhatároktól és külön fejlődési irányoktól különvágva, de egymást kölcsönösen felkarolva, gazdagítva. [...] *A kisebbségi magyarság egyetemes magyar hivatása jelentkezik abban, hogy a kisebbségi magyar ifjúság viszi a legerősebben a magyar társadalmi és kulturális megújítást, az építő magyar forradalmat.*” Diákelőadások a gombaszögi táborban. *Vetés*, 1928. szeptember, 10.

<sup>329</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 114.

<sup>330</sup> „[...] *csak egy csípős rovatvezetői üzenet közölte 1929 februárjában, hogy: » A regölést és a mesedélutánok tartását állítólag egy belügyminiszteri rendelettel beszüntették.*»” – írja Balogh Edgár visszaemlékezve a „konzervatív” cserkészvezetők első szervezkedéseire. Uo. Fogarassy a *Tábortűz* című lapban Aixinger László cikkére hivatkozva szintén utal arra, hogy Krendl Gusztávtól származott a regösjárások beszüntetésének híre. Eszerint a magyar csapatoknak le kell mondaniuk a falu megismeréséről, mert a hatóságok betiltották azokat. Az ő elmondása szerint viszont a mesedélutánokra ez nem vonatkozott. Fogarassy László: *Magyar cserkészmozgalom*, id. m. 43.

cserkészetben belül történt változásokat jelezte, hogy a „konzervatív” irányvonalhoz tartozó Krendl Gusztávot másodjára is a magyar szakosztály cserkésztitkárává választották.<sup>331</sup> A cserkészvezető korabeli programjában a tradíciók mellett a vallásosságra és a nemzeti eszmékre helyezte a hangsúlyt.<sup>332</sup> Nem sokkal később a Prágai Szent György Kör nevét Prágai Magyar Cserkészek Köre névre módosította. A vezetője pedig Balogh Edgár helyett Rády Elemér lett.<sup>333</sup>

Mindez összefüggött a mozgalom bázisát alkotó fiatal egyetemisták életében bekövetkezett változásokkal. Balogh Edgár például ekkorra már hazaköltözött Pozsonyba. Ő ekkortájt úgy látta, hogy Prágából való távozásával a Szent György Körben felerősödött a „konzervatív-katolikus” irányvonal, amelynek Pfeiffer Miklós kassai kanonok volt az egyik szervezője.<sup>334</sup>

A Sarlón belül ugyanakkor a prágai és brünni egyetemi városok helyett Dél-Szlovákia központjaiba, Pozsonyba és Érsekújvárra helyeződött át a hangsúly. Itt erősödtek meg például azok az újszerű szociológiai és szociográfiai önképzőkörök, amelyek a regösmozgalom beszüntetése után is folytatták tevékenységüket.<sup>335</sup> Miután a Sarló baloldali – szocialista átalakulása felgyorsult, a mozgalom tagjai a cserkésztől is eltávolodtak. Ez az átalakulás további vitákat váltott ki. A cserkészek által igen nagyart tartott Györy Dezső például kritikai megjegyzéseket fogalmazott meg a Sarló irányvételével szemben.<sup>336</sup> Balogh Edgár mindezt a

---

A szakadásokat jelezte Forgách Béla *Ifjúsági mozgalmaink* c. cikke is, amely – Cottely Istvánnal és Balogh Edgárral vitatkozva – a kisebbségi kérdés fontosságára hívta fel a fiatalok figyelmét az ideológiai szempontokkal szemben. Forgách az egymás iránti tolerancia fontosságát és a radikális véleménynyilvánítások helytelenségét hangsúlyozta. Forgách Béla: *Ifjúsági mozgalmaink II. Prágai Magyar Hírlap*, 1929. április 21. 1. Vö: Cottely István: A „Vetés” margójára. *Prágai Magyar Hírlap*, 1929. április 17. 4–5; Balogh Edgár: Néhány szó a Vetés védelmére. *Prágai Magyar Hírlap*, 1929. április 20. 14.

<sup>331</sup> Cserkész hírek. A magyar titkár választására. *A Mi Lapunk*, 1929/5. 118. Krendl Gusztávot, aki a pozsonyi cserkészcsapat parancsnoka volt 1931-ig, Hornyák Odiló távozása után 1928 szeptemberében választották először a magyar szakosztály cserkésztitkárává. A tisztséget 1929. szeptember 8-ig töltötte be; ekkor azzal a megokolással mondott le a tisztségről, hogy nem akar a cserkészegység akadálya lenni. Krendl Mrenna József követte a titkári hivatalban. Fogarassy László: *Magyar cserkészmozgalom*, id. m. 44–45. Az 1926-os kanderstegi egyezmény alapján a magyar cserkészek beléptek a Csehszlovák Cserkészszövetségbe. A magyar rajok a szövetségen belül magyar szakosztályt alkottak. A szövetség főtanácsában egy titkár képviselte őket. Saját feladataik érdekében titkáruk által összehívott gyűléseket és táborozásokat is tarthattak. Uo. 31–32.

<sup>332</sup> „Programom három pilléren nyugszik. Ezek: a tradíciókhoz való ragaszkodás, a mély vallásosság és a magyarság. Erre a három pillérré építsünk tovább, ne tekintsünk sem jobbra, sem balra, mert ez az építkezés fogja meghozni gyümölcsét.” Krendl Gusztáv: Cserkész hírek. A cserkészegység felé. *A Mi Lapunk*, 1929/5. 117.

<sup>333</sup> A prágai Szent György Kör. *A Mi Lapunk*, 1929/5. 118. Vö: Fogarassy László: *Magyar cserkészmozgalom*, id. m. 36. Vö: Rády Elemér: Vitaest a prágai Szent György Körben. *A Mi Lapunk*, 1929/3. 71.

<sup>334</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 122.

<sup>335</sup> Uo. 125. „Pozsony és Érsekújvár, város és vidék egymásra talált mozgalmunkban, irodalom és szociológia, munkás- és parasztorientáció egybefonódott. Eredményeinkből semmit fel nem adtunk, mégis levetítettük gyerekcipőinket, és előbbre léptünk.” Uo. 130.

<sup>336</sup> Balogh véleménye szerint Györy Dezső ideológiájának változásához hozzájárult, hogy a fasiszta Olaszországba utazott tanulmányútra. Ezt mutatja egyébként a *Prágai Magyar Hírlap* hasábjain közölt cikke, melyet *Őszinte szó az ifjúsági ügyről* címmel írt. Írásában az „apák” generációja mellett a fiatalokat is felszólítja

nemzedék megosztásának szándékaként értékelte, s ennek tudta be a prágai Szent György Kör kettészakadását.<sup>337</sup>

A Sarló tagjai mindenesetre 1929 márciusában kiléptek a magyar cserkész alosztályból, és a szepestamásfalvi vezetői táborban már nem voltak jelen. Ez azonban nem jelentette azt, hogy véglegesen szakítottak volna a cserkészzel. Balogh Edgár *A Nap* 1929. március 30-i számában továbbra is hitet tett a falujárás és a regösmozgalom mellett, amely véleménye szerint „*a legszociálisabb pedagógia, s a legmagyarabb is*”.<sup>338</sup> Ugyanakkor azt nehezményezte, hogy a csehszlovákiai magyar középosztály és a csehszlovák kommunisták egyaránt nehezen értették a mozgalom lényegét, amelynek pedig kulcsszerepe volt az új értelmiség kinevelésében. Ugyanakkor bízott a cserkészlet fennmaradásában.<sup>339</sup>

A konfliktusok kezelése és a cserkészegység helyreállítása érdekében Balogh Edgárék 1929. július 31-én, Eperjesen szervezték meg az országos magyar cserkészankétot. Az egységtörekvésekről vitatkozva igen élesen merült fel a sarlósoknak a tradicionális cserkészvonalától való elszakadása. Az Olaszországból hazatért Győry Dezső az eperjesi cserkészankéton a csehszlovákiai magyar cserkészlet válságáról beszélt. Előadása ideológiai változásait a tradicionális-vallási vonalak hangsúlyozása is alátámasztotta, miszerint „*nem jutott még sehohol sem eléggé kifejezésre a nemzeti és szociális jelleg mellett a transcendentális jelleg*”.<sup>340</sup> A költő felhívta a sarlósok figyelmét a cserkészleten belül a vallásos lelkiület jelentőségére.<sup>341</sup>

A diákankét nem hozott érdemi eredményeket a cserkészegység megteremtésében. Ezt igazolja Győry Dezső *Cserkészlet és cserkészek* című cikke, melyben az ideológiai szakadás veszélyeire figyelmeztetett, és felhívta a keresztény értékvilág, illetve a baloldal felé

---

az együttműködésre és a tisztulási folyamatra. Balogh túlkapasáira és idealista magatartására is figyelmeztetett: „*Igaz ugyan, hogy ennek a kisebb csoportnak sok agitációra alkalmas ziccert vagy egyes temperamentumos ifjú veszélyesen jóhiszemű s könnyen kihasználható idealizmusa, harci heve és zavaros frazeológiája s ezeket a ziccert könnyű az egész haladó ifjúság ellen a fenegyerekeskedés bizonyítására megjátszani.*” Győry Dezső: Őszinte szó az ifjúsági ügyről. *Prágai Magyar Hírlap*, 1929. július 28. 1.

<sup>337</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 135.

<sup>338</sup> Esz-er: Ne támadjanak, ne gáncsoljanak minket! – mondja az új nemzedék vezére. *A Nap*. 1929. március 30. 10.

<sup>339</sup> „*De hiszem, hogy úgy a »hivatalos« magyar cserkészlet reakciós exponenseit, mint a Školský Referát kezdetleges nacionalistáit meg fogjuk tudni kerülni egy nívós csehszlovák–magyar kultúrkapcsolódás segítségével és így a regöscserkészlet újból feléled.*” Uo.

<sup>340</sup> Vö: Az Országos magyar cserkészankét célja az idősebb és a fiatalabb nemzedék által képviselt irányvonalak összekapcsolása volt, mely „*előreláthatólag nagy kihatással lesz az ifjúsági mozgalmak egyéb ellentétes törekvéseinek kiegyenlítésére is*”. Országos magyar cserkészankét Eperjesen II. *Prágai Magyar Hírlap*, 1929. augusztus 8. 6.

<sup>341</sup> Csáder Mihály – Dobay Sándor: A cserkészlet válsága. *A Mi Lapunk*, 1929/9. 160. Vö.: Országos magyar cserkészankét Eperjesen II. *Prágai Magyar Hírlap*, 1929. augusztus 8. 6.

tájékoztató főiskolás cserkészek figyelmét programjaik hasonlóságaira és a cserkésztestvériségre.<sup>342</sup>

Balogh Edgár és köre viszont kitartott az „újszerű“ cserkészvonal mellett és a Sarlót a cserkészlet magasabb szintre emeléseként próbálta elfogadtatni. A *Mi Lapunk* 1929. szeptemberi számában az eperjesi cserkészankétot mint a csehszlovákiai magyar cserkészletnek a gombaszögi táborozást követő legfontosabb eseményét értékelte.<sup>343</sup> Balogh a cserkészlet reformjáról tartott beszámolójában kiemelte a regösjárások szerepét az új nemzedék szociális érzékenységének és szellemiségének kialakításában. Egyúttal azt hangsúlyozta, hogy „*a diákcserkészlet feladata az, hogy a szociális haladás szellemében egy szociális lelkületű intelligencia kifejlődését támogassa*”.<sup>344</sup> Annak a meggyőződésének is hangot adott, hogy a cserkészletnek nemcsak az intelligencia kinevelése volt a célja, hanem a munkás- és paraszti csoportok osztályöntudatának az erősítése is, ami szerinte a társadalmi osztályok és rétegek egyfajta egybeolvadásához vezethetett volna.<sup>345</sup> Ez az idézet is jól jelzi, miközben Balogh már elkötelezte magát a baloldali, kommunista fordulat mellett, gondolatai egyre zavarosabbakká, elképzelései, tervei pedig a valóságtól egyre idegenebbekké váltak.

Jócsik Lajos párizsi ösztöndíjasként szintén leszámolni készült a cserkészmozgalom által kínált lehetőségekkel. Augusztus 17-én Párizsban kelt levelében saját franciaországi tapasztalatait is alapul véve kijelentette, „*ma már késő tudni, hogy cserkésztségem ifjúságom gaz becsapása volt*”.<sup>346</sup> Később még erősebb hangon utasította el a cserkészletet, mely véleménye szerint „*a Krisztusi szeretet teljes megkerülése, a törvények evidenciájának meghazudása [...] És undok individualizmus*”.<sup>347</sup> Cserkészéveire pedig úgy emlékezett vissza, mint hiábavaló időpocsékolásra.<sup>348</sup> A szlovenszkói regösöket azonban Jócsik Lajos tudatosan elválasztotta a cserkészektől, mivel szociális öntudattal dolgoznak, és egy új jövőt

---

<sup>342</sup> Györy Dezső: Cserkészlet és cserkészek. *Prágai Magyar Hírlap*, 1929. augusztus 23. 6.

<sup>343</sup> „Az eperjesi megbeszélésen pozsonyi, losonci, eperjesi, érsekújvári kassai és ungvári magyar cserkészvezetők találkoztak, hogy megvitassák a kisebbségi magyar új nemzedék legerősebb szervezetének, a csehszlovákiai magyar cserkészletnek időszerű szellemi kérdéseit. Az ankét rendezője a pozsonyi főiskolás cserkészek Sarló szervezete volt.” Országos magyar cserkészankét Eperjesen. II. *Prágai Magyar Hírlap*, 1929. augusztus 8. 6.

<sup>344</sup> Az előadást követő vita alkalmával a résztvevők a csehszlovákiai magyar cserkészlet hivatalos programjába kívánták iktatni a regösjárást, mely a gombaszögi elgondolások megvalósítása is volt egyben. Csáder Mihály – Dobay Sándor: Országos magyar cserkészankét Eperjesen. *A Mi Lapunk*, 1929/9. 157–158.

<sup>345</sup> „A népiség legyen a nép vállalása, emelkedjék csak fölénk a paraszt, s mi szívódjunk fel a társadalmi lávaömlésben. Ez a jövőnk, akárhogy ellenzik is a vaskalaposok.” Csáder Mihály – Dobay Sándor: Országos magyar cserkészankét Eperjesen. *A Mi Lapunk*, 1929/9. 157–158.

<sup>346</sup> Jócsik Lajos: Én is öltem. *A Nap*, 1929. augusztus 18. 3.

<sup>347</sup> Uo.

<sup>348</sup> „A cserkésztségben eltöltött négy esztendőm egyetlen hagyatéka lelkifurdalás: én öltem. Hat testvérem hatszor hat testvérembe csöpögtette a tőlem kapott mérget. Mentő körülmény: én is mástól kaptam és nem volt ki figyelmeztessen.” Uo.

építenek, nem a cserkészlet formális, militarista elemeit erősítik.<sup>349</sup>

A cserkészleten belüli ellentétek elmérgesedéséhez az is hozzájárult, hogy a Sarló által 1929. július 31-én szervezett eperjesi ankétot a csehszlovákiai magyar cserkészlet tanács bojkottálta. Ennek előzményéhez hozzátartozik, hogy a sarlós fiatalok márciusban kiléptek a magyar alosztályból.<sup>350</sup> Az 1929. július 25-ei tamásfalvai cserkészlet tábornak, amelyen a sarlósok már nem voltak jelen, fontos programpontja volt a cserkészlet sajtó problémájának a megoldása. A Scherer Lajos által szerkesztett *A Mi Lapunk*-kal szemben ugyanis a magyar cserkészlet szövetség új ifjúsági lapot indított *Tábortűz* címmel, ami szintén hozzájárult a cserkészlet ellentétek felerősödéséhez. Az új lap szerkesztői szerint *A Mi Lapunk* nem tudta betölteni hivatását és olyan diákújsággá változott, amelyben a magyar alosztály szellemi felfogásával összeférhetetlen cikkek láttak napvilágot.<sup>351</sup>

### 5.3. A nemzedéki program intézményi megalapozása

A cserkészlet és az önképzőkörök megújításának igényével, illetve a cserkészleten belüli konfliktusokkal párhuzamosan jelentkezett a Sarló tudományszervező tevékenysége. Ennek legfontosabb intézményi keretét a szlovák és cseh nyelvű egyetemek mellett 1928-tól megalakult magyar szemináriumokban látták. Az egyetemi órák után megszervezett foglalkozások a csehszlovákiai magyar egyetemisták ismereteinek a kiegészítésére törekedtek. A szlovenszkói magyar tannyelvű felsőoktatás hiányát legalább részben pótolni kívánó szemináriumi képzések az időszerű társadalmi kérdésekre keresték a választ, s arra törekedtek, hogy a résztvevők nyitott, szociálisan érzékeny értelmiségiként kerüljenek szakmai pályájukra.<sup>352</sup> A magyar szemináriumok hozadékát az értelmiség számára mindenekelőtt a gyakorlati életben, az oktatásban, közművelődésben hasznosítható többlettudás jelentette. A fent tárgyalt problémák – a cserkészlet belső szakadásai, valamint a regőscserkészlet betiltása – után a Sarló szemináriumi munkája egyre nagyobb hangsúlyt kapott.

Balogh Edgárék első ízben az 1928 szeptemberében szervezett kassai

---

<sup>349</sup> Uo.

<sup>350</sup> Fogarassy László: *Magyar cserkészmozgalom*, id. m. 42–43.

<sup>351</sup> Uo. 41–42. A *Tábortűz* c. folyóiratot Krendl Gusztáv, később Mrenna József szerkesztette. 1938 júniusáig jelent meg, előbb Pozsonyban, majd Érsekújvárott, végül Komáromban. Fónod Zoltán: *A cseh/szlovákiai magyar*, id. m. 315.

<sup>352</sup> A szemináriumok működésének céljáról ld. Brogyányi Kálmán: A csehszlovákiai magyar egyetemi ifjúság Magyar Szemináriuma. *Prágai Magyar Hírlap*, 1929. július 14. 4.

diákkongresszuson vetették fel az egyetemek mellett működő magyar szemináriumok beindítását, amire azután Pozsonyban, Prágában és Brünnben is sor került. Az első szeminárium Pozsonyban alakult meg négy szakcsoporttal. Az egészségügyi szakcsoportot Csáder Mihály vezette, Dobossy Imre a jogi, Balogh Edgár a bölcsészeti, Forgách Béla pedig a pedagógiai szakcsoportot irányította.<sup>353</sup> A szemináriumok reformirányvonalát jól érzékelteti Forgách aktív szerepvállalása az oktatásban, aki modern pedagógiai ismeretekkel rendelkező tanítók kinevelésére ösztönzött.<sup>354</sup>

A magyar szemináriumokon nemcsak a társadalomtudományokhoz kapcsolódó általános elméleti ismeretek átadására került sor, hanem a megszerzett tudást az egyes szakmákhoz kapcsolódó alkalmazott tudományok gyakorlatába is igyekeztek átültetni: „Az egyetemi hallgatóság szociális művelődésének fóruma a magyar szeminárium. A szeminárium teoretikus társadalomtudományi művelődést és pontos magyar szociográfiát ápol. A társadalomtudomány szellemi kérdéseit és a konkrét magyar tényismereteket a szeminárium minden egyes szakcsoportja a különböző tudományágak szakszerű kereteibe illeszti be és ezzel fölkarolja a tudományos szakmák szociális ágait úgy az orvosi, mint a mérnöki, tanítói, jogi vagy egyéb szakon” – írta Balogh Edgár.<sup>355</sup> A szemináriumok kiépítésének hosszú távú céljai közé tartozott az alkalmazott tudományok akadémiájának a megalakítása, ami a szociálisan érzékeny kisebbségi értelmiség kialakítása mellett a különböző nemzetiségek közötti hídszerepet is elősegíthette volna.<sup>356</sup>

Külön kell szólni a jogi szeminárium munkájáról, amely lehetőséget teremtett a kisebbségi kérdés megtárgyalására.<sup>357</sup> Dobossy Imrék olyan kiváló szakemberek tanácsaira támaszkodtak a kérdésben, mint például a cseh–német viszony kapcsán a kisebbségi kérdés elismert szakértőjévé lett Emánuel Rádl cseh professzoré, aki a sarlósoknak küldött levelében

---

<sup>353</sup> A szemináriumi munkáról ld. bővebben: Hornyánszky István: A Magyar mérnöki szeminárium. *Vetés*, 1929. szeptember, 8. Csáder Mihály: A pozsonyi orvosi szeminárium pályázatkiírása. Uo.

<sup>354</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 112. „E nevelési elveknek megfelelően a pedagógiai szakcsoport arra az álláspontra helyezkedett, hogy az új tanítótípusnak már nemcsak egyéneket, hanem tudatosan »osztályokat« is kell nevelnie: öntudatos parasztokat és munkásokat.” Uo. 113. Vö: Brogyányi Kálmán: Tudományos hivatásunk. *Vetés*, 1929. április, 2.

<sup>355</sup> Balogh Edgár: Az új nemzedék programja. *Vetés*, 1929. április 2. Az elsőként megalakult pozsonyi szeminárium működéséről ld. A pozsonyi magyar szeminárium félesztendős működése. *Vetés*, 1929. április, 11. A sarlósok közreműködésével 1928-ban létrehozott magyar szemináriumok nem azonosak az 1920-tól a Komenský Egyetemen működő Magyar Szemináriummal, amely 1920-ban alakult a Szláv Intézet keretében és a cseh Vojtech Cvengroš vezetésével. A sarlósok fontos szerepet láttak el a Magyar Tanszék megindításában, melynek alapját a pozsonyi Magyar Szeminárium jelentette. A Tanszék az 1930/31. akadémiai évtől Pavol Bujnák vezette. Fazekas József: A pozsonyi Magyar Tanszék. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2005/4. [http://epa.oszk.hu/00000/00033/00023/pdf/szemle\\_2005\\_4\\_fazekas1.pdf](http://epa.oszk.hu/00000/00033/00023/pdf/szemle_2005_4_fazekas1.pdf) (2017.01.25.) A pozsonyi Magyar Szeminárium félesztendős működése. *Vetés*, 1929. április, 11.

<sup>356</sup> Balogh Edgár: Az új nemzedék programja, id. m. 2.

<sup>357</sup> Ehhez ld. A kisebbségi kérdés. *Vetés*, 1929. szeptember, 9.



a fiatalokat saját jogaik védelmére buzdította.<sup>358</sup> A jogi szeminárium munkáját a szláv–magyar barátság kérdésének kezelésében és tematizálásában is fontosnak ítélték.<sup>359</sup>

Balogh Edgár egyik 1929. októberi cikkében pedig a fiatal értelmiség szocialista eszmeiségre való nevelését hangsúlyozta.<sup>360</sup> A szemináriumi munkában, főként a jogi szemináriumon belül tárgyalt kisebbségi kérdés összekapcsolódott a Sarlónak a „kisebbségi hídszerephez”, illetve a dunai konföderációhoz köthető elképzeléseivel.

A mozgalomnak nemcsak a magyar szemináriumok megteremtésében, de a pozsonyi Magyar Tanszék hivatalos engedélyezésében is kezdeményező szerepe volt. Az 1920-as években ugyanis egyáltalán nem volt lehetőség a csehszlovákiai egyetemeken magyar nyelvből és irodalomból tanulmányokat folytatni.

A Sarló is hozzájárult a száz magyar egyetemi hallgató aláírásával készült memorandumhoz, amelyet a magyar diákok intéztek a Komenský Egyetem rektorához a Magyar Tanszék felállítása érdekében. Követeléseik közé tartozott az önálló magyar tanszék kialakításán kívül az előadások magyar nyelvre, magyarországi tanárok bevonása, valamint magyar könyvek és folyóiratok biztosítása egyaránt. Az 1930-1931-e tanévben létrejött Tanszék a sarlósok és a pozsonyi magyar diákok számos követelésének – például a magyar nyelvű előadások bevezetésének és magyarországi professzorok bevonásának – később sem tett eleget.<sup>361</sup>

#### 5.4. Ideológiai (át)változások: Kassák Lajos és Fábry Zoltán hatása

Ahogy a Sarló kialakulásának időszakában, úgy a későbbiekben is jelen voltak azok a személyiségek, akik bár nem tartoztak hivatalosan a mozgalomhoz, mégis fontos szerepet töltek be a mozgalom ideológiai formálódásában. Az előző korszak fontosabb

---

<sup>358</sup>Emanuel Rádl (1873–1942), cseh biológus és filozófus. 1928-ban adta ki fontos munkáját a cseh–német viszonyról *Válka Čechů s Němci* címmel. Osobnosti.cz <http://zivotopis.osobnosti.cz/emanuel-radl.php> (2017. 01. 16.) Rádl 1927-ben, az YMCA opočnoí kongresszusán találkozott először Dobossy Imrével, s akkortól kezdve folyamatosan érdeklődött a magyar diákság iránt. A kisebbségi kérdés. *Vetés*, 1929. szeptember, 9. „Egy művelt, öntudatos és őszinte magyar többet ér, mint ezer olyan, aki azt sem tudja, hová tartozik. Azok az alapvető fejtegetések, melyek a könyvemben a németekről szólnak: a magyarokra is vonatkoznak. A magyarok is lényeges tényezői államunknak, s joguk van a többiekkel együtt dönteni annak összetételéről, alkotmányáról és törvényeiről. Ez természetes. Azonban a jogért kell tudni küzdeni. Sok szerencsét kíván odaadó hívűk: Emanuel Rádl.” Emanuel Rádl levele a magyar jogászokhoz. Uo. 10.

<sup>359</sup>A jogi szeminárium vitái. Uo.

<sup>360</sup>Balogh Edgár: Az új nemzedék szava. *Új Szó*, 1929. október, 13.

<sup>361</sup>A diákság memoranduma a magyar tanszék ügyében. *Vetés*, 1929. április, 3. Vö.: Bujnák Pál dr. szemináriumában folyik a munka. Uo. 4.

személyiségei között volt Hornyák Odiló, Scherer Lajos és Győry Dezső. Emellett a „faji triász” – Ady Endre, Móricz Zsigmond és Szabó Dezső – szellemi munkája jelentette a legfontosabb hivatkozást a fiatalok számára.

Az 1929. évi ideológiai jellegű változásiában – főként a szocialista értékek felé való tájékozódásban – fontos szerepe volt az érsekújvári születésű Kassák Lajosnak, a magyar avantgarde ikonikus alakjának, a *Munka* c. lap szerkesztőjének.<sup>362</sup> Kassák nem tartozott a kommunistákhoz, azoktól jobbra helyezkedett el, de a szociáldemokraták közé sem volt igazán sorolható. Miután 1926-ban a bécsi emigrációból hazatért, „ő jelenti azt a baloldalt, amelyet még elvisel a Horthy-rend rendőrsége”.<sup>363</sup> Aczél Géza a következőket jegyzi meg Kassáknak erről az időszakáról: *Baloldaliság és pártellenesség, az avantgárdból őrzött modernség és analízáló helyzetelemzés, szellemi függetlenség és a pedagógiai hajlam, a didaktikusság (új oldal) készítése – rajzolja már ekkor elő a következő éveknek azokat a sajátos ellentmondásait, melyek szerkesztői munkáját, valamint átmenetileg jószerint prózáiróvá lett művészi ambícióit serkentik és terhelik.*<sup>364</sup> Ugyanakkor a *Munka* időszakához kötődő időszakot a mély szocialista szolidaritás megőrzése jellemezte.<sup>365</sup> Ez visszaköszönt a lap és körülötte a szociáldemokraták baloldalán szerveződő Kassák-csoport frakcióharcaiból is, amely a *100 %* és a *Korunk* között zajlott.<sup>366</sup>

Mivel a sarlósok 1929-ben gyakran foglalkoztak társadalmi kérdésekkel és a parasztság mellett kiemelték a munkásifjak problémáit, egyre fontosabbá vált számukra Kassák Lajos személye. Az író több sarlós vezetőre erős hatást gyakorolt: néhányan közülük a *Munka* c. lap köré szerveződő csoportnak, az 1928 elején, Budapesten megalakult ún. Munka-körnek is tagjai lettek.<sup>367</sup> Balogh Edgár visszaemlékezése szerint Peéry Rezső, majd Brogyányi Kálmán is „Kassák-katonák” lettek.<sup>368</sup> Kassáknak tehát fontos szerepe volt a

---

<sup>362</sup> Kassák Lajos (1887–1967), a magyar avantgarde legfontosabb írója, költő, műfordító és képzőművész. A Tanácsköztársaság idején helyettes népbiztos. Sokoldalú műveltségének nem volt iskolai bázisa, hamarosan mégis nemzetközi tekintéllyé vált. A munkásfiatokkal megosztotta tapasztalatait. Művészi tevékenységével a társadalomkritikát jövőképekkel összekapcsoló művészetet teremtett. Folyóiratai voltak *A Tett*, *A Ma*, a *Dokumentum*, és a *Munka*. Hegedűs Géza: *Kassák Lajos (1887–1967)* Literatura.hu <http://www.literatura.hu/irok/xxszazad/eulira/kassak.htm> (2017. 01. 17.).

<sup>363</sup> Uo.

<sup>364</sup> Aczél Géza: *Kassák Lajos*. Irodalomtörténeti Könyvtár. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1999, 141–142.

<sup>365</sup> Uo. 143.

<sup>366</sup> Uo. 149.

<sup>367</sup> K. Horváth Zsolt tanulmányában hangsúlyozta, hogy a Munka-körben fiatalok vettek részt. A mozgalom programjainak része volt a baloldali társadalomkritika, valamint az avantgarde művészetszemléletének népszerűsítése. Ezenkívül pedig fontos volt számára a munkáskultúrával való közösségteremtés. K. Horváth Zsolt: *Kulturális vonzások és baloldali választások. A Munka-kör és a társadalmi tér kettős fogalma, 1928–1932*. In: Bíró Annamária – Boka László (szerk.): *Értelmiségi karriertörténetek, kapcsolathálók, írócsoportosulások*. Partium Kiadó – reciti, Nagyvárad – Budapest, 2014, 257–270.

<sup>368</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 115.

mozgalom ideológiai fejlődésében, amit a pozsonyi programadó esten Peéry Rezső beszéde is megerősített. Véleménye szerint a sarlósok a „klasszikus triász” népi-nemzeti irodalmi példái után a társadalmi kérdések újszerű megközelítésmódját Kassáktól tanulták: *„Mit tanult tehát a polgári fülnek még mindig kellemetlen hangzású Kassáktól az ifjúság? A magyar adottság és hivatás mély lírai érzékelése és a szükséges destrukciók után a lehiggadást, az építő munka fanatikus szeretetét, a szaktudás megszerzésének vágyát [...]”*<sup>369</sup> Balogh Edgár szerint a Kassák-hatás a mozgalomban a szocializmus ideiglenes formáját jelentette csupán. Ezzel együtt ő is érzekelte az író hatását a társaira, még ha ezt véleménye szerint a mozgalom a későbbiek folyamán meghaladta: *„Két ív – Kassák művészpályája és a mi fejlődésünk – metszette egymást, s ezen a tényen mit sem változtat, hogy később túljutottunk Kassákon, és éppen a szocializmus nevében ráztuk le magunkról hatását.”*<sup>370</sup> Ez az idézet is jól jelzi, hogy Balogh visszaemlékezései jórészt utólag konstruálták meg a mozgalom töretlen eszmei fejlődését, amely a keresztény, cserkész gyökerektől a homályos nép- és társadalomszolgálatként felfogott etnográfiai szocializmuson át tudatosan vezetett el a radikális baloldaliság, a kommunizmus vállalásáig. Ezen az úton Kassák természetesen csakis múltó epizód lehetett. Balogh mindenesetre a szocializmus melletti elköteleződését az 1929 májusában, Pozsonyban megszervezett Kassák-találkozáshoz kapcsolta: *„Magamban mindenesetre a Kassák-üdvözlés alkalmából jutottam el először olyan megfogalmazáshoz, melyben már nem feltételként szabtam a szocializmus elé, hogy oldja meg a nemzeti és emberi, a falu és város fogalomköreinek ellentmondásait, hanem fordítva, a szocializmus nevében vállaltam kötelességnek e követelményeket.”*<sup>371</sup> A Sarló vezetőjének emlékirata szerint tehát a pozsonyi Kassák-esten vált magától értetődővé a Sarló nyíltan szocialista elköteleződése.<sup>372</sup> Azt azonban jelezni kell, hogy ez mindössze Balogh véleményét tükrözte, s az eddigiek fényében az derült ki, hogy a mozgalom szocialista, később kommunista orientációja egy jóval bonyolultabb folyamat volt, amelyhez a Sarló egy-egy tagja különböző módon viszonyult. Mindenesetre ez már egyértelműen túlmutatott a Gombaszögön képviselt és Fábry Zoltán által etnográfiai szocializmusnak nevezett irányon, és az etikai szocializmus felé, nemzeti irányból a nemzetköziség irányába mozdította a Sarlót.

Amint azt már jeleztük, a sarlósok közül néhányan Kassák Munka-köréhez is

<sup>369</sup> Peéry Rezső: Magyar Mesterek. *Vetés*, 1929. április, 6. Vö.: Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 129–130.

<sup>370</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 134.

<sup>371</sup> Uo.

<sup>372</sup> Uo. Pozsonyban 1929. május 25–26-án bemutatkozó estet, majd szerzői matinét tartott Kassák Lajos és felesége, Simon Jolán a Prímáspalotában. A pozsonyi Kassák-estről bővebben: Sz.: Kassák Lajos érdekes bemutatkozása Pozsonyban. *A Nap*, 1929. május 28. 8.

elköteleződtek. Csáder László szerint, aki szintén a Kör tagja volt, a *Munka* c. folyóirat köré gyűlt fiatalság elfogadta a lap programját, amely távol tartotta magát a szakpolitikától. Egyik legfontosabb céljának a társadalom átalakítását, megreformálását tűzte ki.<sup>373</sup> Balogh Edgár az ideológiai-politikai ellentétektől függetlenül szövetségesként el tudta fogadni a *Munkát*, ehhez azonban feltételeket szabott. 1929 januárjában levelet írt Kassáknak, amelyben amellet, hogy ígéretet tett lapjának terjesztésére, paradox módon Kassák törekvéseinek nemzetköziségét kifogásolta: „*A Munka nem az a folyóirat, mely a mi diáktömegeinket aktív értelmi munkába fogná. [...] a nagy diáktömegek számára idegen. Idegen azért, mert nemzetközi horizontot ad, nem pedig a közvetlen magyar részletmunkát.*”<sup>374</sup> Balogh legfőbb kifogása azonban már akkor is az volt, hogy Kassákot túlságosan szociáldemokratának tekintette.

A mozgalom 1929-es ideológiai formálódásában Kassák Lajos hatása mellett meg kell említenünk a Stószon élő Fábry Zoltán író, aki korai, szélsőbalos időszakában, az 1929-1930-as években erősen bírálta a *Sarlót*. A „stószzi remeteként” ismertté vált Fábry már régóta figyelemmel kísérte a fiatalok működését és 1929-ben több ízben kifejtette kétségeit a mozgalom kapcsán. A kommunista Fábry Szalatnai Rezsőnek írott 1929. májusi levelében a mozgalom ideológiájának kettősségeit és a *Vetés* című lapot is kritizálta. Elsősorban azt kifogásolta, hogy a *Sarló* nem kötelezte el magát egyértelműen a szélsőbaloldali ideológia mellett, amit ő a kisebbségi magyarság nemzetközpontú gondolkodására vezetett vissza: „*Progresszió? Nem értem a lármát. Jobb és békülékenyebb, diplomatikusabb embereket keresve kell keresni, mint a Vetésék. Ha kicsit jobbra fordítják a fejüket, bal felé magyarázkodnak, ha balra, jobbra szépítenek. Hát ez az, ami lehetetlen progresszió, ifjúságnál. A legfontosabb: az elhatározás, a vagy-vagy hiányzik. Szociálisok akarunk lenni, de a nemzeti Géniust nem hagyjuk. Kosztyával kacérkodunk, de azért jó, hogy Törköly nem olvasta még, különben lenne hadd el hadd menzavizeken.*”<sup>375</sup> Fábry tehát pontosan érzékelt a sarlósok ideológiai-politikai mozgásterének lehetőségeit és korlátait, egyebek közt az egyetemi menzákat létrehozó magyar ellenzéki polgári pártok befolyását. Ugyanakkor morális pressziót gyakorolva a sarlósokra erősen kifogásolta a fiatalság kisebbségi messianizmusát, s az osztályharc felé irányította figyelmüket.<sup>376</sup> Fábry kiemelte Balogh

<sup>373</sup> Csáder László: Kassák Lajos Munka-köre. *Vetés*, 1929. szeptember, 6.

<sup>374</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 117.

<sup>375</sup> DDM SGy. Fábry Zoltán és Szalatnai Rezső levelezése. Štos, 1929. május 14. MS 4252/348. DSX. 86. 1204.

<sup>376</sup> „*Elfelejtjük, hogy a szocializmus a kollektivizáló egység, melynek kijelölt és megjárt útjai vannak, ahol nem kell kísérletezni, felfedezni, csak vállalni az alapot: az osztályharcot. Kisebbségi politika nem lehet a főmotor*” – írta 1929. májusi levelében Szalatnai Rezsőnek.Uo.

Edgár személyét, akit szintén felemás ideológiájáért marasztalt el, s akivel kapcsolatban kifejtette, hogy „éppúgy lelkesedik [a] Vass féle szocializmus Páneurópiájáért, vagy mint azt költők Győry Dezső olyan szomorúan bebizonyította – Mussolini fascizmusáért”.<sup>377</sup> Fábry határozottan azt javasolta a fiataloknak, szakítsanak teljesen az ellenzéki magyar polgári politikai pártokkal, és vallják magukat tudatosan szocialistának.<sup>378</sup> Ugyanakkor hozzá kell tenni, hogy Baloghék sem voltak egyszerű helyzetben. Bár már ekkor szembefordultak az ellenzéki magyar polgári pártok vezetőivel, a nyílt szakítás magában hordozta a mozgalom felbomlásának a kockázatát is, hiszen a sarlósok egy része továbbra is támogatta a két magyar párt fő törekvéseit.

Fábry Zoltán 1929 júniusában a *Korunkban* megjelentetett *Etnográfiai szocializmus* c. írásában a sarlósok homályos ideológiáját kifogásolta. Az írás elsősorban a mozgalom nemzeti vonalát kritizálta, amely véleménye szerint még mindig túl nagy súllyal volt jelen a szervezet megnyilvánulásaiban.<sup>379</sup> A nemzeti irányvonalat a kisebbségvédelem szempontjából is veszélyesnek ítélte, amire a megoldást a szociális munkában jelölte meg.<sup>380</sup> Fábry amellet, hogy részlegesen elismerte a Sarló érdemeit a kisebbségi ifjúság öntudatosodásában, bírálta a csoport ideológiájának kettősségeit.<sup>381</sup> Véleménye szerint a Sarlónak minden kompromisszumot elutasítva, egyértelműen és végleg szakítania kell a „nacionalizmussal” és a sérelmi irányvonalat képviselő kisebbségi politikusokkal egyaránt, hiába jelentenek „mecénást” sok szempontból a fiatalok számára.<sup>382</sup> Fábry Zoltán egyszersmind osztályharcra ösztönözte a fiatalokat és a szocialista eszmék egyértelmű megvallására.<sup>383</sup>

Mindenesetre nemcsak Balogh Edgár, de Jócsik Lajos is utalt rá visszaemlékezéseiben, hogy Fábry Zoltán cikkének nagy hatása volt a sarlósokra:

---

<sup>377</sup> Uo.

<sup>378</sup> „Amíg nem látom, hogy Kesslerék nem rúgják el magukat teljesen a MAKK-tól, amíg tagjaikat kényszerítik, hogy ott is munkát vállaljanak, amíg egyáltalán szóba állnak Cottelyékkal [Cottely István a CSMASZ első elnöke] és egy asztal mellé ülnek Alapyval [Alapy Gyula, a komáromi Jókai Egyesület főtitkára], amíg nem lesznek névben és vállalásosan szocialisták csakugyan, amíg numerus klauzust gyakorolnak önmaguk soraiban, amíg nem merik a vörös színt egyedüli színnek vallani – addig ebből a Vetésből nem lesz szociális alap.” Uo.Vö: Szvatkó Pál, aki az egyik legkiegyensúlyozottabb és legrealisabb értékelést írja 1929-ben a sarlósokról, azt is kifejtette, hogy a fiatalok nagyon gyakran nem választottak megfelelő tanácsadókat. Erről ld. Szvatkó Pál: Nem a „Vetés” margójára, hanem a „Vetés” fölapjára. Adatok a fiatal szlovenszko-i magyar nemzedék kultúrtörténetéhez. In: Szvatkó Pál: *A változás élménye*, id. m. 89–97.

<sup>379</sup> „Mert, és ezt nyomatékosan ki kell emelni, a szlovenszko-i magyar fiatalság »forradalmi« mentalitását nem a forradalmi szocializmus, de még csak Ady sem determinálja, de egyesegyedül – Szabó Dezső!” Fábry Zoltán: *Etnográfiai szocializmus. Korunk*, 1929. június [http://epa.oszk.hu/00400/00458/00244/1929\\_06\\_4908.html](http://epa.oszk.hu/00400/00458/00244/1929_06_4908.html) (2017. 01. 02.)

<sup>380</sup> Uo.

<sup>381</sup> Uo.

<sup>382</sup> Uo.

<sup>383</sup> Uo.

„Eszméltető ereje óriási volt annak az írásnak és úgy mentünk tovább, hogy megtartottuk a falujárást, a vándorlást, azonban az etnográfiai, néprajzi gyűjtés helyébe a szociográfiai gyűjtést és kutatást, észlelést kellett előrukkoltatni.”<sup>384</sup> Ugyanakkor Balogh Edgár azt is kifejtette, hogy a mozgalom ekkorra már rég túllépett a Fábry által „etnográfiai” szocializmusnak nevezett nemzeti ideológián, és az etikai szocializmust hirdette.<sup>385</sup> Mindez egyúttal előzményét is adta a marxista ideológia felé orientálódó sarlósok, köztük Balogh Edgár és Fábry Zoltán között kialakult barátságának.<sup>386</sup> Fábry egyébként a két világháború közötti szektás kommunista időszakában többször is elfogult és szélsőséges véleménynek adott hangot. Nemcsak a Sarlót marasztalta el, hanem gyakran olyan jelentős magyarországi írókat is, mint Móriczot, Kassákot vagy éppen Kosztolányit.<sup>387</sup> Később néhány állásfoglalásának vitathatóságát ő maga is beismerte.<sup>388</sup>

A szocialista orientációnak sokféle eredője, forrásvidéke és inspirálója volt. Kassák és Fábry rögtön két különböző alternatívát kínált. Fábrynak ez a korai korszaka elég erősen doktríner (szélső)balos, de közben a kolozsvári *Korunk* is a kommunista alternatíva irányába terelték a sarlósok vezetőit. A Fábryval való kapcsolat fontos előzményét jelentette a mozgalom „kommunista szakaszának”, a Csehszlovák Kommunista Párttal és Major Istvánnal, illetve Rotorral (Róth Imre, a szektás kommunizmus képviselője az *Út* c. lapban) való kapcsolatteremtésnek. Erre azonban csak a CSKP 1929-es V. kongresszus után kerülhetett sor, amikor egyfajta „ideológiai tisztulás”, a párttörténetben bolsevizálódás néven emlegetett fordulat zajlott le.

Ennek részeként a demokratikus irányultságú Šmeral-féle pártvezetésnek a kemény bolsevik típusú Gottwald-féle vezetéssel való felváltása ment végbe a kommunista párton belül. Magyar szempontból persze mindvégig fontos maradt, hogy a dolgozók

---

<sup>384</sup> „Fábri (sic!) Zoltán megkérdezett bennünket, hát hogyan akartok fejlődni a szocializmus irányába, mert a falujárásnak tagadhatatlanul mutatkoztak a szociális elemei, hát etnográfiaival nem lehet szocializmust építeni kedves barátaim. Na ez rettentő mértékben hatott ránk.” DDM SGy. Jócsik hagyaték. Jócsik Lajos vallomása a Sarlóról és életéről a budapesti Rádió adásában. 1978. DSX. 86. 850.

<sup>385</sup> Az etikai szocializmus a kanti etikából ered. Lényege a társadalmi igazságosság érvényesítése az erkölcsön és az egyén morális felelősségén keresztül. Ez alapján a szocializmus morális eszménné válik. A tőkést és a munkást összekötheti az erkölcs, ez a megközelítés a tőkésnek is lehetőséget ad a társadalmi igazságossághoz való hozzájárulásra. Méltányosság politikaelemző központ. [http://www.meltanyossag.hu/files/meltany/imce/doc/pd\\_partok\\_emeberkepe\\_120214.pdf](http://www.meltanyossag.hu/files/meltany/imce/doc/pd_partok_emeberkepe_120214.pdf) (2017. 01. 14)

<sup>386</sup> Balogh és Fábry kapcsolatáról bővebben ld. Csanda Sándor: Fábry Zoltán kapcsolata Balogh Edgárral. *Irodalmi Szemle*, 1980. május, 454–457.

<sup>387</sup> Fábry Zoltán véleménye szerint például Kassák Lajos *Munka* c. folyóirata szociáldemokrata orgánumnaként a proletárok becsapását célozta. Erről ld. Kovács Endre: *Korszakváltás*, id. m. 88.

<sup>388</sup> Egri Viktor: Fábry Zoltán. Magyar Elektronikus Könyvtár. <http://mek.oszk.hu/02200/02228/html/06/466.html> (2017. 01. 17.)

osztályelnyomása mellett a nemzetiségi elnyomás elleni harc szerepéről, helyéről is komoly, nyílt viták folytak.<sup>389</sup>

### 5.5. A szocialista program Gombaszög után. Vallási függetlenség és belső ellentétek a „balra át” időszakában

Ahogy az a fentiekben is láttuk, Gombaszög után a sarlós fiatalok egyik fontos programpontját a kisebbségi magyarság körében tervezett népművelési és népszolgálati munka intézményi kereteinek megújítása jelentette. A szocializmus eszméit valló új magyar értelmiségi csoport 1929. március 22-én megrendezett nyilvános pozsonyi estje, melyre a Prímáspalota tükörtermében került sor mindazonáltal azt jelezte, hogy a kisebbségi oktatási intézmények kialakítása mellett továbbra is a társadalmi gondok megoldására vonatkozó elképzelések játszottak elsődleges szerepet a mozgalom programjában.<sup>390</sup>

Balogh a társadalmi reformok mellett ugyanakkor hangsúlyozta a magyar szemináriumok jelentőségét, amelyek végcélját a csehszlovákiai magyaroktudományos akadémiajának a megteremtésében jelölte meg.<sup>391</sup> Az oktatási-nevelési formák ideológiai céljait – főként a Magyar Szeminárium tevékenységében – viszont már egyértelműen a tudományos szocializmus keretein belül jelölte ki.<sup>392</sup>

A tudományos szocializmus fogalmát egyébként, amely valójában a marxista ideológia tudományos kifejtését lett volna hivatva szolgálni, Balogh 1929-ben egyre gyakrabban hangoztatta. Az viszont bizonytalan, hogy mennyire tudta végiggondolni a tudományos szocializmus elméletét, még inkább lehetséges kivitelezését a korabeli

---

<sup>389</sup> Ekkor került a CSKP Központi Bizottságának az élére Klement Gottwald, a magyarok közül pedig bejutott Steiner Gábor és Török Pál. Az egységes szlovákiai vezetőségen belül ugyanakkor helyet kapott Major István tanító. Ferencz László: A Sarló ideológiai formálódása és kapcsolata a kommunista párttal. In: Sándor László (összeáll.): *Ez volt a Sarló*, id. m. 50.

<sup>390</sup> A pozsonyi esten Balogh Edgár előadásában a társadalom átformálását nevezte meg a szociálisan érzékeny kisebbségi értelmiség feladatának. A rendezvényen a Sarló vezetője már az új – gyári, földmunkás, kisiparos, valamint a kisgazda – rétegnek nyújtott értelmiségi segítségről beszélt. A szociálisan érzékeny értelmiségi csoport kinevelése nélkül szerintem ennek kevés esélye volt. Az új nemzedék programestje Pozsonyban. *A Mi Lapunk*, 1929. április, 87. *A Prágai Magyar Hírlap* szintén pozitív hangnemben nyilatkozott a sarlósok programestjéről. A pozsonyi sarlósok program-vallomása az új magyar nemzedék törekvéseiről. *Prágai Magyar Hírlap*, 1929. március 27. 4. Vö: (esz-er) [Szalatnai Rezső]: „Egy új nemzedék ígéretével indulunk!” A Szlovenszkói progresszív magyar egyetemi hallgatók forró sikerű zászlóbontása Pozsonyban. *A Nap*, 1929. márc. 24. 3. Vö: Antal Sándor: Nem többszörös gyilkosságról. *A Nap*, 1929. márc. 30. 11.

<sup>391</sup> Ne támadjanak, ne gáncsoljanak minket! – mondja az új nemzedék vezére. *A Nap*, 1929. március 30. 10.

<sup>392</sup> Uo. *A Napról* és szerkesztőjének, Zay Károlynak a szerepéről bővebben ld. Simon Attila: *Az elfeledett aktivisták*, id. m. 70–75. Antal Sándor októbri emigráns költő, szerkesztő és publicista *A Nap* 1929. március 30-i számában a sarlósokról írva azt emelte ki, hogy ők azok a fiatalok, akik nem a nacionalizmushoz fordultak problémáik megoldásával, hanem tudományos eszközökkel igyekeznek megoldani a társadalmi problémákat. Antal Sándor: Nem többszörös gyilkosságról. *A Nap*, 1929. március 30. 11.

társadalmi viszonyok között.<sup>393</sup> A *Vetés* 1929. áprilisi számában pedig már ezen is túlment, és a korabeli kommunista frazeológiát használva az új szociálisan érzékeny értelmiség kialakítása mellett a fiatalság egyik fő célját a dolgozó tömegek – kisiparosok, kisgazdák, a gyári munkások és a földmunkások – osztályalapú megszervezésében jelölte meg.<sup>394</sup>

A *Sarló* tehát az 1929-es évben már határozottan a szocializmus felé tájékozódott, bár a mozgalom vezetése „hivatalosan” elutasította a politikailag és szellemileg kész világnézetbe való betagozódást.<sup>395</sup> Ezt igazolja Balogh Edgár kijelentése, aki a *Nap* 1929. március 30-i számában még azt hangsúlyozta, hogy a mozgalom távol állt minden politikai irányvonalától. Viszont azt is jelezte, hogy a mozgalom a politikától teljes mértékben nem függetlenítheti magát. A kisebbségi magyar társadalom szolgálata érdekeit szem előtt tartó politikai irányvonal kialakítását a fiatalok küldetésének tekintette.<sup>396</sup>

Ezzel egy időben a kereszténységgel való szembenállás szintén felerősödött a baloldali sarlósok körében. Ezt igazolja például Szalatnai Rezső írása, aki a kálvinizmust is kritika alá vette az *Új Szó* 1929. novemberi számában. Miközben cikkében az új generáció modernizmusát elfogadta, kritika alá vette a kálvinizmus világproblémák megoldására vonatkozó céljait.<sup>397</sup> Bár cikkében kiemelte a református *Baráti Szó* szerzőivel való „generációs-szimpatiát”, bírálta társadalomszemléletük vallási alapját, melyet utópisztikusnak tartott.<sup>398</sup> Ugyanakkor Balogh Edgár Zeitler-Csanádi Józsefnek írott levele azt igazolja, hogy a sarlósok számára egyaránt fontosak voltak a szociálisan érzékeny magyarországi és csehszlovákiai magyar református diákmozgalmak.<sup>399</sup> Balogh Edgár 1930-ból fennmaradt

---

<sup>393</sup> A sarlósok számára komoly kihívást jelentett a marxizmus és a tudományos szocializmus alapelveinek elsajátítása, különösen az osztályharc kérdésében, amelyet a szocializmus eléréséhez döntő eszköznek tekintettek. Erre vonatkozóan lásd az OKP egyik kassai alapítójának, Fleischmann Gyula tanulmányát: Fleischmann Gyula, dr.: *A szocializmus fejlődése és főbb irányai*. Dr. Fleischmann Gyula, Kassa, 1927, 14.

<sup>394</sup> „Az új nemzedék célszerű felépítésénél szükségünk van egyrészt a dolgozó tömegek fiatalságának osztályalapokon való öntudatosítására és modernizálására, másrészt egy szociális műveltségű új magyar értelmiség kialakítására.” Balogh Edgár: Az új nemzedék programja. *Vetés*, 1929. április, 1.

<sup>395</sup> Ezt igazolja a *Vetés* 1928. szeptemberi számában megjelent írás, amely a fiatalok zavaros ideológiájának vádjával kapcsolatban azzal védekezett, hogy „ezt a diákságot semmilyen kész világnézetbe, politikai vagy szellemi irányba, pártba vagy egyéb mozgalomba nem lehet beskatulyázni.” Ld: Ifjúság és irodalom. *Vetés*, 1928. szeptember, 6.

<sup>396</sup> „[...] politika, mint olyan: a mi mozgalmunktól távol áll. Semmi közünk hozzá. De passzivitásunk mégsem kerül vele ellentétbe. A szlovenszkói magyarság mostani politikája par excellence külügyi. A kisebbségi magyarság érdekvédelmét szolgálja. Hiányzik belőle a belügy, a szlovenszkói magyarság társadalmi kiépítése és megmaradásának minden téren való ápolása. Ezt nekünk kell megteremtenuünk. Erre törekszünk tudatosan már most is.” Esz-er [Szalatnai Rezső]: Ne támadjanak, ne gáncsoljanak minket! – mondja az új nemzedék vezére. *A Nap*, 1929. március 30. 10. Vö: Szalatnai Rezső: Új arcú magyarok. *Korunk*, 1929. december. 876.

<sup>397</sup> Szalatnai Rezső: Kálvinista aktivizmus. *Új Szó*, 1929. november, 27.

<sup>398</sup> Uo.

<sup>399</sup> „Ne feledd el, hogy itt is van kálvinista diákmozgalom, s a kissárói diákkonferencia óta szoros barátság fejlődött ki e mozgalom s a *Sarló* között. (5 tagú vezetőségünkől Boross Zoltán és Asztély Sándor, tehát 2



megjegyzése ugyanakkor jelzi elhatárolódását az istentagadástól, mely összefügg a fiatalok baloldali orientációjával. Ilyen értelemben elsősorban gazdasági-szociális téren olvashatók ki a fiatalok ellenérzései az egyházakkal szemben: „Az egyházak elleni harc hirdetése tipikusan polgári nyomvesztés. Mi nem az egyházak és a vallások, hanem a gazdasági anarchia és a kizsákmányolás ellen sorakozunk fel. A szocializmus tiszta frontján nem az egyházak üldözését, hanem a szocializmus oldalára állítását vagy legalább neutralizálását hirdetjük. Szembe csak ott kerülünk az egyházzal, ahol ezeket a kapitalizmus kihasználja”.<sup>400</sup>

Boross Zoltán visszaemlékezése szerint ekkorra a csoport ideológiai alapvetése már radikálisan átalakult: „az istenhit helyett a »vallás magánügy« elvére helyezkedtünk, a fajszeretet helyébe a népszerűtet lépett és a szociális gondolkodást a szocializmussal helyettesítettük”.<sup>401</sup> A nyílt istentagadásig azonban csupán rövid ideig tartott, s általában a vallásellenesség nem vált általánossá a sarlósok körében.<sup>402</sup> Balogh Edgár fenti véleménynyilvánításához hasonlóan Boross Zoltán is megjegyezte, hogy a fiatalok egyházellenessége, illetve átmeneti, ideiglenes ateizmusa inkább az egyház szociális megreformálásának igényével függött össze, valamint a katolikus egyház klérusával szembeni kritikai hozzáállásukból fakadt. Fontos szempontként merült fel az is, hogy az egyházzal ellentétben „a szociális problémák megoldását igyekeztünk a transzcendentalizmusból a valóság reális talajára állítani”.<sup>403</sup> Eszerint a katolikus egyházzal szemben a református – kálvinista – egyház „istenhite” sokkal elfogadhatóbbnak látszott a sarlósok számára.<sup>404</sup> Ezt igazolja az is, hogy a mozgalomban kezdettől fogva olyan református papok játszottak szerepet, mint a két Kárpátaljára került református lelkész, Varga Imre, a beregszászi *Baráti Szó* c. ifjúsági lap szerkesztője vagy nagymuzsalyi lelkészként

---

református).” DDM SGy. Kessler-Balogh Edgár levele Zeitler-Csanádi József egyetemi hallgatóhoz. 1929. December. A debreceni Déri Múzeum részére. „Sarlós” anyag. Balogh Edgár küldeménye. 303.

<sup>400</sup> DDM SGy. Boross Zoltán: *A sarló ideológiája*, 1975. DSX. 86. 7. 1. 1-10. Balogh Edgár cikkére utal *A Nap* X. 3-i számában.

<sup>401</sup> Uo.

<sup>402</sup> „A történelmi materializmus ismerete arra készítette tagjainkat, hogy vitába szálljanak az idealizmussal, s levontuk sokan a spiritualista világszemlélet abszolút konzekvenciáit, ateisták lettünk. Istentagadók voltunk, de nem maradtunk annak. [...] Olvasmányaim és tapasztalataim, lelki vívódásom és példaképeim magatartása arra irányítottak, hogy kimondjam: Isten vagy ennek a szinonimája: antianyag, kozmosz vagy természeti erő – van. Uo. Boross más sarlósok hasonló véleményét is az övéhez hasonlóként jellemezte, és hangsúlyozta, hogy valójában a sarlósok egyike sem lett megrögzött ateista. Uo.

<sup>403</sup> Uo.

<sup>404</sup> „Mozgalmunk szoros kapcsolatot tartott fenn a csehszlovákiai református magyar diákság »Baráti Szó« szerkesztőségével és a lap körül csoportosuló fiatalokkal, akik magukat »Soli Deo Gloria« néven nevezték.” DDM SGy. „Soli Deo Glória” mozgalom kapcsolata a Sarlóval és a Szent György Körrel. Boross Zoltán levele Denke Gergelyhez. 1983. DSX. 86. 989., Ehhez ld. még: Makkai Sándor üzenete a csszl. magyar ifjúsághoz. *A Mi Lapunk*, 1927/10. 151.

szibériai fogságban meghalt Narancsik Imre.<sup>405</sup>

Mindehhez azt is hozzá kell fűzni, hogy a politikai katolicizmussal szembeni elutasító magatartásban közrejátszott az OKP, valamint a konzervatív nemzeti-keresztény kurzust hirdető Horthy-Magyarország egyre kritikusabb megítélése.

A Sarló ideológiai változásában komoly szerepe volt a fiatalok közti ideológiai különbségeknek és azoknak a nézeteltéréseknek, melyek a mozgalom egy részének balratolódása miatt következtek be. Az 1929-es konfliktusok főszereplői a szociáldemokrata ideológiával szimpatizáló sarlósok – Szalatnai Rezső, Peéry Rezső és Brogyányi Kálmán – voltak. Ezek a viták általában Balogh Edgár és más sarlósok között robbantak ki, ami közvetve szintén Balogh meghatározó, némi túlzással „diktatorikusnak” mondható mozgalmi szerepére utal. Ezt igazolta az előző fejezetben tárgyalt 1927-es nézeteltérés Balogh Edgár és Szalatnai Rezső között is, amely már a mozgalom kezdeti időszakában rámutatott a két sarlós nemzeti identitásának különbségeire.

Szalatnai és Balogh későbbi levelezéséből is kiderül, kapcsolatuk nem volt felhőtlen, s ez mintegy előrevetítette a két fiatal ideológiai és mozgalmi különválását. 1928. január 16-án Balogh Edgár Szalatnai Rezsőnek küldött (Szalatnai eredeti nevére, Rudolf Ráchelnek címzett) levelében ugyanakkor még az apró nézeteltérések fölé helyezte a kollektivitást és hangsúlyozta, hogy a fiatalok egymásra szorulnak.<sup>406</sup>

Szalatnai Rezső és Fábry Zoltán 1929. évi levelezései szintén azt igazolják, hogy Szalatnai a későbbiekben is kritikusan viszonyult a mozgalom irányvonalához. Ennek lényegi pontja volt, hogy 1929 első felében Szalatnai balosabb nézeteket vallott, mint amit a mozgalom mutatott magáról: „Mert például ami a fiúkat, a Vetést illeti: majdnem szóról szóra azt vallom, amit Te.”<sup>407</sup> Ez viszont korántsem jelentette részéről a sarlósokkal való szembefordulást, a baráti kötelek pedig felülírták esetében a nézetkülönbségeket: „De én itt vagyok a közvetlen közelükben, és harcolok értük. Pedig jobban esnék nekem is a Te attitűdöd velük szemben. Igazad van mindenben”.<sup>408</sup>

<sup>405</sup> DDM SGy. Boross Zoltán: *A sarló ideológiája*, 5. DSX. 86. 7. 1. 1-10. Badó Zsolt: Narancsik Imre, nagymuzsalyi lelkipásztor. *Kárpátalja*, 2009. május 9. <http://www.karpataljalap.net/?q=2009/05/08/narancsik-imre-nagymuzsalyi-lelkipasztor> (2018. 03. 03.)

<sup>406</sup> MTA Kézirattár Szalatnai Rezső hagyatéki anyaga. Balogh Edgár levele Szalatnai Rezsőhöz. (1928. jan. 16.) Ms 4251/119.

<sup>407</sup> Szalatnai Rezső levele Fábry Zoltánhoz. 1929. V. 18. In: *Fábry Zoltán válogatott levelezése 1916–1946*. (Csanda Sándor–Varga Béla vál.) Madách Könyv- és Lapkiadó, Pozsony, 1978, 328.

<sup>408</sup> Az idézet folytatásában Szalatnai megemlítette Peéry Rezső vele egyetértő szavait, valamint Balogh Edgár látogatásának tervét, amely szintén azt valószínűsíti, hogy bár ebben az időszakban Balogh (és a Sarló) taktikai okok miatt nyíltan még nem kötelezte el magát a kommunizmus mellett, valójában már ekkor közel állt Fábry Zoltán ideológiájához: „Én magam, jelzem, már régóta egyedül állok, és csak baráti kötelek fűznek egyesekhez. Ne írd azt, hogy Gy. D. [Győry Dezső – B. I.] a költőtök, talán az ő költőjük, de nem az enyém.

A szociáldemokrácia felé tájékozódó Szalatnai Rezső az érsekújvári kongresszus után még inkább kritizálta a Sarló irányvonalát, melyet *A Reggel* hasábjain is kifejtett.<sup>409</sup> Majd a *Korunkban* 1929 decemberében megjelent *Új arcú magyarok* c. cikke ugyancsak a mozgalomtól való ideológiai különállását igazolta. Az írásban elismerte a sarlósok érdemeit, kifogásolta azonban zavaros ideológiájukat. Egyúttal azt is hangsúlyozta, hogy a fiataloktól „magyar szocialista szellemi arisztokráciát”, „erős állású értelmiségi szocializmust” lehetne elvárni.<sup>410</sup>

1929-ben más sarlósok is szembekerültek Baloghhgal az ideológiai különbségek miatt. Ilyen volt például a Kassák-féle szociáldemokrata iránnyal összefüggő konfliktus. Balogh Edgár ugyanis kifogásolta, hogy Peéry Rezső és Brogyányi Kassák felé orientálódtak. Visszaemlékezésében azt írta, hogy már 1929 első felében darabjaira hullott volna a Sarló, ha ő nem lép közbe.<sup>411</sup> Miként a Szalatnaival kialakult konfliktusában, úgy ebben az esetben is a közösségi szellemet és a Sarló „egységének” elsődlegességét hangsúlyozta az egyéni érdekekkel szemben: „Meghökkenett az a hév, ahogyan Peéry és Brogyányi rapszodikus egyéni úton befarolt a kassáki szocializmusba, s csapat-papot magára hagyott volna közösségünkben.”<sup>412</sup> Balogh visszaemlékezésében arra is utalt, hogy az ideológiai hatások és különbségek felerősödése miatt, személyes beavatkozása már egy évvel létrejötté után széteshetett volna a Sarló. Véleménye szerint így egy „narodnyik” és egy szociáldemokrata csoport jött volna létre.<sup>413</sup> Balogh Edgár legnagyobb gondja a magyar szociáldemokrácia kapcsán egyébként az volt, hogy az Csehszlovákiában a baloldali kormányokban meghatározó Csehszlovák Szociáldemokrata Párt részeként mindig is függött a kormánytól, így véleménye szerint eleve nem szolgálhatta megfelelően a kisebbségi érdekeket.<sup>414</sup>

Bár már korábban megjelentek a tudományos szocializmus gondolatai, kihívásai a sarlósok körében, a mozgalom az etikai szocializmus irányából 1929 őszén mozdult el

---

*Leveledet P... [Peéry – B. I.] olvasta, és nagyon egyetért veled. Balogh Edgár is olvasta már: mondja, hogy a nyáron elmegy majd hozzád Stószra.*” Uo.

<sup>409</sup> Szalatnai ekkor már nem *A Nap*, hanem *A Reggel* c. kormánylap hasábjain jelentette meg írásait. Ezzel kapcsolatban ld: Szalatnai Rezső levele Fábry Zoltánhoz. 1930. I. 14. *Fábry Zoltán válogatott*, id. m. 339. Vö: Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 173. Szalatnai Rezső kritikus cikke a sarlósok érsekújvári kongresszuson való szerepléséről: Szalatnai Rezső: Újarcú magyarok sorompók előtt. *A Reggel*, 1929. szeptember. 22. 3.

<sup>410</sup> Szalatnai Rezső: *Új arcú magyarok. Korunk*, 1929, december, 881. Az írással kapcsolatban ld. Szalatnai Rezső levele Fábry Zoltánhoz. 1929. IX. 24. Fábry Zoltán válogatott, id. m. 330.

<sup>411</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 115.

<sup>412</sup> Balogh még hozzátette: „Magamhoz sem tértem még, s egy pozsonyi szociáldemokrata értelmiségi csoport közvetítésével máris külön tárgyaltak Kassákékkal, terjesztették a *Munkát*, szervezték a lap útját saját erőnkől kiépített mozgalmi vonalainkon...” Uo. 115–116.

<sup>413</sup> Uo. 116.

<sup>414</sup> Uo. A csehszlovákiai magyarság aktivista politikájáról és a szociáldemokrácia összefüggéseiről ld. bővebben: Simon Attila: *Az elfeledett aktivisták*, id. m. 93–136.

véglegesen a tudományos szocializmus felé. Balogh Edgár az emigráns Barta Lajos íróról kifejtette, hogy a Sarló irányvonalának „tisztulásban” – az etnográfiai szocializmustól a tudományos szocializmushoz vezető úton – az *Új Szó* lapszerkesztője kulcsszemélyiségnek bizonyult: „*A kassági konstruktivizmus, amely olyan könnyed ívben libbent át nálunk a masaryki kispolgár etikai szocializmusába, s egyáltalán mindaz, ami minket Szabó Dezső és Fábry Zoltán között – a faji mítosz és a népi valóság buktatóin és kaptatóin – izgatott, benne talált mérnökére: elrendezte bennünk a dolgokat és gondolatokat érték, valódiság, szükség szerint.*” – írja a *Hét próbában*.<sup>415</sup>

Balogh Edgárnak *Az új nemzedék szava* című 1929. szeptemberi cikke szerint a csoport ideológiai útja a kisebbségi magyarság „missziójával” kezdődött, „*amely az erősen szorított kisebbségi élet logikájából kénytelen volt tudomásul venni a Trianon után bekövetkezett, tragikusan valóságos helyzetet és reális alapokra helyezte munkatervét.*”<sup>416</sup>

A szocializmushoz való eljutás sokkal határozottabban jelent meg a cikk folytatásában, melynek publikálására októberben került sor.<sup>417</sup> A cikk már egyértelműen a tudományos szocializmushoz kapcsolja a mozgalmat. Közben egy fejlődési íven keresztül mutatja be a Sarló útját, amely révbe ért a szocialista társadalmi szemléletben, egyúttal a magyarság helyzetét is rendezzi.<sup>418</sup> Balogh Edgár mondatai ugyanakkor tele voltak megvalósíthatatlan és utóbb irreálisnak bizonyult elképzelésekkel. Ezek utalnak Balogh vezéri szerepére is, aki nagyon gyakran illúziókkal teli, propagandisztikus hangvételű írásokat adott közre messianisztikus elképzelésekkel párosult mozgalmi ideológiáiról. Elképzeléseivel sok esetben nem tudtak azonosulni más sarlósok. Például Szalatnai Rezső korabeli írásában sokkal kritikusabban és reálisabban ítélte meg a mozgalmat. Véleménye

---

<sup>415</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 149. A továbbá a következőket írja Barta hatásáról: „*Barta Lajos nem kérte a múltunk egyes fejlődési szakaszainak megtagadását, s nem is emelt ki természetes kisebbségi, értelmiségi környezetünkből. Hagyta, kívánta: írjak meg mindent úgy, ahogy egymásból következett, s csak arra ügyelt, hogy a jelenségek értelmezése többé ne a mi saját, külön – »etnográfiai« vagy »etikai« – szocializmusunk esetlegességével, hanem már a tudományosan érvényes, történelmileg helytálló tanítás, a marxi szocializmus következetességével történjék. [...] S ehhez volt esze, szíve és türelme.*” Uo. 150. Barta Lajos (1878–1964), Íróként és újságíróként tevékenykedett. A Tanácsköztársaság idején irodalompolitikai szerepet látott el. 1919-től börtönben volt, utána emigrációban élt Berlinben és Bécsben, majd 1934-től Pozsonyban. A csehszlovákiai magyar körökkel 1925-től volt kapcsolatban. Szerkesztette az *Új Szó* című lapot. Magyar Elektronikus Könyvtár. <http://mek.oszk.hu/02200/02228/html/05/274.html> (2017. 01. 25.)

<sup>416</sup> Balogh Edgár: *Az új nemzedék szava*. *Új Szó*, 1929. szeptember, 9.

<sup>417</sup> Az írás a gombaszögi tábor kapcsán ekkor már Fábry Zoltánnak adott igazat, aki korábban etnográfiai szocializmussal vádolta a fiatalságot. Balogh Edgár: *Az új nemzedék szava*. *Új Szó*, 1929. október, 12.

<sup>418</sup> Véleménye szerint „*Az új nemzedék a kispolgári ideológia primitivitásával indult el, és a néppel való autoszuggesztív azonosodáson keresztül érkezett el az érzelmi szocializmushoz. Míg végre tisztázta a maga reális helyzetét és megtalálta a maga szociális lelkiismeretét a tudományos szocializmus társadalomszemléletében, valamint a magyarság védelmének és haladásának legteljesebb biztosítékát a szocializmusért folyó világharcban.*” Uo.

szerint az még nem jutott el a „szocializmus körvonalazatlan elképzeléséhez”.<sup>419</sup> Szalatnai *Új arcú magyarok* c. írásában – a *Korunk* hasábjain, 1929 decemberében – már arra a megállapításra jutott, hogy a sarlósoknak „sem formai, sem ideológiai szervezethez a szó tudományos értelmében nincsen”.<sup>420</sup> Ezzel együtt a fiatalok szocialista ideológiáját tartotta a legmértvadász irányvonalnak: „Szocializmust vallók a sarlósok, de még nem vonják le a következtetéseket. Ideológiájuk zavaros és tapogatózó, de vannak már tetteik.”<sup>421</sup> Ezt a szocializmust azonban elválaszthatatlannak tartotta a nemzeti irányvonalától: „Szintézisük nemzeti és szocialista mozaik, de fő, hogy léteznek és a szintézisnek mozgatói.”<sup>422</sup>

## 5.6. Hídszerep(ek): nemzetközi kapcsolatépítés a fiatal értelmiség között

A sarlósok 1928-tól kezdve egyre gyakrabban mérlegelték a nemzetek közötti közvetítés feladatait, valamint a dunai államok összetartozását. Amíg 1929-ben a mozgalmon belül inkább egy osztálytalan társadalom megteremtése volt a cél, kifelé az összmagyarországi dunai egységének megteremtését támogatták a fiatalok. A sarlósok a magyarországi és az erdélyi magyar fiatalokkal kialakított kapcsolatok mellett rendkívül fontosnak ítélték a cseh, valamint a szlovák diákmozgalmakkal való barátság kiépítését. A kisebbségi helyzet megoldatlansága pedig szintén arra ösztökölte őket, hogy a sérelmi és passzív magatartás helyett a környező népekkel keressék a kapcsolatot: „Meg akarjuk teremteni befelé a kisebbségi magyarság osztálytalan, harmonikus emberi egységét. Kifelé az egyetemes magyarság gondolata gyűl terveinkben” – írta Brogyányi Kálmán *Magyar küldetésünk* c. írásában 1929 szeptemberében.<sup>423</sup>

Balogh Edgár ugyanakkor a Sarló mozgalmat Dél-Szlovákián és Kárpátalján kívül Erdélyre és Magyarországra kívánta kiterjeszteni.<sup>424</sup> Annak ellenére, hogy ez is a csoport és persze főleg Balogh egyik tipikus túlvállalásának volt a jele, tény, hogy 1929-ben már sok

<sup>419</sup> „Ennek az új nemzedéknek első éles vonása: a generációs öntudat. Második: elszakadás minden illúziótól, a dolgok reális látása. Harmadik: a szocializmus egy körvonalazatlan elképzelése, melyet ők magyarnak, kispolgárságnélkülinek, osztálytalanoknak akarnak. [...] Negyedik vonásuk: az új magyar irodalom alkotásaiból kapott szuggesziójuk. [...] sem formai, sem ideológiai szervezethez a szó tudományos értelmében nincsen.” Szalatnai Rezső: *Új arcú magyarok. Korunk*, 1929. december, 876.

<sup>420</sup> Uo.

<sup>421</sup> Uo.

<sup>422</sup> Uo. 881.

<sup>423</sup> „A tegnapokban Kossuth Lajos fanatikus hite, Jászi Oszkár tragédiába csukló akarása, a holnapokban felszabadító valóságunk. Mi problémalátó szemekkel acélosan állunk a kisebbségi élet nyomása alatt.” Brogyányi Kálmán: *Kisebbségi magyar küldetésünk. Vetés*, 1929. szeptember, 2.

<sup>424</sup> Kovács Endre: *Korszakváltás*, id. m. 80.

szempontból példaként tekintettek a magyarországi és erdélyi „haladó” ifjúsági mozgalmak a csehszlovákiai magyar baloldali szerveződésre.<sup>425</sup> Ezt jelzi a magyarországi népi mozgalom egyik központi alakjának, Kodolányi Jánosnak *A kisebbségi magyarok harca* c. írása is, mely az osztálytalan társadalom eszményével és az általa faji gondolatként emlegetett nemzeti egységtörekvésekkel is szimpatizált.<sup>426</sup> A Sarló a magyarországi ifjúsági mozgalmak közül a budapesti Bartha Miklós Társasággal és a szegedi Bethlen Gábor Körrel ápolt jó kapcsolatot.<sup>427</sup> Az említett mozgalmak a népi gondolat szerves részeként radikális társadalmi reformokat sürgettek Magyarországon, s közben a szomszédság ügyeiben is kezdeményezően létek fel.<sup>428</sup>

Fábián Dániel a Bartha Miklós Társaság vezetőjeként 1929. szeptemberi írásaiban a sarlósokéhoz hasonló célokat fogalmazott meg. Kiemelte az illúzióktól való elszakadást, az elfogadott állam- és nemzetkoncepciók felülírását, a szociális irányvonal jelentőségét, a Duna-medencei összefogást, valamint egy új mentalitás kialakítását a magyar fiatalok körében. A parasztság és a munkásság felemelésével egy új társadalmi rend kialakításáról, ezzel párhuzamosan egy új magyar középosztály megteremtéséről értekezett: „*A magyar élet új feltörő végtelen gazdaságú erejét a parasztságban, a munkásságban és a friss értelmiségben látjuk. Az új mentalitású magyar középosztály ezeknek a feltörő társadalmi rétegeknek lesz a megszervezője és az új társadalmi rend megteremtője.*”<sup>429</sup>

A Buday György által vezetett Bethlen Gábor Kör népmvelő munkáját Balogh Edgár még a budapesti Bartha Miklós Társaság programjánál is fejlettebbnek vélte. Véleménye

---

<sup>425</sup>A sarlósok magyarországi kapcsolatrendszeréről bővebben ld. Bajcsi Ildikó: A csehszlovákiai sarlós nemzedék magyarországi kapcsolatrendszere (1925–1944). *Regio*, 2017/4. 155–191.

<sup>426</sup>Kodolányi János: *A kisebbségi magyarok harca*. *Vetés*, 1929. szeptember, 1–2. Kodolányi János (1899–1969), Kossuth-díjas magyar író és újságíró, a magyarországi népi írók képviselője. Kodolányi Jánosról bővebben: Magyar Elektronikus Könyvtár <http://mek.oszk.hu/02200/02228/html/06/343.html> (2017. 01. 31.) Vö: Papp István: *A magyar népi mozgalom története 1920–1990*. Jaffa, Budapest, 2012, 75.

<sup>427</sup>Balogh Edgár visszaemlékezése szerint mindkét mozgalom közel állt ideológiájában a Sarlósokhoz, főként az ún. a parasztkérdésben és a szocializmus szerepének megítélésében. Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 153. Kiss Róbert Károly – Vajda Tamás: *Egyetemi ifjúsági egyesületek Szegeden 1919 és 1944 között*. Universitas Szeged Kiadó, Szeged, 2012. [http://digit.bibl.u-szeged.hu/00200/00244/00001/egyetemi\\_ifjusagi.pdf](http://digit.bibl.u-szeged.hu/00200/00244/00001/egyetemi_ifjusagi.pdf) (2016. 12. 23.); Ladányi Andor: *Egyetemi ifjúsági szervezetek a Horthy-korszakban*. Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma. *Educatio*, 1995/2. <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-1569.html> (2016.12. 23.), Papp István: *A magyar népi*, id. m.

<sup>428</sup>Baloghék falujáró mozgalmi szintén hatással voltak például a Fábián Dániel és József Attila által írt *Ki a faluba* c. röpirat elkészülésére, ami a magyarországi diákok figyelmét hívta fel a falukutatás fontosságára. DDM SGy. Balogh Edgárral készült interjúk. Balogh Edgár visszaemlékezése a szlovákiai cserkész-regőmozgalomról, magyarországi kapcsolatairól és a Sarló-mozgalomba való átnövéséről. DSX. 85. 31.1-2.

<sup>429</sup>Fábián Dániel: *Magyarország haladó ifjúsága*. A budapesti Bartha Miklós Társaság munkairánya. *Vetés*, 1929. szeptember, 5–6.

szerint a szegedi mozgalom állt a sarlósok munkájához a legközelebb.<sup>430</sup> A Bethlen Gábor Kör tagjai ugyanis 1929-ben a falu-mozgalomhoz hasonló „tanyai akciót” indítottak. Buday György, a Kör elnöke a Sarló bátorságát emelte ki, mely példát jelentett a szegedi fiatalok számára is.<sup>431</sup> A két említett csoporton kívül jó kapcsolatok alakultak ki még a pápai *Diákvilág* c. lap körül tömörülő Pro Christo nevű református szervezettel is.<sup>432</sup> A pápai lap 1929-ben több alkalommal is cikket közölt a sarlósoktól.<sup>433</sup>

A magyarországi diákszervezetekkel kialakult kapcsolatok egyik fő bizonyítékát adta a sarlósoknak az ún. Ifjúsági Parlament melletti kiállása Magyarországon, ahol a szociális feladatok mentén kívánták megtárgyalni a magyarországi új nemzedék tagjai a diákegység kialakítását és a társadalmi problémák megoldásait.<sup>434</sup>

Az ún. Ifjúsági Parlament a Bartha Miklós Társaság megszervezésében olyan magyarországi nagygyűlésként alakult volna meg, amely a szociális kérdések megvitatására biztosított volna fórumot a magyar diákság körében. Az akció azonban meghiúsult, mivel a bajtársi egyesületek visszautasították a részvételt, „s megüzenték a Bartha Miklós Társaságnak, hogy abban az esetben, ha a parlament bármely határozata az ő irredenta és antiszemita elveikkel ellenkezik, hatszáz fokkal felfegyverzett diákjuk szétveri a gyűlést”.<sup>435</sup> 1929 novemberében Balogh Edgár az *Új Szó* hasábjain jelentette meg a *Diákszemlélet és magyar jövő* c. cikkét, melyben a meghiúsult Ifjúsági Diákszemléletéről és egy magyarországi új nemzedék jelenlétéről értekezett.

A következőket írta a parlamentről: „A munkásság, a parasztság és az intelligencia három mélyen a magyarság életébe vágó problémáját vitatták volna meg. Ám a bajtársak észrevették a bajt: egy új nemzedék önálló útkeresését az Ifjúsági Parlamentben!”<sup>436</sup> Azt is

---

<sup>430</sup> „A szegedi Bethlen Gábor Kör – vagy amivé kinyílt: a Szegedi Fiatalok mozgalma – a maga népegészségügyi munkájával és agrársettleményével, népnevelő rádióállomásával és népi színházterveivel közel állott a Sarló induló szakaszához, s kiforrása is a szocializmus biztatásait mutatta fel.” Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 153. Vö.: Buday György: A szegedi Bethlen Gábor Kör. *Vetés*, 1929. szeptember, 7.

<sup>431</sup> Buday György: A szegedi Bethlen Gábor Kör. *Vetés*, 1929. szeptember, 7. Vö.: Jócsik Lajos: A Sarló kapcsolata magyarországi és erdélyi haladó mozgalmakkal. In: Sándor László (összeáll.): *Ez volt a Sarló*. 171.

<sup>432</sup> Pro Christo Szövetség: A Magyar Evangéliumi Keresztény Diákszövetség (MEKDSZ) 1904-ben alakult meg Budapesten. 1926-tól Pro Christo Szövetség néven működik. Egyik fő tevékenysége a diákmisszió. Fontos lapja a *Diákvilág*. Csák Szilárd: *Mit ettek korábban diák szentjeink?* M. E. K. D. SZ. mekdsz Krisztus egyetemes. <http://www.mekdsz.siteset.hu/index.php?m=6979> (2017. 02. 01.) Vö: Borbándi Gyula: *A magyar népi*, id. m. 208–211.

<sup>433</sup> Ezenkívül még meg kell említeni az egyes főiskolás cserkészeket, valamint a Wesselényi Reformklubot is. Balogh Edgár: *Diákszemlélet és magyar jövő*. Fokosok diktatúrája. *Új Szó*, 1929. november, 15.

<sup>434</sup> *Vetés*, 1929. szeptember, 7.

<sup>435</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 164–165.

<sup>436</sup> Folyt: „»Megint itt van a forradalom szelleme!« – mondotta egy Turul bajtársvezér, és a parlament előkészítői kurucos üzenetet kaptak: A bajtársak visszautasítják az ifjúsági parlament meghívását, sőt a maguk embereinek meg is tiltják a parlament látogatását, de ha olyasmint határoz az ifjúsági parlament, ami antiszemita

hozzá kell tenni, hogy míg az említett magyarországi ifjúsági mozgalmak a társadalmi reformok kapcsán egyetértettek a sarlósokkal, a nemzetállamok határainak kérdésében már adódtak nézeteltérések.<sup>437</sup>

A Sarló a magyarországi fiatalokon kívül az erdélyi ifjúság számára is példakép volt. Velük még „bensőségesebb” kapcsolatot ápoltak, hiszen a kisebbségi kérdés valódi összekapcsolódási pontot jelentett a felvidéki és az erdélyi értelmiségi csoportok között.

Az erdélyi ifjúsággal kialakított kezdeti kapcsolatok terén az *Erdélyi Helikont*, valamint a *Pásztortűz* című lapot kell kiemelni.<sup>438</sup> Albrecht Dezső a *Pásztortűz* című folyóirat hasábjain a csehszlovákiai ifjúság generációs öntudatát és a regőstábor kisugárzásának hatásait emelte ki.<sup>439</sup> Ezenkívül a népi mozgalom pozitív hatásairól írt a *Vetés* 1929. szeptemberi számában: „*Példát mutatnak ebben az erdélyi ifjúságnak a szlovenszkóiak, akik megszervezték a maguk regöscserkész mozgalmát, amely alkalmat ad minden városi fiúnak, hogy kikerülhessen a nép közé, megszervezték az iparoscserkészeket és egyetemi tanulmányaikba vonják a munkáskérdést.*”<sup>440</sup>

Bár Jancsó Béla és Balogh Edgár 1930-as levélváltásából az is kiderült, hogy a sarlósok számára az 1929. szeptemberi érsekújvári kongresszus idején még mindig Albrecht Dezső jelentette a személyes erdélyi kapcsolatot, a későbbi levelek arról árulkodnak, hogy az 1930. évben az *Erdélyi Fiatalok* című folyóirat köré csoportosult ifjúsággal való kapcsolatok pozitívan alakultak, a *Pásztortűz*zel kialakított viszony pedig elsilányult.<sup>441</sup> Ehhez hozzátartozik, hogy Jancsó Béla levele alapján Albrecht Béla és köre „hivatalos kisebbségi politikusi” akcióval és az „öregekkel” kívánt szervezkedni, amelytől Jancsóék igyekeztek

---

*és irredenta gondolkozásunkkal ellenkezik, hatszáz felvegyverzett diákkal elmennek és szétverik a gyűlést!”* Balogh Edgár: Diáksparlament és Magyar jövő. Fokosok diktatúrája. *Új Szó*, 1929. november, 15.

<sup>437</sup> Az Ifjúsági Parlament meghiúsulása után a fiatalok a Múzeum kávéházban gyülekeztek. Itt került sor arra a vitára, melyről Balogh Edgár a következőket írta: „*Több felszólaló ezeréves történelmi előjogok alapján a pontos régi államhatárokat kívánta vissza, s magát a társadalmi haladást, a szociális kibontakozást, a harcot a tőke ellen is csak a feldarabolt történelmi állam helyreállítása végett vélte szükségesnek. Elképedtem. Ezeknek a fiataloknak fogalmuk sem volt arról, hogy a szlovák népnek is van történelmi öntudata, s a maga módján akar élni.*” Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 167.

<sup>438</sup> Ehhez ld. Jócsik Lajos: A Sarló kapcsolata magyarországi, id. m. 177. Vö: Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 155.

<sup>439</sup> Albrecht Dezső (1908 –1976), ügyvéd, politikus és újságíró. 1936 és 1944 között a *Hitel* című folyóirat szerkesztője, 1937-ben tagja a Vásárhelyi Találkozó előkészítő bizottságának. Később a kalotaszegi egyházmegye gondnoka. 1940 és 1944 között képviselő a magyar parlamentben, 1941-től az Erdélyi Párt ügyvezető elnöke. Később Párizsba emigrált. Magyar Elektronikus Könyvtár. <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC00003/00163.htm> (2018. 01. 12.)

<sup>440</sup> Albrecht Dezső: Az erdélyi magyar ifjúság. *Vetés*, 1929. szeptember, 3–4. Ehhez ld. még: Horváth Ferenc: Diákok és földmunkások. *A Mi Lapunk*, 1929/12. 221.

<sup>441</sup> László Ferenc – Cseke Péter (szerk.): *Erdélyi Fiatalok. Dokumentumok, viták (1930–1940)*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1986.



távol tartani magukat.<sup>442</sup> Ahogyan azt 1930. februárjában írja Balognak: „*Akciónkat [...] kimentettük a hivatalos irányítás alól.*”<sup>443</sup> Jancsóék az 1930. márciusi „koszorú-affér” kapcsán is kifejezték szolidaritásukat a Sarló iránt, és bátor tettként értékelték Baloghék lépéseit.<sup>444</sup>

A Sarló vezetője visszaemlékezésében szintén a Jancsó testvérekkel kialakított kapcsolatokra helyezte a hangsúlyt: „*A Jancsó fiúk, Béla és Elemér, váltak legelső kolozsvári barátainkká, általuk futott szét a romániai magyar diákok internátusaiba, eszmei őrhelyeire a Vetés.*”<sup>445</sup> Jancsó Béla szerint számukra is fontos volt az erdélyi és a csehszlovákiai magyar fiatalok lapjai között létrejött együttműködés.<sup>446</sup>

Nemcsak Balogh, de Peéry Rezső is váltott néhány levelet Jancsó Bélával, amelyben nagyon pozitív hangnemben beszélt az erdélyi szervezkedésről.<sup>447</sup> S valóban Jancsó nemcsak szimpatizált a Sarlóval, de például ideológiailag érettebbnek és kiforrottabbnak vélte az erdélyiekkel szemben.<sup>448</sup> Mindenesetre a sarlósokra 1930-tól az *Erdélyi Fialatok* című folyóirat körül tömörülő ifjúság volt a legnagyobb hatással, akiknek ugyancsak fontos volt a Sarló szelleme, amely sok szempontból példát is jelentett számukra.

Balogh Edgár és köre 1929-től kezdve egyre fontosabbnak ítélte a szlovák és a cseh fiatalokkal való kapcsolatok kiépítését. A mozgalom ideológiájában ebben az időszakban már megjelent az ún. etikai szocializmus gondolata, amely az egymás mellett élő nemzetek, nemzeti kisebbségek közeledésében is hangsúlyozta a pályakezdő fiatal értelmiségiek helyét és szerepét: „*A mi mostani megmozdulásunk generációs esemény Szlovenszón. Új szlovákok, új magyarok, új németek, csehek, ruszinok és zsidók indulása egy új közélet, a mi új nemzedékünk társadalma felé. [...] A korszerű idealizmus pedig, amelyet a történelmi fejlődés logikája mindenkor a megfertőzeten új értelmi nemzedékre biz, nem egyéb, mint a mainál*

---

<sup>442</sup>Jancsó Béla (1903–1967), erdélyi közíró, a kolozsvári Székely Társaság főiskolás szakosztályának vezetője, az *Erdélyi Fialatok* főmunkatársa. Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. <http://lexikon.kriterion.ro/szavak/1687/> (2017. 01. 31.) Jancsó Elemér (1905–1971), erdélyi irodalomtörténész, kritikus és szerkesztő, a *Pásztortűz*, az *Erdélyi Irodalmi Szemle*, az *Erdélyi Múzeum* munkatársa. Az Erdélyi Fialatok alapítóinak egyike. Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. <http://lexikon.kriterion.ro/szavak/1688/> (2017. 01. 31.)

<sup>443</sup>Jancsó Béla Balogh Edgárnak. Kolozsvár, 1930. febr. 23. In: Cseke Péter (gond.): Jancsó Béla levelezése I. 1914–1930. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2015, 267.

<sup>444</sup>Jancsó Béla Balogh Edgárnak. Kolozsvár, 1930. márc. 30. Uo. 278.

<sup>445</sup>Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 156.

<sup>446</sup>Jancsó Béla Balogh Edgárnak. Kolozsvár, 1930. febr. 23. In: Cseke Péter (gond.): Jancsó Béla levelezése I., id. m. 270.

<sup>447</sup>Ezzel kapcsolatban megjegyezte, hogy „*az a figyelem és rokonszenv, amivel önök a csehszlovákiai magyar ifjúsági mozgalmat kísérik [...], az önök irántunk tanúsított szimpátiája ösztönöz arra, hogy [...] most portájukon kopogtassak.*” Peéry Rezső Jancsó Bélának. Párizs, 1930. szeptember 3. Uo.

<sup>448</sup>Ehhez azonban azt is hozzá kell fűzni, hogy mindezt Jancsó Balognak egy Erdélyben nem közölhető, a kelet-európai népek közös problémáit feldolgozó cikke kapcsán írta sajnálkozó hangnemben. Jancsó Béla Balogh Edgárnak. 1930. május 17. Uo. 292–293.

*etikusabb társadalomszemlélet, a tudományos és etikai értelemben vett szocializmus hite.*<sup>449</sup>

A sarlósok részvétele a pozsonyi Komenský Egyetemen létrejött Népszövetségi Főiskolás Ligában már szintén a szlovák és a magyar diákság közötti kapcsolatok erősítésének a része volt.<sup>450</sup> A fiatalok első lépésként kulturális téren keresték a közeledést, melytől hosszútávon a politikai kapcsolatok javulását is várták.<sup>451</sup> Nagyidai Ernő képviselte az 1930-as Népszövetségi Főiskolás Liga genfi világkongresszusán Csehszlovákiát, ahol a kisebbségi kérdés is előtérbe került.<sup>452</sup> Ő volt egyébként az a sarlós, akinek – legalábbis saját visszaemlékezése szerint – főszerepe volt a mozgalomnak a szlovák diákság rendezvényeire való bevezetésében. Ez azzal is összefüggésbe hozható, hogy Pozsonyban töltött egyetemi évei alatt a többi sarlóssal ellentétben, akik albérlésben éltek, kollégiumban lakott. Ezáltal lehetősége nyílt különböző szlovák és cseh diákokkal való ismeretségek kialakítására.<sup>453</sup>

Duka Zólyomi Norbert cikkében a magyar–szláv barátság kialakításához szintén fontosnak ítélte a kulturális kapcsolatok fejlesztését. Véleménye szerint az „egyedül uralkodni akaró” kultúrák helyébe már a kulturális összefogás lépett.<sup>454</sup> A szláv–magyar barátság előkészítésének a kulturális vonala mellett a mozgalom 1929-es programjában már egy politikai alapú konföderáció elképzelésének vázlata is szerepelt.<sup>455</sup> Ezek azonban sematikus elnagyolt, jelszószerű célok voltak. Mindebben a valóságtól meglehetősen idegen, de kétségkívül tetszetős alternatívák és a korabeli páneurópai egységtörekvések, illetve a moszkvai Komintern versailles-i békével szemben megfogalmazott kritikájának lecsapódása volt felfedezhető.

A cseh és a szlovák fiatal értelmiséggel kialakított kapcsolatok következő állomását a sarlósok – Balogh Edgár és Terebessy János – szereplése jelentette a řadovi diáktáborban. A

---

<sup>449</sup> Balogh véleménye szerint a kisebbségi kérdés rendezése új lehetőséget teremthet az együttműködésre a szlovák, németek, magyarok és a zsidók között Szlovenszón. A cikk szerint a Népszövetségi Főiskolás Liga választmányában jelenlévő több sarlós vezető – Nagyidai Ernő, Peéry Rezső, Terebessy János – garanciát jelenthet a politikai befolyások kivédésére, valamint a kisebbségi kérdés megfelelő kezelésére. Kisebbségi kérdés a Komenský Egyetemen. *Vetés*, 1929. szeptember, 11.

<sup>450</sup> A Népszövetségi Főiskolás Ligáról Nagyidai Ernő a következőket írja: „A Népszövetségi Főiskolás Liga a népek szövetségének eszméjét ápolta és propagálta a főiskolások körében, akik soraiból a jövő államférfijai, diplomatái kikerülhettek.” Nagyidai Ernő: A Sarló kapcsolata, id. m. 136.

<sup>451</sup> Kisebbségi kérdés a Komenský Egyetemen. *Vetés*, 1929. szeptember, 11.

Vö: Nagyidai Ernő: A Sarló kapcsolata, id. m. 139.

<sup>452</sup> Nagyidai Ernő: A Sarló kapcsolata, id. m. 139. Ezután került sor egyébként, hogy formálisan Nagyidait jelentették be a Sarló vezetőjének. Uo.141.

<sup>453</sup> DDM Sgy.Nagyidai hagyaték. Nagyidai Ernő: A Sarló kapcsolata a cseh és szlovák haladó mozgalmakkal. Gépelt irat. DSX. 94. 1815/B/7.

<sup>454</sup> Duka Zólyomi Norbert: Magyar-szláv kultúrkapcsolatok. *Vetés*, 1929. szeptember, 7–8.

<sup>455</sup> „Ebben a kibontakozási vonalban az új magyar értelmiség etikája az építő szocializmus, kultúrprogramja az elmaradt magyar vidék gazdasági életének és faji kultúrszellemének tudományos fölfejlesztése egészséges Dunamedencei kertvároskultúrává és történelmi koncepciója a fokozatos európai konföderáció” Balogh Edgár: A szlovák és a magyar új nemzedék találkozása. *A Nap*, 1929. július 5. 3.

cseh és szlovák intelligencia rendezvényét a prágai, brünni és pozsonyi Etické Hnutí – Etikai Mozgalom szervezte meg 1929 júliusában.<sup>456</sup> „Az összejövetel egy új Európát hordó intellektuális nemzedék munkáját jelenti, mely etikai bázison akarja megoldani a kor nagy kérdéseit előítélet nélkül”.<sup>457</sup> – írta *A Nap* c. lap 1929. július 17-ei számában. A cseh és a szlovák diákság Etikai Mozgalom nevű csoportosulása szociális és vallási, erkölcsi, valamint művészeti, közgazdasághoz és más tudományokhoz köthető kérdéseket vitatott meg neves tanárok és közéleti személyiségek előadásait követően.<sup>458</sup>

A rendezvényen fellépő Terebessy János a kisebbségi kérdés kapcsán kiemelte az új nemzedék jelentőségét a cseh és a szlovák szintéren egyaránt, mely „nem folytatja a megelőző nemzedék nemzeti sovinizmusát, ahogy mi magyar ifjak sem akarunk tudni semmilyen magyar imperializmusról”.<sup>459</sup>

A sarlósok egyértelműen az etikai szocializmus értékrendje alapján kívántak kapcsolódni a cseh és a szlovák értelmiséghez. Terebessy János szerint az etikai szocializmus ideológiája révén a fiatalság képes lesz a hatékony együttműködésre, és felülemelkedik a kisebbségi problémákon. Más kérdés, hogy az ő kijelentéseiben is túltengett a homályos baloldali nagyotmondás, amikor például az „új etikai és szociális embertípus” kritériumát gyakorlatilag a nacionalizmusoktól mentes magatartásban jelölte meg.<sup>460</sup> A cseh és a szlovák fiatalokat pedig felelősségvállalásra szólította fel a kisebbségi magyarsággal szemben.<sup>461</sup> Tény, hogy a többségi nemzetek kisebbségellenes nacionalizmusa a világgazdasági válság, az erősödő német és magyar revizionista követelések nyomán az 1930-as évek elején ismét felerősödött, ami eleve megnehezítette a közeledésben érdekelt baloldali értelmiségiek dolgát.<sup>462</sup>

Nagyidai Ernő szerint a sarlósok számára elsősorban a nemzetköziséget és a

---

<sup>456</sup> Nagyidai Ernő: A Sarló kapcsolata a cseh és a szlovák haladó mozgalmakkal. In: Sándor László (összeáll.): *Ez volt a Sarló*, id. m. 136.

<sup>457</sup> A kisebbségi kérdés a řadovi diáktáborban – A cseh és szlovák haladó szellemű egyetemistákkal találkoztak a radovi táborban a sarlósok – ezt a tábort a prágai, brünni és pozsonyi Etické Hnutí rendezte 1929 júliusában. Pozsonyi sarlósok delegáltjai is részt vettek a találkozón. A kisebbségi kérdés megvitatására is sor került. Z.: A cseh és magyar haladó ifjúság kovácsolja a reális jövőt. *A Nap*, 1929. július 17. 2.

<sup>458</sup> Nagyidai Ernő: A Sarló kapcsolata, id. m. 136.

<sup>459</sup> Uo. Erről ld. még: A kisebbségi kérdés a řadovi diáktáborban. Terebessy János beszéde. *Vetés*, 1929. szeptember, 12.

<sup>460</sup> „Az Etické Hnutí fiatal csehei és szlovákjai vegyék tudomásul, hogy az új magyar generáció a szocializmus tiszta világában akar találkozni velük, hogy együtt harcoljunk az új etikai és szociális embertípusért, amely becsüli és fejleszti a maga nemzetének kultúráját, de elismeri és szereti más nemzet kultúráját is, mert tudja, hogy az éppen olyan dokumentuma az emberi haladásnak s az emberi szépségeknek, mint az övé.” A kisebbségi kérdés a řadovi diáktáborban. Terebessy János beszéde. *Vetés*, 1929. szeptember, 12.

<sup>461</sup> Uo.

<sup>462</sup> Ehhez ld. Szarka László: *Multietnikus nemzetállam. Kísérletek, kudarcok és kompromisszumok Csehszlovákia nemzetiségpolitikájában 1918–1992*. Kalligram Könyvkiadó, Budapest, 2016.

kisebbségi kérdés feloldását jelentették ezek az új kapcsolatok: „*Javában erősítettük új kapcsolatainkat a cseh és szlovák ifjúsággal, melyet Masaryk eszmeisége fűtött, s úgy véltük, ez a nemzetköziség elvezet a nacionalista ellentétek feloldásához*”.<sup>463</sup> Balogh Edgár ugyancsak a szlovák és a magyar fiatalság küldetését hangsúlyozta az etikai szocializmus jegyében, melyet összekapcsolt egy kelet-európai koncepcióval.<sup>464</sup> Ezenkívül kiemelte a kisebbségi magyarok és a szlovákok kettős hídszerepét a kérdésben: „*Ha a kisebbségi magyarság híd az egész magyarság felé, a szlovák nép legyen az összekötő kapocs a magyarság és az egész szláv kultúra között*”.<sup>465</sup> Végül a szlovák fiatalság figyelmét is felhívta a nemzetállami „traumák” veszélyeire, melynek leküzdésére a tudományos szocializmus ideológiáját említette. Emellett a Komenský Egyetemen kialakítandó kisebbségi magyar tanszék tervéről is beszélt.<sup>466</sup> 1930 júliusában a prágai, brünni és pozsonyi Etikai Mozgalom Brandys nad Orlicí melletti táborozásán szintén részt vett a Sarló. Ekkorra az YMCA-n belül is ismertté vált a mozgalom, amelynek vezetőségi tagja volt a fent említett Emanuel Rádl prágai cseh egyetemi tanár, aki a sarlósokkal pozitív kapcsolatot ápolt.

Ami az erős baloldali elköteleződésű cseh és a szlovák baloldali mozgalmakat illeti, a sarlósoknak már 1928-tól kapcsolata volt a baloldali szlovák értelmiségből szerveződött Spolok socialistických akademikov (Szocialista Egyetemi Hallgatók Egyesülete) nevű szervezettel és annak ideológiai „élcsapatával”, a DAV-val. Ez utóbbi azonos címmel egy kommunista szellemiségű lapot is közreadott.<sup>467</sup> A csoportról Nagyidai Ernő visszaemlékező

---

<sup>463</sup> Nagyidai Ernő. A Sarló kapcsolata, id. m. 136. A Sarló képviselői a mozgalom nevében hangoztatták, hogy nem értenek egyet a régi Magyarország visszaállításával. Erről ld. bővebben Balognak az Etikai Mozgalom *E* című lapjában való írását az új magyar nemzedékről. DDM SGy. Balogh Edgár hagyatéka. Balogh Edgár: Nová maďarská generácia. *E*, 1930/6–7. 45. 304. A tábor kapcsán kell még megemlíteni Zdeněk Peška jogász és egyetemi tanár nevét, aki a kisebbségi jog fejlődéséről beszélt a táborban, és ígéretet tett, hogy előadásokat fog tartani a Komenský Egyetemen a kisebbségi kérdéstről. Nagyidai Ernő. A Sarló kapcsolata, id. m. 136..

Zdeněk Peška (1900–1970), Cseh egyetemi tanár, intézményi jogi szakértő. A Komenský Egyetemen tanított. Kisebbségi kérdésekkel is foglalkozott. Tagja volt a Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspártnak. Plus. Zapomenuté portréty – Zdeněk Peška. [http://www.rozhlas.cz/leonardo/historie/\\_zprava/zapomenute-portrety-zdenek-peska--1021727](http://www.rozhlas.cz/leonardo/historie/_zprava/zapomenute-portrety-zdenek-peska--1021727) (2017. 01. 16.)

<sup>464</sup> A kisebbségi kérdés a řadovi diáktáborban. Terebessy János beszéde. *Vetés*, 1929. szeptember. 12. Balogh Edgár előadása a szlovák és magyar új nemzedék viszonyáról. Uo.

<sup>465</sup> Uo.

<sup>466</sup> Uo. 12. A *Prágai Magyar Hírlap* szintén értekezett a řadovi diáktábor eseményeiről. Az ellenzéki magyar pártok véleményét tükröző, kiválóan szerkesztett napilap kiemelte: „*Neves cseh tudósok, művészek, közgazdászok, építészek, prágai, brünni és pozsonyi egyetemi tanárok keresték fel itt a cseh ifjúságot, s előadásaikat állandó vitasorozat követte. A tábor egyik magyar részről is legérdekesebb eszménye volt a kisebbségi kérdés fölvetődése. A táborban néhány napra megjelentek a pozsonyi »Sarló« kiküldöttei, akik előadásaikkal és beszédeikkel a viták során igyekeztek ráirányítani a cseh fiatalság érdeklődését a kisebbségi kérdés helyes értelmezése és ideológiai megoldása iránt.*” A kisebbségi kérdés a cseh egyetemi hallgatók nyári kongresszusán. *Prágai Magyar Hírlap*, 1929. július 16. 4.

<sup>467</sup> A Spolok socialistických akademikov 1927-ben alakult a Komenský Egyetemen. Első elnöke Mária Masárová, a vezetőségi tagok között volt Vladimír Clementis. A DAV a szervezet élcsapata volt. A szervezeten belül szlovák baloldali fiatalok előadásokat tartottak a materializmusról, a szocializmusról és az orosz

tanulmányában megjegyezte, hogy „ez volt az a társaság, ahol már első perctől kezdve szívesen láttak bennünket”.<sup>468</sup> A DAV későbbi elnöke, Ján Poničan pedig szintén kiemelte visszaemlékezésében, hogy már 1928-tól kapcsolatokat ápolt a sarlósokkal.<sup>469</sup> A baloldali szlovák értelmiség és a Sarló kapcsolatainak fejlődését igazolja, hogy az 1929-es évtől a magyar fiatalok rendszeresen a szlovák szocialista értelmiség vítaestjének előadói közt szerepeltek.<sup>470</sup> A Spolok socialistických akademikov pedig több gyűlését is a pozsonyi Sarló pozsonyi termében tartotta.<sup>471</sup>

A DAV és a Sarló fiataljai egyébként több szempontból, főként indulási körülményeikben hasonlóságot mutattak. Mindkét csoport körülbelül egy időben érkezett Szlovákiából Prágába és a „periféria emberei voltak”.<sup>472</sup> Ezen kívül Robert Poničannak, Laco Novomeskýnek, de Daniel Okálinak is Ady, valamint Kassák Lajos jelentette egyik legfontosabb fiatalkori élményét<sup>473</sup>

1930-ra a sarlósok kapcsolatokat alakítottak ki a DAV több más értelmiségi vezetőjével – így például Vladislav Clementissel és Ladislav Novomeskývel is, ami szintén fontos pontot jelentett számukra a későbbi kommunista orientációban.<sup>474</sup> Általuk került

---

irodalomról. A szervezet működését a rendőrség folyamatosan ellenőrizte. A Sarlóval és a cseh értelmiséggel is együttműködtek. Tomáš Černák: Sociálna situácia a politický konflikt vysokoškolského študentstva v 30. rokoch 20. storočia. *Forum Historiae*. [http://www.forumhistoriae.sk/documents/10180/1273455/8\\_cernak.pdf](http://www.forumhistoriae.sk/documents/10180/1273455/8_cernak.pdf) (2017. 01.16.)

<sup>468</sup>Nagyidai Ernő: A Sarló kapcsolata, id. m. 136.

<sup>469</sup>Uo. 142. Ján Poničan (1912–1978), baloldali szlovák költő és író. A DAV folyóirat egyik alapítója. Literárne Informačné Centrum. <http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/jan-ponican> (2017. 01. 16.)

<sup>470</sup>A Spolok socialistických akademikov tevékenységén belül például 1929 decemberében Peéry Rezső tartott előadást a szociális elemekről a magyar irodalomban. SNA Policajné riaditeľstvo (PR) Prezídium. Spolok socialistických akademikov 1928–1938. MAT 16/4; Správa o činnosti Spolku soc. Akademikov za rok 1929/30, 88/87.1932-ben egy vítaesten az előadók között szerepelt Balogh Edgár, Ferencz László, Jócsik Lajos, Kovács Endre, Peéry Rezső, Porzolt László, Terebessy János. Erről ld. SNA PR Prezídium. Spolok socialistických akademikov 1928–1938. MAT 16/4. Oznam programu diskusného večeru, 88/181-184; SNA PR Prezídium. Spolok socialistických akademikov 1928–1938. MAT 16/4. Zpráva o verejnom prednáškovom diskusnom večeru, 88/224; Zpráva o verejnej prednáške spojenej so všeštudentským prejavom. Uo.

<sup>471</sup>Erről például ld. SNA PR Prezídium. Spolok socialistických akademikov 1928–1938. MAT 16/4; Spolok socialistických akademikov sídlom v Bratislave. Zpráva o činnosti. 88/144.

<sup>472</sup>DDM SGy. Ritckó Béla: Wolker költészete. A Dav és a Sarló irodalomszemléletének forrása. (szám nélkül – tovább sz. n.)

<sup>473</sup>„E két költővezér hatására lesznek kezdetben fogékonyak a szociális kérdés, a forradalom eszméi, s ezen keresztül »a cseh kommunista moderna« iránt.” Uo. Ezenkívül fontos volt mindkét csoport esetében a falusi nép megismerésének a vágya és a tanulásra való igény. DDM SGy. Ritckó Béla: A Sarló és a Dav kapcsolatainak közös bázisai. (sz. n.) Ladislav Novomeský (1904–1976), Szlovák költő, kommunista politikus, a DAV alapítói közé tartozott. OSOBNOSTI.sk <http://www.osobnosti.sk/osobnost/ladislav-novomesky-388> (2017.01.16.) Daniel Okáli (1903–1987), szlovák jogász, politikus és irodalomkritikus. A DAV alapító tagja volt. Literárne Informačné Centrum. <http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/daniel-okali> (2017.02.07.)

<sup>474</sup>Vladimír Clementis (1902–1952), szlovák kommunista politikus, író és diplomata. A DAV baloldali lap szerkesztője. A 1935-től a Csehszlovák Kommunista Párt tagja. A csehszlovák–magyar lakosságcsere idején külügyminiszter. OSOBNOSTI.sk <http://www.osobnosti.sk/osobnost/vladimir-clementis-990> (2017. 01.16.). A Sarló is részt vett a szlovákiai Baloldali Front megeremtésében, amelynek nagyrészt kommunista

összeköttetésbe a Sarló a csehországi Levá frontával (Baloldali Front), melyet a kommunista mártírrá vált Julius Fučík vezetett, aki később a Sarló pozsonyi kongresszusán is részt vett.<sup>475</sup>

Ezen kívül ki kell emelni azokat az írókat is, akik a magyar problémákról folyamatosan informálták a cseh közvéleményt. Közéjük tartozott például Zdeněk Nejedlý prágai kommunista egyetemi tanár.<sup>476</sup> Nejedlý véleménye szintén tükrözi a sarlós fiatalokkal kialakított kapcsolatok pozitívumait: „*A szlovenszkói magyar ifjúságot nagyon jól ismerem, főleg a baloldaliakat, s nagyon nagyra becsülöm őket. [...] Különbnek tartom őket a cseh ifjúságnál, mert volt bátorságuk elszakadni minden hivatalos ideológiától, a magyartól éppúgy, mint a csehszlováktól, s a saját lábukra álltak.*”<sup>477</sup>

A Károly Egyetemen működő professzoron kívül Dobossy Lászlóra nagy benyomást tett még František Xaver Šalda cseh újságíró és irodalomkritikus, aki szintén a prágai egyetem professzora volt.<sup>478</sup> Az egyszemélyes *Šalda Jegyzőkönyve (Šalduv zápisník)* c. folyóirat és a *Tvorba* kiadója a magyar tanszék ügye mellett szólt Dobossynak írt levelében, és a kosúti sortűz ellen is felemelte a szavát.<sup>479</sup> Nejedlý és Šalda nemcsak a sarlósokra, de a davistákra is nagy hatást gyakorolt. Mindkét művész az európai összefüggések és a nemzetközi távlatok megértésére ösztönözte a fiatalokat.<sup>480</sup>

Az 1931. évben szintén erősödtek a kapcsolatok a cseh és szlovák baloldali értelmiség, valamint a Sarló között. Ennek egyik fő hozadéka az 1931-ben megszervezett közös szlovák–ukrán–magyar vándorlás volt, melyre a Szocialista Egyetemi Hallgatók Egyesületéből is sokan jelentkeztek. Ugyanakkor a sarlósok cseh–szlovák–magyar

---

értelmiségiek alkották. Ennek első fiókszervezete 1930. december 5-én alakult meg Kassán Fábry Zoltán vezetésével. Nagyidai Ernő: A Sarló kapcsolata, id. m. 143.

<sup>475</sup> Levá fronta: 1930 és 1938 között működő baloldali értelmiségi szervezet. Fő célja a szocialista kultúra propagálása, valamint az értelmiség és a munkásosztály közötti együttműködés elősegítése volt. 1930 és 1933 között kiadta a *Levá fronta* című lapot is. Fő képviselői közé tartozott Julius Fučík, Vladislav Vančura, Stanislav Kostka Neumann. Encyklopedie Cojeco. [http://www.cojeco.cz/index.php?detail=1&s\\_lang=2&id\\_desc=52984&title=Lev%C3%A1%20fronta](http://www.cojeco.cz/index.php?detail=1&s_lang=2&id_desc=52984&title=Lev%C3%A1%20fronta) (2017. 01. 16.) Julius Fučík (1903–1943), cseh kommunista újságíróként működött. 1920-tól a CSKP tagja, 1921-től a Rudé právo és a Tvorba szerkesztője. 1943-ban a Gestapo kivégezte. ujszo.com <http://ujszo.com/cimkek/gondolat/2003/10/03/julius-fucik-hos-vagy-arulo> (2017. 01. 16.)

<sup>476</sup> Nagyidai Ernő: A Sarló kapcsolata, id. m. 144–145. Zdeněk Nejedlý (1878–1962): cseh történész, zenetörténész, irodalomtörténész és politikus. Katedra filozofie ff mu brno. <https://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/nejed.html> (2017. 01.16.)

<sup>477</sup> Dobossy írása (Irodalmi Szemle, 1959/3.) DDM SGy. Ritckó Béla: A Sarló és a Dav kapcsolatainak közös bázisai. (sz. n.)

<sup>478</sup> František Xaver Šalda (1867–1937): Cseh irodalomtörténész, publicista és író. osobnosti.cz <http://www.spisovatele.cz/frantisek-xaver-salda> (2017. 01. 16.)

<sup>479</sup> Dobossy László: *Előítéletek ellen*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1985, 300.

<sup>480</sup> DDM SGy. Ritckó Béla: Wolker költészete. A Dav és a Sarló irodalomszemléletének forrása. (sz. n.)

kapcsolatok továbbfejlesztéséről kialakított elképzelései néhány részeredményen kívül kudarcba fulladtak.<sup>481</sup>

## 5.7. A dunai konföderáció utópiája

Az új nemzedék intellektuálisan legjobban felkészült képviselői a kisebbségi problémák megoldására 1928 második felétől kezdve előbb szórványosan, 1929-ben pedig már állandó jelleggel tematizálták a nemzetállami elgondolásokkal szemben a kelet-európai konföderációs elképzeléseket. Ezek megvalósításában a kisebbségi magyarság számára szintén egyfajta közvetítő hídszerepet követeltek.<sup>482</sup> A Sarló tehát a kisebbségi magyarság missziójának, tudatos vállalásának tekintette a dunai konföderáció előkészítését – amit a Duna-menti nemzetek államszövetségeként képzelt el. Balogh Edgár 1928-tól kezdődően, de 1929-ben már rendszeresen hangsúlyozta azokat az államhatárokon felül álló konföderációs elképzeléseket, melyek a kisebbségi magyarság összekapcsolását szolgálták volna, de egyszersmind a Duna-medencei népek társadalmi, politikai és gazdasági problémáira is megoldást nyújthattak.<sup>483</sup>

A sarlósok 1929-ben több alkalommal is kinyilvánították a hivatalos Magyarország külpolitikai revizionizmusától, az 1918 előtti állapotok visszaállítására törekvő irredentizmustól való elhatárolódásukat. Jóllehet Balogh Edgár a fogalom árnyaltabb formáira is felhívta a figyelmet, s két típusú – állami és etnikai – irredentizmust különböztetett meg, de a magyarság etnikai, etnográfiai irredentizmusának okafogyottá válását a Duna-medencei népek közeledésében jelölte ki. Az ún. kelet-európai misszió véleménye szerint az új magyar nemzedék egyik központi feladata: *„A Duna-medence közepén élő magyarság kezében van Kelet-Európa problémáinak a kulcsa. A népek között a magyar kisebbségek alkotnak hidat. Azok a kisebbségek, amelyek reális együttműködést*

---

<sup>481</sup> Szalatnai Rezső ennek okait egyrészt a tagok lehetőségeinek behatároltságában jelölte meg, másrészt kiemelte a mozgalom későbbi marxista politikai orientációját. Szalatnai Rezső: Jegyzetek a cseh–szlovák–magyar szellemi együttműködésről. *Magyar Figyelő*, Pozsony, 1934. 10.

<sup>482</sup> „[...] híd akarunk lenni! Ez a kifejezés és megfogalmazás tőlünk származik. [...] A kisebbségi magyarság önmagát akarta összeszedni, hogy híd lehessen egy olyan dunai konföderáció felé, ahol független és integer nemzettestek egymással közös államszövetségre lépnek.” „...hivatást számított, id. m. 22–23.

<sup>483</sup> Balogh Edgár a vele készített interjúban a következőket írta a népek összekapcsolásáról és a fiatalok kelet-európai koncepciójáról: *„Mi tisztán és kelet-európai összefüggésrendszerben gondoltuk ezt el, tehát nemcsak a magyarság etnográfiai egységét hirdettük, hanem ennek az etnográfiailag egységes magyarságnak a szlávokkal és a románsággal való szövetségét is magunkénak vallottuk.”* Uo. 21.

keresnek az utódállamok vezető népeivel.”<sup>484</sup> Balognak az új magyar nemzedék szintetizáló kelet-európai missziójáról kifejtett utópiáját talán a baloldal felé tájékozódó, pályakezdő nemzedék mindent akarásaként érdemes értékelnünk, hiszen a kisebbségi magyarság még Csehszlovákiában is valójában majdnem teljességgel eszköztelen volt bármifajta diplomáciai, külpolitikai feladatra.

A fiatalok kezdetben nemcsak Jászi Oszkárt, de Kossuth Lajost is példának tekintették dunai konföderációs elképzeléseikben. Boross Zoltán 1930 márciusában *A Nap* hasábjain írott, *Kossuth Lajos dunai konföderációja és az új nemzedék* c. írásában azonban azt is kifejtette, hogy a 19. századi politikus elveitől eltérően a fiatalok saját helyzetükre vonatkoztatott dunai konföderációban gondolkodnak, mely az államkonföderáció helyett az egyes nemzetek – magyarok, románok és szlávok – között megvalósuló szövetséget jelenti.<sup>485</sup> Ugyanakkor a kossuthi konföderáció Habsburg-ellenességét a fiatal nemzedék esetében a kapitalizmussal való szembenállásban jelölte meg Boross, aki szerint „*a sovinizmus tehát az államimperializmus mögött meghúzódó kapitalista érdekek megnyilvánulása*”.<sup>486</sup> Végül arra is rámutatott, hogy a kelet-európai (vagy dunai) konföderáció megvalósulásától nemcsak a nacionalizmussal és a sovinizmussal való leszámolást várták a fiatalok, de a szociális és gazdasági kérdések megoldását is remélték: „*A kelet-európai konföderációtól lehet csak várni a szociális és gazdasági haladás kiteljesülését. Mi magyarok a más államokba kényszerült kisebbségeink és saját csehszlovákiai sorsunk teljes jogú kibontakozását csakis a csehek, szlovákok, ruszinok, románok, szerbek, dél-szlávok, bolgárok, horvátok és magyarok tömegérdekeinek találkozásából nyerhetjük meg.*”<sup>487</sup> Boross azzal zárta sorait, hogy a Kelet-

---

<sup>484</sup> Az irredentizmusról érdeklődtek néhányan. Balogh Edgár véleménye szerint két típusú irredentizmus létezik. Az állami, melynek hamarosan vége lesz, illetve az ún. etnográfiai irredentizmus: „*Van ugyanis egy magától értetődő etnográfiai irredentizmus is, melynek már mélységes természeti okai vannak.[...]A magyarság természetes etnográfiai irredentizmusa [...] az utódállamok nemzeti államfikcióival szemben máris olyan feszítő erőt alkot, amely a Duna körüli kis államok közeledésén keresztül autonóm nemzeti egységek békés konföderációja felé gravitál. A masaryki cseh generáció differenciáló törekvései után így bontakozik ki egy új magyar nemzedék szintetizáló kelet-európai missziója. A fiatal magyarság úgy érzi, hogy nemzetének belső szociális megújításán keresztül rá vár most a Duna körül a legnagyobb, a legmagyarabb és a legemberibb történelmi szerep.*” A kisebbségi kérdés a řadovi diáktáborban. Az irredentizmusról. *Vetés*, 1929. szeptember, 13.

<sup>485</sup> Boross Zoltán: *Kossuth Lajos dunai konföderációja és az új nemzedék*. *A Nap*, 1930. március 23. 8. Boross Zoltán ugyanakkor *A Duna – konföderációról* c. írásában részletesen is kifejtette a sarlósok konföderációs elképzelését. A fiatalok két lépcsőben vélték megvalósítani a szövetséget. Az első rész a négy állam önkéntes államszövetségét jelentette volna. Az államszövetségnek volnának közös ügyei. Második lépésben konföderatív állammá – „*érintetlen nemzettestek szervezetévé*” alakulna át az államszövetség. A nemzetiségek egyenlő jogai alapján így alakulna meg „*az együttélő nemzetek tökéletes és korlátlan élni vágyásának bázisa, egy közösen és együttesen elfogadott szocialista társadalmi és gazdasági rend alapján*”. DDM SGy. Boross Zoltán: *A Duna-konföderációról*. DSX. 86. 230. 2.

<sup>486</sup> Uo.

<sup>487</sup> Uo.



európai konföderáció nem tekinthető végcélnek: rajta keresztül az egész világ népeinek a konföderációjára kerülhet sor. Ez a gondolat pedig már a kommunista internacionalista elképzelésekhez közelített.<sup>488</sup>

Ugyanakkor azt is jelezni kell, hogy a sarlósok a dunai-konföderáció gondolatában nem értettek teljesen mértékben egyet Jászi elképzelésével. Ennek a különvéleményüknek a kommunista irányba való tájékozódás mindenkivel vitatkozó szakaszában hangot is adtak, mégpedig azon a vitaesten, amelyre Pozsonyba invitálták amerikai emigrációban élő 1918-as Károlyi-kormány nemzetiségi miniszterét.<sup>489</sup> Ekkor nyilvánvalóvá vált, hogy a sarlós föderalizmus már ekkor is a baloldali, főleg kommunista nemzetállam-kritikára épült, s ezzel az Internacionálé internacionalizmusa is megjelent ebben a Balogh Edgár-i utópiában. A sarlósok konföderációs eszméjének egyre erősebb revizionizmus-ellenes éle is volt.<sup>490</sup>

## 5.8. Látogatás Masaryk köztársasági elnöknel

A cseh kapcsolatok megerősödésének fontos része volt a sarlósok Masaryk államelnökkel való találkozása 1930 januárjában, amelyre Scherer Lajos ügye kapcsán került sor. Miután ugyanis a losonci tanár nem mondott le *A Mi Lapunk* szerkesztői posztjáról, 1929 folyamán elmozdították tanári pozíciójából.<sup>491</sup> Balogh Edgár visszaemlékezése alapján Scherer csak azt követően kapta vissza állását, hogy a sarlósok a köztársasági elnöknel közbenjártak az ügyében.<sup>492</sup> Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy Dobossy László szerint mindez tévhit, s *A Mi Lapunk* szerkesztője a sarlósok Masaryk-látogatása után sem kapta vissza tanári állását.<sup>493</sup> Ez mindenesetre egybeesett a csoportnak a cserkészetből való végleges kiválásával, amit jól jelzett, hogy a fiatalok 1930-tól már nem újíították meg

---

<sup>488</sup> Uo.

<sup>489</sup> Erről bővebben ld. a következő fejezetben.

<sup>490</sup> Jászi és a sarlósok vitájáról ld. Szarka László: *A dunai konföderáció – Egy álom realitása*, id. m.

<sup>491</sup> Balogh Edgár visszaemlékezése szerint irredentizmus vádja miatt vesztette el munkahelyét Scherer. Erről ld. Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 173–174.

<sup>492</sup> Uo. 178.

<sup>493</sup> „E dolgozat szövegének megismerése után Scherer Lajos unokája, dr. Vágás István levélben közölte velem, téves értesülés eredménye a fentebb közölt adatom arról, hogy »a Scherer-ügy az elnök ígérete szerint, rövid időn belül rendeződött«. Csupán annyi helytálló, hogy Masaryk küldetett Scherernek háromezer koronát. A nyugdíjügyben azonban ekkor semmi sem történt (ahogyan azt egyébként a Losonci Hírlap 1930. szeptember 21-i számának a vonatkozó közleménye is tanúsítja). Csak jóval később, bírósági eljárás folytán, sikerült Scherernek erősen csökkentett összegű résznyugdíjat kapnia.” Dobossy László: *Gondban, reményben azonosan: Esszék és tanulmányok a közös múltból*. Gondolat, Debrecen, 1989.

cserkészigazolványukat.<sup>494</sup>

Scherer Lajos Vass József cserkészvezetőnek címzett 1930. márciusi levele is a csehszlovákiai magyar cserkészeten belüli ellentétek elmérgesedéséről adott számot, amelynek egyik megnyilatkozása volt a fentiekben már említett *Tábortűz* c. lap megteremtése. Az új ifjúsági lapot *A Mi Lapunk* ellenében hozták létre, mivel annak irányvonalát 1930 után egyre inkább a sarlósok szabták meg.<sup>495</sup> A *Tábortűz* irányvonala Baloghékhoz képest „konzervatív”-nak minősült. Hiszen körükben már ekkor elkezdődött egyfajta baloldali radikalizálódás, amely az új ifjúsági lap létrehozásában és a Scherer körüli konfliktusok motivációjában is közrejátszott. Scherer Lajos levelében tiltakozott ezek ellen a vádak ellen, egyúttal a faji és vallási toleranciára hívta fel a figyelmet.<sup>496</sup> Tehát ahogyan azt már előzőleg is említettük, Scherer Lajos, *A Mi Lapunk* szerkesztője Balogh interpretációjában szembekerült a „konzervatív” irányvonallú cserkészvezetéssel. Ezzel párhuzamosan történt a csehszlovák kormány részéről a losonci tanár elbocsátása.<sup>497</sup> Balogh véleményében összefüggött a két probléma, miszerint egy „konzervatív” személy jelentette fel Scherert irredentizmus vádjával.<sup>498</sup> Állításában ennek következményeként bocsátották el a losonci tanárt állásából. A sarlósok több alkalommal próbálták kieszközölni a visszahelyezését; a fiatalokhoz közel álló Emanuel Rádl cseh professzor is közbenjárt Scherer-ügyében a hivatalos hatóságoknál.<sup>499</sup> A sarlósok ezután tiltakozást adtak be a szlovenszkói Országos Hivatalhoz, melyet Terebessy János, a mozgalom titkára és Csáder László, a pozsonyi Sarló akkori elnöke nyújtotta be.<sup>500</sup> Írásukban kérdőre vonták a hivatalt Scherer elbocsátásának ügyében. Azt is kiemelték, hogy már a gombaszögi tábor programjában megmutatkozott a fiatalság aktivista törekvése.<sup>501</sup> A fiatalok hangsúlyozták, hogy az ellenzéki irányvonallú kisebbségi magyar politika képviselőinek jelenléte a táborban

---

<sup>494</sup> Fogarassy László: *Magyar cserkészmozgalom*, id. m. 48.

<sup>495</sup> Erről ld. DDM SGy. Scherer Lajos, *A Mi Lapunk* szerkesztőjének levelei Vass Józsefhez. Scherer Lajos levele Vass József kiscserkész vezetőnek. 1930. március 20. DSX. 86. 1121. 1-3.

<sup>496</sup> „*Abban hazugok, hogy a sarlósok »kommunisták«.* [...] *Én minden becsületes embert tisztelek faj és felekezeti különbség nélkül. Cserkészszívem ezt diktálja. Hát, ami igaz, igaz: a rozsnói zászlószentelést alaposan megrendezték! A cserkészlet a béke, a szeretet hirdetője, s ünnepét felhasználták arra, hogy felekezeti torzszalkodást szítsanak.*” DDM SGy. Scherer Lajos, *A Mi Lapunk* szerkesztőjének levelei Vass Józsefhez. Scherer Lajos levele Vass József kiscserkész vezetőnek. 1930. július 28. Losonc. (2.).DSX. 86. 1121. 1-3. Scherer dr. Fenyves Pál és Tamás Lajos költő közreműködésével szerkesztette *A Mi Lapunk* című folyóiratot. Magyar Elektronikus Könyvtár. Magyar irodalom Csehszlovákiában. Lapok és folyóiratok. <http://mek.oszk.hu/02200/02228/html/06/457.html> (2017. 01. 16.)

<sup>497</sup> Erről ld. Balogh Edgár: *Hét próba*, id.m. 173–174.

<sup>498</sup> Uo. 174.

<sup>499</sup> Uo.

<sup>500</sup> Uo.

<sup>501</sup> DDM SGy. Balogh Edgár hagyatéka. A Sarlósok tiltakozó levele a pozsonyi Országos Hivatalhoz Scherer Lajos elbocsátása ügyében. (1929. július) Slávnemu Krajinskému Úradu v Bratislave. 1082/23.

nem jelentett egyet a sérelmi politizálással, melytől ők teljes mértékben távol maradnak. Ezt igazolják Alapy Gyula keresztényszocialista képviselőnek a *Komáromi Lapok* hasábjain 1928 őszén megjelent *Ifjú titánok*, illetve az 1929 áprilisában közölt *Gombaszögtől Komáromig* c. írásai, melyek a „magyarság nemzeti hagyományaitól” eltért fiatalok megmozdulásaként értelmezték a gombaszögi tábor.<sup>502</sup>

A sarlósok szerint Scherer ártatlanságának éppen az a legfőbb bizonyítéka, hogy *A Mi Lapunk* alapító szerkesztőjeként működött, amely a csehszlovákiai magyar fiatalság „progresszív sajtóterméke.”<sup>503</sup>

A sarlósok ezután jutottak arra az elhatározásra, hogy magától Masaryk elnöktől kérnek kihallgatást Scherer ügyében. 1930. január 17-én a csehszlovák köztársasági elnök fogadta a fiatalokat. Balogh Edgár két jogász társával – Terebessy Jánossal és Boross Zoltánnal – együtt sietett a prágai Hradzsínba.<sup>504</sup> A fiatalok a fogadás során magukkal vitték az ún. Scherer-memorandumot, valamint Balogh megszövegezett egy köszöntőt is, mely magában foglalta a fiatal nemzedék céljait. Ebben egy kisebbségi akadémia megalapítását, Szláv–Magyar Kutató Intézetet és egy Kelet-Európai Intézet felállítását kérték. Ezután a Scherer-ügyről kezdtek beszélni az elnöknek, aki följegyezte a fiataloktól hallottakat. Miután a sarlósok a magyar kisebbséget ért további sérelmekről is beszámoltak, Masaryk következő üzenetével távoztak: „*Én soha nem leszek önök, magyarok ellen!*”<sup>505</sup>

Boross Zoltán visszaemlékezésében hozzáfűzte, hogy az elnök megkérdezte a fiataloktól, irredenták-e. A sarlósok „az etnográfiai irredentizmus” tézisével léptek elő: „*Megmagyaráztam az Elnök Úrnak, hogy az együvé tartozó népek természetes vágyakozása az együttélés. Mi azonban ezt nem határkiigazításokkal, nem más népek bekebelezésével – egy újabb imperialista lépéssel – kívánjuk rendezni, hanem mint kifejtettük, a közép-európai népek szocialista egyesülésével konföderatív államban*”.<sup>506</sup> A látogatás legfontosabb

---

<sup>502</sup> Uo.

<sup>503</sup> Uo.

<sup>504</sup> Boross Zoltán T. G. Masaryk köztársasági elnök tekintélyéről a következőket jegyezte meg: „*Masaryknak mint filozófusnak, forradalmi jelentősége volt nemzete gondolkodásának történetében. Kapcsolódik ugyan állásfoglalása a cseh hagyományokhoz, de élesen állást foglal a nemzeti sovinizmussal szemben. Szelleme pozitívitás volt, morálja humanisztikus. Etikájának tengelyében a szeretet volt és hirdette, hogy a hitet és a tudományt össze kell hangolni. A történelmi materializmust elutasította és azt a történelmi idealizmussal helyettesítette.*” DDM SGy. Boross Zoltán emlékiratai. Látogatásunk Masaryk Tamás köztársasági elnökénél. DSX. 86. 33. 1.1-10.11.12. Vö: Víg Károly: T. G. Masaryk és a magyarok. *Irodalmi Szemle* online. <http://www.irodalmiszemle.bici.sk/lapszamok/2008/2008-aprilis/225-vigh-karsoly-t-g-masaryk-es-a-magyarok> (2017. 02. 03.). Uő: Masaryk és a magyarok 2. rész. *Magyar Szemle*. [http://www.magyszemle.hu/cikk/20070424\\_masaryk\\_es\\_a\\_magyarok\\_2\\_resz](http://www.magyszemle.hu/cikk/20070424_masaryk_es_a_magyarok_2_resz) (2017. 02. 03.)

<sup>505</sup> Erről ld. Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 178.

<sup>506</sup> DDM SGy. Boross Zoltán emlékiratai. Látogatásunk Masaryk Tamás köztársasági elnökénél. DSX. 86. 33. 1.1-10.11.12

hozadéka azonban a Masaryk Akadémia, vagyis a Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság létrehozásának az ötlete volt, mely a fogadás után és révén kapott nyilvánosságot és Masaryk elnök egymillió koronás adományából jött létre 1931 novemberében.<sup>507</sup> A látogatás után a nyolcvanadik születésnapját ünneplő elnök 1930 szeptemberében bejelentette a szlovákiai magyarság tudományos akadémiájának a megalakulását. Azt is hozzá kell azonban tenni, hogy Masaryk az állam költségvetéséből a születésnapjára kapott húszmillió koronából adott egyet a magyaroknak, melyet minden valószínűség szerint egyébként is magyar célokra szánt volna, hiszen ez is a csehszlovák állam integrációját szolgálta. A sarlós küldöttség tagjai pedig valószínűleg túldimenzionálták Masaryk néhány semmire sem kötelező megjegyzését.

A sarlósok 1930. októberben az elnöknek írott levelükben kifejtették elképzeléseiket az intézetről.<sup>508</sup> Ez a tervzet nem csupán a szláv–magyar közeledés kérdésének a megfelelő kezelését várta az akadémiától, de a csehek, valamint a szlovákok Magyarországgal való tudományos és kulturális kapcsolatainak a mélyülését. Emellett a kisebbségi magyarság összekötő szerepét is hangsúlyozták, és kifejtették, hogy „*az új magyar nemzedék célkitűzései korszerűségletből erednek s tudományos bázist kell elérniük, hogy kikerülhessék a napi politikai megítélések pergőtüzét*”.<sup>509</sup>

Az Intézet 1931. november 8-i formális megalakulásának néhány sarlós is részese volt. Nemcsak az alapítók, de a vezetőségi tagok között is jelen volt néhány fiatal a mozgalomból: a Tudományos osztályon belül Peéry Rezső alapító tagként szerepelt, az Irodalmi osztályban Szalatnai Rezsőt, a Művészeti osztályon belül pedig Brogyányi Kálmánt választották titkárokká.<sup>510</sup> Mindhárman hosszabb-rövidebb ideig szociáldemokratáknak vallották magukat. Ez minden bizonnyal összefüggésbe hozható a Masaryk Akadémián belül elfoglalt pozíciójukkal, amely megerősíthette őket szociáldemokrata ideológiájukban.

---

<sup>507</sup> A Masaryk Akadémia a csehszlovákiai magyar tudományos, irodalmi és szellemi élet összefogását célozta. Fontos feladatának tartotta például az önálló magyar könyvkiadás megteremtését, mely azonban nem sikerült. Bővebben ld. Popély Gyula: *A Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság*. Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1973.

<sup>508</sup> Masaryk elnök 1930. szeptemberében közép- és dél-szlovákiai látogatása alkalmával felkereste Alsósztrégován Madách Imre sírját, melyet 12-én megkoszorúzott. A következő napon pedig Losoncon bejelentette, hogy a születésnapja alkalmából létrehozott alapból egy magyar tudományos, irodalmi és képzőművészeti társulat megalakítására megfelelő összeget juttat. Uo. 7. Erről ld. még: Masaryk meglátogatta a dél-szlovákos városokat. *A Reggel*, 1930. szeptember 13. 1.

<sup>509</sup> DDM SGy. Balogh Edgár hagyatéka. A Sarló ifjúságának levele a köztársasági elnökhöz. Pozsony, 1930. október 13. 1082/34.

<sup>510</sup> Popély Gyula: *A Csehszlovákiai Magyar*, id. m. 30–31. Azt is hozzá kell fűzni, hogy az első bécsi döntést követően Duka Zólyomi Norbert vette át az Intézet irányítását egy intézőbizottságon belül. Szlovákiai Magyar Adatbank. A (cseh)szlovákiai magyarok, id. m. <http://adatbank.sk/lexikon/csehszlovakiai-magyar-tudomanyos-irodalmi-es-muveszeti-tarsasag/> (2017. 01. 17.) Az osztályülések témáiról bővebben ld. *Magyar Figyelő*, 1933–1935.

Ugyanakkor elsősorban azok a sarlósok, akik nem kaptak az Intézet munkájában feladatot, csalódottan tudatosították az Akadémia létrehozói által oktrojált politikai célokat, amit nagyrészt a kormánypárti személyek bekapcsolásával biztosítottak.<sup>511</sup> Balogh Edgár 1931 júliusában Balázs Andrásnak címzett levelében felsorolta a Masaryk Akadémiával szemben támasztott követeléseit, hangoztatva a sarlósok kezdeményező szerepét az Intézet létrehozásában: „Kivívtuk, hogy az elnök megalapította a Magyar Tudományos Akadémiát. Ebbe most beleülnek a pártok, kormánypártok, szocdemek és agrárok. Mi most azért küzdünk, hogy ez függetlenítették, s pénzt követelünk a mi tudományos, objektív szociográfiai munkánk számára”.<sup>512</sup>

1931. november 15-én, az Akadémia megalakulása után egy héttel a Komenský Egyetemen manifesztációs gyűlést tartottak a pozsonyi egyetemisták. Az ifjúság tudományos célkitűzéseit összegző beszédekből memorandum kidolgozását tervezték, melyet egy bizottságra bízta. Boross Zoltán így emlékezett vissza erre: „A Társulatot mi »Akadémiának« neveztük. Megalakulásakor sem a csehszlovákiai magyar fiatalságot, sem pedig élharcos gárdáját, az »eredményt« kiverekedő sarlósokat nem hívták meg. Felszólalásunk – tiltakozásunk – folytán a pozsonyi Komenský Egyetem aulájában diákgyűlést tartottak [...] mozgalmunk kijelölt tagjai.”<sup>513</sup> Bár a fiatalok bekapcsolódásának céljait körvonalazó pozsonyi, majd későbbi a prágai ifjúság röpiratát a Masaryk Akadémia elnöksége megkapta, hosszú távon az ifjúsággal való együttműködés terve kudarcba fulladt.

Az 1931 és 1945 között működő Masaryk Akadémia egyébként több szempontból sem tudta betölteni a neki szánt szerepet. Ennek több oka is volt. Az első okot az Akadémia történetét feldolgozó Popély Gyula abban látja, hogy maga Dérer Iván iskolaügyi miniszter nevezte ki az előkészítő bizottságot, ami már önmagában is bizalmatlanságot keltett a magyarok között. Az előkészítő bizottság pedig szintén nem végezte becsületesen a feladatát, hiszen jórésztük nem folytatott komoly tudományos, irodalmi és művészeti munkát. Továbbá a csehszlovákiai magyarság politikai megosztottsága – az Akadémia nagyrésztét képező aktivisták kormányhű magatartása, az ellenzéki vonallal kialakult ellentétek – is a negatív

---

<sup>511</sup> Ez nem feltétlenül vonatkozott azokra a sarlósokra, akik részt vettek az Akadémia munkájában. Legalábbis ez derül ki például Szalatinai Rezső pozitív véleményéből az *Új Munka* hasábjain, aki elismerően nyilatkozott a Masaryk Akadémiáról. Anket Masaryk magyar kultúralapítványáról. *Új Munka*, 1931/1. 8–10.

<sup>512</sup> DDM SGy. Balogh Edgár hagyatéka. Balázs András és Balogh Edgár levelezése. Balogh Edgár levele Balázs Andrásnak. 1931. július. DSX. 86. 1205. 1-3.

<sup>513</sup> DDM SGy. Sarlósok kiverekedik a csehszlovák köztársasági elnöknel a Magyar Tudományos Intézet megalapítását. 1976. XI. 30. DSX. 86. 119

hatásokat erősítették fel a Társaságban.<sup>514</sup>

A sarlósok az 1928. augusztusi gombaszögi táborozást követő tájékozódásában egyszerre próbálták fenntartani az értelmiségi mozgalmakra jellemző – tényfeltáró, szociográfiai elemző – szerepeket és funkciókat, ugyanakkor egyre erőteljesebben, radikálisabban jelent meg, különösen Balogh kezdeti megnyilvánulásaiban, a politikai programadás szándéka. Ez utóbbi szándék 1928. második felétől már erősen baloldali színezetű volt, ami a csoport mozgalommá szerveződése szempontjából sokféle belső vita, konfliktus lehetőségét hordozta magában. Főleg Balogh Edgár írásaiban 1929-től egyre gyakrabban jelent meg a népszolgálat mellett az osztálykülönbségek feloldásának az igénye, mely a társadalom radikális reformját is magában foglalta. A szocialista elképzelések tehát 1928-ban és 1929-ben egyre gyakrabban bukkantak fel a sarlósok írásaiban.

Ez magával hozta az ellentétek felerősödését a csehszlovákiai magyar cserkészletben (a „konzervatív” és a „sarlós regös-irány” között). A cserkészellentétek felerősödését követően a fiatalok számára a tudományszervezés fő terét a magyar szemináriumok jelentették, amelyek a felsőoktatás hiányát kívánták pótolni a kisebbségi térben. A szocialista tájékozódásban egyébként fontos szerepe volt azoknak a baloldali értelmiségieknek – Kassák Lajosnak és Fábry Zoltánnak –, akik radikális válaszokat kínáltak a társadalmi problémákra.

A politikai és az ezt követő társadalmi változások miatt a szlovenszkói magyarság körében a magyarországinál jóval kevésbé kiélezett osztálykülönbségek ténye fontos oka lehetett annak, hogy a fiatal értelmiségek nemcsak a csehszlovákiai magyar társadalom átforgalmazását tartották saját missziójuknak, hanem az összmagyarság irányába is hasonló célokat fogalmazott meg. Ez pedig egyre gyakrabban összekapcsolódott a más népek iránti tisztelettel, a nemzetek közötti közeledés szorgalmazásával. A sarlósok már a mozgalom megalakulásának első éveiben nagy hangsúlyt fektettek nemcsak az erdélyi és a magyarországi új nemzedékkel, de a szlovák és a cseh fiatalokkal való kapcsolatépítésre. Ezt olyan események is megerősítettek, mint amilyen pl. a Masaryk elnöknel tett találkozás volt az 1930. év elején. A nemzetek közötti kapcsolatok elmélyítésének egyik fő szándékát adta a sarlósok Dunai konföderációs elképzeléseiknek a realizálása a nemzetállami elgondolásokkal szemben.

---

<sup>514</sup> Erről bővebben Uo. 109–112. Popély Gyula megállapítása szerint az akadémiából „*elszigetelt, »akadémikus« intézmény lett*”, de, „*az akadémikus intézményre jellemző tudományos színvonal nélkül.*” Popély Gyula: *A Csehszlovákiai Magyar*, id. m. 111.

## 6. Nemzedéki viták és politikai konfliktusok az ideológiai útkeresés mentén

### 6.1. Generációs viták a nemzeti feladatokról

A következő fejezetben azok a nemzedéki és politikai konfliktusok kerülnek a középpontba, amelyek a Sarló szocialista tájékozódását követően erősödtek fel a „konzervatív” idősebb nemzedékkal, valamint a „hivatalos” Magyarországgal szemben. Ezenkívül a csehszlovák kormány álláspontját és a valamint az aktivizmus alternatíváját is vizsgáljuk. A nemzeti-állampolgári jellegű dilemmák, konfliktusok a fejezetben vizsgált 1929-es és 1930-as években jutottak el csúcspontjukra.

A csehszlovákiai magyar kisebbség a maga közösségi önmeghatározásában, párhuzamos nemzetépítő törekvéseiben nemzedéki, politikai, ideológiai tagoltságának megfelelően igen változatos válaszokat fogalmazott meg az államokhoz és nemzeti társadalmakhoz kapcsolódó relációkban.<sup>515</sup> A kisebbségi magyarság megszervezésére Magyarország leginkább az ellenzéki pártokon – elsősorban az OKP-n – keresztül fejtette ki a befolyását.<sup>516</sup> Ahogyan azt a keresztényszocialista párt első elnöke, Szüllő Géza fogalmazta meg, ők nem csehszlovákiai magyar politikát folytattak, hanem magyar politikát Csehszlovákiában.<sup>517</sup> Ezt jól bizonyítja, hogy Szüllőék és az „apák nemzedékének” ideális célja kezdettől fogva a kisebbségi helyzet felszámolása, vagyis a revízió volt.<sup>518</sup>

Az anyaországi és anyanemzeti kötődések mindemellett igencsak sokszínűek voltak. Az 1918–1921 között Magyarországra menekült, áttelepült, optált felvidéki magyar magas

---

<sup>515</sup> Ehhez ld. Brubaker, Rogers: *Nacionalizmus új*, id. m. uő: Nemzeti kisebbségek, nemzetiesítő államok és anyaországok az új Európában. *Regio*, 2006/3. <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00063/pdf/003-030.pdf> (2017. 08. 07.). Vö: Gróf Révay József: A „nemzeti kisebbség” problematikájához. In: uő: *Mások megértéséről – Kisnemesek Tajnán*. Filep Tamás Gusztáv (szerk.) Ister Kiadó és Kulturális Szolgáltató Iroda, Budapest, 1999. 143–152.

<sup>516</sup> Itt azonban meg kell jegyezni, hogy még az ellenzéki pozíciókban lévő csehszlovákiai magyar politikai elit sem minden esetben követte szükségszerűen a magyarországi mintákat. Erről bővebben ld. Maléter István és a balítéletek. In: Filep Tamás Gusztáv: *A hagyomány felemelt*, id. m. 25–118.

<sup>517</sup> Simon Attila a következőket idézi Szüllő Gézától: „Az én pozícióm nehézsége, hogy én nem akarom azt, amit Szent-Ivány, én nem akarok megelégedett nemzetiséget kreálni a magyarságból Csehországban, nekem a célom az, hogy a magyarság ne maradjon meg Csehországban, s én Csehszlovákiában nem magyar politikát, de magyarországi politikát csinálok.” Szüllő Géza hagyatéki anyaga alapján (OSZK Kézirattár, fond X, Szüllő hagyaték, X15.) Simon Attila – Tóth László: *Kis lépések*, id. m. 73.

<sup>518</sup> Erről ld. Márai Sándor: *Ajándék a végzettől*. Helikon Kiadó, Budapest, 2004. Ehhez azonban azt is hozzá kell tenni, hogy utóbb az integrációban részt vevő sarlósok is örültek a visszatérésnek. Sőt pl. Peéry Rezső, aki Szlovákiában maradt, szintén örült a visszatérésnek. Erről ld. Ember és sors a nemzeten kívül. Hét pozsonyi hónap naplójából. In: Peéry Rezső: *A végzet bábjátéka avagy Peremmagyarok az idő sodrában*. Filep Tamás Gusztáv – Tóth László (vál.) Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1994, 240–280.

száma jelezte, sokan el sem tudták képzelni s ezért vállalni sem akarták a kisebbségi léthelyzetet. A maradtak között a „hivatalos” Magyarország elutasítóitól a magyar kulturális, illetve a magyar politikai nemzetegység hívein keresztül egészen a radikális és globális revízió harcos szószólóiig terjedt az anyaországhoz való viszonyulás skálája.<sup>519</sup> Ebben az új helyzetben mindkét részről – a csehszlovák és a magyarországi kormány is – kizárólagos lojalitást követeltek a szlovákiai magyaroktól.

A sarlósok nemzedéke igen intenzíven élte meg az államjogi változásokat. Különösen az értelmiségi pályák szembesítették a fiatalokat folyamatosan új és új kihívásokkal. Mindenesetre egyéni, csoportos és generációs identitásukban sok olyan változás figyelhető meg, amely szorosan összefüggött a kisebbségi léthelyzet politikai, jogi, nyelvi-kulturális adottságaival és az elvárt lojalitásformák kialakításával. Esetükben mindez még bonyolultabbá vált a fiatal értelmiségiek ideológiai változása miatt. A baloldali tájékozódás kezdettől fogva hatással volt nemzeti identitásuk alakulására. Ez pedig gyakran ellentétben állt a csehszlovák állam által elvárt lojalitásformákkal, ugyanakkor elfejlődést mutatott a „hivatalos” anyaországi keretektől.

A Sarló mozgalom kezdeti (1928–29) formálódásában a generációs elméletnek komoly szerepe volt.<sup>520</sup> Az életkori sajátosságok többsége esetükben három dologból fakadt: az 1918–1920. évi történeti változások alapvetően negatív élményeiből, a cseh, szlovák, csehszlovákiai német egyetemi tanulmányokból és a családjaikban lezajlott társadalmi leértékelődés, deklasszáció következményeiből.<sup>521</sup> Ehhez hozzájárultak a baloldali politikai hatások – a kormányzati pozíciókba jutott csehszlovák szociáldemokrácia és a milliós tömegpártként fellépő kommunista párt cseh, szlovák, s részben magyar értelmiségi holdudvarának befolyása, illetve a magyarországi és magyar emigrációs hatások. Ez nemcsak a negatív és kritikus „hivatalos” álláspontot jelentette Magyarország részéről, hanem a magyar szellemi életből sugárzó sokféle pozitív hatást (Ady szerepe, a népi mozgalom, a magyar néprajztudomány, az ifjúsági mozgalmak stb.).<sup>522</sup>

<sup>519</sup> Ehhez ld. Mócsy I. István: *The Effects*, id. m.

<sup>520</sup> Ehhez ld. Ásó: *A sarlósok megtagadják a generációs elméletet. A Nap*, 1931. február 13. 7.

<sup>521</sup> Ehhez ld. Szvatkó Pál: *A változás élménye*, id. m.

<sup>522</sup> A Győry Dezső 1927-ben megjelent *Újarcú magyarok* c. verseskötetében propagált generációs elméletet a sarlósok egyébként 1931-ben megtagadták, elhatárolódva korábbi biológiai összefonódás elméleteiktől, s hangsúlyozták a gazdasági kérdések elsődlegességét, melyek a fiatalok egy részét fasiszta irányba, míg másokat a szocializmus irányába tereltek. Balogh egyúttal kritika alá vette a Csáky Mihály által megalapított, biológiai alapon szerveződő Harmincévesek nevű mozgalmat. Ehhez ld. Ásó: *A sarlósok megtagadják a generációs elméletet. A Nap*, 1931. február 13. 7. Vö: Győry Dezső: *A generációs elmélet és hogy ki találja ki az elméletet? Prágai Magyar Hírlap*, 1931. február 28. 5., Uó: *Még egyszer a „generációs elmélet”. Prágai Magyar Hírlap*, 1931. március 22. 7. A harmincévesek mozgalmáról bővebben: DDM SGy. Jócsik Lajos gyűjtései. Tarján Ödön: *A Harmincévesek. Sarló és a generációs elmélet. DSX. 86. 942. 1-15.*



A generációs különbségek ugyanakkor a Sarló szocialista irányú tájékozódásával párhuzamosan erősödtek fel, ami az idősebb csehszlovákiai magyar értelmiségi csoportokkal, az ellenzéki párteltek képviselőivel való összetűzésekben nyilvánult meg. Az OKP-hoz kötődő politikusok egy része, amint azt már jeleztük, mind eszmeileg, mind anyagilag függő viszonyban volt a „hivatalos” Magyarországtól, s ennek megfelelően egyre inkább kritikai álláspontot képviselt a sarlósok szocializmusával. Persze, mindezt saját elveik és nem csupán a Magyarországtól való függőség alapján tették.

Az egyik kiemelkedő konfliktus főszereplője Alapy Gyula volt, aki az OKP tagjaként nemcsak Komárom egyik legfontosabb személyisége, de az SZMKE főtitkára, múzeumigazgató és a Jókai Egyesület főtitkára volt. Alapy a komáromi Kultúrpalota kezdeményezőjeként, több regionális régészeti feltárás vezetőjeként kétségtelenül igen nagy tekintélyre tett szert.

1929 márciusában a sarlósok kultúrest szervezését kezdeményezték Komáromban. Balogh Edgár visszaemlékezése szerint ez a fiatalok számára nagy kihívást jelentett. A „konzervatív” határvárosban ugyanis, ahol a bencések által működtetett gimnázium a fiatal jobboldali értelmiség egyik központi bázisa volt, a Sarló mozgalom nem volt túl népszerű.<sup>523</sup>

A sarlósok komáromi kultúrestjére vonatkozó kérvényt a Jókai Egyesület választmánya elutasította, ebben pedig közrejátszott Alapy Gyula személye, aki az egyesület titkáráként tevékenykedett.<sup>524</sup> Ezután a fiatalok a Katolikus Legényegylet segítségét kérték. Az ugyan megadta a beleegyezést a sarlós előadások megtartására, de Alapy Gyula – a fiatalok körében jelenlévő szélsőbaloldali irányzatokra hivatkozva – megakadályozta a rendezvény megvalósulását. „*És felhangzott a vád: dekadens, destruktív, erkölcstelen és kommunista, magyargyűlölő ez az új nemzedék! Alapy dr. másodszer is győzött*” – írta *A Nap* 1929. március 13-ai számában.<sup>525</sup> Az idősebb generációhoz tartozó politikus ugyanis, mielőtt értesült a sarlósok érkezéséről, lefoglaltatta az összes előadótermet a városban, így azok nem tudták megtartani előadásukat. Az említett lapban megjelent cikk ironikus hangnemben szólt a konfliktusról, amelynek okát abban jelölte meg, hogy a sarlósok nem követik az „Alapy-féle” nemzeti irányvonalat.<sup>526</sup> Az írás egyúttal biztatta a fiatalokat, Alapy Gyulával és a nemzeti irányvonalú vezetéssel szemben hangsúlyozta a sarlósok őszinte, érdek- és

<sup>523</sup> Balogh megjegyezte visszaemlékezésében, hogy Alapy Gyula korábban itt kritizálta le a *Vetést*. Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 127.

<sup>524</sup> Hogyan gáncsolta el a politika Komáromban a magyar egyetemi hallgatók új nemzedékének matinéját. *A Nap*, 1929. március 13. 8.

<sup>525</sup> Uo.

<sup>526</sup> Ténsur (Antal Sándor): Barátságos levél a becsületes magyar Keszler-Balogh Edgárhoz. – *A Nap*, 1929. március 23. 3.

politikamentes szándékait: „*Ne törődjete Alapy néni bödönkéjével. Bádogból van az, üres és piszkos. Ti pedig tiszták, fiatalok és erősek vagytok. Ti vagytok az igazi magyarok. A ti munkátokból áldás és béke terem. Erre már régen vár hiába a magyarság.*”<sup>527</sup> Az említett konfliktus egyúttal képet adott az idősebb generációnak a fiatalok irányában támasztott fő elvárásáról, vagyis hogy azok „*úgy legyenek magyarok, olyan identitást alakítsanak ki a maguk számára, mint az idősebbek*”.<sup>528</sup>

Alapy mellett Cottely István, a pozsonyi MAKK elnöke és Grosschmid Géza, az OKP szenátora is jelen volt azon a brünni diákankéton, melyet a magyar ifjúság egységének helyreállítása érdekében rendeztek meg 1929 júniusában. Az ellentét főként a sarlósokkal szimpatizáló brünni egyetemisták és a Corvinia nevű diákegyesület nemzeti irányvonalú diákjai között éleződött ki.<sup>529</sup>

A brünni rendezvény azonban nem hozott eredményt az egység megteremtésében. Ezzel szemben újabb konfliktusra került sor az idősebb nemzedék képviselői és a sarlósok között. Balogh Edgár Grosschmidék támadó magatartásáról szólva kiemelte Alapy Gyula vádaskodását, amellyel a sarlósokat támadta: „*Brünnben váratlan meglepetés ért. Az ankéton megjelent Alapy Gyula, s túlzott következtetésekkel telített vádiratot olvasott fel, melyben istentelen marxistáknak, nemzettagadó kommunista ügynököknek bélyegezte meg a sarlósokat, guruló rubelről beszélt, s a kisebbségi magyar társadalom nevében kizárásunkat követelte minden ifjúsági szervezetből*” – emlékezett vissza Balogh Alapy

---

<sup>527</sup> Uo. Vö. Alapy Gombaszögtől Komáromig címmel a *Komáromi Lapok*ba írt cikket az esetről. Uo. 2. A Sarló szocialista orientációjával párhuzamosan, az 1929. márciusi pozsonyi programadó estet követően, majd a következő hónapban megszervezésre kerülő Kassák-est után az apák és fiúk konfliktusainak felerősödését jelezte Cottely István kritikus értékelése a *Prágai Magyar Hírlap* hasábjain Balogh Edgár új nemzedéki programjáról, melyet felettébb homályosnak és zavarosnak értékelte, s mely véleménye szerint nem is valódi program. Ehhez ld. az április folyamán megjelent vitát, melyet Cottely István írt *A Vetés margójára* címmel Balogh Edgár *Új nemzedék programja* c. cikkét kritizálva, Ehhez ld. Cottely István dr.: *A „Vetés” margójára. Prágai Magyar Hírlap*, 1929. április 17. 4–5. Válaszként Balogh Edgár *Néhány szó a Vetés védelmére* c. cikket közölte a lapban, melyben azt is kiemelte, hogy „*egész cikkem veleje az, hogy a nagyszerű szakképzettséget szociális műveltséggel párosító új intelligenciát kell megteremtünk*”. Balogh Edgár: *Néhány szó a Vetés védelmére. Prágai Magyar Hírlap*, 1929. április 20. 4.

<sup>528</sup> Egy Gábor: *Emicitás, identitás*, id. m. 142. Egy a következő cikkre hivatkozik: Alapy Gyula: *Mit várunk a magyar ifjúságtól?* *Prágai Magyar Hírlap*, 1929. március 16. 1. Egy azt is megjegyzi a cikk alapján, hogy Alapy olyan történeti-kulturális alapon nyugvó, tradicionális jelenségként értelmezi a nemzeti öntudatot, amely különbözik a fiatalok szociális célokat központba állító „parasztcentrikus” elképzelésével. Egy Gábor: *Emicitás, identitás*, id. m. 143.

<sup>529</sup> A Corvinia a brünni német műegyetem magyar hallgatóinak jobboldali szervezete volt, melyet a MIPSZ szervezett meg 1919-ben. A német diákegyesületek (Burschenschaftok) gyakoroltak rá hatást. A Sarló egyik legnagyobb ellenfele volt. A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona Csehszlovákia megalakulásától napjainkig. Szlovákiai Magyar Adatbank. <http://adatbank.sk/lexikon/corvinia/> (2017.02.15.)

megnyilatkozásáról.<sup>530</sup> A *Prágai Magyar Hírlap* híradása a brünni ankéttal kapcsolatban ugyanakkor a sarlósok által kezdeményezett napirendi vitáról adott számot.<sup>531</sup>

Sziklay Ferenc a Szövetkezett Ellenzéki Pártok Központi Irodájához tartozó kultúrreferátus vezetőjeként szintén hangsúlyozta a brünni diákankét alkalmával kialakult ellentéteket és a Corvinia nemzeti ideológiája mellett tette le a voksát.<sup>532</sup> A sarlósok szellemiségét pedig nem tartotta a „a tiszta magyar lélek” eszméivel összeegyeztethetőnek.<sup>533</sup> Írása szerint az egyedül elfogadható perspektívát a nemzetközpontú ideológia jelentette a hivatalos csehszlovákiai magyar kultúrpolitika számára, amely nélkül a Sarló tehetséges és elkötelezett tagjainak odaadó munkája sem ér semmit: „*A sarlós mozgalom után, midőn tudatára jöttünk, hogy milyen nyakatekert szenvedélyek és eszmék vannak a magyar diákság egyes rétegeiben, kettőzött erővel fejlesztettük történelmi nagyjaink kultuszát, mert hiszen a történelmünk legszomorúbb napjai tanítottak meg bennünket arra, hogy mit sem ér a legodaadóbb munka a legkiválóbb szorgalom, a legkiválóbb szónok, ha hiányzik a tiszta magyar lélek [...]*.”<sup>534</sup>

Ugyanakkor le kell szögezni, hogy a diákankét idején a sarlósok korántsem voltak még a marxizmus nyílt és elkötelezett hívei, bár ez irányú érdeklődésük már korábban is érzékelhető volt.<sup>535</sup> Balogh Edgár visszaemlékezésében viszont utalt rá, hogy a brünni diákankéton tapasztalt támadások újabb motivációt jelentettek a marxista tanok elsajátításához.<sup>536</sup> Itt azonban ismét jelezni kell, hogy ez utólagos interpretáció is lehet akár, hiszen más forrásokkal ezt nem tudjuk megerősíteni.

Az „apák” generációja és a Sarló között kialakult további konfliktusra a kassai Grosschmid Gézával, Márai Sándor édesapjával került sor, aki az OKP-ban egyebek közt éppen a fiatalsággal, a magyar egyetemisták menza ügyeivel foglalkozó szenátora és a párt

---

<sup>530</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 137.

<sup>531</sup> A magyar főiskolásmozgalmak vezetőinek kétnapos brünni ankétje. *Prágai Magyar Hírlap*, 1929. május 1. 4.

<sup>532</sup> Sziklay Ferenc értelmiségi-politikai életpályájáról bővebben ld. Szeghy-Gayer Veronika: *Felvidékből Szlovénzkó*, id. m.

<sup>533</sup> Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár (OSZK KI). Sziklay Ferenc hagyatéka. Jegyzőkönyv a brünni Corvinia 1929. június 12-én tartott évváró toborzásáról. Fond 158.

<sup>534</sup> Uo.

<sup>535</sup> A *Nap* c. lap hasábjain 1929 áprilisában megjelentetett cikkben a brünni ankét kapcsán például a következőket írta a mozgalomról: „*Eszük ágában sincs hirdetni a marxizmust, de azt vallják, hogy az intelligens embernek alaposan meg kell ismernie annak a Marxnak tanait, akinek eszméi alapján a világ munkássága megszervezi a maga mozgalmait.*” A brünni diákankét nem tisztázta a Sarlósok és a Corvinia viszonyát. A *Nap*, 1929. április 30. 2.

<sup>536</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 137. Balogh Edgár ugyanakkor kifejtette, hogy a Sarló „erkölcsileg megerősödött” a vitákban, nem sokkal utána sor került a Sarló brünni szervezetének a megalakítására. Uo. 138.

Társadalmi Nagybizottságának vezetője volt.<sup>537</sup> Grosschmid Géza szenátor 1929. július 20-án egy Nagykaposon tartott aratóünnep alkalmával a csehszlovákiai magyar ifjúság problémáiról értekezett. Beszédében a Sarlót azzal vádolta meg, hogy vezetői a gombaszögi táborozás után a szélsőséges ideológiák felé fordultak, s ez a fiatalok szemináriumi munkájában határozottan megmutatkozott. Véleménye szerint mindezt alátámasztották Balogh Edgáréknak a nemzetköziséget, az osztályérdekeket, valamint a szocializmust kiemelő tézisei. A Sarló opportunistá magatartását és a fiatalok általa szélsőségesnek nevezett politikai orientációját hangsúlyozó Grosschmid különösen a řadovi találkozón való szereplést bírálta, mert ott Baloghék nemcsak a cseh–magyar kulturális érintkezést szorgalmazták, hanem a cseh ifjúsággal való együttműködésben a szocialista eszmerendszert próbálták a központba emelni.<sup>538</sup> Azt azonban érdemes jelezni, hogy Grosschmid álláspontját források híján nem tudjuk rekonstruálni. Minden bizonnyal volt igazság megállapításaiban, még akkor is, ha ezt a sarlósok túlzásnak érezték.

Balogh Edgár visszaemlékezésében az 1929 júliusában történt esetről szintén azt hangsúlyozta, hogy a szenátor legfőbb problémáját a řadovi események, a sarlósok cseh és szlovák kapcsolatépítési törekvései jelentették, s annak alapján a Sarlót hazaárulás vádjával illette: *„Híre jött, hogy Grosschmid Géza szenátor nemzetárulásnak minősíti barátkozásunkat a cseh és szlovák ifjúsággal, s főleg az én magyarázatom az irredentizmusról – a csehszlovák államiság elismerése a kulturális magyar egység fenntartása mellett és a konföderációra való törekvés – háborította fel.”*<sup>539</sup>

A Sarló nem hagyta szó nélkül a sérelmeket, s *A Nap* c. lapban védekezett a szenátor vádjai ellen. Balogh Edgár 1929. július 27-ei írásában hangsúlyozta, hogy a mozgalom a szlovákiai magyar diákegység megteremtésére törekszik, és a szociális „kultúrtörekvések” kidolgozását elsődleges céljának tekinti az ifjúság körében. Ehhez azonban hozzátartozik a „kollektív felelősségérzetű” ifjúság kinevelése, mely a cseh és a szlovák intelligenciától sem zárkózik el.<sup>540</sup> Egy nappal később írt cikkében pedig érzékeltette, hogy a sarlósok szocializmusa tudományos és nem politikai alapú, közben pedig azzal védekezett, hogy a fiatalok csupán a nacionalizmussal és sovinizmussal állnak szemben, és a Dunai

---

<sup>537</sup> A Társadalmi Nagybizottság a rimaszombati diákkongresszus kezdeményezése által alakult meg. Miután a prágai menzát átvette, Pozsonyban és Brünnben új menzákat alapított, valamint prágai leányotthonokat szervezett. Ezen kívül különféle olvasósobákat hozott létre, tudományos szabadelőadásokat szervezett, lakássegélyt osztott és tanulmányi utazásokat biztosított a fiatalok anyanyelvén. Grosschmid Géza: *Kisebbségi sors. Dr. Grosschmid Géza beszédei és írásai*. Kassa, 1930, 455.

<sup>538</sup> Uo. 457.

<sup>539</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 160.

<sup>540</sup> Balogh Edgár: A sarlósok válaszolnak Grosschmid szenátor kirohanására. *A Nap*, 1929. július 27. 3.

Konföderációt támogatják. Ez az eszme pedig egyáltalán nem nevezhető nemzettagadásnak.<sup>541</sup> A tetszetős megfogalmazás mögött azonban kezdettől fogva egy generációs csoport néhány vezetőjének mindenfajta tömegbázist nélkülöző idealista elképzelései húzódtak meg, amelyekből az adott korban inkább csak egyfajta elszigetelt értelmiségi próbálkozás származott, semmint reális program.

Balogh Edgár később azt sérelmezte, miszerint Grosschmid Géza kifogásolta, hogy a sarlósok osztályharc és a nemzetköziség alapján állnak, s ez ellentétben áll a nemzeti eszmével és opportunisták célokat szolgál.<sup>542</sup> Egyúttal kifejtette, hogy a fiatalok eszmei célja olyan új nemzedék megteremtése, amely spontán szerveződik, s mindenféle politikai befolyásoltságtól távol tartja magát.<sup>543</sup>

Balogh Edgár fontosnak ítélte az ifjúság számára az államnemzet és az idősebb magyar nemzedék megértését. Azt is hangsúlyozta, hogy a sarlósok távol tartják magukat a politikai és felekezeti harcoktól, „ezért aztán a magyar politikai pártok, melyek be akarták vonni harcaikba, nemzetietlenséggel vádolták őket, a csehek irredentizmussal, a magyarok opportunizmussal”.<sup>544</sup> Ugyanakkor ragaszkodott hozzá, hogy a szenátor ismerje be tévedését a fiatalokkal szemben, és a sarlósoknak szolgáltatson igazságot a magyar közvélemény előtt.<sup>545</sup> A *Nap* 1929. augusztus 14-i véleménye szerint Grosschmid belesodorta a fiatalságot a politikába. Emellett Balogh arra is felszólította a szenátort, hogy mondjon le az Ifjúsági Nagybizottság menzaosztályában betöltött vezetői posztjáról, hiszen ezek után minden valószínűség szerint képtelen lesz megtartani a pártatlanságot a segélypénzek kiosztásában.<sup>546</sup>

Az előzőekben már említett Sziklay Ferenc a Grosschmid-vita kapcsán szintén kritikái álláspontra helyezkedett a sarlósokkal szemben. 1929-ben Tichy Kálmánnak írott levelében a sarlósok kettősségét kritizálta, melyet Grosschmid Géza nagykaposi támadása egyik okaként

---

<sup>541</sup> „Mi legfeljebb a műveletlenséggel, a kispolgári frázis-nacionalizmussal, a sovinizmussal kerültünk szembe, mint ahogy semmiféle talajtalan, ködevő nemzettagadással sem azonosítjuk magunkat. Magyarságunk munka, szocializmusunk tudomány, magyar felelősségünk szociális érzés, taktikánk reális kisebbségi munka és a kisebbségi jogvédelem, történelmi missziónk a Duna körüli népek fokozatos konföderációja.” Magyarságunk munka, szocializmusunk tudomány – felelik a sarlósok Grosschmid szenátornak. *A Nap*, 1929. július 28. 2.

<sup>542</sup> Mozgalmunk minden politikai irányon kívül álló kultúrtörekvés – vallják a sarlósok munkájukról. *A Nap*, 1929. július 31. 3.

<sup>543</sup> „Nem politikai, hanem csakis szellemi céljaink vannak: egy bensőségesen demokratikus kisebbségi magyar kultúréletet akarunk megteremteni.” Uo.

<sup>544</sup> Balogh Edgár: Grosschmid szenátor lássa be tévedését – kéri a Sarlósok a magyar jövő érdekében. *A Nap*, 1929. augusztus 1. 3.

<sup>545</sup> Uo.

<sup>546</sup> A csehszlovákiai magyar főiskolás hallgatók támogatása céljából alakult menzaosztályról még a későbbiekben bővebben szó lesz. DDM SGy. Grosschmid vita. (1-a.): A magyar diákkongresszus politikai háttere. Grosschmid szenátorak le kell mondania az ifjúsági nagybizottság tagságáról. *A Nap*, 1929. augusztus 14. DSX. 86.646.1-8.

jelölt meg.<sup>547</sup> Sziklay ugyanakkor kiállt az idős politikus védelmében, s kiemelte az ifjúság érdekében kifejtett sokoldalú tevékenységét, mely fellépését hitelessé tette: „*Ez az oka a nagy adu kijátszásának. Megértem az öreget, utóvégre ő igazán nekifeküdt az ifjúsági munkának, aminek örve alatt jégverembe (nem is hidegre) tették a politika más terepén, járt és kilincselte és maga is súlyos ezreket tömött az ifjak hasába, nem engedheti, hogy hálából ott tiszteljék meg a fejét, ahol fölébe röppennek »szociális felelősségérzetű varjak gyanánt«*”.<sup>548</sup> Ugyanakkor a sarlósokat nem tartotta kifejezetten rossz szándékúaknak, a velük kapcsolatos problémák gyökerét pedig inkább tanácsadói megválasztásában látta.<sup>549</sup> Emellett sarlósok naivitását emelte ki, amely fő okát adhatta a fiatalok arrogáns és beképzelt magatartásának, valamint utópisztikus elképzeléseinek.<sup>550</sup>

## 6.2. Az ideológiai konfliktusok feloldására tett kísérletek

A CSMASZ 1929 szeptemberében megszervezett érsekújvári diákkongresszusa új lehetőséget teremtett a sarlósok számára, hogy rendezzék ideológiai ellentéteiket az idősebb generáció képviselőivel és a más világnézetű fiatal csoportosulásokkal. Ezen a kongresszuson került sor a CSMASZ tisztikarának a megválasztására, amelynek beleszólása volt a Társadalmi Nagybizottság Menzabizottságának döntéseibe.<sup>551</sup>

A sarlósok írásai alapján azonban arra a következtetésre jutunk, hogy az ifjúság fő célja valójában a saját érdekeik érvényre juttatása volt a „konzervatív” irányultságú ifjúsággal

---

<sup>547</sup> „Az u.i.[utóirat]-toda csak annyit, hogy az ifjak »A Nap«-ban mindég nyilvánosság előtt beszélnek félre s azt négy szemközti reparálják, aminek sehol a világon nincs nyoma, s a radovi táborban történt svédekkel [itt Sziklay valószínűleg a szlovákokra gondol] való összeforrásodással is ezt akarták tenni Nagykapos előtt, aminek Gr. harmadszor nem akart felülni.” OSZK KI Sziklay Ferenc hagyatéka. Sziklay Ferenc levele. Tichy Kálmánnak. Kassa, 1929. VIII/22. Fond 158.

<sup>548</sup> Uo.

<sup>549</sup> „Nem jószándékú gyerekek azok, lehet, hogy nem is rossz szándékúak, csak hagyják, hogy nem kívánatos elemek kijátsszák őket mindig mi ellenünk.” Uo.

<sup>550</sup> „Arrogáns,» beképzelt « társaság, spanyolviasz gyárosoknak képzelik magukat, mert még nem kóstoltak bele az igazi kisebbségi életbe.” Uo.

<sup>551</sup> Az ellenzéki pártok által fenntartott szervezet ún. menzajegyeket és ösztöndíjat osztott ki a szegény magyar főiskolásoknak. Az ún. Magyar Menza a csehszlovákiai magyarok adományából tartotta fent magát. A Menzabizottság a Társadalmi Nagybizottsághoz tartozott, ahol hosszú ideig Grosschmid Géza szenátor elnökölt. Ezen kívül a CSMASZ évente megbízott egy személyt, hogy a diákság érdekeit képviselje a Nagybizottságnál, és közreműködjön a kedvezmények szétosztásánál. Ebben a sarlósok is részt vettek. Például 1929 és 1930 között Boross Zoltán volt a diákság képviselője Pozsonyban. A Magyar Menza működött Prágában is. Boross feljegyzése alapján 1932 után a Nagybizottság világnézeti szempontok alapján határozott a kedvezményekről, és sokszor kizárta a baloldali diákokat. DDM SGY. Nagyidai hagyatéka. Csehszlovákiai főiskolákon tanuló magyar ifjúság támogatására alakult országos nagybizottság diákmenzája. Nagyidai Ernő kérelmei segélyért. DSX. 86. 364. 3-12.

szemben.<sup>552</sup> Mindenesetre az érsekújvári diákkongresszus a sarlósok szempontjából sikerrel zárult, melyre Boross Zoltán is utal írásában: „*A kongresszuson a progresszió győzött. A CSMASZ-ban a vezető pozíciókat a sarlósok foglalták el. Brogyányi Kálmán lett a kultúrreferens és én az egyik vezetőségi tag. Elnökül a velünk szimpatizáló és a haladást képviselő Duka Zólyomi Norbertet választottuk meg.*”<sup>553</sup> Ehhez az is hozzátartozott, hogy a diákszövetséget a fiatalok »szabad és közös érdekvédelmi alakulattá« nyilvánították, melyen belül saját mozgalmuk került meghatározó pozícióba.<sup>554</sup> Balogh Edgár szintén utalt a kongresszus egyik fő sikerére, amely minden világnézeti csoportnak lehetőséget nyújtott, hogy saját véleményét képviselje. A Sarló győzelme egyfajta biztosíték is volt a fiatalok számára az egyetemi ifjúság életében való jelenlétre.<sup>555</sup> A *Prágai Magyar Hírlap* szintén a diákbéke helyreállításának adott hangot írásaiban, vagyis nemcsak a Sarló részéről értékelték eredményesnek a kongresszust.<sup>556</sup>

A mozgalom érsekújvári szereplése ugyanakkor támadási felületet is nyújtott az aktivista körök számára. Ezt húzza alá *A Reggel* c. lap hasábjain Jarnó József cikke, amely arra figyelmeztette a fiatalokat, tartsák meg „új arcukat” az idős generációval szemben.<sup>557</sup> Ennél fontosabb volt Szalatnai Rezső véleménye, aki azt a vádat szegezte a többi sarlóshoz, hogy azok a nemzeti érdekeket a diákegység elé helyezték.<sup>558</sup> Balogh Edgár *A Nap* hasábjain válaszolt Szalatnai támadására, és kijelentette, a Sarló kisebbségért folytatott harca nem jelent

---

<sup>552</sup> „*A Sarló világnézeti csoportja az előkészítés során azt akarta elérni, hogy – mivel még önálló jogi személyként nem szerepelhetett – a MAK-okon és a vidéki Egyesületeken keresztül a kongresszusra minél több »sarlós szimpatizánst« delegáljanak, s így a szavazattöbbséggel a Sarló »emberei« kerüljenek a CSMASZ tisztikárába. Így akarta majoritását a CSMASZ-ban biztosítani.*” DDM SGy. Boross Zoltán: Az érsekújvári kongresszus. DSX 86. 28. 1. 1-15.

<sup>553</sup> Uo.

<sup>554</sup> A győzelem természetesen magában rejtette azt a kockázatot, hogy a „frontvezetés” ki lesz téve a későbbiekben a „konzervatív” körök manővereinek és támadásainak. Uo.

<sup>555</sup> „*Grosschmid »tata« (ahogy hamarosan becézték, nem minden irónia nélkül) arra kényszerült, hogy ügyes gesztussal kezét nyújtsa a sarlósoknak. Persze, elfogadtuk, hiszen ez taktikai győzelmünket jelképezte.*” Uo. Vö.: s.d.: Az érsekújvári diákkongresszus a magyar ifjúság nemzeti egységét demonstrálta. *Prágai Magyar Hírlap*, 1929. szeptember 8, 5.

<sup>556</sup> Diákbéke. *Prágai Magyar Hírlap*, 1929. szeptember 10. 13. Bár a diákbéke látszólag helyreállt, kérdéses azonban, hogy ez valódi egyetértést jelentett-e vagy a sajtóban megjelent cikkek elfogultan és elhamarkodottan mondtak ítéletet a kongresszus eredményéről. Egrý Gábor: *Émicitás, identitás*, id. m. 143–146. Sőt a diákkongresszus kapcsán megjelent cikkek a nemzeti egység helyreállítása mellett kiemelték Balogh Edgár szerepét, akinek a felszólalásához kötötték a megbékélést. Mivel a nemzet érdekében végzett népművelést és a szociális feladatokat központba állító Balogh ekkor nem használta a marxista fogalomtárat, a *Prágai Magyar Hírlap* cikke azt a következtetést vonta le, hogy a sarlósokat korábban félreértették. Ehhez ld. Egrý Gábor: *Émicitás, identitás*, id. m. 145–146. Egrý a következő cikkekre hivatkozik: Az érsekújvári diákkongresszus a magyar ifjúság nemzeti egységét... *Prágai Magyar Hírlap*, 1929. szeptember 8.

<sup>557</sup> „*Érsekújvár nem volt csatavesztés az új arcú magyarok részéről, de a hadállások feladása. S ez néha rosszabb lehet, mint egy csatavesztés*” – fejtette ki véleményét Jarnó cikkében. Jarnó József: Új arcú magyarok, akikkel most is szembefordult az idők régi, öreg arca. *A Reggel*, 1929. szeptember 15. 3.

<sup>558</sup> Szalatnai Rezső: Újarcú magyarok sorompók előtt. *A Reggel*, 1929. szeptember 22. 3.

egyét a nemzeti sovinizmussal. Ezek után arra is kitért, hogy nézete szerint a nemzeti érdekek nem választhatk szét a szocialista eszméktől: *„A kisebbségi magyar ifjúság a maga nemzetéért kizárólag a dolgozó tömegek érdekei szerint akar dolgozni, és nemzeti harcát a szocializmus korrekt elveire építi fel.”*<sup>559</sup>

Az bizonyos, hogy néhány sarlós a generációs eltérések megoldását valóban fontolgatta. Erre utal például Berecz Kálmán 1929 évi írása, melyet valószínűleg az érsekújvári kongresszus után jegyzett le.<sup>560</sup> Ez alapján a sarlósok világnézeti különbségekre való tekintet nélkül kívánnak az ifjúság életének meghatározó figurái lenni. Több alkalommal is kitért a fiatalok ideológiai differenciáira és kiemelte, hogy a mozgalom *„tagjai különböző világnézetű ifjak, akik a közös magyar munkában találkoznak”*.<sup>561</sup> Ezenkívül a fiatalok nézetbeli szabadságát is hangsúlyozta, miszerint *„nem tulajdonítandó az egész magyar ifjúságnak a baloldali orientáció, amit egyesek képviselnek. Ez egyéni nézet, amivel nem azonosítandó a magyar ifjúság, mint összesség”*.<sup>562</sup> Berecz egyúttal kiemelte a Sarló nemzeti alapon való megszerveződését, valamint a kereszténység és a demokrácia jegyében való munkát. A szélsőbaloldali orientációt és a nemzeti érdekektől való eltávolodást pedig egyértelműen elutasította. Végül a generációk összefogását sürgette, amelyre nagy szükség van a magyar jövő szempontjából.<sup>563</sup>

### **6.3. A „hivatalos” Magyarország konfliktusai a sarlósokkal – a „koszorú-affér”**

A „hivatalos” Magyarország sarlósok felé irányuló elutasítása 1929-ben már politikai körökben is egyre határozottabban megnyilvánult. Mindezt bizonyítják Bartók László pozsonyi magyar konzul 1929. évi jelentései, aki folyamatosan beszámolt a Sarló mozgalom működéséről, Keszler-Balogh Edgár szocialista és internacionalista irányú megnyilvánulásairól.<sup>564</sup> Bár 1929 végén, a konzulátuson a Sarló nemzetellenes tevékenységének beszüntetését regisztrálták, Bartók decemberben egy csehszlovákiai

---

<sup>559</sup> Balogh Edgár: A magyar diákság visszautasítja nemzeti érdeklőjének megtámadását. A sarlósok válaszolnak A Reggel támadó cikkére. *A Nap*, 1929/218. 3.

<sup>560</sup> DDM SGy. Berecz Kálmán javaslattervezete a Sarló nevében a mozgalom és az idősebb generáció közötti szellemi differenciálódás megszüntetésére. 1929. DSX. 86. 1010.1-4. Vö: Berecz Kálmán előadása a prágai MAK-ban 1930. Uo.

<sup>561</sup> Uo.

<sup>562</sup> Uo.

<sup>563</sup> Ezután kérte, hogy javaslatát a vezetőség a Sarló nagygyűlése elé terjessze és a magyar társadalommal közölje Erre azonban Boross Zoltán feljegyzése alapján nem került sor. Boross Zoltán feljegyzése. Uo.

<sup>564</sup> MNL OL. K64. Bartók konzul jelentése. 7/44, 106/pol/1929.



„nemzeti érzésű” fiatalok által beterjesztett vádiratot mellékelte a külügyminisztériumhoz, amely kifogásolta a mozgalom „irredenta”-ellenességét és baloldali nézeteit. Az elítélő hangvételű írás szélsőséges álláspontot képviselt és rendkívül negatív hangnemben írt a sarlósokról: *„Rendkívül fanatikusak, gyűlölnék mindenkit, aki nem ismeri el őket. [...] Általában jellemző reájuk a magyar viszonyokkal való buzgó foglalkozásuk. De míg a legtöbb magyar az elszakított területeken a mai Magyarországtól a jobb jövőt várja, ők Magyarországhoz visszakérülni nem akarnak.”*<sup>565</sup> A vádirat a legnagyobb problémát tehát abban látta, hogy a fiatalok úgymond nem kívánták vissza a Trianon előtti határokat. Ugyanakkor azzal is megvádolta a sarlósokat, hogy azok teljes egészében elítélik a korabeli magyarországi politikai rendszert: *„Az irredenta a legnagyobb bűn a szemükben. Állandóan a legdurvább kitételekkel támadják a mai magyarországi rendszert és a baloldali pártok uralomra jutásától várják ott a helyzet javulását. Közép-európai gazdasági közösségről álmodoznak, amely előbb-utóbb amúgy is megszüntetné a határokat, de jelenleg – szerintük – csak örülhetünk, hogy nem élünk Magyarországon.”*<sup>566</sup> A vádirat emellett a sarlósok zsidó emigránsokkal fenntartott kapcsolataira is felhívta a figyelmet, akiket nemzeti lojalitás szempontjából szintén elmarasztalt. Kiemelte Szalatnai Rezső személyét, akit a sarlósok legjelentősebb apologétájaként definiált. Véleménye szerint a sarlósok azonban maguk „sajtóprostituáltként” tekintettek Szalatnaira. Az írás több szempontból is pontatlan és elfogult, hiszen például Szalatnainak a Baloghék szélsőséges irányával szemben kialakult konfliktusos viszonyát szó nélkül hagyja. A Szalatnai Rezsővel szemben megfogalmazott hiperkritikus értékelés indokoltsága pedig a megvádolt pozsonyi magyar értelmiségi egész életútja alapján erősen megkérdőjelezhető. Bár a vádirat keletkezése idején még nem lehetett látni az életutat.<sup>567</sup>

Ugyanakkor azt is problémának vélte, hogy a mozgalom vezetőségének nagyrésze ebben az időben már a baloldali ideológia felé orientálódott, és a revíziós célok helyett egyfajta közép-európai államközösség (dunai-konföderáció) létrehozásáról gondolkodott, ami szerintük a kisebbségi problémák és a nemzetállami nacionalista keretek számára új megoldást nyújthatott volna.<sup>568</sup> A vádirat szerzőjének fő gondját mindenesetre a fiatalok

---

<sup>565</sup> MNL OL. K63. A „Sarló” nevű radikális diákegyesület ismertetése a pozsonyi magyar konzulátustól a magyar külügyminisztériumnak. 1930-7/44. 207/pol.

<sup>566</sup> Uo.

<sup>567</sup> Uo.

<sup>568</sup> Balogh Edgár visszaemlékezése szerint az új nemzedék a kisebbségi problémák megoldására 1928 második felétől, de 1929-től már állandó témaként hangsúlyozta a nemzetállami elgondolásokkal szemben azokat a kelet-európai konföderációs elképzeléseket, melynek megvalósításában a kisebbségi magyarságnak közvetítő – hídszerpet szánt. „...hivatást számított, id. m. 22–23.

baloldali orientációja jelentette, amelyben szerepe volt a marxista meggyőződésű Balogh Edgárnak, akinek a tehetsége által sikerült összetartani a különböző baloldali vonulatokat a mozgalomban.<sup>569</sup>

A Sarló és a magyarországi kormány közötti kapcsolatok végleges megromlása 1930-ban következett be. Ahogyan azt már korábban is jeleztük, a fiatalok delegációja – Balogh Edgár, Boross Zoltán és Terebessy János – 1930 januárjában látogatást tett Masaryk köztársasági elnöknel is. Balogh Csehszlovákiával való azonosulását célzó kijelentései pedig ugyancsak Magyarország gyanakvását erősítették.<sup>570</sup> Ezenkívül azok a konzuli információk is a sarlósok ellen szóltak, melyek szerint a csoport pénzügyi támogatását a szabadkőműves körök biztosítják.<sup>571</sup>

Jóval nagyobb törést jelentett a baloldali fiatalok és Magyarország közötti kapcsolatok szempontjából a március 15-i „koszorú-affér”. Két sarlós – a Pozsonyban jogot végző, utóbb szélsőbaloldali irányultságú Terebessy János és a szintén jogot végző Varga Imre – a nemzeti ünnep alkalmából a dunai – magyar, szlovák, cseh, román, horvát, szerb – népek színeivel és vörös szalaggal díszített koszorút akart elhelyezni a pesti Petőfi-szobron, de a rendőrség ezt „megakadályozta”.<sup>572</sup> Ezután a fiatalok a Sarló „művészettörténetét”, Brogyányi Kálmánt küldték a két megbízott után, akit utasítottak, hogy Táncsics Mihály sírjára tegye le a koszorút. Brogyányit Farkas István szociáldemokrata országgyűlési képviselő is kikísérte a Kerepesi temetőbe, és a Táncsics-sír talapzatára helyezték a koszorút.<sup>573</sup> A fiatalok

---

<sup>569</sup> „A brünni ifjúsági ankéton viszont Kessler kijelentette Törköly szenátor úrnak, hogy vannak köztük kommunisták, bár ő nem az, de ha ezt nyíltan bevallaná, elvesztené lába alól a talajt. A valóság azt hiszem az, hogy mind balfelé orientálódnak. Egyesek nagyon, mások kevésbé szélsőségesek és Kessler szervezőképességének és rábeszélő tehetségének sikerül mindig összetartani a különböző felfogásokat.” Uo.

<sup>570</sup> Ezt tükrözi Bartók konzul jelentése, aki a látogatás kapcsán kiemelte a konzuli testület érdeklődését a sarlósok irányába. MNL OL. K63. Bartók konzul jelentése. 1930-7/44 30/pol.

<sup>571</sup> MNL OL. K 63. A Sarló nevű radikális diákegyesület ismertetése a pozsonyi magyar konzulátustól a magyar külügyminisztériumnak. 1930-7/44 207/pol.

<sup>572</sup> Balogh Edgár visszaemlékezésében a következőket írta a koszorúzás meghiúsulásáról: „Akadályba ütközhetek, mert távirat érkezett az ünnep előestjén, hogy a koszorúzást a rendőrség nem engedélyezi, s kötelezvényt íratnak velük alá, hogy a tervtől eltekintenek”. Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 182. A fiatalok, miután bejelentették tervüket a rendőr-főkapitányságon, a magyarországi rendőrség Terebessy Jánossal, a Sarló titkárával reverzalist is aláíratott, amely alapján elállt a pozsonyi megbízatástól. Andréka Károly rendőrfőkapitány-helyettes szerint ugyanis a rendőrség a bajtársi szervezetekkel szemben nem tudja a sarlósok védelmét garantálni. A pozsonyi sarlósok nem koszorúzhatták meg a budapesti Petőfi-szobrot. *A Nap*, 1930. március 18. 3.

<sup>573</sup> Erről ld. DDM SGy. Az országgyűlés képviselőházának 370. ülése 1930. március 19-án, szerdán. 139. DSX. 84. 247. 1-2. Az esemény nagy visszhangot keltett és még a magyarországi parlamentben is szó esett róla Szcitovszky Béla belügyminiszter és Farkas István, szociáldemokrata politikus szavaltásaiban, aki interpellációt nyújtott be a koszorúzás megakadályozása miatt. Az országgyűlés képviselőházának 370. ülése alkalmából 1930. március 19-én, szerdán Farkas István ugyanis kérdőre vonta a kormányt, ezzel együtt a rendőrséget, mivel nem engedélyezte a Petőfi-szobor megkoszorúzását a fiataloknak. Szcitovszky Béla reagálva a szociáldemokrata képviselő szavaira a sarlósokról kifejtette, hogy a mozgalomnak nincs jelentősége, és a cseh propaganda eszközeinek tekintette a fiatalokat. Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 140.

motivációját a kérdésben jól szemlélteti a sarlósoknak a nemzeti ünnepen közzétett pozsonyi programja, amelyből kiderült, hogy a gazdasági és szociális kérdések rendezését a dunai népek által összekapcsolt szocialista irányvonalban látták. A pozsonyi magyar egyetemisták március 15-i ünnepén Balogh Edgár kifejtette, hogy az ifjúságnak föl kell lépnie az 1848-tól megoldatlan kérdések – a parasztság sorsának javítása, a nemzetiségek megbékélése – rendezése érdekében. A pozsonyi ünnepségen Balogh előadása után Peéry Rezső a 48-as időkre vonatkozó irodalmi feldolgozásokat tárgyalta, Boross Zoltán pedig Kossuth Lajos Dunai Konföderációját részletezte.<sup>574</sup>

Miután a „koszorú-affér” Farkas István szociáldemokrata képviselő által a magyarországi országgyűlés elé került, az ügy nagy nyilvánosságot kapott Csehszlovákiában és Magyarországon is. Az esemény nagy visszhangot keltett, és ahogy azt említettük, a budapesti parlamentben is szó esett róla Szcitovszky Béla belügyminiszter és Farkas István szociáldemokrata politikus szóváltásaiban. Utóbbi interpellációt nyújtott be a koszorúzás „megakadályozása” miatt. Az országgyűlés képviselőházának 1930. március 19-ei ülésén Farkas kérdőre vonta a kormányt, ezzel együtt a rendőrséget, miért akadályozta meg a Petőfi-szobor megkoszorúzását.<sup>575</sup> Interpellációjában hangsúlyozta a csehszlovákiai magyar diákmozgalom új szellemiségét, kiemelve aktivitásukat.<sup>576</sup> Ezek után a sarlósoknak a Magyarországgal szomszédos államok magyarságára kifejtett pozitív hatásáról, később pedig az általuk képviselt „európai gondolkodásmódszerről” beszélt.<sup>577</sup> Az utódállamok nemzeti színei kapcsán pedig arra világított rá, hogy mindez a Kárpát-medence kulturális sokszínűségét fejezi ki.<sup>578</sup> Szcitovszky Béla belügyminiszter a szociáldemokrata képviselő szavaira reagálva a sarlósokról való kritikus véleményében kifejtette, hogy bár a mozgalomnak nincs nagy jelentősége a csehszlovákiai magyar fiatalok körében, a Sarló a cseh propaganda eszközének tekinthető.<sup>579</sup>

---

<sup>574</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 183. Erről bővebben ld. Március 15-ét ünnepelte a Sarló. *A Reggel*, 1930. március 16. 10. Vö: A pozsonyi Sarlósok nem koszorúzhatták meg a budapesti Petőfi-szobrot. *A Nap*, 1930. március 18. 3.

<sup>575</sup> Az országgyűlés képviselőházának 370. ülése 1930. március 19-án, szerdán. 139. DS. X. 247. 2. Vö: A Sarló koszorúja a magyar országgyűlés előtt. *A Nap*, 1930. március 21. 10.

<sup>576</sup> Képviselőházi napló, 1927. XXVI. kötet, 1930. március 13 – 1930. április 10. Az országgyűlés képviselőházának 370. ülése 1930. március 19-én, szerdán. 139–141. [https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK\\_KN-1927\\_26/?pg=148&layout=s](https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN-1927_26/?pg=148&layout=s) (2018. 01. 15.)

<sup>577</sup> Uo.

<sup>578</sup> Szcitovszky válaszában arra is kitért, hogy a főkapitány csupán figyelmeztette őket kérvényük beadása után, hogy a koszorúzás által a magyar ifjúságnál tüntetésekre kerülhet sor. Ez után kérte őket, hogy álljanak el szándékuktól, amelynek eleget is tettek. Uo.

<sup>579</sup> „A mozgalom magán hordja annak a Csehszlovákiában nem ismeretlen, szívesen használt módszereknek jellegét [...], mely minden alkalmat megragad arra, hogy a cseh propaganda érdekében Magyarország ellen hangulatot keltsen [...] és azt szeretné dokumentálni, hogy a magyar ifjúság egy rétege, de facto azonban csak

Miközben a sarlósok korabeli írásainak helyt adó *A Nap* című lap március 17-i cikkében egyenesen „zarándoklatként” értékelte a fiatalok koszorú-elhelyezését, a sarlósokkal szemben megfogalmazott kritikus nézőpontban a csehszlovákiai sajtóban megjelent cikkek egy része is osztozott. A *Prágai Magyar Hírlap* hasábjain Dzurányi László tollából közölt *A sarlósok pesti kalandja* c. cikk például a fiatalok zavaros és félreérthető szimbólumaira hívta fel a figyelmet, valamint azokra a (szocialista irányvonalú) politikai körökre, amelyek félrevezetik a Sarló tagjait.<sup>580</sup>

A sarlósok nem sokkal később válaszoltak Szcitovszky belügyminiszternek *A Nap* hasábjain, s kifejtették, hogy Balogh Edgár és csapata egy rendkívüli gyűlés alkalmával foglalkozott a „koszorú-affért” követő belügyminiszteri vádakkal, amelyek a sarlósokat hazaárulással illették. A Szcitovszky Béla belügyminiszterhez intézett nyílt levél tervezetét előadó Sarló tagjai mellett számos egyetemi hallgató jelent meg az eseményen.<sup>581</sup> Hibaként rótták fel azt is, hogy a budapesti koszorú-ügyet a napi politika eseményeibe keverték, hiszen a Sarló távol tartotta magát az állampolitikai kérdésektől.

Baloghék azt is kifejtették, hogy mindezek ellenére mélyen érintette őket a hazaárulás vádja. Hangsúlyozták, hogy a kisebbségi kérdés megoldásának új módozatait keresik olyan helyzetben, amely „*a kisebbségi élet nehézségeivel küzd, s így két malomkő közé került*”.<sup>582</sup> Arra is kitértek, hogy számukra nemcsak a magyarság bizalma fontos: „*A Sarló küzd a cseh és szlovák sovinszta törekvések ellen, s a kisebbségi kérdést állandóan felveti a cseh és szlovák ifjúság körében*”.<sup>583</sup>

Szalatnai Rezső *A Reggel* c. aktivista pozsonyi lapban szintén cikket jelentetett meg a koszorú-ügyről, amelyben kritikus hangnemben írt a magyarországi belügyminisztérium döntéséről: „*Politikai adottság az, hogy a koszorú-letevést Budapesten nem engedélyezték és*

---

*egy-két egyéni ambícióktól fűtött fiatalember, hűtlen lesz fajához.*” Uo. 141. A belügyminiszter ezután arra is kitért, hogy a Sarló egyik küldötte, Terebessy János fia annak a bírónak, akinek az elnöklete alatt hoztak ítéletet a Tuka Béláról. A Sarló koszorúja a magyar országgyűlés előtt. Vö: *A Nap*, 1930. március 21. Vö: A pozsonyi Sarló márciusi koszorúja a magyar képviselőház előtt. *Prágai Magyar Hírlap*. 1930. március 21. 3. Vö: Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 188.

<sup>580</sup> A. S.: Táncsics Mihály. *A Nap*, 1930. március 17. 5. Dzurányi László: A sarlósok pesti kalandja. *Prágai Magyar Hírlap*, 1930. március 21. 1–2. Vö.: Darvas János: Szalagnyelv. *Prágai Magyar Hírlap*, 1930. március 25. 1. Ez utóbbi cikkre adott válaszként pedig ld.: A Sarló levele a Prágai Magyar Hírlap szerkesztőségéhez. *Prágai Magyar Hírlap*, 1930. március 29. 6.

<sup>581</sup> Az újság a következőket írta a levélről: „*A felelet nem emel kifogást a Petőfi-szobor megkoszorúzásának eltiltása ellen, hangsúlyozza, hogy a koszorút Budapestre vivő kiküldöttek is belátták a közrendészeti szempont fontosságát. Andréka Károly rendőrfőkapitány-helyettes a Bajtársaktól féltette a koszorút, s így a Sarló nem a rendőrség eljárását hibáztatja, hanem a konzervatív egyetemi hallgatóság ellen emel kifogást. Ezekkel a diákokkal szemben azonban nem az összetűzést, hanem a szellemi vitát keresi.*” A Sarló felel Szcitovszky belügyminiszternek. *A Nap*, 1930. március 23. 12.

<sup>582</sup> Uo.

<sup>583</sup> Uo.

*jellemző kortünet a nem-engedélyezés megindoklása, valamint a parlamenti dialógus*".<sup>584</sup>

Szalatnai véleménye szerint a fiatalok ideológiája még nem tiszta, mindenképpen a „kisebbségi magyarok harca ez”.<sup>585</sup>

Erős túlzással a sarlósokat Martinovicshoz, Táncsicshoz és Petőfihez hasonlította, akiket szintén hazaárulóknak bélyegzett a korabeli politika. Írása végén azt állította, hogy a Magyarországon velük szemben megfogalmazott vádak hangoztatói közt volt az a magyar ellenzéki (valószínűleg Grosschmid Géza) szenátor is, aki „*Budapesten keveri a kártyát a Sarló ellen*”.<sup>586</sup>

A „koszorú-afférral” nemcsak a csehszlovákiai, de a magyarországi sajtó is foglalkozott, véleményében pedig erős megosztottságot mutatott. Balogh véleménye szerint több lap *A Nap* c. sajtóorgánumhoz hasonlóan (pozitívan) értékelte a mozgalmat.<sup>587</sup> A *Magyarság*, a *Budapesti Hírlap*, valamint az *Új Nemzedék* viszont kritikusan viszonyult a fiatalok koszorú-ügyéhez.<sup>588</sup> A „koszorú-affért” Magyarországon mindenesetre diáktüntetések, valamint a sarlósoknak a magyarországi szervezetekkel való kapcsolataiban beállt rövid „elhidegülés” követte. A diáktüntetést a jobboldali diákmozgalmak szervezték. A *Magyarság* már 1930. március 21-ei cikkében hangsúlyozta, hogy a magyarországi Wesselényi Reform Klub elítélte a fiatalokat, valamint a többi ifjúsági egyesület részvételével egy tiltakozó gyűlést is össze kívánt hívni.<sup>589</sup> A *Pesti Napló* is leköszölte 1930. március 23-ai számában a koszorú-elhelyezési kísérlet részletes történetét. A sarlósok nyilatkozatának és programjának ismertetésével a kisebbségi magyar fiatal generáció dilemmáit ismertette olvasóival. A mozgalmat védelmébe véve kiemelte, hogy a fiatalok szándékait valójában nem politikai, hanem csak társadalomtudományi és kultúrtörténeti szempontból lehet megközelíteni. A pesti koszorúzási kísérletet nyomán közreadott állásfoglalást összességben pozitívan értékelte a vezető fővárosi napilap: „*a nyilatkozat [...] minden túlzása és*

---

<sup>584</sup> Szalatnai Rezső: A szlovenszkói koszorú körül. *A Reggel*, 1930. március 21. 3.

<sup>585</sup> Uo.

<sup>586</sup> Ez a meg nem nevezett csehszlovákiai magyar politikus a Sarló erkölcsi tekintélyét azzal akarta megsemmisíteni, hogy azt sejtette a publicisztikai vitában, pontos adatokat tud arra vonatkozóan, személy szerint ki mennyit kap Benešről. Uo.

<sup>587</sup> „*Délben már az utcán volt A Nap híradása is A Sarló koszorúja a Magyar országgyűlés előtt cím alatt. A pozsonyi tudósítás részleteiben megfelelt a Népszava, Nemzeti Újság, Magyarság, Pesti Hírlap, Pesti Napló, Budapesti Hírlap és Pester Lloyd előttem fekvő anyagának.*” Uo. 185.

<sup>588</sup> A pozsonyi „Sarló” Petőfi-koszorúja. *Pesti Napló*, 1930. március 20.2–3; Egy koszorú körül. *Magyarság*. 1930. március 20. 1; Milyen koszorút hoztak Petőfi szobrára a „sarlósok”. *Magyarság*, 1930. március 20. 3–4; Vihar a pozsonyi Sarló-szervezet körül. *Budapesti Hírlap*, 1930. március 20. 4; Pardon!... Koszorú. *Új Nemzedék*, 1930. március 21. 2.

<sup>589</sup> „A felvidéki Sarlósok tót és rutén testvéreink szabadságküzdelmét árulják el”. *Magyarság*, 1930. március 21. 2. Vö: A Széchenyi Szövetség és a MEFHOSZ tiltakozása a „sarlós” koszorú miatt. *Magyarság*, 1930. március 22. 2.

*doktrínere mellett is némileg más színben mutatja meg a Sarló mozgalom céljait és módszereit, mint ahogyan arról a képviselőházban megemlékeztek.”*<sup>590</sup>

A későbbiekben a *Pesti Napló Viharos* ülést tartottak a magyar egyetemi ifjak a „Sarló” koszorú ügyében címmel arról is tudósított, hogy magyarországi jobboldali diákszervezetek ülésükön reagáltak a sarlósok „koszorú-afférjára”. A Wesselényi Reform Klubban tartott rendezvényen a MEFHOSZ (Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetsége) valamint a Széchenyi Szövetség vezetői is képviseltették magukat. Felszólalásaikban a Sarlóval szemben elítélő hangot megütő vezetők kifejtették, legsúlyosabb kifogásuk a csehszlovákiai magyar mozgalommal szemben, hogy azok „*lekötötték magukat a nemzetközi szocializmus mellett és lekötötték magukat a magyar irredenta ellen*”.<sup>591</sup> Azt is felvetették, hogy a sarlósok talán a csehek megbízásából jöttek Budapestre koszorúzni, pedig a lap szerint „*a magyar fiatalságnak, de az egész magyarságnak sincs semmi tárgyalni valója a csehekkel*”.<sup>592</sup> A „koszorú-afférral” a szlovák sajtó is foglalkozott, és általában pozitívan viszonyult a sarlósok megmozdulásához. Igyekezett a tényeknek olyan értelmezést adni, hogy az események a Sarló aktivista fordulatára utalnak.<sup>593</sup>

A koszorú-ügy a sarlósok személyes életében is változásokat hozott. Például nagy valószínűséggel ennek az afférnak a következménye volt az is, hogy Vass Lászlót, a Sarló „magyarországi követét” kitiltották az Eötvös Kollégiumból. Vass 1930. július 4-ei levelében kifejtette mozgalmi társának, hogy azért zárják ki a kollégiumból, mert egy hazaárulónak bélyegzett mozgalom tagja: „*Az Eötvös Collegium Igazgatósága felsőbb utasításra hallgatva szeptember 1-től kizár tagjai közül (Konferencia határozat). Megokolás: egy olyan mozgalomban exponáltam magam, amelyet az állami hatóságok is hazaárulónak*

---

<sup>590</sup> A magyar egyetemi ifjúság szervezetei gyűlésen tiltakoznak a „Sarló” koszorú-elhelyezési kísérlete ellen. *Pesti Napló*, 1930. március 23. 12; Ugyanakkor pozitívan nyilatkozott a történekről a szociáldemokrata *Népszava* is *Hazádnak rendületlenül* c. cikkében. DDM Sgy. Sarló koszorú affér összes újságkivágásai. DSX. 86. 1147. 1-15.

<sup>591</sup> Továbbá: „*vezérük a cambridgei diák világkonferencián cseh diáksapkában jelent meg és egyes francia lapok cseh források alapján a sarlósokra hivatkozva írják, hogy a felvidéken megszűnt a kisebbségi kérdés, mert az új magyar generáció is elfogadta a mai államkereteket*”. Viharos ülést tartottak a magyar egyetemi ifjak a „Sarló” koszorú ügyében. *Pesti Napló*, 1930. március 27. 6.

<sup>592</sup> Uo. Vö: A Sarlósok ügye a Wesselényi Reform Klub előtt. *Magyarság*, Budapest, 1930. március. 27. 8. A jobboldali diákülséről *A Nap* c. felvidéki lap is írt 1930. március 28-ai számában. Megemlítette, hogy „*az ülés végén határozati javaslatot fogadtak el, amelyben elítélik és visszautasítják a Sarló mozgalmat, amely mögött cseh imperialista törekvés húzódik meg és a magyar ifjúság nevében felszólítják a sarlósokat, hogy térjenek vissza a szlovenszkói magyarság vezérei által a prágai parlamentben tett ünnepélyes nyilatkozatok elvi alapjára és jelenlegi vezetőiket mozgítsák el helyükről*”. A budapesti jobboldali diákszervezetek a pozsonyi Sarló ellen. *A Nap*, 1930. március 28. 3.

<sup>593</sup> Ehhez ld. pl: Szcitovszky háji Tuku. *Slovenský Denník*, 1930. március 21; Úbohý Petőfi! *Slovenský Denník*, 1931. március 21. História výletu syna vrch. súdneho radcu Terebessyho do Pešti pred maďarským parlamentom. *Slovák*. 1930. március 21. Oslavy desaťročia štátnej jubilejnej školy v Petržalke. *Robotnícke noviny*. DDM Sgy. Sarló koszorú affér összes újságkivágásai. DSX. 86. 1147. 1-15.

bélyegeztek.”<sup>594</sup>

Balogh Edgár visszaemlékezésében úgy zárult a történet, hogy a „koszorú-affért” követően a sarlósokat kitiltották Magyarországról. Ez az elszigeteltségük pedig közrejátszott abban, sőt szinte predesztinálta a vezetőket, mindenekelőtt őt magát, hogy a kommunista pártban keresse a szövetségeseket.<sup>595</sup>

Ugyanakkor jelezni kell azt is, hogy a sarlósok Magyarországról való egyértelmű kitiltását nem erősítik meg azok az 1931-től keletkezett konzuli jelentések és a rendőrségi anyagok, melyekről a későbbiekben még szó lesz. A magyarországi ifjúság másik része (pl. a Bartha Miklós Társaság) pedig továbbra is kiállt a Sarló mellett. Ezt igazolja például a miskolci akadémikusok rokonszerve a sarlósok iránt.<sup>596</sup> Emellett Móricz Zsigmondtól a pozsonyi Sarló- kongresszuson részt vevő Györffy Istvánig sok magyar értelmiségi továbbra is szimpatizált a fiatalokkal.

Mindenesetre a „koszorú-affért” követően a magyarországi közvélemény távolságtartó, kritikus álláspontja megjelent Bethlen és Szekfű két világháború közti reprezentatív folyóiratában, a *Magyar Szemlében* is.<sup>597</sup> Egyebek közt Moravek Endre könyvtáros és filológus, majd a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium nemzetiségi iskolaügyi osztályának munkatársa, Steier Lajos, a szlovákok és 1848–49 történetével foglalkozó történész, később ausztriai emigrációjában szintén jelentős történeti munkák szerzőjeként ismertté vált Gogolák Lajos fogalmazta meg a Sarló korabeli kritikáját.<sup>598</sup> A belügyminiszter kritikája, valamint a szociáldemokrata képviselő kiállása a sarlósok ügyében igazolta, hogy a hivatalos magyar

---

<sup>594</sup> A levél folytatása szerint Vasst nevelői állással kárpótolták. A Collegiumból való kicsapás ellen az igazgatóval való összetűzés elkerülése miatt ugyanakkor semmit sem tehetett, bár komoly traumaként élte meg a történeteket. Vass egyúttal felszólította Baloghot, hogy a történekről ne informáljon másokat, hisz a jövőben még ez is kárára válhat. DDM SGy. Vass László levele Balogh Edgárhoz (1930. júl. 4.) DSX. 86.373.14.

<sup>595</sup> „Minket [...] a Sarló vezetőit, egyszerűen kitiltottak Magyarországról. Nem kaphattunk többé vízumot. Igaz, hogy csehszlovák részről viszont útlevelet nem adtak többé. Prágában jártam akkoriban, itt ért cikkemmel kapcsolatban a legemlékezetesebb meglepetés. Hol? Azt hiszem, a magyar diákmenzán történt. Ismeretlen ifjú lépett hozzám, kissé félrevont, s átadta a Kommunista Diákfrakció üdvözlését. Hát persze, gondoltam, ilyen egyesülés is lehetséges, de mi dolga velem?” Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 212.

<sup>596</sup> „Egy ötven főnyi diákcsoport röpiratot adott ki, amely a Vetés programját öleli fel s amelynek stílusa is teljesen megegyezik a Vetés stílusával. A röpirat címe: »Kőtörő«, s egy Illyés Gyula és egy Ady verssel kezdődik.” Budapestben ledorongolják a haladó Sarlós-mozgalmat – Miskolcon újult erővel tör utat magának. A *Reggel*, 1930. március 30. 3. Vö: Magyarországi diákok üdvözlik a Sarlót. A *Nap*, 1930. április 1. 7.

<sup>597</sup> Az 1930-at megelőző cikkeken például a Sarlóról pozitív értékelések láttak napvilágot a lapban. Pl: Farkas Gyula: Az elszakított magyar ifjúság tíz esztendeje. *Magyar Szemle*, 1928/3. 214–220., Ifj. Könyves Tóth Kálmán: Ifjúsági mozgalmak. *Magyar Szemle*, 1929/ 3. 378–383.

<sup>598</sup> Gogolák Lajos: A szlovenszkói magyar, id. m. 237–246. Moravek Endre: Magyar kultúregyesületek, id. m. 369–370. Steier Lajos: Levél a csehszlovákiai magyar ifjúságról. *Magyar Szemle*, 1932/4. 357–364. Vö: Szabó Zoltán: A fiatalság társadalomkutató munkája. *Magyar Szemle*, 1934. július, 231–239. Vö: Saád József: *Magyar Szemle. Repertórium és tartalomlemezés*. I–II. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, ELTE Szociológiai Intézet, Budapest 1989. Gogolák például a Sarló kezdeteinek marxista irányú továbbfejlesztését és a magyar nemzeti platform elhagyását bírálta. Gogolák Lajos: A szlovenszkói magyar, id. m. 240.

kormányzati álláspont a kisebbségeknek az engedelmes és passzív kiszolgálói szerepet szánta, amibe nem fért bele semmilyen önálló akció, különösen nem Magyarország területén, ráadásul baloldali szimbolikával.

#### 6.4. Csehszlovákia értékelése és a politikai aktivizmus alternatívája

A mozgalom elemzésében nem lehet figyelmen kívül hagyni a csehszlovák kormányzat álláspontját, amely szintén befolyásolta a sarlósok nemzeti és politikai identitásának alakulását. A prágai kormány véleményére elsősorban az 1929. december 16-i belügyminiszteri leiratról tudunk következtetni. Az általánosságban pozitív hangvételű dokumentum egyértelműen progresszív és aktivista fiatalokként határozta meg a mozgalom tagjait, akik identitásbeli különbségeik miatt sok esetben saját családjukkal is szembekerültek. Pozitívan értékelte a sarlósok „irredentista” célokkal való szembenállását, melyet a csehszlovák állammal szemben lojalitásként értelmezett. Ugyanakkor kiemelte a fiatalok ellentéteit az idősebb generációval.<sup>599</sup> Prágában azzal is tisztában voltak, hogy „*a magyar sovíniszta körök, akiket a keresztényszocialista pártból inspirálnak, minden erejükkel el akarják hallgattatni az »új arcú« magyarságot.*”<sup>600</sup> A belügyi leirat szintén kitért rá, hogy a „konzervatívok” célja a „becsehelt” mozgalom lejáratása a magyar közvélemény előtt.<sup>601</sup>

A csehszlovák belügyminisztériumi apparátus a folyamatos rendőrjelentések alapján viszonylag jól tájékozott volt a mozgalom ügyeiben. Ebben az 1929. decemberi összegző jelentésben az előzmények ismeretében mindenesetre szorgalmazták a Sarló kormányzati támogatását. Az is kiderült ebből az iratból, hogy a csehszlovák államapparátus és a rendőrség többre értékelte a mozgalmat, mint a többségi közvélemény nagyobbik része, bár jelezték a Sarló kiforratlanságát és csekély mozgalmi bázisát: „*Ma már nincs kétség afelől, hogy a szűk értelemben vett csehszlovák közvélemény, az állam és a hivatalok teljes mértékben soha nem érthetik meg a magyar progresszív mozgalmakat. [...] Maga a Sarló akció sincs még teljesen kikristályosodva, két erő működik benne: az egyik a konzervatív*

---

<sup>599</sup> Foglalkozott például az Alapy Gyulával kialakult konfliktussal, miszerint az idős keresztényszocialista politikus ténykedései miatt a sarlósok nem tudták megtartani komáromi előadásukat. Kiemelte Aixinger László tevékenységét is a baloldali mozgalom ellen. NAC. PMV. AMV. „Új Arcú Magyarok” (Mađari nové tváře) „Sarló” Srp 225/489. 16. XII. 1929.

<sup>600</sup> Uo.

<sup>601</sup> Uo.



tradíció, a másik az új mentalitás. Éppen ezért fontos ennek a hozzávetőleg 25 egyetemistának megbecsülése és támogatása [...].”<sup>602</sup>

Csehszlovák részről tehát elsősorban azért tartották fontosnak a mozgalom támogatását, hogy a későbbiekben ne a „konzervatív” vonal erősödjön meg a magyar politikában.<sup>603</sup>

A csehszlovák kormányzati köröknek a Sarlóról alkotott álláspontja nyitott, sőt támogató volt. Végző céljának azonban a fiatalok aktivista politikába való bekapcsolását tekintette, amiben a mozgalom esetében csalódniuk kellett, hiszen a sarlós vezetők többsége mindig is fontosabbnak tekintette a magyar közösségépítés céljait. Igaz, az ezekhez vezető utakról még a legszűkebb sarlós körökben is egyre különbözőbb elképzelések születtek.

A „koszorú-affér” magyarországi fogadtatása új lehetőséget teremtett mind a csehszlovák kormányzati tényezők, mind a csehszlovákiai magyar aktivista politikusok számára, hogy a Sarló felé közeledjenek, s ezzel együtt a mozgalom és Magyarország között kialakult szakadékot tovább mélyítsék. Ennek első megnyilvánulását Ivan Dérer szlovák nemzetiségű csehszlovák szociáldemokrata iskolaügyi miniszter reakciója jelentette. A koszorú-ügy kapcsán a politikus, aki épp ez időben keveredett egy kényes magyar kisebbségi vonatkozású ügybe, kézszorítását küldte a Budapesten megtámadott sarlósoknak, amikor a pozsony-ligetfalusi iskolai ünnepélyen március 23-án szóba hozta a március 15-i budapesti akciót.<sup>604</sup> Két nappal ezután az aktivista *A Reggelben Táncsics koszorúja, mely vörös szalaggal fűzi egybe a dunai népek zászlóinak színeit* címmel Paál Ferenc, fiatal „önkéntes” emigráns, aki Magyarországról előbb Bécsbe, majd Pozsonyba költözött, a Sarló programját a csehszlovák köztársasági elnök által inspirált elképzelésként értékelte. Paál szerint a sarlósok törekvése „szabályosan egybeesik azzal a programmal, amelynek Masaryk adott bölcséleti alakot”.<sup>605</sup> Cikkében agyondicsérte a sarlósokat, egyúttal szembeállította őket Magyarországgal.

A Sarló így egy időben keveredett az emigránsokkal való együttműködés és a csehszlovák politikát kiszolgáló aktivizmus gyanújába. Balogh Edgár *A Nap* 1930. április 6-i számában megjelent cikkében nyilvánosan is elhatárolta magát mind az októberi

---

<sup>602</sup> Uo.

<sup>603</sup> A *Signál* című cseh lap 1930. március 28-án ugyanakkor kijelentette, a fiatalok ideológiája több szempontból homályos, de mindenképpen támogatandónak számít a fiatalok új szellemisége. DDM SGy. (Szláv–magyar kulturkapcsolatok. 1-3.) F. Z.: Menšinový hnutí. *Signál*, 1930. III. 28. DS. X. 86. 943. 3.

<sup>604</sup> Balogh visszaemlékezése szerint ebben az időszakban derült fény rá, hogy Ivan Dérer a kisebbségi iskolák számára szánt összeget nem a magyarságnak, hanem a magyar területek szláv lakosságának szánta. Erről ld. Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 201.

<sup>605</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 202. Paál Ferenc: *Táncsics koszorúja, mely vörös szalaggal fűzi egybe a dunai népek zászlóinak színeit... A Reggel*, 1930. március 25. 3-4.

emigrációtól, mind a politikai aktivizmustól. A generációs különbségek és az új, kisebbségi élmények mellett az emigráció részéről a kisebbségek irányában tanúsított „érzékletlenséget” hangsúlyozta, amely azonban szintén túlzás.<sup>606</sup> Később még határozottabban fogalmazott, amikor az 1918. októberi forradalom örökségét elfogadva, annak emigráns képviselőivel a kapcsolatot Jásziék kihasználhatóságára hivatkozva egyértelműen elutasította. Ugyanis véleménye szerint Csehszlovákiában az októberi emigrációt a kormány saját érdekei megvalósítására és a kisebbségi kérdés negligálására akarta kihasználni: *„A magyar októberi forradalom szellemi örökségét nem tagadjuk meg, de az októbristákhoz mindaddig nem lehet közünk, amíg észre nem veszik az emberi haladás új erőforrásait a világháború utáni Kelet-Európában [sic!] és szénilis kihasználhatóságukban a kisebbségi magyar intelligenciát elszöktetik az itteni problémák érzékelése, az itteni progresszív felsorakozás elől.”*<sup>607</sup> Balognak ez a nyilvánvalóan taktikai lépése egyszerre próbálta a Sarlót elhatárolni a csehszlovák kormánnyal rövid ideig együttműködő Jásziéktól, s jelezte, hogy az ő generációjuk már máshol kereste „az emberi haladás új erőforrásait”.<sup>608</sup> Jászi Oszkár a koszorú-ügy kapcsán megjelentetett dicsérő hangvételű írása nem vette tudomásul Balogh fenti cikkét az emigrációról, melyet egyéni véleménynek minősített. Jászi a sarlósokat olyan bátor fiatalokként jellemezte, akiknek *„csoportja képes volt emancipálni magát a budapesti feudális, nacionalista és revanchista áfiumtól.”*<sup>609</sup> Az amerikai emigrációban élő egykori nemzetiségi miniszter szerint a sarlósoknak komoly hivatásuk volt nemcsak a kisebbségi kérdés Duna-medencei megoldásában, de egész Európa megmentésében.<sup>610</sup>

Jászi *És mégis mozog a föld...* c. cikkében kétségtől pozitívan értékelte a fiatalok tevékenységét, de a Horthy-rendszer és a masaryki demokrácia megítélésében, értékelésében elfogult maradt. Balogh támadása után, *Az emigráció és a sarlósok* c. írásában azonban már

---

<sup>606</sup> „Ez a fiatalság [...] a régi forradalmi gárdából lett emigrációval kimondott határozottsággal nem kívánja az együttműködést. Az emigránsokat a szocializmus elveihez csatlakozó kisebbségi magyar ifjúságtól mérhetetlen történelmi erő: a generációs élmény választja el. [...] Bűnös az, aki nem a kisebbségi magyar nép érdekeire, hanem a magyarországi uralkodó osztály érdekeire építi fel a kisebbségi magyarság állpolitikáját. [...] De még bűnösebb az, aki a haladó szellemű csehszlovákiai magyar értelmiség erőit el akarja vonni a kisebbségi nemzetvédelemtől, Magyarország ellen akarja fordítani őket.” Balogh Edgár: *Emigránsok és új arcú magyarok*. *A Nap*, 1930. április 6. 9.

<sup>607</sup> Uo.

<sup>608</sup> Uo.

<sup>609</sup> „Jászi Oszkár alábbi cikkét a Sarlósok március tizenötödikei szereplésének hírére írta - nem véve tudomásul Balogh Edgár egyéni véleményét az emigrációról amely - még ha a Sarló egyik vezetőjétől hangzott is el, mégsem az új magyar generációt reprezentáló Sarló-mozgalom komoly hitvallása..“ Jászi Oszkár: *És mégis mozog a föld...*

*A Reggel*, 1930. április 30. [http://www.watson.sk/index.php?option=com\\_content&view=article&id=1627:jaszi-oszkar-es-megis-mozog-a-foeld-1930&catid=37:default](http://www.watson.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=1627:jaszi-oszkar-es-megis-mozog-a-foeld-1930&catid=37:default) (2017. 03.06.)

<sup>610</sup> Uo.

tudomásul vette a fiatalok szakítását.<sup>611</sup> Cikkében egyetértett Baloghhallal abban, hogy az emigráció és a sarlósok között generációs szakadék létezett. Mint ahogy azt is készséggel elismerte, az októbristák számára valóban elsősorban a magyarországi viszonyok voltak fontosak. Ugyanakkor cáfolta, hogy saját politikai megfontolásai vezették volna őt, amikor a csehszlovákiai magyar mozgalmat értékelte: *„Ha a sarlósokkal foglalkozunk, ezt nem a politikai taktika szempontjából tesszük [...], hanem egyedül azért, mivel komoly szellemi erők megmozdulását érezzük ebben a mozgalomban, tehát kötelességünk mindent elkövetni, hogy az zátonyra ne kerüljön [...].”*<sup>612</sup> Egyúttal felhívta Balogh Edgár figyelmét a magyarországi és a csehszlovákiai reakció közötti különbségekre, s hangsúlyozta, hogy *„az új Magyarország a régi világnak valósággal múzeumi képlete maradt”*.<sup>613</sup> Felszólította a sarlós vezetőket a magyar „konzervatív” körökkel való nyílt szakításra: *„Ha tehát a sarlósok eredménnyel akarják folytatni minden rokonszenvre méltó harcukat a magyar kisebbségi jogok és kulturális egyenjogúsítás érdekében, akkor nyíltan fel kell égetniük a hidakat a magyar reakciókkal szemben [...].”*<sup>614</sup> A vita háttérében azonban kétségkívül a Balogh Edgár által képviselt kommunista orientációnak Jászi részéről való egyértelmű elutasítása állt, mégpedig a polgári demokratikus értékrendet befogadni képes szocializmus pozíciójából.<sup>615</sup>

A mozgalom sokszor homályosan és zavarosan megfogalmazott – főleg Balogh Edgártól származó – 1929-es nézetei egyre inkább a szocialista elveket hangsúlyozták, és konföderációs eszmével párosultak. Ez pedig illúzióknak és utópiáknak számított a Versailles-i rendszerre felépülő két világháború közötti Közép-Európában, amelyet Csehszlovákiával együtt nemzetállamok alkottak.<sup>616</sup> A még gyakorlatban kipróbálatlan kommunista ideológia érvényesítésének lehetősége, amely felé szintén nyitottságot mutattak a fiatalok, pedig nemcsak megvalósíthatatlan volt, hanem abszurd is. Mindezek következtében a fiatalok 1929 és 1930 között egyre gyakrabban kerültek szembe a kisebbségi értelmiség idősebb tagjaival. A „hivatalos” Magyarország által támogatott csehszlovákiai magyar ellenzéki politikusok kritikus hozzáállása bizonyos szempontból maga is kijelölte a Sarló vezetőinek „köztes” pozícióját a hivatalos magyar, illetve a csehszlovák politika közötti térben. Ugyanakkor az

---

<sup>611</sup> Jászi Oszkár: Az emigráció és a Sarlósok. *A Reggel*, 1930. május 18. In: (szerk.): Litván György – Szarka László: *Duna-völgyi barátságok és viták. Jászi Oszkár közép-európai dossziéja*. Gondolat, Budapest, 1991. 203–209.

<sup>612</sup> Uo. 204.

<sup>613</sup> Uo. 207.

<sup>614</sup> Uo. 209.

<sup>615</sup> „...a magyarországi helyzetből adódó feladatoknak – főként taktikai megfontolások miatt – eltérő értelmezésén túl az egyetlen komoly elvi ellentét vitathatatlanul az eltérő szocializmus-eszményben ragadható meg.” Szarka László: *Dunai konföderáció*, id. m.

<sup>616</sup> Ehhez ld. Szarka László: *A multietnikus nemzetállam*, id. m.

idősebb nemzedék bizalmatlanságára adott okot az a tény, hogy a fiatalok valódi politikai vagy társadalmi tapasztalatok nélküli doktriner értelmiségi módjára viselkedtek. Az ő véleményük szerint ugyanis a sarlósok fiatalkori tapasztalatlansága és tájékozatlansága vezette a fiatalokat egyre szélsőségesebb baloldali irányába, melyet összeegyeztethetetlennek ítélték a nemzeti érdekekkel. Ezt jelezték azok az 1929-es konfliktusok, melyek az OKP kulcsfigurái a sarlósok között alakultak ki. A „hivatalos” magyarországi konzervatív kurzus szintén kritikus véleménnyel volt a mozgalom tagjairól, akiket nemzeti szempontból megbízhatatlannak ítélt.

A Magyarországgal kialakult konfliktusok az 1930. márciusi ún. „koszorú-afférban” csúcsosodtak ki, amely a sarlósok személyes életében is hátrányos következményekkel járt. Az anyaország hivatalos kurzusával kialakult ellentétek idézték elő azokat a dilemmákat, melyek a politikai aktivizmus lehetőségét is felvillantatták nemcsak a „hivatalos” csehszlovák nézőpont szerint, de a fiatalok körében is. Ők azonban ekkor már sokkal fogékonyabbak voltak a szélsőségesebb megoldások irányába, mely esetükben a kommunista tájékozódást jelentette. Ez pedig a náci vagy fasiszta ideológiával együtt – sokkal inkább a szociális és nemzeti nehézségek elfedését vagy kikapcsolását segítette elő, de hosszú távon reális alternatívát nem jelenthett.

## 7. A Sarló vezetőinek kommunista fordulata

### 7.1. Személyes tapasztalatok a kommunizmusról

A következő fejezet a sarlós vezetők 1930-1931 között megjelent kommunista fordulatát, annak okait és folyamatát vizsgálja. Emellett kitér a magyarországi és csehszlovákiai kormány nézőpontjának változásaira is ebben a szakaszban.

A sarlós generáció 1930-at követő kommunista orientációjában nem lehet figyelmen kívül hagyni a nemzedékhez tartozó személyek gyermekkori élményeit. Ezek főként az első világháborút követő kaotikus eseményekkel kapcsolódtak össze: az államváltással, a Tanácsköztársaság időszakával és a Vörös Hadsereg északi hadjáratával, melyek a kisebbségi magyarság fontos sorseseeményeit jelentették. Bár a főleg munkás- és paraszti családokból származó sarlósok esetében identitásformáló tényezőként jelentek meg ezek az események, a generáció serdülőkorú, már az első Csehszlovák Köztársaságban megélt – szociális és nemzeti – élményei sokkal nagyobb szerepet kaptak a fiatalok ideológiai formálódásában.<sup>617</sup>

A sarlósok kommunista csoportjához tartozó, munkás felmenőkkel rendelkező és a mozgalomhoz később kapcsolódó Balázs András például *Az Út* hasábjain írott cikkében szélsőbaloldali orientációját visszavezette édesapja élettörténetéhez. Ő ugyanis az első világháborút követően a Szovjetunióban volt fogságban, ahol nemcsak istenhitét veszítette el, de a Monarchia háborúbarátságával is szembefordult. Ezt követően a kommunizmus irányába tájékozódott, hiszen véleménye szerint „*a munkásember csak a kommunizmusban nyer boldogulást*”.<sup>618</sup> Balázs András saját bevallása szerint édesapjával folytatott beszélgetései nagy hatást gyakoroltak világképe alakulására a későbbi évek során.<sup>619</sup>

Dobossy László a Tanácsköztársaság időszaka kapcsán idézte fel édesapja „baloldali” élményeit, aki vasutasként részt vett a magyar Vörös Köztársaság által szervezett ún. Tavaszí Hadjárat előkészítésében is: „*A tavaszi hadjárat előkészítése során a budapesti vasúti hatóság felszólította a magyar vasutasokat, hogy lépjenek sztrájkba, nehezítsék meg a csehszlovák csapatok előrenyomulását. [...] Apám a legtöbb magyar vasutással együtt szintén*

<sup>617</sup> Ehhez ld. Erikson, H. Erik: *A fiatal Luther*, id. m. 437.

<sup>618</sup> Balázs András: Beszélgetés lázadó apámmal. Balázs András egyetemi hallgató levele *Az Út*hoz. *Az Út*, 1932/2. 10.

<sup>619</sup> „*Elgondolkoztam. Soha ilyen erősen nem éreztem meg, hogy mint diák is, harcolni fogok elnyomóink ellen, küzdeni a proletariátus győzelméért.*” Uo. Hasonló folyamatok figyelhetők meg Kovács Endre esetében is, akinek az édesapja az 1920-as évek elején a Kommunista Pártba is belépett. Kovács Endre: *Korszakváltás*, id. m. 24–25. Később pedig a következőket írja róla: „*Apám eleinte eljárógatott a Duna utcai Munkásotthonba, de később távol maradt a szervezett munkásoktól.*” Uo. 25.

sztrájkba lépett, vagyis nem teljesítette a szolgálatot.”<sup>620</sup> Boross Zoltán szintén megemlékezett a Tanácsköztársaság időszakáról, valamint a Vörös Hadsereggel való találkozás pozitív élményéről.<sup>621</sup>

Tisztázni kell, hogy a gyermekkori élmények egy részét jelentő Tanácsköztársaság eseményei, a Vörös Köztársaság által támogatott kezdeményezések a kisebbségbe került magyarság szempontjából elsősorban nemzeti szempontból voltak fontosak. Ez ugyanis elsősorban a csehszlovák csapatokkal szembeni magyar győzelmet, az államváltást megelőző „utolsó reményt” jelentette az új állam keretei közé szoruló magyarság számára.<sup>622</sup>

Elsősorban az érsekújvári csoporthoz tartozó sarlós fiatalok körében a szocialista, később pedig a szélsőbaloldali tájékozódás fontos keretét adták azok a franciaországi tanulmányutak, melyek során megismerkedtek a marxista-leninista szakirodalommal. Ferencz László is rámutatott a párizsi utak jelentőségére a fiatalok szélsőbaloldali orientációjában: „Így került a Sarló vezetői közül Franciaországba és ismerkedett meg a francia proletármozgalommal Peéry Rezső, Terebessy János, Dobossy László és Jócsik Lajos.”<sup>623</sup>

Az érsekújvári csoport esetében Krammer Jenő, a város gimnáziumában működő francia- és magyar irodalom szakos tanár szerepét kell kiemelni a fiatalok külföldi útjainak a megszervezésében.<sup>624</sup> Jócsik Lajos szintén neki köszönhetően jutott ki Párizsba 1929 és 1931 között.<sup>625</sup> Dobossy László – aki szintén részt vett párizsi tanulmányúton – rendkívül művelt és közvetlen tanárként jellemezte Krammert, aki közkedvelt személynek számított az érsekújvári diákok körében: „Hozzánk mint fiatal tanár érkezett, és mondhatom, hogy

---

<sup>620</sup> Gyűlölet helyett megértéssel. Interjú Dobossy Lászlóval. In: Molnár Imre (összeáll.): „Gyűlölködés helyett, id. m. 65.

<sup>621</sup> Boross Zoltán a Vörös Hadsereggel való találkozása a magyarságért való harc mellett Karikás Frigyes személyével és Ady Endre költészetével is összekapcsolódott, melyet a csehszlovákiai „szomorú napok” követtek. Vendégségben Masaryknál. Interjú Boross Zoltánnal. In: Molnár Imre (összeáll.): „Gyűlölködés helyett, id. m. 14.

<sup>622</sup> Ehhez ld: „Átéltam a magyar Vörös Hadsereg és a csehszlovák katonaság harcait. A két rajvonal között volt a község. Ekkor kerültem életemben először a háború közelébe, szüleimmel és a falu népével pincében laktunk. Közben a Vörös Hadsereggel elszöktem hazulról egy kicsit háborút próbálni, mint 13 éves gyerek, a falusi gyerekekkel együtt egészen Rimabányáig. Segítettünk lőszerládát hordani.” Uo.

<sup>623</sup> Ferencz László: A Sarló ideológiai, id. m. 56.

<sup>624</sup> A fentebb már két világháború közötti ifjúságról írott munkája kapcsán többször is idézett Krammerről bővebben: Krammer Jenő (1900–1973), Pedagógus, irodalomtörténész, neveléstudós. 1927-től húsz éven át a Pázmány Péter Gimnázium francianyelv tanára. A Sarlóról az egyik legjobb elemzést ő írta. Főként német és francia irodalommal foglalkozott, az idegen nyelvek tanításának módszereivel, illetve serdülőkori problémák témakörrel. Az ő tanítványai voltak többek között Dobossy László és Jócsik Lajos. Fónod Zoltán: *A cseh/szlovákiai magyar*, id. m. 178–179. Vö: Boross Zoltán: *Párizsban az érsekújvári sarlósok*. DS. X. 86. 1128.2.

<sup>625</sup> „Krammer Jenő hetedikben és nyolcadikban azt művelte velünk, hogy megrendelte a *Barbusse*, *Gorkij*, *Károlyi Mihály*, *Unamuno* szerkesztésében megjelenő hetilapot, a »Mond«-ot mi hétről hétre olvastuk és a »Mond«-nak volt egy érdekes kezdeményezése, mégpedig az, hogy az olvasói számára, illetve előfizetői számára biztosított kilenc számon át apróhirdetést.” DDM SGy. Jócsik hagyatéka. Jócsik Lajos vallomása a Sarlóról és életéről a budapesti Rádió adásában. 1978. DSX. 86. 850.

*számunkra valóságos élmény volt, hogy eltűnt mindaz, ami a diákéletet akkor is, meg most is megmérgezte, megmérgezi, nevezetesen a notesz, meg az osztálykönyvbe írás, meg mindenféle ilyen szörnyűség, hanem baráti szellemben folytak a tanórák. És közös séták a városban, meg a városon kívül. Úgyhogy Krammer Jenő kezdettől fogva más és több volt számunkra, mint csak tanár”.*<sup>626</sup>

A Franciaországban eltöltött éveknek komoly hatása volt a fiatalok későbbi kommunista orientációjában. Ezt jelzi Jócsik vallomása is, aki a többi sarlós fiatalhoz hasonlóan a *Mond* című francia lap apróhirdetése révén jutott ki Franciaországba, majd Párizsban egy orosz orvosnál dolgozott autókabartartóként. Az idős orvos könyvtárában ismerkedett meg a francia nyelvre lefordított szovjet irodalommal, amely véleménye szerint erősen meghatározta későbbi marxista irányultságát.<sup>627</sup> Jócsik Lajos kiemelte Leninnek azokat a munkáit, amelyek a nemzedék meghatározó olvasmányává váltak: „Az első könyv, ami a kezembe került, az »Állam és forradalom« volt, a második, ami bibliánkká lett, az az »Imperializmus mint a kapitalizmus utolsó korszaka«. [...] Hát ez volt a tulajdonképpeni bibliánk, ez a könyv nyitotta ki végtére is szociográfikus csipáinkat.”<sup>628</sup>

Dobossy László az érsekújvári gimnázium nyolcadik osztályának elvégzése után került ki Franciaországba, Chateau-Thierrybe, ahol 1929 nyarától októberig tartózkodott egy nyomdászként dolgozó tanárnál, aki postakihordásra, valamint egy nyelvtanulási módszer elsajátítására alkalmazta őt.<sup>629</sup> A franciaországi magyar baloldali emigrációval kapcsolatokat építő Dobossy ezután beiratkozott a párizsi Sorbonne egyetemre, ahol 1930 júliusáig franciát, ófranciát, nyelvtörténetet és irodalomtörténetet tanult.<sup>630</sup> A fent említett sarlósokon kívül még Terebessy János és Brogyányi Kálmán is járt Párizsban. Ezt igazolja az a magyar belügyminiszter részére készített jelentés is, mely a sarlósok párizsi kommunistákkal kialakított kapcsolatairól értekezik. Eszerint a sarlósok a párizsi kommunistákkal 1931-ben

---

<sup>626</sup> Dobossy a következőkben jellemezte Krammer Jenőt: „Csodálatos ember volt, különösen művelt, rendkívül képzett, aki tanulmányait Budapesten kezdte az Eötvös Kollégiumban, aztán Prágában, az ottani német egyetemen nosztrifikáltatta oklevelét. Hozzánk mint fiatal tanár érkezett, és mondhatom, hogy számunkra valóságos élmény volt, hogy eltűnt mindaz, ami a diákéletet akkor is, meg most is megmérgezte, megmérgezi, [...]” Gyűlölet helyett, id. m. 75.

<sup>627</sup> DDM SGy. Jócsik hagyatéka. Jócsik Lajos vallomása a Sarlóról és életéről a budapesti Rádió adásában. 1978. DSX. 86. 850.

<sup>628</sup> Emellett Jócsik kiemelte *A kommunizmus és a nemzetiségi kérdés* c. lapot is, amelyet a fiatalok másik bibliájaként definiált. Uo.

<sup>629</sup> Gyűlölet helyett, id. m. 76.

<sup>630</sup> Dobossy László az első bécsi döntés után újra Párizsba utazott. Miután 1939-ben ösztöndíjat kapott a Magyar Kultuszminisztériumtól, a Sorbonnon tanult, majd a második világháború folyamán a francia ellenállási mozgalomba is bekapcsolódott: „Dobossy László első franciaországi tartózkodása alatt kapcsolatba került Karikás Frigyessel és ez a kapcsolat Karikásnak a Szovjetunióba történt távozásáig fennmaradt. [...]Kapcsolatban volt úgy az első, mint a második párizsi tartózkodása alatt Bölöni Györggyel, Aranyosi Pállal és Károlyi Mihállyal.” DDM SGy. Boross Zoltán: Párizsban az érsekújvári sarlósok. DSX. 86. 1128.2.

fontos kapcsolatokat tartottak fenn. Közülük hárman – Brogyányi Kálmán, Peéry Rezső és Terebessy János – a megelőző évben egy kommunista agitátor kurzust is elvégeztek.<sup>631</sup>

Azok a fiatalok, akik nem jutottak el Franciaországba, elsősorban a főiskolák-egyetemek nagyvárosi tereiben kerülhettek közelebb a marxista-leninista ideológiához. Ferencz László például azt is kiemelte, hogy közvetlenül a gimnázium elvégzése után, a fővárosban ismerkedett meg a marxista-leninista ideológiával.<sup>632</sup>

Emellett azt is jelezte, hogy a sarlósok körében kinevelődött az a fiatalabb nemzedék, amelynek az ideológiájából az ún. kezdeti (népies) „narodnyik szakasz” kimaradt.<sup>633</sup> Ferencz saját magát is ehhez a generációhoz sorolta. Véleménye szerint ez a sarlós nemzedék a társadalmi fejlődést új szempontból közelítette meg: „*Engem érzelmileg nem kötött Szabó Dezső parasztimádata, a társadalmi fejlődés kérdését a demokrácia és a kisebbségi kérdés oldaláról közelítettem meg.*”<sup>634</sup> A fiatalabb generációhoz sorolta az 1910-ben vagy utána született Jócsik Lajost, Dobossy Lászlót és Balázs Andrást is. Szerinte őket már nem befolyásolta az államfordulat előtti időszak, s ők már a középiskolában kapcsolatba léptek az ifjúmunkás mozgalmakkal és a kommunista párttal.<sup>635</sup> A Sarlón belüli generációs különbségeket erősítette meg Balogh Edgár 1930. decemberi levele Balázs Andrásához: „*A mi első gárdánk Boross, Csáder, Horváth, Dobossy, meg én, mi az első diákfrontot jelentettük, s olyan csatákban véreztünk, amely csatáknak a céljain ma már mosolyogni kell*” – írja Balogh az idősebb generációra vonatkozólag.<sup>636</sup> A fiatalokhoz sorolta Balázs Andrásón kívül Jócsik Lajost, Dobossy Lászlót és Peéry Rezsőt is, akiket sok szempontból „radikálisabbnak” és „modernebbnek” tartott.<sup>637</sup>

---

<sup>631</sup> „Megbízható részről nyert bizalmas értesüléseim szerint a szlovenszkói »Sarló« nevű progresszív diákegyesület kapcsolatot tart fenn a párizsi kommunistákkal, és a »Sarló« három tagja, nevezetesen Terebessy János, Brogyányi Kálmán és a Peéry nevet (anyja neve) gyakran használó Limbacher Rezső nevű pozsonyi diákvezér, aki a »Sarló« című progresszív diákegyesületnek egyik legaktívabb tagja, az elmúlt évben Párizsban voltak azon állítólagos célból, hogy ott kommunista agitátor-kurzust végezzenek.” MNL OL. K149. Sarlósok kapcsolatai párizsi kommunistákkal. 651.f.2./1939-1-9318. 1738/Pol.1931.

<sup>632</sup> „Ebben az időben néhányan a sarlósok közül, jómagam is, aki a szlovák gimnázium elvégzése után mint jogász Pozsonyban kapcsolódtam be a mozgalomba, a marxizmus-leninizmust kezdtük tanulmányozni. A pozsonyi városi könyvtárban megtaláltam Lenin 1926-ban írt, *Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka* című művét, majd a Lenin Könyvtár további köteteit, amelyeket a CSKP kiadója adott ki.” Ferencz László: A Sarló ideológiai, id. m. 55.

<sup>633</sup> Uo.

<sup>634</sup> Uo.

<sup>635</sup> Uo. 55–56.

<sup>636</sup> DDM SGy. Balogh Edgár levele Balázs Andrásnak. (1930. dec.) DSX. 86.120.5.2.

<sup>637</sup> Uo.



## 7.2. A gazdasági válság és az 1930-as szociográfiai falukutatás következményei

Az 1929-ben kezdődő világgazdasági válság hatásai egyre több gazdasági és társadalmi problémát okoztak Csehszlovákiában, különösen is a dél-szlovákiai magyarság számára az 1930-as évek elején. A sarlós generáció már az 1930-as szociográfiai vándorlása alkalmával szembesült a szociális szempontból egyébként is hátrányos helyzetben lévő magyarság elszegényedésével.<sup>638</sup> Érdeemes azonban megemlíteni, hogy a magyar parasztság nyomorát elsősorban a földreform okozta.

Kovács Endre visszaemlékezése is érzékeltette a válság éveinek nyomasztó körülményeit, mely a nemzedék jövőbe vetett elképzeléseire is hatással volt: „1931–32-ben sokan kételkedtünk abban, hogy a régi világnak van-e egyáltalán rövidtávon is jövője. Sok jel mutatott arra, hogy ez a rendszer kizárólag erőszakkal képes ideig-óráig meghosszabbítani a létét”.<sup>639</sup> Jócsik Lajos ugyancsak utalt a magyarság különös érintettségére – az ipari munkásság mellett a parasztság elszegényedésére is – a gazdasági krízis hatásaira.<sup>640</sup> Az elszegényedett magyar parasztság és munkásság a magyar ellenzéki pártok mellett a szociális és nemzetiségi kérdésekre egyaránt új választ nyújtó kommunista párttól várta a megoldást.<sup>641</sup> A kedvezőtlen szociális viszonyokkal rendelkező szlovákiai magyarság bizonyos rétegeiben a Csehszlovák Kommunista Párt (CSKP) különös népszerűségnek örvendett a két világháború között. Ebben a szociális alternatíva mellett az is közrejátszott, hogy a CSKP a harmincas évek közepéig támogatta a csehszlovákiai nemzetek önrendelkezési jogát.<sup>642</sup> Balogh Edgár a vele készült interjúban szintén kifejtette, hogy a sarlós kommunistákban „népforradalmi

<sup>638</sup> A válság sarlósokra gyakorolt hatásait igazolja Bot Aladár *A Sarló kongresszusához* c. kritikai hangvételi cikke is, amely a Sarló harmadik szakaszát a világgazdasági krízishelyzettel kötötte össze. Bot Aladár: *A Sarló kongresszusához*. *Az Út*, 1931/10. 19. A világgazdasági válság hatásaival egyébként maguk a sarlósok is sokszor foglalkoztak korabeli írásaikban. Erről ld.: *A csehszlovákiai magyar parasztság katasztrófája*. *Az Út*, 1931/7. 3–4. Vö: Uő. Kísértet járja be Európát: a munkanélküliség. *Az Út*, 1931/10. 2–3. Vö: Terebessy János: *Imperialista költségvetés a világválságban*. *Az Út*, 1931/10. 11–12.

<sup>639</sup> A világgazdasági válság szlovén hatásairól Kovács Endre a következőket írta: „1932-t írtunk, és a gazdasági válság mélypontjánál tartottunk. Szlovákia rosszabbul járt, mint a cseh-morva területek. Az ipari termelés az 1930. évihez viszonyítva már 1931-ben 15%-kal csökkent, 1932 első hónapjaiban az 1930. évi termelési szint alá süllyedt.” Kovács Endre: *Korszakváltás*, id. m. 208.

<sup>640</sup> Jócsik Lajos: *Iskola a magyarságra*, id. m. 88.

<sup>641</sup> „A magyarság védekezett, ahogy tudott. Egyrészt politikai válaszlépésekkel, másrészt a törvényesség kijátszásával. Politikailag a parasztság egy része a magyar ellenzéki pártokban, pl. a Magyar Nemzeti Pártban kereste a védelmet. A parasztság másik része (a kisebbségi magyarságnak ebben az időben 75%-a mezőgazdaságból élt) és a magyar munkásság egy része a Kommunista Párt felé fordult, ahonnan nemcsak gazdasági, de egyben nemzeti megváltást is remélt.” Vendégségben Masaryknál, id. m. 18–19. A gazdasági válság hatásairól a kommunista párton belül – pl. a sztálinizmus meggyökerezéséről a munkások körében Csehszlovákiában bővebben ld. Rupník, Jacques: *Dějiny Komunistické strany Československa : od počátku do převzetí moci*. Překlad Helena Beguinová. Academia, Praha, Academia, 2002, 99–101.

<sup>642</sup> Simon Attila: *Egy rövid esztendő*, id. m. 37–38.

lelkesedés élt [...]. Ez abból következett, hogy a szlovákiai lakosság a magyarral együtt nagymértékben ki volt téve a nyomornak [...]. Ez az egyik magyarázata annak, hogy a kommunizmus széles tömegmozgalommá vált.”<sup>643</sup>

Szalatnai Rezső *A Mi Lapunk* 1931. októberi számában az adott időszakot az első világháborút követő válságos évekhez hasonlította, a fiatalság által napirendre hozott szociális kérdéseinek megoldását pedig a baloldali ideológiákban jelölte ki.<sup>644</sup> Azt is hozzá kell tenni, hogy a kisebbség ideológiai szétfejlődése, valamint egy részének baloldali tájékozódása együtt járt a fiatalok generációs elméletének a válságával.<sup>645</sup> Ezt igazolja Szalatnai Rezső *Van menekvés!* című cikke is, aki sarlósként szintén érzékelt az új arcú magyarok generációs identitásának a válságát, mely véleménye szerint összefüggött a mozgalom ideológiai sokszínűségével.<sup>646</sup> A *Reggel* hasábjain 1931 áprilisában írt cikkében ugyanakkor hangsúlyozta a nemzedék baloldali szocialista gyökereit, mely véleménye szerint a kisebbségi közösség megalakulásától kezdve meghatározta a fiatalok mentalitását.<sup>647</sup>

Már korábban is utaltunk rá, hogy a sarlós mozgalom baloldali radikalizálódásában komoly jelentősége volt az 1930. évi szociográfiai vándorlásoknak.<sup>648</sup> Ezt igazolta a falukutatásokban fontos szerepet vállaló Jócsik Lajos, akinek véleménye szerint „a sokéves vándorlások etnográfiai és szociográfiai élményei, csatározások, közéleti győzelmek és bukások, erények és hibák és egy aszkéta magatartás képezte azt a televényt, melyből a szocializmus, mint a megismerés és életalakítás rendszere emelkedett ki.”<sup>649</sup> A fiatalok az Ipoly mellékére, Gömörbe, Bodroghözbe és a Tiszahátra szervezett vándorutak alkalmával szembesültek a falusi nép körében végbement proletarizálódással és a kommunista mozgalom jelenlétével.<sup>650</sup> A legégetőbb körülményekkel Balogh Edgár és csapata szembesült, akik a

---

<sup>643</sup> „... hivatást számított, id. m. 29. ld. még: Balogh Edgár: Új magyar értelmiség sorakozik. *A Nap*, 1931/ 82. 8.

<sup>644</sup> Szalatnai Rezső: Balra át! *A Mi Lapunk*, 1931/8. 169–170.

<sup>645</sup> Erről ld.: Móricz Zsigmond: Az ifjúság kiábrándulása. *Prágai Magyar Hírlap*, 1931. február 15. 5. Vö.: Györy Dezső: A „generációs elmélet” és hogy ki találja ki az elméletet? *Prágai Magyar Hírlap*, 1931. február 28. 3., Horváth Ferenc: A generációs elmélet csődje. *Új Munka*, 1931/1. 15.

<sup>646</sup> Szalatnai Rezső a kiutat a fiatalabb generációkhoz való csatlakozásban jelölte meg, valamint a társadalmi kritika szerepére mutatott rá. Ez összefügg Szalatnainak a kommunista sarlósoktól való távolmaradásával. Szalatnai Rezső: *Van menekvés. Baráti Szó*, 1931/1–2. 2–6.

<sup>647</sup> Szalatnai Rezső: Húsvéti tudósítás Szlovenszkórról. *A Reggel*, 1931/81. 13. Vö.: „A középiskolás diákság sorsa azonban nem oldódott meg azáltal, hogy az első és második fordulat utáni szériából az egyetemi évek alatt sokan marxisták lettek, sőt ma már politikai pártkeretekbe olvadt s a pedagógiai lehetőségekből kiszorult a szellemi avantgárda.” Uő: Szlovenszkói magyar revízió! *A Reggel*, 1931/258. 7.

<sup>648</sup> A vándorlásra az 1930. augusztusi vitagyűlés után került sor, ahol a szociográfia céljairól értekeztek a fiatalok. Itt vitatták meg a 18 kutató tanulmányútját előkészítő a „Körlevél a vándorokhoz” c. utasításokat rögzítő dokumentumot. Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 225.

<sup>649</sup> Jócsik Lajos: *Iskola a magyarságra*, id. m. 95.

<sup>650</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 226. Vö: Uő: *Tíz nap Szegényországban*. (Szigethy Gábor szerk.) Neumann Kft, Budapest, 2003.

kárpátaljai magyarság szociális viszonyait is felmérték.<sup>651</sup>

A sarlósok a vándorutak alkalmával figyeltek fel a szegényparasztság és a munkásság mellett a kisgazda réteg radikalizálódására. Ez pedig a kisgazdák és a kommunisták Balogh által vélt közös érdekei felé irányította figyelmüket, amely véleményük szerint a Szent-Iványékkal való népi-nemzeti összefogás lehetőségét is magában hordozta.<sup>652</sup>

Miközben a Sarló fenntartotta kapcsolatait Szent-Iványval, valamint a losonci konfliktuson is kifejezte igényét a diákéletben való részvételre, Balogh Edgár megakadályozta a baloldal kiválását a diákszövetségből. Azt azonban hozzá kell tenni, hogy Balogh visszaemlékezésében azt is kijelentette, a Szent-Ivánnyal való kapcsolatot ekkor már annak érdekében tartotta fontosnak, hogy minél több fiatal tudjon beszervezni a Sarlóba.<sup>653</sup>

Balogh véleménye szerint csupán ezután – a kormányajtó és a szabadkőművesek támadásai következtében – került sor a radikális elvek szerinti nyílt állásfoglalásra: „*A kommunista párttal még semminemű kapcsolatunk nem volt. Az ultraradikális állásfoglalásra és a népi-nemzeti egészről való kiválásra megint a kormányajtó, s a pozsonyi szabadkőművesek felől jött a lökés*”.<sup>654</sup> Azt is hozzá kell tenni, hogy a pártkommunizmussal, vagyis a pártszerű keretek között zajló politizálással, ekkor még mindig nem tudtak hiánytalanul azonosulni a szélsőbaloldali irányvonalú fiatalok.<sup>655</sup> Ezt jelzi Balogh visszaemlékezése is, aki a vándorlások kapcsán kiemelte, hogy azok inkább „*magasabb tudás megszerzésére, fokozott közéleti felkészülésre buzdítottak, mint csatlakozásra*”.<sup>656</sup> Boross szerint a fiatalok kommunizmushoz csatlakozása fokozatosan történt és nemcsak az önrendelkezéssel kapcsolódott össze, de a paraszti és gazdasági

---

<sup>651</sup> Ebből a felmérésből született Balognak a *Prágai Magyar Hírlap* hasábjain sorozatban közölt, később kiadott *Tíz nap Szegényországban* c. szociográfiai riportja. Ekkor a szerző három társával együtt – Lőrincz Gyulával, Bertók Jánossal és Sáfáry Lászlóval – a Tiszahát felmérésére vállalkozott. Sort kerítettek Kárpátalján – Munkács, Beregszász, Nagyszőlős érintésével – több község szociográfiai felmérésére, így szembesültek a válság által sújtott lakosság nyomorával és a kommunista mozgalmak felerősödésével. Erről ld. Uo. 226–232. Vö: Balogh Edgár: *Tíz nap*, id. m.

<sup>652</sup> Uo.

<sup>653</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 234–235.

<sup>654</sup> Uo. 235. Balogh Kodolányi János „ábaloldali manőverére” utalt, mely a sarlósokat *A Reggel* hasábjairól támadta azzal a váddal, hogy azok „nacionalista körökkel” keveredtek. Erről ld.: Kodolányi János: *A Sarló zsákutcában!* *A Reggel*, 1930. szeptember 21. 5. Balogh a következő cikkel felelt *A Napban*: Balogh Edgár: *A csehszlovákiai magyar áloktóbrizmus áldozata.* *A Nap*, 1930. szeptember 24. 2. A sajtóharc tovább folytatódott. Ezt igazolták a következő – Sarlót kritizáló – cikkek is: Paál Ferenc. *Sarló és (-): Balogh Edgár, a honleány.* *A Reggel*, 1930/225. 3. Uő: *Sarló és (fokos).* *A Reggel*, 1930/226. 3–4. Uő: *Sarló és (horogkereszt).* *A Reggel*, 1930/228. 3. Vö: Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 236–237.

<sup>655</sup> A pártkommunizmust még ekkor is határozottan elutasította Balogh Edgár, melynek okát visszaemlékezésében az azzal kapcsolatos korabeli „téveszméikben” jelölte meg. Uo. 237.

<sup>656</sup> Uo. 234.

kérdések rendezésére is megoldásként mutatkozott.<sup>657</sup> Azt is kijelenthetjük, hogy a Sarló vezetőinek egy része – azok, akik egyébként már korábban is kapcsolatban álltak a kommunista párttal – 1930 végére elindult a konkrét pártkapcsolatfelvétel felé.<sup>658</sup>

### 7.3. Balogh Edgár és a „válságos” 1931. esztendő

Bár Balogh Edgár elkötelezetten kommunista meggyőződése alaposabb vizsgálatot igényelne, ahhoz, hogy az ő tényleges vezető pozícióját és az egész mozgalom szélsőbaloldali fordulatában játszott szerepét tárgyilagosan és körültekintően elemezni tudjuk, kijelenthetjük, hogy döntő jelentősége volt a mozgalom balratolódásában. A fiatalok vezetőjének radikalizálódó, a népi ideológiától a tudományos szocialista irányvonalon át a marxizmushoz elérkező nézeteit pontosan nyomon követhetjük.

Nemcsak Kovács Endre emelte ki visszaemlékezésében, de a korabeli források is sok esetben utaltak Balogh irányító, sőt sokszor „diktatorikusként” definiált szerepére, mely jelentősen meghatározta a Sarló ideológia változását. Erre utalt Balogh Edgár 1931-ben Vass Józsefnek küldött levele is, amelyben visszautasította a diktátorság vádját: *„Ami a Sarlót illeti: hálistennek, itt nincs baj. Igen, a fiúk közül többen egy időben, úgy egy évvel ezelőtt rossz néven vették tőlem, és félreértették, hogy én oly szigorúan vezettem a Sarlót. No, de ez nem diktátorság volt részemről!”*<sup>659</sup> Később azonban saját maga is bevallotta, hogy a béke előfeltétele sok esetben éppen az volt, hogy a sarlósok többségével sikerült saját meggyőződéseit elfogadtatnia.<sup>660</sup>

Balogh többek között azzal érvelt, hogy még a mozgalom vezetői szerepéről is lemondott nem sokkal korábban. Mi persze tudjuk, hogy a Sarló „spiritus movens”-e elsősorban taktikai célokból vált meg a vezetői tisztségtől. Nemcsak tanulmányai szólították

---

<sup>657</sup> Kiemelte, hogy „ez részünkről inkább egy érdeklődési folyamat volt, amelynek során tapasztalatokat próbáltunk szerezni. Mindennek konzekvenciáit fokozatosan levontuk és elgondolásaink a vox humana és a szolidaritás vállalására szelidültek vissza.” Vendégségben Masaryknál, id. m. 19.

<sup>658</sup> „A Sarló (illetve szélesebb vezetősége) következő, már teljesen radikális fejlődési lépése 1930 decemberében, az érsekújvári bizalmas anketon következett be. Itt Balogh Edgár – 9 hónappal a Sarlós kongresszus előtt – a mozgalom részére teljesen szocialista felépítésű programot terjesztett elő, de ez a szélesebb körben megtárgyalt program nem került publikálásra, és a sarlós tagság többsége sem szerzett tudomást róla. A bizalmas anket idején viszont néhány sarlós (Zsolt László, Ferencz László, Terebessy János, Peéry Rezső, Balázs András, Jócsik Lajos) már régebbi vagy friss kapcsolatban volt a kommunista párttal [...]” Turczel Lajos: Ifjúságunk és sarlósok Vörös Barátságának története. *Irodalmi Szemle*, 1986/4. 345.

<sup>659</sup> DDM SGy. Balogh Edgár levelei Vass Józsefhez 1930–31-ből. DSX. 86. 1121. 4.

<sup>660</sup> Uo.

el a Sarló irányításától, de a rendőrség is folyamatos és rendszeres megfigyelés alatt tartotta bizonytalan állampolgársága miatt. Mindenesetre a vezetői tisztségtől való megválás ellenére a Sarló 1934-es felbomlásáig központi szerepet látott el a mozgalom irányításában. Ekkorra (1930–1931) azonban a Baloghgal szembeni konfliktusok megszorodása mellett a Sarló más-más tagjai között is felerősödtek a konfliktusok.<sup>661</sup> Balogh személyes levelezése arra is rámutatott, hogy az 1931-es esztendő nemcsak a Sarló, de személyes életében is fordulópontot, egyúttal válságos időszakot jelentett. Ez pedig összekapcsolható a mozgalom baloldali elköteleződésével. A következő levélből jól kirajzolódik, hogy Balogh nagy reményekkel tekintett a közeljövőbe, s maga is érezte, hogy az 1931. év vízváltó lesz az életében: „1931 számomra a legnagyobb év. Elszakadok a családi lekötöttségtől, független leszek, kész a »tanulmányok«-kal, s megkezdhetem végre nyomasztó gátlások, lekötöttségek, muszáj-munkák nélkül azt, amiért élni akarok.”<sup>662</sup> A következő levélben, melyet a később jeles ügyvédi pályát befutott Nagyidai Ernőhöz címzett, az előző, pozitív kicsengésű küldeménynel szemben, szintén utalt magánéleti változásaira: „A feledés nálam, s talán Nálad is azt jelenti, egyéni élet nem! Fáklyaélet a szociális haladásért. Eltemettem magamban végleg a szerelemért, a családért, szűk körért felelős embert, s fanatikusan a mozgalmas időre vagyok. Nem Flóriban egyedül, hanem Flórin keresztül a polgári-úri leányban csalódtam, túlértékeltem erőit, s most szomorúan látom, hogy tragikumukból ezt a válságos nőtipust, ezeket a szívünk szerint való, régi álmokból felébredt, de bensőleg összecsukszott szomorú lányokat kivezetni majd csak későbbi generációkban a mi mozgalmunk hatása fogja.”<sup>663</sup> A levélből jól látszik, hogy Balogh csalódásából a mozgalmi feladatok közé menekült. A kassai törvényszéki bírónő lányával, Flóriával való szakításán pedig úgy próbált enyhíteni, hogy a lányt a polgári-úri réteghez tartozó nőtípussal azonosította, amely számára az egyedüli kiutat Baloghék mozgalma jelenti majd. Baloghnak ebben az időszakban nemcsak az érzelmi életében történtek csalódások, hanem egzisztenciális téren is. Ahogyan

---

<sup>661</sup> „Csak Brogyányi lépett ki még tavasszal, de – azóta megint köztünk van, múltkor a prágai Sarlóban is tartott előadást. A tanulmányaim elszólitottak a Sarló éléről, átadtam helyemet Horváth, Dobossy, Peéry és Jócsik társaimnak. Ők most a Sarló vezetői! Ebből is láthatod, nekem nem diktátori céljaim voltak, különben nem adtam volna át önként a helyemet. Ha a Sarlóról az igazat akarod tudni, miért nem olvasod el a »Főiskolás táborunk« című cikket A Mi Lapunk decemberi jubileációs számában?” DDM SGy. Balogh Edgár levelei Vass Józsefhez 1930–31-ből. DSX. 86. 1121. 4. Vö. Balogh Boross Zoltánnak 1931 elején írott levelében arra utal, hogy mozgalmi társa (Boross) előzőleg szidta őt az ún. „Balogh-taktika” miatt, amely szerint a fasiszálódó törekvésekkel szemben Balogh túlzottan türelmesen viselkedett és nem vállalta határozottan a radikalizálódást. DDM SGy. Balogh Edgár levele Boross Zoltánnak. (1931) DSX. 86. 52. 1-3.

<sup>662</sup> Uo.

<sup>663</sup> DDM SGy. Balogh Edgár levele Nagyiday [sic!] Ernőhöz (1930). DSX 86.639.1–11. A Flóri nevű polgárlánnyal való szakításának traumájáról visszaemlékezésében is írt: Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 247–248.

azt már fentebb is említettük, az 1930. évi vándorlások tapasztalatainak feldolgozása által folytatásokban kezdte közölni a kárpátaljai (felső-tiszaháti) szociográfiai tanulmányút anyagát *Tíz nap Szegényországban* címmel a *Prágai Magyar Hírlap* hasábjain, ahol korrektorként alkalmazták.<sup>664</sup> Balogh visszaemlékezése szerint a riporton belül közölt *Szegénytulajdon és parasztbéke, prófécia a kommunistaságról és egy sétatálcagyűjtemény c.* cikke miatt bocsátották őt el korrektori állásából. Ezzel a harmadikutasság és a Szent-Iványféle vonallal való kapcsolódás „reménye” végleg szertefoszlott.<sup>665</sup> Munkahelye elvesztésével és Pozsonyba költözésével ismét egy bizonytalan időszak vette kezdetét. Ebbe belejátszott az is, hogy állampolgárságának hiánya miatt újra különféle diszkriminációk érték. Például doktori disszertációját sem tudta beterjeszteni, amellyel a „polgári érvényesülés utolsó reményétől” is elesett.<sup>666</sup>

Ekkorra egyébként a nemzedék további tagjainak az életútjában is változások következtek be. Ahogyan arra már fentebb utaltunk, az ekkoriban Párizsban tartózkodó sarlósok (Peéry Rezső és Terebessy János) kapcsolatba léptek a magyar kommunistákkal, pl. Aranyossi Pállal, mely szintén hatással volt ideológiai változásukra.<sup>667</sup> Balogh Edgárt a kommunizmus nyílt felvállalásában véleménye szerint szintén nagyban hozzásegítették a Párizsból hazatért Peéry és Terebessy, akik a párttal már korábban kapcsolatokat ápoltak, valamint Fábry Zoltánnal és a DAV értelmiségével is érintkeztek, és egy a párthoz kötődő magyar folyóirat tervével léptek elő.<sup>668</sup>

---

<sup>664</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 226–232.

<sup>665</sup> „Szent-Iványék kiszegedőmozgalmának szolidarizálása bal felé, a Prága és Budapest burzsoá-nyomásával egyaránt szembeálló kisebbségi önvédelem s rajta át a szélesebb népi forradalom álma, Győry Dezső messianizmusának és a szociográfiai tudományosságnak bennünk kiegyenlítő véglete az utolsó polgári menedék s vele együtt a felkísértő harmadikutasság, mindez szertefoszlott, köddé vált a korrektori odúból történt kiűzetésem pillanatában.” Uo. 244–245.

<sup>666</sup> Uo. 247.

<sup>667</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 249.

<sup>668</sup> „A Párizsból hozott fáklyafény vezetett el Pozsonyban a régóta keresett célhoz. Szívós vita kezdődött. Peéry is, Terebessy is érintkezésben volt valahol a párttal, s nemcsak velük ütköztem, ha tisztázni akartam kérdéseinket. S itt volt már Zsolt László is a Sarlóban a maga lúgos megjegyzéseivel.” Uo. 250. Az Út c. folyóirat létrehozására 1931 folyamán sor került. Benne több sarlós is helyet kapott. A Fábryval való szövetkezésről egyébként Balogh Edgár a következőket írta a vele készült interjújában: „Az ő szélesebb körű európai műveltsége találkozott a mi népi-nemzeti magatartásunkkal s ez állított szembe bennünket az előbb említett utópisztikus merevségű dogmatizmussal.” „...hivatást számított”, id. m. 29.

#### 7.4. A kommunista nézetek hatása a kisebbségi kérdések kezelésében

Bár a sarlósok egy része 1930/31 fordulóján „autodidakta” módon kommunista lett, a szervezeti összekapcsolódás ehhez képest késett.<sup>669</sup> Boross Zoltán a vele készült interjúban, kiemelve a szocializmus egyéni értelmezéseit, az is hangsúlyozta, hogy a szocializmus „a Sarlón belül is egy eléggé tág és vitatott fogalom volt. Volt, aki a társadalomtudományi ismeretek alapján eljutott egészen a marxizmusig. Többen a szovjet mintájú államszocializmusra esküdtek, viszont nagyon sokan voltunk, akik etikai értelemben értettük a szocializmust.”<sup>670</sup> Ez pedig mindenképp hatást gyakorolt arra, hogy a fiatalok 1930-ban még mindig határozatlanok voltak a pártkommunizmust illetően. Ebben annak is központi szerepe volt, hogy a kommunizmus melletti nyílt elköteleződését ekkor még Balogh Edgár, a mozgalom „spiritus movens”-e sem vállalta fel: „Míg a Sarló élgárdája a tudományos szocializmust tanulmányozta, Balogh Edgár, a mozgalom vitathatatlan vezetője csak apránként követte a többieket. Húzódózásának, mint azt a Hét próbában is megírta, az volt a fő oka, hogy féltette azt az előkelő pozíciót, melyet a Sarló a csehszlovákiai főiskolás mozgalomban, a CSMASZ-ban magának kiharcolt” – jegyezte meg a kommunista elköteleződésű Ferencz László Balogh „opportunistá” magatartására célozva, aki igyekezett a szervezet pozícióit, ezzel együtt az utánpótlást is szem előtt tartani.<sup>671</sup>

A Sarló baloldali radikalizálódásának egyértelmű jelei, melyek együtt jártak a belső ideológiai ellentétekkel, 1931-től jelentek meg egyértelműen. Ebben közrejátszottak azok a korábbi politikai konfliktusok – a „koszorú-affér”, valamint az aktivista politikával való szembefordulás –, melyek következtében a sarlósok mind politikailag, mind kulturálisan, mind az egyetemi ifjúságon belül – egyre inkább elszigetelődtek a csehszlovákiai magyar térben. Balogh Edgár visszaemlékezése szerint ideológiai tájékozódásában például központi – sőt interpretációjában „beteljesítő” – jelentősége volt annak a találkozásnak, amelyre a „koszorú-affér” után került sor a prágai diákmenzán, ahol felszólították Lenin írásainak az olvasására.<sup>672</sup> Balogh a vele készült interjúban ugyanakkor azt is kifejtette, hogy a fiatalok

<sup>669</sup> Ferencz László: A Sarló ideológiai, id. m. 58.

<sup>670</sup> Az idézet a következőképp folytatódik: „Én magam is szocialistának vallottam magam, és az volt az elvem, hogy küzdeni kell minden társadalmi igazságtalanság ellen, minden nemzetiségi elnyomás ellen, és minél előbb egy konföderatív államban kell ezt a nagy kérdést megoldani az önrendelkezési jog alapján. A mozgalmon belül mindig volt társadalomtudományú feszültség közöttünk.” Vendégségben Masaryknál, id. m. 18–19.

<sup>671</sup> Ferencz László: A Sarló ideológiai, id. m. 56.

<sup>672</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, 212. id. m. Vö: „Amikor Lenin könyveit a kezünkbe vettük, igazoltnak találtuk a prekoncepciókat, amelyet még akkor dolgoztunk ki a konkrét helyzetből és tapasztalatokból, amikor még egyáltalán nem ismertük a marxizmus-leninizmust”. „...hivatást számított”, id. m. 24.

kommunista orientációjában mérvadó szerepe volt a kisebbségi problémák szocializmusban gyökerező megoldási alternatívájának, mely szemben állott mind Csehszlovákia, mind Magyarország „hivatalos”- nemzeti érdekeivel: *„Itt van a titka annak, hogy miért lettünk mi kommunisták. [...] Nekünk nem volt más utunk a Duna-völgyi népek testvérisége koncepciójának holtpontra jutásával, [...] mint ahhoz a jelentkező történelmi erőhöz csatlakozni, amely szemben állott mind Horthy, mind Masaryk kormányzatával, és amelynek koncepciójában feloldódott a nemzeti államok ellentéte és megoldottnak ígérkezett a nemzetiségek fölszabadulásának, önrendelkezésének kérdése, s egyben az el nem szakadás attól a szlovák néptől, amely most már a maga öntudatához jutott el.”*<sup>673</sup>

Több sarlós kifejtette visszaemlékező írásában, hogy a kommunizmus a kisebbségi kérdés újszerű megoldási módozataként fontos motivációt jelentett számukra. Ferencz László szintén kiemelte, hogy a kommunista írásokban elsősorban a nemzetiségi kérdés megoldásának a lenini alkalmazása vonzotta, amelyről bővebben még később szólunk.<sup>674</sup> Boross Zoltán pedig ugyancsak hangoztatta, hogy a harmincas évek elején a Komintern által meghirdetett nemzeti önrendelkezési jog a sarlósok számára komoly vonzerőt jelentett.<sup>675</sup> Ferencz szerint tehát a korábban elveikben ingadozó vagy bizonytalan sarlósok közül 1930 végére így Balogh Edgár és vele együtt több társa – pl. Dobossy Imre, Boross Zoltán és Terebessy János – is eljutott a „tisza szocializmusig” - a marxizmusig.<sup>676</sup>

A korabeli sarlós vezetők nagyrészeinek Balogh Edgárral együtt 1931-ben még voltak fenntartásaik a politikai beolvadással kapcsolatban. Ezt Balogh Edgár is megerősítette visszaemlékezésében, aki – egyébként jogosan – az eszmei szabadságát látta veszélyeztetve a politikai beolvadással szemben.<sup>677</sup> Ez azonban már a Csehszlovák Kommunista Párt V. kongresszusát követő időszakot jelentette, amely közelebb hozta a pártot a nemzetiségi kérdéshez. A Csehszlovák Kommunista Párton belül 1928 után olyan változások következtek be, amelyek szintén hozzájárultak a sarlósok és a párt közötti kapcsolatok megerősödéséhez. A párt „bolsevizációja”, amely 1929-re következett be, összefüggött a Komintern V. kongresszusának a CSKP-ra vonatkozó kritikájával, amely a nemzetiségi kérdést is

<sup>673</sup> „...hivatást számított”, id. m. 23–24.

<sup>674</sup> Ferencz László: *A Sarló ideológiai*, id. m. 55.

<sup>675</sup> „[...] a harmincas évek elején a Komintern meghirdette a nemzeti önrendelkezési jogot és a kommunista pártok nem ismerték el a Versailles-i békediktátumot. Ez roppant vonzóerővel hatott nemcsak a magyar dolgozó tömegekre és a polgárságra, hanem a fiatalságra is. Ilyen hatás alá kerültek 1931 után a Sarló mozgalom egyes kimagasló intellektuális tagjai is.” Vendégségben Masaryknál, id. m. 19.

<sup>676</sup> Dobossy arra is utalt, hogy a Kommunista Internacionálé 1930-as határozata állást foglalt a nemzetiségek mellett az ún. „rablóbékékkel” szemben. Ez közrejátszott abban, hogy a sarlósok közül többen beléptek a pártba. Gyűlölet helyett, id. m. 79.

<sup>677</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 252–253.



érintette.<sup>678</sup> A mérföldkövet a párt 1929. évi V. kongresszusa jelentette, amikor a CSKP KP élére Klement Gottwald került.<sup>679</sup>

## 7.5. Kapcsolatok kommunista személyekkel és szervezetekkel 1931-ben

A sarlósok még marxista elköteleződésük nyílt vállalása előtt kapcsolatba kerültek azokkal a kommunista fiatalokkal, akik hatást gyakorolhattak ideológiai radikalizálódásukra.<sup>680</sup> Azt is hozzá kell azonban tenni, hogy az ideológiai és szervezeti összekapcsolódás az „aktív kommunista személyiségek” hiányában mégis késett. A sarlósok nyílt – szervezeti és politikai – kommunista elköteleződését az is sokáig késleltette, hogy nehezen adták fel értelmiségi pozíciójukat, s fogadták el helyette a pártnak a fölöttes, irányító szerepét.<sup>681</sup> Ugyanakkor a párt is bizalmatlan volt velük szemben.

Az értelmiségi Sarló és a munkásság közötti kapcsolatok feloldódásában központi szerepe volt például Balázs Bélának.<sup>682</sup> A kommunista emigráns író 1931-ben előadást tartott a sarlós fiatalok körében, amikor első alkalommal nyílt meg a Sarló az ifjúmunkásoknak és pozsonyi kommunista értelmiségnek.<sup>683</sup> Balázs Béla Balogh Edgár szerint tisztázta az értelmiség és a szocializmus viszonyát a fiatalok számára.<sup>684</sup> Balogh a vele készült interjújában arra is kitért, hogy Balázs által történt meg a berlini-weimari Németország kommunistáihoz való közeledés a sarlósok körében, mely ebben az időszakban fontosabb volt a moszkvai

---

<sup>678</sup> Rupník, Jaques: *Dějiny Komunistické strany*, id. m. 66. Vö: „A magyar kisebbség szempontjából rendkívül fontos volt annak a megállapítása, hogy a nemzetiségi elnyomás elleni harc szerves része a dolgozók osztályelnyomás ellen folytatott harcának, és az, hogy a párt, felismerve a munkásság, a szegényparasztság, az alsóbb városi rétegek, valamint a nemzetiségi dolgozók radikalizálódását, a közös harcuk élére állt.” Ferencz László: A Sarló ideológiai, id. m. 50.

<sup>679</sup> A magyarok közül bejutott Steiner Gábor és Török Pál. Az egységes szlovákiai vezetőségen belül helyt kapott Major István tanító. Rupník, Jaques: *Dějiny Komunistické*, id. m. 77. Vö: Ferencz László: A Sarló ideológiai, id. m. 50.

<sup>680</sup> Közéjük tartozott a Sarló vezetője által „szalonkommunistaként” definiált Zsolt László is, aki Balogh Edgár évfolyamtársa volt: „Jó barátunk volt Zsolt László, régi párhuzamos osztálybeli iskolatársam. [...] Apja ezerholdas földbirtokos, az arisztokraták ügyvédje, mellesleg a pozsonyi zsidó hitközség elnöke és persze szabadkőműves az öreg Terebessy páholyában. A két Zsolt fiúnak (Laci volt a jogász, Imre öccse építésznek készült) szülei vel kellett megvívnia a maga harcát. Marxizmusuk csupán elméletben áltelt közgazdasági és filozófiai tételgyűjtemény volt, mindenestre eljutottak Csehszlovákia Kommunista Pártjáig, egyetemi hallgatók közt agitáltak, s növekvő rokonszenvvel fordultak a sarlósok felé.” Vö: Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 237.

<sup>681</sup> Ferencz László: A Sarló ideológiai, id. m. 63.

<sup>682</sup> Balázs Béla: (1884–1949), író, költő filmesztéta, színész. Marxista gondolkodó. A két világháború között emigrációban él Bécsben, Berlinben és Moszkvában is. Magyar Elektronikus Könyvtár. <http://mek.oszk.hu/01100/01149/html/balazsb.htm> (2017. 06. 20.)

<sup>683</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 256. Az előadások szövegét a sarlósok *Intellektüel aggályoskodás* címmel adták ki. Balázs Béla: *Intellektüel aggályoskodás*. Lavá Fronta, Prága, 1932.

<sup>684</sup> Uo.

kapcsolatoknál.<sup>685</sup> Balázs Béla és Terebessy János közreműködése révén került sor a sarlósok és az ifjúmunkások közös vödrics-völgyi kirándulására is 1931. áprilisában.<sup>686</sup> Ennek eredménye volt az ún. Vörös Barátság, a pozsonyi proletár Testedző Egyesület ifjúmunkásainak és a Sarlónak a közös szerveződése.<sup>687</sup> Itt kell kiemelni a földmunkás gyökerekkel rendelkező Balázs András kóruszervezői tevékenységét. Balogh szerint ugyanis „Drisa” személye jelképszerűvé vált a sarlósok körében.<sup>688</sup>

A kommunista párt bizalmának az „elnyerésében” is fontos szerepe volt az 1931. évi nemeskosúti sortúzzel kapcsolatos sarlós állásfoglalásnak. A gazdasági válság és a nagymértékű munkanélküliség miatt az 1930-as évek elején gyakoriak voltak a szegényparaszti és munkássztrájkok a magyarság körében.<sup>689</sup> A nemeskosúti sortúzzre egy a községben szervezett földmunkássztrájkot követő népgyűlés alkalmával került sor. Fábry Zoltán a fiatalok szempontjából egyfajta „vérkeresztség”-ként definiálta az 1931. pünkösdjén bekövetkező eseményeket.<sup>690</sup> A népgyűlésen ugyanis a csendőrök belelőttek a tömegbe, Major István magyar kommunista képviselőt pedig elhurcolták. Több sarlós is jelen volt a kosúti eseményeken, ugyanis a népgyűlésen a Vörös Barátság – Terebessy János és Száz József irányításával – biztosította volna a kulturális- és sportprogramot.<sup>691</sup>

---

<sup>685</sup> „...hivatást számított”, id. m. 29.

<sup>686</sup> Balázs András: A Sarló és a Vörös Barátság. In: Sándor László (összeáll.): *Ez volt a Sarló*, id. m. 219.

<sup>687</sup> Bár a sarlósok formálisan nem voltak a szervezet tagjai, rendszeres vezető és szervező funkciót az előkészítő bizottság három tagja töltött be: Balázs András a kórus szervezője volt, Terebessy János a sportszakosztályt vezette, Ferencz László pedig a toborzó előadásokat szervezte. Ezenkívül Balogh Edgár, Peéry Rezső, Richter Sándor és Zsolt László is több alkalommal bekapcsolódott a programokba. Turczel Lajos: *Ifjúmunkások és*, id. m. 348–349.

<sup>688</sup> „A földmunkás fia tehetségével vergődött fel az egyetemre, s míg mi annyian valamiféle örökölt vagy örökségnek gondolt úriságból vetkőztünk ki, hogy eljussunk az igazi emberségig, neki már egyenesebb volt a pálya. Ő – s persze még sok társa – teljes valójának, származásának, otthonról hozott emlékeinek tudatosításával vált kommunistává, szemben az ilyenkor oly könnyen adódó árulással, apai és anyai megtagadásával, az urizálódás veszélyével.” Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 261.

<sup>689</sup> A kosúti sztrájk mellett még érdemes kiemelni pl. az 1932-es pozsonyi munkássztrájkot, amelyről Terebessy János írt *Az Út* hasábjain. A január 20-i sztrájkban a pozsonyi építőmunkások vettek részt. A szociáldemokraták nem álltak a sztrájkolók mellé, és sztrájktörőket is küldtek közéjük. Terebessy János: Sztrájk. *Az Út*, 1932/2. 3. Vagy *Az Út*-ban Balogh megemlíti a diószegi sztrájkot, amelyet a tardoskeddiek törtek le. Ehhez ld. Balogh Edgár: Diószeg–Tardoskedd. *Az Út*, 1932/4. 3.

<sup>690</sup> „Sok minden találkozott ott Kosúton és semmi sem véletlenül. Sok minden pecsételődött meg ebben a sortúzzben és sok minden tisztázódott. A szociális magyar értelmiség ifjú generációja itt találkozott sorsdöntően a magyar faluval, a kisebbségi sorssal és a kizsákmányolt proletariátussal. Itt először lett vállalás és lett mindjárt vád és ítélet. Vérkeresztség volt ez és a Zsabka Sanyik vérehez, az elhullottak igazságához és harcához most már hűnek kell maradni, Terebessy Jancsi és ti többiek, hogy sem te, sem a Zsabka Sanyik nem az egész család, melyet vádbeszédében épp Major elvtárs ölelt magához, soha többé el nem válón együtt maradjanak.” Fábry Zoltán: Major-per. *Az Út*, 1931/5. 5.

<sup>691</sup> Balogh és Ferencz elindultak a tragédia helyszínére. A csendőrök viszont elhurcolták őket, így nem jutottak el Kosútra. De utána elengedték őket, és Balogh ekkor írta meg a *Galántai járás kistükre* c. cikkét, melyet *Az Út* hasábján négy részben közölt. Az első írás: Balogh Edgár: A galántai járás kistükre. *Az Út*, 1931/4. 15. A következő rész: Uő: A galántai járás kistükre. *Az Út*, 1931/5. 14–15. A harmadik rész: Uő: A galántai járás kistükre. 1931/5. 15–16. Az utolsó cikk: Uő: A galántai járás kistükre. *Az Út*, 1931/7. 11.

A nemeskosúti eseményeket Terebessyék úgy próbálták kihasználni a kommunista párt mellett való elköteleződéshez, hogy a „néppel való azonosulás” bizonyítékként emlegették a kosúti tüntetésen való részvételt. Ez a hónapokon keresztül visszhangzó esemény látszólag még szorosabb kapcsolatot épített ki sarlósok és a kommunista párt között, amit nemcsak Balogh Edgár emelt ki visszaemlékezésében, hanem Boross Zoltán is hangsúlyosan utalt rá *A „Sarló” jegyében (mozgalmi életrajz)* című írásában. Az éppen katonai szolgálatát töltő Boross a *Tvorba* című prágai kommunista irodalmi-elméleti lapból értesült az eseményekről, s ahogy írja, barátai viselkedése a csehszlovák hadseregben is büszkeséggel töltötte el.<sup>692</sup>

A sarlósok a kosúti sortűz következményeiben is érintve voltak, hiszen a Major István kommunista képviselő ellen indított bűnperben Terebessy János joghallgató kihallgatását kérte a védőügyvéd. A törvényszéki bíró fiaként ismert Terebessy János Major mellett tanúskodott. Ezért Terebessy szerepvállalásának különleges jelentősége volt a szélsőbaloldali Sarló állásfoglalásában egyaránt. Ezt tükrözte Fábry Zoltán írása az 1931-ben megjelent *Az Út* című lap hasábjain, aki kijelentette, hogy „Terebessy és vele együtt sok más magyar intellektuel nemcsak papíroson szocialista és nem »szmokingkommunista«. <sup>693</sup> Terebessy János ellen ugyanis eljárást indítottak a „tiltott gyűlésen való részvétel miatt”, Major Istvánt pedig elítélték.<sup>694</sup> Sokan tehát a baloldali Sarló egyfajta tűzkeresztségének tekintették a kosúti kiállást.

A Sarló országos elnöki posztját ezidőben betöltő Horváth Ferenc pedig már a kommunista szóhasználattal és érvekkel próbálta igazolni azt, hogy az 1931. évi pütkösdi események még inkább megerősítették a mozgalom vezetőinek kommunista elköteleződését. *Az Út* hasábjain azt hangsúlyozta, hogy „a polgári társadalom csendőrfegyverekből elhangzó véres ítélete ezek fölött a becsületes törekvések fölött nem kis mértékben járult hozzá ahhoz, hogy a Sarló teljesen a proletariátus táborába állott”.<sup>695</sup> Mindenesetre a nemeskosúti sortűz felhívta a figyelmet a Sarlóra a CSKP-ban, valamint a cseh és szlovák kommunista értelmiség szervezeteiben egyaránt.<sup>696</sup> A nemzetköziség és munkásokkal való kapcsolatok erősödését jelezte a sarlósok újabb, 1931-es falukutatási akciójában részt vettek szlovákok, ukránok és a

<sup>692</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 272. Vö. Boross emlékezésével. DDM SGy. Boross Zoltán: *A „Sarló” jegyében (mozgalmi életrajz)*. DS.X. 86. 283. 3. 5.

<sup>693</sup> Fábry Zoltán: Major-per. *Az Út*, 1931/5. 5.

<sup>694</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 278.

<sup>695</sup> Horváth Ferenc: A magyar szellemiség és fiatalság szava. *Az Út*, 1932/1. 3.

<sup>696</sup> „A sarlósok kiállása a nemeskosúti véres sortűz ügyében lezajlott perben felkeltette az egész ország figyelmét e mozgalom iránt. A legértékesebb ebben az volt, hogy barátokat szerzett a Sarlónak a CSKP-ban, a cseh és szlovák kommunista értelmiség szervezetekben, a Levá Frontában és a szlovák szocialista egyetemi hallgatók szervezetében.” Ferencz László: *A Sarló ideológiai*, id. m. 65.

mozgalomhoz közvetlenül nem kapcsolódó ifjómunkások is.<sup>697</sup>

1931. szeptember 25-én a sarlósok a szociográfiai vándorlások értékelésére ötnapos országos kongresszust hívtak össze Pozsonyba, amely már egyértelműen a marxista-kommunista frazeológia és az osztályharcot központba állító munkásmozgalmi célok jegyében zajlott. A kongresszus egyrészt látványos és nyílt lépés volt a kommunista irányváltás hangsúlyozásában, másrészt viszont a kommunizmussal való összekapcsolódás a mozgalom eddigi nemzeti, kisebbségi, értelmiségi szerepvállalását jórészt zárójelbe tette.

## 7.6. Magyarország és Csehszlovákia értékelése a Sarló mozgalomról 1931-ben

Mielőtt rátérnénk a sarlósok pozsonyi kongresszusának az elemzésére, érdemes kitérni a hivatalos politika fiatalokkal kapcsolatos nézőpontjára mind Magyarországon, mind Csehszlovákiában. Ez persze korántsem jelenti azt, hogy egy határozott álláspont létezett a sarlósokról Magyarországon. Nem beszélve arról, hogy e jelentések információtartalmának megbízhatóságát sok esetben egyéb források híján nehezen tudjuk megállapítani.

Miután a Sarló meghatározó személyiségeinek egy része 1930-at követően kommunista elveket vallott, a két állam, de főként Magyarország hivatalos álláspontja is egyre kritikusabb lett, amelyet a követségi és a konzuli jelentések erősen befolyásoltak. Ezt igazolja az is, hogy 1931-et követően a fiatalok anyaországi megfigyelése nagyobb hangsúlyt kapott. Balogh Edgár szerint ez *„az az idő, amikor már Gömbös Gyula magyar miniszterelnök a prágai magyar követség útján [...] rendszeresen tájékoztatta magát a csehszlovákiai Sarló működéséről”*.<sup>698</sup> Ezt igazolja a követségi tanácsos 1931. áprilisi jelentése is, amely szerint a sarlós vezetők Magyarországra való beutazásának ellenőrzése elsősorban az anyaországi diákság radikalizálódásának megfékezése érdekében vált fontossá: *„Miután valószínű, hogy a »Sarló« egyesületnek a magyarországi radikálizmusra hajló diákság körében exponensei vannak, célszerű volna a »Sarló« vezető tagjait magyarországi utazásuk alkalmával erős megfigyelés alá helyezni. A »Sarló« legjelentősebb tagjai Keszler-*

---

<sup>697</sup> A Sarló 1931. évi szociográfiai falukutatásaiban hét csoport vett részt. A szlovenszkói és ruszinszkói magyarság társadalmi helyzetének a feltárásában a magyar ifjómunkások – pl. Száraz József – mellett szlovák kommunista fiatalok is részt vettek. Uo. 65.

<sup>698</sup> Balogh Edgár ezzel kapcsolatban megjegyezte, hogy véleménye szerint leginkább a mozgalomban megerősödő szocialista-kommunista „kulcsszerep” lehetett Gömbösék számára mérvadó a szomszéd állam magyar mozgalomának megfigyelésével kapcsolatban, mely szerinte egyúttal belejátszott Budapest kisebbségi magyar politikával kapcsolatos tevékenységébe. Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 333.

Balogh Edgár, Terebessy János, Limbacher Rezső, Jócsik Lajos, Dobossy Imre, Horváth Ferenc, Brogyányi Kálmán egyetemi hallgatók.”<sup>699</sup> A jelentésből az is kiderült, hogy a megfigyelt személyét elsősorban azok a sarlósok adták, akik – több forrás szerint is – 1931-ben a kommunizmus irányába orientálódtak.<sup>700</sup> Közéjük tartozott Porzsolt László is, akit szintén kommunista agitátorként tartottak számon a beszámolók.<sup>701</sup> Egy későbbi jelentés alapján a megfigyelt sarlósok névsora ugyanakkor Ferencz Lászlóval egészült ki.<sup>702</sup> Az említett személyek nemcsak ideológiailag, politikailag is elköteleződtek a marxizmus irányában és 1931 után mindnyájan a CSKP tagjaivá váltak. Balogh Edgár viszont rendezetlen állampolgársága miatt hivatalosan nem lehetett a CSKP tagja.<sup>703</sup>

A fenti – marxista irányba tájékozódó – sarlósokat a magyarországi külképviseleti szervek ebben az időszakban a legaktívabb tagoknak tekintették. A jelentések a fiatalok személyes tulajdonságai mellett információt adtak azok családi körülményeiről, foglalkozásáról, és kommunista irányú tevékenységüket is jellemezték. Balogh Edgár mellett a „legveszedelmesebb”-nek Jócsik Lajost tekintették, akiről megjegyezték, „*Brünnben egy gyűjtés alkalmával kijelentette, hogy addig nem ad, amíg minden templomból nem lesz istálló*”.<sup>704</sup> A fenti személyeken kívül a sarlós megfigyelték között szerepelt még Dobossy

---

<sup>699</sup> A sarlósok Magyarországgal kapcsolatos terveire külön felhívta a figyelmet a jelentés. Brogyányi Kálmán személyével kapcsolatban például megjegyezte, hogy Magyarországon tervezi folytatni a tanulmányait. A Sarlóból való kiválása pedig „*csupán azt célozza, hogy Magyarországon leendő elhelyezkedése alkalmával erre hivatkozhasson, a valóságban azonban állítólag feladata lesz egy még szorosabb összeköttetés megteremtése a »sarlósok« és a magyarországi radikális diákság között*”. Ugyanakkor a jelentés ez állítását nem igazolta. MNL OL. K149. Sarlósok kapcsolatai párisi kommunistákkal. PTI 651.f.2./1939-1-9318. 1738/Pol.1931.

<sup>700</sup> A követségi tanácsos egyúttal utasította a külképviseleti hatóságokat, hogy az említett sarlósok vízum iránti kérelmét a nagykövetségre felterjesszék. Uo. a sarlósok megbontásának lehetőségét is felvetette az a levél, melyet egy prágai magyar ügyvivő írt Apor Gábor bárónak 1931 áprilisában a Harmincévesek nevű mozgalom kapcsán. MNL OL. K64. A prágai magyar ügyvivő levele Apor Gábor bárónak. 1931-7 t. 320/res. Apor Gábor (1889–1969), diplomata. 1921-től külügyi szolgálatba lépett. Varsóban követségi titkárként működött, majd tanácsos volt 1925-től Párizsban, majd 1927-től Budapesten a külügyminisztérium politikai osztályának vezetője. 1935-től a külügyminiszter állandó helyettese, majd 1939 és 1944 között vatikáni követ. Arcanum. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/a-a-744F8/apor-gabor-baro-74673/> (2017. 12. 11.)

<sup>701</sup> A jelentés a megfigyelték – a Porzsolt fivérek – családi körülményei és magyarországi kapcsolatai mellett elsősorban azok kommunista előéletével foglalkozott: „*bizalmas értesülés szerint Dr. Porzsolt Aladár pozsonyi ügyvéd fiai: Dr. Porzsolt László és Imre Prágában kommunista agitátorok. Nevezetteknek Komárom-Újszönyben birtokuk van és ide át szoktak járni. Dr. Porzsolt László 1908-ban született és a prágai Károly Egyetemen szerzett doktori oklevelet, öccse Imre pedig 1909-ben született, orvos és egy ízben Prágában rövid időre le is volt tartóztatva, miután egy kommunista tüntető menetben zászlót vitt.*” MNL OL. K149. Porzsolt László és társai kommunista üzenetei. PTI 651.f.2./1939-1-9318. Res. 5086/1931.

<sup>702</sup> MNL OL. K149. Sarlósok. Dobossy Imre és László, Ferencz László és Porzsolt László. PTI 651.f.2./1939-1-9318. 2522/pol. 1931. (1931. VI. 8.)

<sup>703</sup> DDM SGy. Sándor László levele Boross Zoltánnak DSX. 86. 1154. 1.

<sup>704</sup> MNL OL. K149. Másolat a 2522/pol. 1931. számhoz. PTI 651.f.2./1939-1-9318.

László, akinek Magyarországra való beutazási kérelmét egyébként 1932-ben elutasították.<sup>705</sup>

A sarlósok ellenőrzését nemcsak a fentiekben jelzett – párizsi kommunistákkal létesített – kapcsolataik indokolták, de azok az információk is, miszerint összeköttetésben álltak Moszkvával, hiszen „*a »Sarló« című progresszív diákegyesület helyiségének címére már hónapok óta járnak a Szovjetországban magyar nyelven megjelenő organumok, így többek között a Moszkvában megjelenő »Sarló és Kalapács« című lap [...]»*”<sup>706</sup>

A sarlósok állítólagos moszkvai kapcsolatait az 1931. július 15-i pozsonyi konzuli jelentés is hangsúlyozta. Bartók László konzul ugyancsak felhívta a külügyminiszter figyelmét a baloldali fiatalság nemzetközi tevékenységére. Véleménye szerint a sarlósok erdélyi, berlini, bécsi és moszkvai utazásainak érdemes lenne nagyobb figyelmet szentelni.<sup>707</sup>

A konzul ugyanazon jelentésében arról informálta a külügyminisztert, hogy Érsekújvárott kialakulóban van a kommunista irányvonulú Szovjetunió barátainak a társasága, amelynek szervezői bázisát érsekújvári származású sarlós vezetők adják: „*Eddig még nem ellenőrizhetett információm szerint Érsekújvárott állítólag alakulóban van a Szovjetunió barátainak a társasága, amelynek szervezői Dobossy Imre és László, Jócsik Lajos és Balázs András volnának.*”<sup>708</sup>

A sarlósokkal kapcsolatos jelentések egy része 1931 második felétől a Szovjetunió Barátok Köre nevű mozgalomban kifejtett tevékenységüket forszírozta. Az új szélsőbaloldali ifjúsági szerveződés megalakulásának hírért 1931. július 17-én megerősítette Bartók László konzul. A leírás alapján az 1931. július 15-ei alakuló gyűlésen kb. 200 személy volt jelen. Az értelmiségiek közül kiemelte a sarlós nemzedék kommunista irányultságú tagjait: Horváth Ferencet, Jócsik Lajost, Dobossy Imrét, Balogh Edgárt, Terebessy Jánost és Berecz Kálmánt. A jelentés egyúttal rámutatott a szervezetnek a politikától való elzárkózására, melyet azonban formálisnak értékelt. Kifejtette, hogy Horváth Ferenc az egyesület alapszabályát ismertette „*hangsúlyozva annak teljes politikai mentességét, mert az egyesület célja csupán a*

---

<sup>705</sup> Dobossy budapesti múzeumi könyvtárakat szeretett volna meglátogatni és egy hónapig kívánt Magyarországon tartózkodni. Ehhez l. MNL OL. K149. Dobossy László beutazási kérelme –1932. december 7. PTI 651.f.2./1939-1-9318. 6056/pol. 1932.

<sup>706</sup> MNL OL. K149 A „Sarló” valószínű összeköttetése Moszkvával. PTI 651.f.2./1939-1-9318. 2315/Pol.1931. (1931. jún. 5.)

<sup>707</sup> MNL OL. K149. A „Sarló” nyári programja. Kiküldöttek utazása Erdélybe, Berlinbe, Bécsbe és Moszkvába. PTI 651.f.2./1939-1-9318. 169/pol.-1931. (1931. júl. 15.)

<sup>708</sup> A »szovjet barátok egyesületét«, amely több különböző névvel szerepelt a levéltári dokumentumokban, így a dolgozatban is, a baloldali irányba radikalizálódó érsekújvári fiatalság alakította meg 1930-ban. Betiltották, majd 1934-ben újra megalakult. Pálenyik Ferenc – Pék Vendel 1971. A Párt katonái voltak (*Új Szó*, 1971. 06. 16. ) *Érsekújvár és Vidéke*. [http://www.watson.sk/index.php?option=com\\_content&view=article&id=733:az-ersekujvari-munkasmozgalom-toerteneteboel-palenyik-ferenc-pek-vendel-a-part-katonai-voltak-ujszo-1971-06-16&catid=47:regionalna-histora--helytoertenet&Itemid=65](http://www.watson.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=733:az-ersekujvari-munkasmozgalom-toerteneteboel-palenyik-ferenc-pek-vendel-a-part-katonai-voltak-ujszo-1971-06-16&catid=47:regionalna-histora--helytoertenet&Itemid=65) (2016. 12.21.)

szovjetoroszországi események és fejlődés tudományos alapon való ismertetése. Mindamellett azonban ez a kijelentése nem zárta ki azt, hogy a másik mondatában már propaganda hangokat eresszen széjjel”.<sup>709</sup>

A mozgalom Sarlóval való összefonódására utalt az is, hogy az egyesület elnöke Horváth Ferenc lett, aki ebben az időben a Sarló elnöki tisztségét is ellátta, titkárrá pedig Jócsik Lajost választották. Ezenkívül a tiszt karba beválasztották Dobossy Imrét és Berecz Kálmánt is. Az alakuló közgyűlésen Balogh Edgár is jelen volt, aki ekkor már a Sarlóban sem vállalhatott vezető funkciót rendezetlen és bizonytalan csehszlovák állampolgársága miatt.<sup>710</sup> Az új egyesületről a jelentés éles kritikát fogalmazott meg. Kiemelte a csoport zsidósággal való kapcsolatait és rámutatott, hogy Csehszlovákiában „ennek az egyesületnek [...] megvan a működési tereuma, amennyiben van egy-két értelmes kommunista ifjúmunkás és egy-két tucat mindent tudnivaló és az undokságokban kéjelegni akaró tacskó zsidó fiú, aki oly buta és unintelligens, hogy minden új alakulatban részt vesz, hogy ezen tulajdonságát eltakarni képes legyen”.<sup>711</sup> Később kiemelte Horváth Ferenc és az új szervezetben szerepet vállalt többi sarlós kommunista elkötelezettségét, megingathatatlanak és szilárdnak mondott meggyőződését: „Azt megállapíthatom, hogy az új generáció, Horváth és társai már mind meggyőződéses kommunista és alig-alig fog sikerülni ezeket már ebben az elvükben megingatni és nehéz megakadályozni, hogy az ifjúság közül ne vonjanak mind magukhoz egy-kettőt.”<sup>712</sup>

A pozsonyi magyar királyi konzul érsekújvári bizalmi emberének 1931. augusztus 5-ei jelentése már arról adott számot, hogy a Szovjetunió Barátainak Köre heti rendszerességgel tart üléseket Érsekújvárott. Az állandó résztvevők között jelen volt a fentiekben már említett Horváth Ferenc, a két Dobossy fivér, valamint Jócsik Lajos.<sup>713</sup> Ezenkívül a jelentés szerint kb. 30-40 kommunista munkás, egyetemi hallgatók és érettségizett lányok – pl. a sarlós

---

<sup>709</sup> MNL OL. K149. A „Szovjetunió Barátainak Köre” érsekújvári alakuló ülése. A „Sarló” közreműködése. PTI 651.f.2./1939-1-9318. 3221/pol. 1931. (1931. július 28.)

<sup>710</sup> A Szovjetunió Barátainak Körével kapcsolatos jelentés egyúttal röviden ismertette az egyesület programtervét, amelyen belül heti rendszerességgel szerepeltek vitaestélyek, mozielőadások és szavalóversenyek. A jelentés szerint az alakuló ülésen szinte az összes sarlós részt vett. Mindenesetre a kommunizmus felé orientálódó Balázs András jövőbeli tevékenységét is megemlíti az írás, aki ekkor épp Berlinben tartózkodott. Ezenkívül Terebessy János is jelen volt az ülésen. Végül „a társaság Kassák Lajos estjére vonult, ott Keszler, Jócsik és Horváth bocsátkoztak vitába Kassákkal és állítólag Kassák teljesen kapitulálni volt kénytelen az ő érvelésük súlyától”. Uo.

<sup>711</sup> Uo.

<sup>712</sup> Uo.

<sup>713</sup> Mandler Jenőről és Krausz Ernőről a következőket jegyzi meg: „Mandler Jenő érsekújvári születésű, 28 éves, izr. vallású rádióüzlet-tulajdonos (barna göndorhajú, középmagas, nőtlen), [...] Krausz Ernő érsekújvári születésű, 23 éves, izr. vallású műegyetemi hallgató (magas termetű, vöröshajú, nagy kommunista).” MNL OL. K149. A „Szovjetunió Barátainak Köre”. PTI 651.f.2./1939-1-9318. 3340/pol. 1931. (1931. augusztus 5.)

Szporny Anikó – vett részt a szervezet ülésén.<sup>714</sup> A fiatalok az újvári híradás szerint „a gyűléseken előadásokat tartanak, szavalnak, a kommunista helyzetről vitatkoznak”.<sup>715</sup>

A dokumentum emellett megemlíti egy hasonló pozsonyi szovjetbarát társaság megalakulásának a tervét is. Annak szervező munkáját Balogh Edgár és Terebessy János végezte. A pozsonyi csoportról a következőket jegyezte meg: „A megalakulandó társaság tagjai mindennap este összejövetelt tartanak a Stefánia-kávéházban. A tagok legnagyobb része 17-22 közötti fiatal emberek és leányokból áll. Neveiket igyekezni fogok megállapítani.”<sup>716</sup> Ugyanakkor Hoffmann prágai követségi titkár 1931. szeptemberi jelentésében nem tulajdonított nagy jelentőséget a Sarlónak. Megjegyezte, hogy a magyar ifjúság gondolkodása általában véve nemzeti.<sup>717</sup> A sarlósok mozgalmát pedig átmeneti „kilengésnek” tekintette, amelyet a német nemzeti szocializmussal kapcsolt össze: „Az ifjúsági mozgalmak egyes kilengései nem vehetők túlságosan komolyan, tény, hogy pl. a Sarló Ifjúsági Egyesület egyes tagjainak gondolkodása bolsevistának vagy kommunistának nevezhető. Általánosítani azonban nem lehet és benyomásom az, hogy ezek a szélsőségesek inkább a német nemzeti szocialista (Horogkereszt) felfogáshoz állanak közel, semmint az orosz bolsevizmushoz. Ezt talán ők maguk sem tudják.”<sup>718</sup> A jelentés a Sarló és a nemzetiszocialista irányvonal közötti párhuzamokat ugyanakkor semmilyen konkrét bizonyítékkal nem támasztotta alá. A sarlósok korabeli írásaikban pedig egyértelműen elhatárolódtak a nemzetiszocialista jellegű szélsőséges ideológiától.<sup>719</sup>

Az első Csehszlovák Köztársaság kormányának „hivatalos” véleménye a Sarlóról

---

<sup>714</sup> A Szovjetunió Barátainak Köréből a következő lányokat említi: „A leányok közül többen tagjai már az újvári kommunista pártnak, így többek között Gombos Lili (városi mérnök leánya), Ragányi Lili (volt magyar vasutas joghallgató leánya), Fuchs Kató (gazdag újvári gabonakereskedő leánya), Fülöp Ágnes (biztosítási ügynök érettségizett leánya), Fürst Anna (biztosítási tisztviselő leánya, prágai bölcsészhallgató) és Sporny [sic!] Anikó (adóhivatali tisztviselő leánya, prágai bölcsészhallgató).” Uo.

<sup>715</sup> Uo.

<sup>716</sup> Uo.

<sup>717</sup> „A felvidéki magyar értelmiségnél az ifjú magyar nemzedék sorsa és gondolkodása iránt is érdeklődtem. A magyar ifjúság anyagi helyzete általában nagyon szomorú. Elhelyezkedési lehetősége csekély. Mint a magyar lakosság gondolkodása általában, úgy az ifjú intelligenciáé is erősen nemzeti.” MNL OL. K63. Melléklet a 243/pol. 1931. számhoz. Hoffmann Sándor követségi titkár jelentése slovenskói utazásairól. 1931 – 7/43. t. (1931. szeptember 25.) Ahogyan Hoffman jelentése is utalt a magyar ifjúság anyagi nehézségeire, úgy a prágai diákmenzán uralkodó állapotok kapcsán a királyi konzul is megjegyezte, hogy mindezt a Sarló és a Munkaközösség is felhasználja. Uo.

<sup>718</sup> MNL OL. K63. Melléklet a 243/pol. 1931. számhoz. Hoffmann Sándor követségi titkár jelentése slovenskói utazásairól.– 1931 – 7/43. t. (1931. szeptember 25.)

<sup>719</sup> Például Balogh Balogh Edgár 1930. Fasizmus vagy kisebbségi önvédelem. A Nap, 1930. okt. 2. 3. (Kodolányi János cikkével kapcsolatban. A Reggelnek a Sarló elleni támadásáról.) Uő: Szlovenszko új kultúrfronton. Új Szó, 1932/5–6. 9–27. Bár azt is hozzá kell tenni, hogy 1938 után a volt sarlósok közül néhányan – Duka Zólyomi Norbert, Ludwig Aurél és Brogyányi Kálmán – a Magyar Párt németbarát és nemzetiszocialista vonalához csatlakoztak. Simon Attila: Nyilasok a spájzban. Szélsőjobboldali kísérletek a szlovákiai Magyar Párt átalakítására és Esterházy János eltávolítására a pártelnöki tisztségből 1939 és 1945 között. Fórum Társadalomtudományi Szemle, 2015/4. 48.



Magyarországhoz képest sokkal pozitívabb képet mutatott 1931-ben. Ezt igazolja a pozsonyi Tartományi Hivatal elnökségének 1931-es (a tartományi elnök) jelentése, amelyet a belügyminiszternek írt a Sarló szociográfiai útjainak támogatása kapcsán.<sup>720</sup>

A leírás mindenekelőtt a sarlósok „antinacionalista” irányvonalát emelte ki, amely a kisebbségi magyarság fő feladatául a magyar, szláv és román nacionalizmusok antagonizmusainak a vizsgálataát jelölte ki. Ennek egyik fontos célja volt az említett nemzetek közötti megbékélés elősegítése a Sarló részéről. A fiatalok kisebbségi szocializációs körülményei nagymértékben hatással voltak identitásuk „újszerűségére”, amelynek fontos részét képezte a dunai-konföderációs elmélet. A sarlósok új nemzetértelmezését a népi és munkás csoportok felé fordulás jelentette. Ugyanakkor a dokumentum a Sarló szocializmus-kommunizmus felé mutató céljaira is kitért, miszerint a közép-európai nép érdeke a nyugati kapitalizmus kolonizációs törekvéseitől való szabadság az egyes nemzetek közös konföderációja által. A beszámoló kifejezetten pozitív és elfogult hangnemben konstatálta, hogy ez a fiatal értelmiség elsőként értette meg a nemzet „valóságát” és talált megoldást a magyarság más nemzetekkel való találkozási módjára.<sup>721</sup> A beszámoló arra is kitért, hogy a sarlósok a magyarországi baloldali fiatalokkal fontos kapcsolatokat építettek ki. Az anyaországi kormányssajtó azonban „cseh bérencekként” tartja őket számon, a magyar kormány pedig ugyancsak destruktív elemként tekintett a mozgalomra.<sup>722</sup> Az írás azt is kiemelte, hogy a Sarló az utóbbi időszakban két „extrém” vonulat között ingadozott: egy „konzervatív” tradicionalista és egy progresszív irány között. A beszámoló ez utóbbi vonalra vonatkozólag azt is kijelentette, hogy az ideológiailag balfelé mutat.<sup>723</sup>

A fiatalok anyagi nehézségei kapcsán megemlítette, hogy a keresztényszocialisták, a nemzeti pártiak, az aktivisták és a szociáldemokraták egyaránt politikai célokra kívánják kihasználni a mozgalmat. A Sarló viszont eddig minden politikai függőséget elutasított mind a jobboldallal, mind a baloldallal szemben és a tiszta „intellektualizmusra” helyezkedett. Arra is kitért, hogy a kommunista párt – Dr. Clementis és Dr. Poničan – is igyekszik a fiatalok közelébe férközni. A beszámoló néhány sarlósban kommunista hajlamot vélt felfedezni. Köztük említette Terebessy Jánost, Dobossy Lászlót, Limbacher Peéry Rezsőt és

<sup>720</sup> DDM SGy. Rendőrségi bizalmas jelentések a Sarlóról, a Sarlósokról, a Szent György Körről és csehszlovákiai Magyar írókról, az első Csehszlovák Köztársaság idejéből. Szarka László kutatásai Csehszlovákiában a sarlósok után. DSX. 86. 1198. 1–8. SNA. Prezídium Krajinského radu v Bratislave. číslo: 428026/1931.prez. Sarló, sdrúzenie maďarskej pokrokovej mládeže v Bratislave – podpora na sociografické práce. (26. 7. 1931.)

<sup>721</sup> Uo.

<sup>722</sup> A beszámoló a fiatalok cseh értelmiséggel kiépített kapcsolatait is kiemelte, valamint a fiatalok 1930. évi audienciáját a köztársasági elnöknél. Uo.

<sup>723</sup> Uo.

részben Kessler-Balogh Edgárt. Velük kapcsolatban is hangsúlyozta, hogy ők nem párttagok. Azt is kiemelte, hogy a Sarlóról összességében nem lehet kijelenteni az egyértelmű kommunista-orientációt, hiszen vannak köztük olyanok is, akik más politikai iránnyal szimpatizálnak.<sup>724</sup>

A sarlósok szociográfiai munkájához kötődő pénzbeli támogatást mindenesetre a tartományi elnök is javasolta a belügyminisztériumnak. Ezt pedig a fiatalok aktivista – etatista irányú elköteleződésével indokolta.<sup>725</sup> Mindehhez hozzá kell tenni, hogy a jelentés az 1931-es év első felében jött létre. Ez az időszak a Sarló pozsonyi kongresszusa előtti periódust, vagyis a sarlósok egy részének nyílt kommunista orientációját megelőző szakaszt jelölte.

### **7.7. A pozsonyi kongresszus és a kommunista alternatíva**

Jóllehet a marxi-lenini ideológiával szimpatizáló sarlósok (Balogh, Jócsik, vagy Terebessy) leggyakrabban a szociográfiai tényfeltáró munkájuk eredményeire, saját vidéki tapasztalataikra vezetnek vissza, valószínűleg más tényezők is közrejátszottak a kommunizmushoz való közeledésükben. Mindazonáltal már – az 1931-es pozsonyi kongresszus előzményeként is értelmezhető – 1930. december 26-i városközi vezetői megbeszélésen elfogadott „bizalmas ankét” szövege is jól jelezte, hogy a vezető csoport, amely aligha véletlenül Érsekújvárott tartotta értekezletét, a Sarló új, marxista-kommunista önmeghatározását kínálta fel 50 kiválasztott tagnak, akiktől tíz napon belül válaszokat vártak.

Különösen az 1. pontban található társadalmpolitikai önmeghatározásban lépték át a korábbi nemzedéki-értelmiségi-kisebbségi kereteket, és az éppen erős dogmatikus fordulattal jellemezhető komintern lenini „permanens forradalmi frontjához” csatlakozva jelölték ki: *„A Sarló a szociális kérdésben a fogyasztás érdekei szerint megszervezett egységes világtervgazdaság osztálytalan társadalmának a híve és a gazdasági világprogram s a neki megfelelő szociális világrend érdekében folyó harcban az intellektualizmus eszközeivel a kizsákmányoltak permanens forradalmi frontjába áll.”*<sup>726</sup> A Sarló csoportmunkájának első negyedében felvetett öt kérdés közül az elsőhöz hasonlóan a 2. pont – a kisebbségpolitikai cél

---

<sup>724</sup> Uo.

<sup>725</sup> Uo.

<sup>726</sup> DDM SGy. A Sarló bizalmas ankétja Érsekújvárott, 1930. december 26-án. „Resolúció” DSX. 86. 172. 1-5.

kijelölésében is – a Komintern irányvonalával azonos.<sup>727</sup>

A „bizalmas ankét” több szempontból bizarr és megalomán feladatkijelölése részben a baloghi előzmények folytatását jelentették, másrészt viszont szakítani akart a korábbi, kulturális, történeti alapozású közép-európai szellemiséggel. Mind Szlovenszkót, mind Magyarországot a Nyugat-Európával szemben meghatározott a kelet-európai térhez sorolja, amelynek „szükséges történelmiségét” a „*túlindusztralizáltsággal szemben való elmaradás és a gyarmati sorba süllyesztő kapitalista rendszer elleni közös harcban*” jelölte meg, ahol az „*autonóm szláv, magyar és román nemzettestek konföderációja*” lehetett volna a sarlósok által legjobbnak vélt megoldás.<sup>728</sup> A valóságos és valóságidegen, a reális és voluntarista elemekből kikevert program végső irrealitását jelzi az „SSSR-minta” követésének utópisztikus kívánalma: „*A szláv, magyar és román dolgozók nemzeti autonómiáin alapuló nemzetközi Keleteurópa-államszövetség [sic!] etap csupán a gazdasági és szociális világtrend világ-államszövetsége felé.*”<sup>729</sup> Ez a kommunista dogmáktól hemzseggő verbális forradalmiság a Komintern V. kongresszusa irányelveinek leckefelmondásába torkollva, már 1930–1931 fordulóján látványosan szakított a nemzedéki értelmiségi tisztánlátás és helyzetelemzés maradékával.

A belső okok közt az első helyre a nemzedéki kohézió felbomlását, az 1920-as években felnőtt generáció ideológiai, politikai megosztottságát, szakmai-földrajzi szétszóródását és a Balogh által képviselt egyszemélyes irányítás elfogadottságának meggyengülését tehetjük. Mindez a sarlósoknak, mint egyetemi-cserkész és pályakezdő értelmiségi, politikailag a baloldal felé tájékozódó csoportnak az összetartozását már ekkor kikezdte. Ez Baloghot, a pozsonyi és az újvári csoport hangadóit arra készítethette, hogy a kommunistáknál bevett „demokratikus centralizmus” látszatdemokráciáját és a szakmák szerinti csoportosulás korporatív megoldásait ötvözve próbálják együtt tartani a városi csoportokban még mozgósítható elemeket.

Ezt egészen biztosan felerősítették azok a konfrontációk, illetve azok a politikai, ideológiai késztetések, impulzusok, amelyek a csoportot, illetve az egyes városi szervezeteket egyre inkább szembeállították a magyar polgári ellenzéki politikusokkal, pártokkal. Ezeket a taszító hatásokat a „hivatalos Magyarország”, a prágai, pozsonyi külképviseletek, a budapesti kormány-tisztségviselők és a jobboldali pártok politikusai, sajtója folyamatosan működtette.

---

<sup>727</sup> „*A nemzetközi gazdasági és szociális világtrend egysége érdekében a Sarló a kisebbségek önrendelkezési jogát a többségi nemzetekkel való közös gazdasági és szociális világtrendbe lépés szükségével köti össze, vagyis a kisebbségi kérdést az egységes gazdasági és szociális világtrendért való világharc frontjára állítja.*” Uo.

<sup>728</sup> Uo.

<sup>729</sup> Uo.

Kívülről pedig a csoport iránt kezdettől fogva érdeklődő szlovákiai magyar, s rajtuk keresztül a cseh és szlovák kommunista értelmiségiek invitálásai, pozitív jelzései erősítették fel azokat a pozitív baloldali hatásokat, amelyekről a fenti fejezetekben részletesen szoltunk.

Mindenesetre a CSKP-ban az 1929. évi kongresszust követően végbement radikális bolsevizmus irányába való, erősen dogmatikus irányváltás a sarlósok szempontjából a lehető legrosszabbkor történt.

1931 szeptemberében a sarlósok a szociográfiai vándorlások értékelésére országos kongresszust hívtak össze Pozsonyban. A mozgalomról kiadott szakirodalom nagy része is rámutatott, hogy a rendezvény a Sarló egyik további kritikus állomása volt a kommunista ideológia nyílt vállalásában. Mind az előadások anyagából elkészített, *Sarló jegyében* című kiadványból, mind a fiatalok visszaemlékezéseiből kiderült, hogy a kongresszus a kommunista frazeológia alapján zajlott le és határozott irányváltást mutatott a sarlósok ideológiájában.<sup>730</sup> Jócsik Lajos, aki ekkor maga is tevékeny kezdeményezője volt a kelet-európai szocialista-kommunista közösségvállalásának – a lehető legegységesebben hangsúlyozta a kongresszus új irányát: „*A kongresszus nyílt hitvallás a leninizmus és a marxizmus mellett, gyakorlatilag pedig a népek, kelet-európai népek összefogását hirdette*”.<sup>731</sup> Más kérdés, hogy Jócsik 1939-ben kiadott könyvében a kommunista ideológiai ballasztot figyelmen kívül hagyva a kisebbségi élet problémáira szerinte újszerű megoldásokat nyújtó rendezvényt nemzetvédő feladataiban jeleníti meg: „*Elönt a szomorúság, amint most az értekezlet jegyzőkönyvét lapozgatom. Százkilencven oldal csupán, de a kisebbségi élet teljes kulturális átszervezésének talán a legjobb terve van benne.*”<sup>732</sup> Nem véletlen, hogy a revízió éveiben az 1931-es kongresszus jegyzőkönyvéből a kisebbségi problémák kulcskérdéseinek felsorolásával összegzi a rendezvényt.<sup>733</sup>

A csehszlovákiai magyar kommunisták Fábry Zoltán által szerkesztett *Az Út* című lapja is jelezte a Sarló kongresszus szerepét a mozgalom teljes ideológiai átlényegülésében, átváltozásában. Balogh szerint a fiatalság ekkor már egyértelműen szakított a generációs felfogással és a szocializmusban egységesült értelmiségként definiálta magát. Ezt jelezte a rendezvényen a baloldali értelmiség jelenléte. Ők voltak a sarlósok számára az új irányadók: „*A kongresszus nem újarcú magyarokat, hanem szocialista értelmiséget produkált a magyar*

<sup>730</sup> A Sarló jegyében. Az újarcú magyaroktól a magyar szocialistákig. A Sarló 1931-iki pozsonyi kongresszusának vitaanyaga. Kiadja a Sarló országos vezetősége. Pozsony, 1932. (Elkobzás után második kiadás.)

<sup>731</sup> DDM SGy. Jócsik hagyaték. Jócsik Lajos vallomása a Sarlóról és életéről a budapesti Rádió adásában. 1978. DS. X. 86. 850.

<sup>732</sup> Jócsik Lajos: *Iskola a magyarságra*, id. m. 95.

<sup>733</sup> Uo. 97.

*dolgozók osztályharca számára. Az egykori polgári lelkesedők, a generációs próféták elmaradtak s helyettük az osztályharcos magyar szellemiség két képviselője, Barta Lajos és Fábry Zoltán üdvözölte az új elvtársakat.*”<sup>734</sup>

A szélsőbaloldali eszmék határozott győzelmére utalt, hogy a kongresszus szervezését főként a kommunizmussal szimpatizáló sarlós gárda látta el. Kovács Endre is kiemelte visszaemlékezésében, hogy bár a rendezvény megmozgatta a magyar közvéleményt, többen – főként ideológiai okokból – nem jelentek meg azon. Egyúttal rámutatott a kongresszus megosztó szerepére a diákság körében, akiknek a részéről a leszakadás hamarosan bekövetkezett: *„A kongresszus eltörölte az utat a diákság szélesebb rétegei és a sarlósok között, a Sarló vonzereje az értelmiségi utánpótlás számára megszűnt. A sarlósok egy kis magja 1932-től a Kommunista Párt oldalán a Vörös Barátságban, a munkás színjátszó egyesületben – karöltve az ifjúmunkásokkal – szolgálta a forradalmi eszmét*”<sup>735</sup>

Kérdés, hogy az alig félszáz kongresszusi küldött a mozgalom városi szervezeteinek képviselőiben 1931 őszen a valóságban hány „sarlóst” képviselt, s a mozgalom tagjainak hányadrésze értett részben vagy teljesen egyet a kommunista irányváltással.

Mindenesetre a kongresszus előkészületei alatt a Sarló vezető gárdája már csak egy szűkebb radikális kört jelölt: a Végrehajtó Bizottságát a Vörös Barátsághoz kapcsolódó sarlósok – Balogh Edgár, Ferencz László és Terebessy János – adták.<sup>736</sup> A kongresszusnak egyébként összesen 51 tagja volt, akik főként a Sarló prágai, brünni, valamint a pozsonyi szervezetiből rekrutálódtak. A megnyitóra 1931. szeptember 24-én este nyolc órakor került sor a Sarló központi előadótermében. A bevezető gyűlést Balogh Edgár és Horváth Ferenc mellett főként a fiatalabb nemzedékéhez tartozó radikális baloldalhoz tartozó vezetőség – pl. Ferencz László, Dobossy László, Jócsik Lajos és Terebessy János – képviselte, akik egyben a kongresszus vitanapjait vezették.<sup>737</sup>

A kongresszus öt napja a Sarló munkaprogramjának a „marxista irányvonalú” tervét tükrözte, mely különböző témák köré összpontosult. Az első nap az aktuális földkérdéssel és

---

<sup>734</sup> Balogh Edgár: Kibontakozik a sarlósok mozgalma. *Az Út*, 1931/8–9, 13.

<sup>735</sup> Kovács Endre: *Korszakváltás*, id. m. 215–216. Itt tért ki Kovács Peéry értékelésére a *Hét próbáról*, illetve Balogh Edgárról az 1977-ben megjelent *Malomkövek között* c. munkájában. Peéry a visszaemlékezést ideológiai elfogultságai miatt kritizálja, Balogh életútjával, kommunista fordulatával kapcsolatban pedig a következőket jegyezte meg: *„Ez az egykor a világba kitörést tervező, merész ifjú magyar férfi egy kisded, szektás, radikális munkás sport- és önképzőkör irányításában találta meg történelmi hivatását.”* Peéry Rezső: *Malomkövek között. Találkozások kortársakkal. Feljegyzések, beszámolók, karcolatok*. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Stuttgart, 1977. 24.

<sup>736</sup> A Sarló jegyében, id. m. 7.

<sup>737</sup> Uo.

a parasztság elszegényedésével függött össze.<sup>738</sup> Ennek megoldását már egyértelműen a kommunizmus kínálta a fiatalok számára: „*A sok gondolatvariáns közül döntően rajzolódott ki a fő irány: fejlődésében ez a mozgalom elérkezett a nemzeti és parasztkérdés proletárforradalmi megoldásának elvéig, s a maga különleges kérdéseinek tisztázását immár a Kommunista Internacionálé táborától várta*”.<sup>739</sup> Emellett a fiatalok csehszlovákiai magyarság vándorlási eredményeiről értekeztek, melyet munkabizottságok – a Sarló 1930. évi vándorlásait rendszerező és egy csehszlovákiai magyar szociográfiai intézet tervével fellépő szociológiai és a szociográfiai bizottság kialakítása követett.<sup>740</sup>

A kongresszuson belül kulcsszerepet kapott a szakértelmiség megszervezésének a kérdése, melyet a második napon vitattak meg. Ez az orvosok, építészek, tanítók és írók szakmozgalmainak a megindítását tűzte ki célul. Jól jelzi az ideológiai váltás mindent belengő túlsúlyát, hogy még a szakmai kérdésekben is a korabeli kommunista szlengben fogalmazzák meg, mondják fel a pályakezdő fiatal orvosok, építészek jövőképét, ami a korabeli csehszlovákiai polgári élet hétköznapi valóságában alighanem sokkal többeket döbbsentett meg és riasztott el a sarlósokkal való együttműködéstől, mint ahányan bennük, s az általuk kijelölt módszerekben, célokban látták a megoldást.<sup>741</sup> A kongresszus második vitanapján került sor Csáder Mihály levelének a felolvasására is, aki hangsúlyozta a szakértelmiség szerepét, emellett annak is hangot adott, hogy egy új, politikailag és vallásilag is független szaklap kiadására lenne szükség.<sup>742</sup>

A kongresszus harmadik vitanapja a csehszlovákiai magyarság kultúrájának szocialista megújításával foglalkozott, melyet szintén a „dolgozó tömegek” szolgálatába kívánt állítani.<sup>743</sup> A Nemesszeghy Jenő által megszervezett néprajzi kiállítást, amelyen Györffy István is részt vett, Balogh Edgár nyitotta meg marxista beszédével.<sup>744</sup> Az esti vitagyűlés keretein belül pedig sor került Brogyányi Kálmán előadására a népi kultúráról,

---

<sup>738</sup> Az első nap előadói olyan kulcsszemélyek voltak, mint Zsolt László, Jócsik Lajos vagy Forgách Béla. Uo. 24–56.

<sup>739</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 290.

<sup>740</sup> A Sarló jegyében, id. m. 53.

<sup>741</sup> Ezt követte az öt – az új építészeké, az új orvosoké, az új tanítóké, új íróké, új művészeké – szakvitagyűlés. Ezekben belül sor került az új szakértelmiség programjának a kialakítására, mely által az értelmiség mélyebb tudásra tenne szert a nép problémáiról. Uo. 56.

<sup>742</sup> Emellett elismerését fejezte ki azért, mert a Sarló nem kér helyet a MAKK kongresszusain. Uo. 67.

<sup>743</sup> „*Vizsgálat alá kell venni a kisebbségi magyar dolgozók szellemi kifejezési formáit önmagukról, a társadalomról és a természetről [...] és [...] olyan kultúrpolitikát kell kidolgozni, amely a konkrétan felismert történelmi helyzetnek megfelelően elősegíti a dolgozó tömegek tudatos önkifejezését, valamint társadalom- és természetmagyarázását.*” A Sarló jegyében, id. m. 110.

<sup>744</sup> Uo. Vö: Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 295.

valamint Peéry Rezső előadására a harcos proletárkultúráról.<sup>745</sup>

A kongresszus negyedik napján került sor a kelet-európai kérdés taglalására, mely „*a fiatal magyar szocialista értelmiség mellett a cseh, szlovák, ukrán, zsidó, lengyel, román, bolgár, szerb, horvát és szlovén szocialista értelmiség kooperációját követeli*”.<sup>746</sup> A vitanapon belül Balogh Edgár elsősorban Kelet-Európa és Nyugat-Európa antagonizmusaira és a szocialista megoldási lehetőségekre mutatott rá, Horváth Ferenc a kelet-európai agrárnépek helyzetéről értekezett, Berecz Kálmán pedig a kisebbségi kérdéssel foglalkozott. Ferencz László a kelet-európai kérdést a proletárforradalom szempontjából vizsgálta meg.<sup>747</sup>

Külön kell róla szólni, hogy a vitákon Julius Fučík cseh író (a *Tvorba* folyóirat szerkesztője) is részt vett. Jócsik Lajos visszaemlékező írásában szintén kiemelte a *Tvorba* c. folyóirat szerkesztőjének a jelenlétét, amely a párthoz való közeledés szempontjából is fontos volt a sarlósok számára: „*A kongresszuson [...] ami a legnagyobb volt és legjelentősebb, megjelent Julius Fučík és hozta a csehszlovák kommunista pártnak az üdvözlését és a kommunista mozgalomnak a jobbját nyújtotta a Sarlónak, amely azt jelentette, hogy a Sarló eszmei fejlődésébe a munkásmozgalomnak a vonalára elméletileg a leninizmuson keresztül a marxizmus vizeire evezett, mert Lenint korábban ismertük meg, mint Marxot, azt hiszem, ez nem fázisvétel.*”<sup>748</sup> Ezen a napon került sor az első pozsonyi – Földi Rózsi (Rosie Ney) és Sylvio Silka általi – szociofotókiállításra, mely több etnikum életsorsát mutatta be Kárpátalján és Szlovenszón 1931-ben. A kiállításon Ján Rob Poničan, a *DAV* szerkesztője mondta a megnyitó beszédet.<sup>749</sup> A Balogh Edgár családjával jó kapcsolatot ápoló keresztényszocialista beállítottságú Esterházy Lujza (Esterházy János nővére) szintén részt vett a kiállításon és Balogh visszaemlékezése szerint pozitívan értékelte a sarlósok rendezvényét.<sup>750</sup>

Ezt követő reggel került sor a pozsonyi városi marhaistállóban található Petőfi-szobor

<sup>745</sup> Uo. 111. Ehhez ld. még: Peéry Rezső: Látogatóban a lévai elvtársaknál. *Az Út*, 1932/2. 11.

<sup>746</sup> Balogh Edgár: Kibontakozik a sarlósok mozgalma. *Az Út*, 1931/8–9, 14.

<sup>747</sup> A vitanapon a Sarló egy munkaprogramot is kidolgozott, valamint javasolta egy tudományos kelet-európai szocialista komité megalakítását Prágában, mely a fiatal szláv, magyar és román szocialista értelmiség közös, marxista irányú programjainak az elkészítését sürgetné. Uo.

<sup>748</sup> DDM SGy. Jócsik hagyaték. Jócsik Lajos vallomása a Sarlóról és életéről a budapesti Rádió adásában. 1978. DSX. 86. 850. Vö: Boross Zoltán szintén kiemelte Fučík Gyula (Julius Fučík) kongresszusi megnyilatkozását. DDM SGy Boross Zoltán: A „Sarló” jegyében /mozgalmi életrajz/. DSX. 86. 283. 3. 5. 307.

<sup>749</sup> Vö: Peéry Rezső: Magunkra döbbenünk. Beszámoló a Sarló pozsonyi fényképkiállításáról. *Az Út*. 1931/8–9. 7.

<sup>750</sup> Azt írja róla Balogh: „*Diákok és írók köré gyűltek a prolik, köztük fedeztem fel váratlanul Esterházy Lujzát. Hősnő? Kalandornő? Családunk kedves ismerőse volt, édesanyám régi tanítványa, s kisdíák koromban a maga sportszerűségével egy kicsit nőideálom is. Régóta nem láttam, most megvárta, míg kiürül a terem. Otthonosan betelepedett egy régi támlásszékekbe, szitta a cigarettát, s a francia nőnek (mármint Földi Rózsának) franciául bókolva, nekem is megismételte:» Edgár, maguk szentek!«” Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 302.*

megkoszorúzására, melyet az államfordulatot követően a csehszlovák állami szervek egy pozsonyi istállóban raktározták el. A sarlósok, miután feltörték a marhaistállóban elhelyezett Petőfi-szobor burkolatát, megkoszorúzták a megcsonkított szobrot.<sup>751</sup> Szimbolikus jelentősége volt, hogy a koszorú hasonlóságot mutatott a budapesti affér koszorújával. Zsolt László is utalt erre és hangsúlyozta, hogy a koszorút a kelet-európai nemzetek színei díszítették: „*A marhaistállóba dugott pozsonyi Petőfi-szobor koszorúján vörös szallag volt a következő felirattal: A FORRADALMÁR PETŐFI SÁNDORNAK – A SARLÓ. A babérgoszorút a kelet-európai nemzetek színei övezték. A koszorún egymást követte a magyar, szlovák, cseh, ukrán, lengyel, román, szerb, horvát és bolgár szín.*”<sup>752</sup>

A konferencia az ötödik napon zárult, mégpedig a diákság és az ifjúmunkásság mozgalmi egységének a megvalósítása kapcsán szervezett vitával. Megszületett a Sarló legális kapcsolata az ifjúmunkássággal.<sup>753</sup>

Bár a lenini elvek Balogh szerint ekkor már a legfontosabb példát jelentették a fiatalok számára, a párttal való azonosulás helyett még mindig egyes baloldali személyek hatását említette. Azt azonban ő is kijelentette, hogy a kongresszus – a Vörös Barátsággal való kapcsolódásból kifolyólag is – mérföldkönek bizonyult a kommunizmushoz való kapcsolódás útján: „*A Sarló történetét a pozsonyi kongresszus szókimondása után nem lehet többé ettől az együttéléstől elválasztani. Nem mintha mindenki részt vett volna sorainkból a Vörös Barátság munkájában, annyi azonban bizonyos, hogy itt szakadt fel a legtöbb termő energiánk, itt született meg mindennapi – tehát élő – kísérletünk kommunista életre és alkotásra a nemzeti és osztályharc feltételei között.*”<sup>754</sup>

A kommunista sarlósok mindenesetre a kongresszust követően lassan belefűződtek a

---

<sup>751</sup> „*A kelet-európai kérdéssel kapcsolatban a vitanapra következő reggel a forradalmi diákság feltörte a pozsonyi városi marhaistállóban elhelyezett Petőfi-szobor faburkolatát és koszorút helyezett el a megcsonkított szoboralakra.*” A Sarló jegyében, id. m. 130. Erről ld. bővebben Zsolt László írását Az Út 8–9. számában. Zsolt László: Petőfi a marhaistállóban. Az Út, 1931/8–9. 1.

<sup>752</sup> A Sarló jegyében, id. m. 130. Erről ld. bővebben Zsolt László írását Az Út 8–9. számában. Zsolt László: Petőfi a marhaistállóban. Az Út, 1931/8–9. 1.

<sup>753</sup> A diákság és ifjúmunkások Vörös Barátságának vitagyűlését Balogh Edgár elnökletével nyitották meg. Balázs András joghallgató is bekapcsolódott a vitába. Ő nyári berlini tanulmányútjának tapasztalatairól beszélt. Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 309. A Sarló zárógyűlése alkalmával a következő változások történtek a vezetőségben: „*A programismertetés után a Végrehajtó Bizottság mandátuma lejárt s az elnöki széket Horváth Ferenc, a Sarló országos elnöke foglalta el. A kongresszus országos főtitkárnak Balogh Edgárt, prágai csoportvezetőnek Dobossy Lászlót, brünni csoportvezetőnek Zhorella Árpádot s pozsonyi csoportvezetőnek Ferencz Lászlót jelölte ki. A zárógyűlés elhatározta, hogy a Sarló kongresszusának anyagát könyvalakban is megjelenteti s e könyv szerkesztését a pozsonyi csoportvezetőségre bízta.*” A Sarló jegyében, id. m. 188.

<sup>754</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 311. Vö: A pozsonyi kongresszus „*ugyanekkor lezárt egy szakaszt a mozgalom fejlődésében, amelyet legjobban úgy jellemezhetnénk, mint átmenetet a radikális polgári demokratikus gondolkodástól a kommunista ideológiához. A mozgalom elérézése a kommunista párthoz nem jelentette azt, hogy már minden kérdésben maradéktalanul magáévá tette a párt programját és elsajátította munkamódszerét.*” Ferencz László: A Sarló ideológiai, id. m. 65.



pártéletbe.<sup>755</sup> Itt Balogh Edgár kiemelte azoknak a baloldali személyeknek – Ráchel, Balázs Béla, Steiner Gábor, Julius Fučík, Bohumír Šmeral, valamint Fábry Zoltán – a hatását, akik a sarlósokhoz „kommunista elveik tisztázódási folyamatában” megértéssel közeledtek.<sup>756</sup> Boross Zoltán is vízvázasztóként értékelte a kongresszust nemcsak a Sarló ideológiai radikalizálódásában, de a mozgalom jövőjére gyakorolt hatásában is. Kifejtette, hogy a kongresszust követően a „mozgalomban” a sarlósok nagy része már nem vett részt: „*A Sarló kongresszusa 1931-ben egy záró akkordja volt a mozgalomnak. Ami azután jött, az egészen szűk körű kis résznek az intellektuális ügye volt, amiben a mozgalomnak a 70%-a már nem vett részt. Én sem, mert 1930 októberében bevonultam katonának. Két évig voltam katona, és leszerelve foglalkozás után kellett nézni. A mozgalmi élet számomra ezzel befejeződött.*”<sup>757</sup> Popély Gyula, a Sarlóról írott kritikai hangvételű írásában szintén utalt rá, hogy a rendezvény a mozgalom összeomlásának a kezdetét is jelentette. Ezzel együtt pedig „*több vonatkozásban is meghatározó volt nemcsak a Sarló sorsának további alakulására, hanem nagymértékben kihatott a felvidéki ifjúsági mozgalmaknak ezt követő fejlődésvonalára is*”.<sup>758</sup> Popély Simándyra hivatkozva azt is megjegyezte, hogy a kongresszust követően a hívek többsége által elhagyott Sarló nem létezett többé, csupán a kommunista párt keretein belül voltak jelen a sarlósok.<sup>759</sup>

A Sarló kommunista fordulatára tehát, amely egy soktényezős folyamat része volt, az 1930-as évek elején került sor. Ebben a gyermek- és serdülőkorban megtapasztalt élményeken kívül szerepet játszott a világgazdasági válság, valamint azok az 1930-as szociográfiai felkutatások, melyek során a fiatalok egyre határozottabban szembesültek a kisebbség szociális nyomorával. Ezeknek a gazdasági és szociális problémáknak a megoldását a sarlósok a szocializmusban, nem sokkal később pedig a kommunizmusban jelölték meg. Több sarlós szélsőséges gondolkodását a saját egyéni életútjukban bekövetkezett változások is felerősítették. Balogh Edgár például, aki a mozgalom legfontosabb ideológusa volt, az 1930-as évek elején több szempontból válságos időszakot élt meg személyes életében. A még kipróbálatlan kommunista nézetektől a fiatalok ugyanakkor a

---

<sup>755</sup> Az *Út* szerkesztő gárdájába tartozott ekkor már Baloghon kívül Peéry Rezső, Terebessy János és Jócsik Lajos is. Uo. 316.

<sup>756</sup> Uo. 320. Ráchel Mós János néven *Diákok útja* címmel cikket írt Az *Út* hasábjain a Sarlóról. Egyébként Balogh szerint ő egy kommunista meggyőződésű zsidó hölgy volt, aki nagy hatással volt a fiatalok kommunista orientációjára. Erről ld. bővebben uo. 253–255.

<sup>757</sup> Vendégségben Masaryknál, id. m. 31.

<sup>758</sup> Popély Gyula: Ez volt a Sarló (2), id. m.

<sup>759</sup> „*Simándy szerint a Sarló az 1931. évi kongresszuson » a kommunista párt által elnyelte magát, és most annak gyomrában bátortalan ügyességgel próbál szabadmozgásokat végezni*”. Popély Gyula Simándy Pál 1932-es szövegére hivatkozik, amelyet a Magyar Írás hasábjain jelentetett meg. Uo.

kisebbségi kérdés megoldását is remélték. A szélsőséges eszmék nyílt vállalására pedig már az 1931-es esztendőben – pl. a Sarló kommunista szervezetekkel való kapcsolatépítése által sor került. A kommunista orientációt egyértelműsítette a Sarlóban az 1931. szeptemberi pozsonyi kongresszus, amely már a marxista frazeológia jegyében zajlott le. Ez hatással volt Magyarország és Csehszlovákia értékelésének 1931. évi változására is. Míg előbbi teljes mértékben elhatárolódott a Sarlótól és azt egyértelműen veszélyesnek ítélte a kisebbségi közösségre, addig Csehszlovákia jórészt visszafogottan nyilatkozott a mozgalomról, és hangsúlyozta annak „nacionalizmus-ellenességét”.

## 8. A mozgalom belső vitái és osztódása. A Sarló alkonya

### 8.1. „Van menekvés!” Belső konfliktusok 1931 után

Az előző fejezetekből már kiderült, hogy a belső ideológiai feszültségek gyakorlatilag kezdettől fogva jelen voltak a mozgalomban. A csoport egy részének szélsőbaloldali radikalizálódása 1930-tól még inkább felerősítette a tagok közt meglévő eszmei konfliktusokat. Jócsik Lajos a Sarlóról félévszázaddal későbbi jegyzeteiben szintén azt hangsúlyozta, hogy a sarlósok körében a harmincas évek elején egyértelmű szellemi-ideológiai differenciálódás ment végbe.<sup>760</sup> Itt azt is jelezni kell, hogy ennek az eszmei „szétfejlődésnek” a nyomon követését a csoport egyes tagjainak a szocializmusról alkotott különböző elképzelései azért is megnehezítették, mert a véleménykülönbségek helyzethez kötődően időről időre átrendeződtek.<sup>761</sup>

A Sarló osztódásának folyamata tehát legkésőbb 1931-ben elkezdődött. Balogh Edgár személye ugyanakkor még mindig fontos összetartó erőt jelentett. Ezt támasztja alá Vass Lászlónak a testvéréhez írott levele, melyben kifejtette, hogy ekkoriban több alkalommal is éles ellentétbe került a mozgalmon belüli kommunista irányzattal, amelyet Balogh képviselt: *„Azzal vádolnak, »hogy bedőltem Edgárnak.« – Nem tudom, vajon mire alapítják ezt a vádjukat? Hogyan dőlhettem be neki, mikor nem vagyok Szlovenszón? Többször megírtam már Neked, hogy nagyon sokszor éles ellentétben vagyok a Sarlóval. Ha az Edgárnak küldött leveleim látnád, erről meggyőződhetnél!”*<sup>762</sup> A levélből az is kiderül, hogy miközben Vass nem értett egyet Baloghhgal, a Sarló megteremtőjeként és összetartójaként tisztelte őt. Ez pedig esetükben jórészt felülírta a nézeteltéréseket, és a mozgalom egységének az elsődlegességére irányította a figyelmüket. Vass így a konfliktusok ellenére ekkor még lojális kívánt lenni a Sarlóhoz és Balogh Edgárhoz: *„De amikor sarlós egységről van szó,*

<sup>760</sup> Jócsik 1978-ban írt vallomásában kifejtette, hogy a sarlós vezetők részének nagyobbik részének „logikusan bekövetkező ideológiai fejlődéséből”, vagyis a kommunista ideológiával való azonosulásából következett a mozgalom „differenciálódása”, melynek egyik fő okaként az államhatalmi szervek kommunistaellenes fellépését, valamint Balogh Edgár állampolgárságának problémáját említette. DDM SGy. Jócsik Lajos vallomása a Sarlóról és életéről a budapesti Rádió adásában. 1978. Jócsik hagyatéka. DSX. 86. 850.

<sup>761</sup> Dobossy László a *Prágai Magyar Hírlapban* például így jelölte ki saját pozícióját: *„...távol áll tőlem a szándék, hogy politikai és világnézeti harcokba vonjam a középiskolás ifjúságot”*. Később még inkább hangsúlyozta, hogy a szocializmus számára egy tudományos kérdés, és azt nem kívánja semmiféle pártpolitika kereteibe illeszteni: *„A szocializmus társadalomszemlélete tudományos kérdés, nem politikai, s legkevésbé pártpolitikai. A legtávolabb áll tőlem az a szándék, hogy a csehszlovákiai magyar ifjúság független folyóiratát valamely párt szolgálatába akarnám állítani.”* Dobossy László: *„Ifjúsági sajtónk válsága”*. *Prágai Magyar Hírlap*, 1931. március 15. 5.

<sup>762</sup> DDM SGy. Vass László író levelei Vass Józsefhez, az öccséhez. (1931. márc. 17.) DSX. 1121. 6-11. (8)

minden vitát félreteszek és Edgár mellé állok, mert Edgár az összetartó erő az egész Sarlóban. Ő teremtette meg és tartja össze.”<sup>763</sup> Az viszont vitathatatlan, hogy ekkor már az ideológiailag „bizonytalanabb” fiatalok – pl. Brogyányi Kálmán – a mozgalomból való kilépésre szánták el magukat, amit gyakran taktikai megfontolások is vezéreltek.<sup>764</sup> Vass arra utalt levelében, hogy a Sarló minden belső és külső nehézség ellenére még mindig a magyar ifjúság legmeghatározóbb spontán mozgalmát jelentette a térségben: „Eredményes szemináriumi munkát csinálnak!! Mondhatom Neked, hogy ismerve az erdélyi, szegedi, debreceni, pesti diákmozgalmakat, egy se olyan erős és valóságos mozgalom, mint a Sarló. Ezért nem szabad áskálódni ellene.”<sup>765</sup>

A tét egyre inkább a mozgalom egységének és működőképességének a megőrzése volt. Az egyes tagok ideológiai különbségei és többeknek a kommunista dogmatizmus elveitől való elhatárolódása egyértelműen a belső viták kiéleződése, illetve a Sarló felbomlása felé mutatott. Erre utalt Vass László 1931. évi kritikája a csoporton belüli kommunista ideológiai orientációról: „Sohase helyesltem magam se azt, ha A Mi Lapunk írói még csak hivatkoznak is szovjetre, meg a kommunizmusra. Semmilyen formában! (A Tábortűznél se!) De Lajos Bácsi [Scherer Lajos – B. I.] se helyesli! – Beteg, züllött, politikai élet van mindenféle.”<sup>766</sup> Szerinte a direkt politizálás többet ártott, mint használt, s ezért egyre határozottabban szállt síkra a mozgalom kulturális céljainak elsődlegessége mellett.<sup>767</sup> Vass jól látta és okkal emelte ki, hogy a kommunista dogmák egyet jelentenek a szellemi szabadság és autonómia megvonásával, amellyel a fiatal értelmiségiek nem azonosulhattak az elszigetelődés és a belső bomlás veszélye nélkül. „Életfelfogásom szabad, minden dogmától mentes! – folytatta öccsének írt levelében Vass László saját elveinek kifejtését. Az egyházi, katolikus dogmáktól megszabadultam jókor, a marxista-kommunista dogmák ellen is harcolok! Mert jegyezd meg öcskös, hogy bármilyen dogma is legyen az, a dogma nem más, mint korlát, amely nem enged messzebbre nézni! Nem hagyom magam senkitől korlátoztatni! Minden rendszert erős kritikával illetem! Vallom, hogy ami az egyik népnek jó, az talán nem megfelelő a másoknak!”<sup>768</sup> Vass tehát igyekezett autonóm értelmiségiként viselkedni: jelezte,

---

<sup>763</sup> Uo.

<sup>764</sup> Vass László levelében olvasható: „Brogyányi nem személyes okokért lépett ki, hanem taktikai okokból: a PMH [Prágai Magyar Hírlap] kiküldte Párizsba ösztöndíjjal, és erre az időre így cselekedett. De állandóan részt vesz Brogyányi a Sarlóban. – Edgárék állandóan értesítenek az ottani munkáról.” Uo.

<sup>765</sup> Uo.

<sup>766</sup> DDM SGy. Vass László író levelei Vass Józsefhez, az öccséhez. (1931. márc. 17.) DSX. 1121. 6-11. (10)

<sup>767</sup> „A politika megmérgezi az ifjúság jó szándékát, hitét, célját. – Mert más a politika és – más a kultúra is!! Én a másodiktól [sic! Nyilván az elsőből – B. I.] nem kérek, tapasztalataim vannak belőle, minden erőmet a kultúra szolgálatába állítom.” Uo.

<sup>768</sup> Uo.

hogy csak a „természet törvényeiben” hisz, s ezért távol tartja magát minden párttól és hivatalos vallástól.<sup>769</sup> Érdekes, hogy megengedően és részben megértően vélekedett az oroszországi változásokról, melyeket az orosz történelem következményének tartott.<sup>770</sup> Ugyanakkor jól látta a szovjet rendszer diktatórikus vonásait, s a lelegelettebb rétegek esetében feltételezett gazdasági előnyök mellett elítélte a bolsevik rendszer családi értékeknek és az Isten iránti tiszteletnek a kiiktatására irányuló törekvéseit.<sup>771</sup>

Egy másik fontos belső ideológiai „törésvonal” alakult ki a sarlósok között Szalatnai Rezső 1932-ben publikált *Van menekvés* című könyve kapcsán.<sup>772</sup> A pozsonyi magyar fiatal értelmiség egyik vezéralakjaként saját cikkeit egybegyűjtve az „új arcúság” és a generációs felfogás helyét, szerepét és jelentőségét hangsúlyozva arra mutatott rá, hogy a Balogh vezette kommunista irányvétel híveinek többsége már túllépett a nemzedéki szemlélet és a magyar megújulást a kisebbségi élmények alapján szorgalmazó szerepvállaláson. Dobossy László például 1932. május 11-én írott levelében a dicséretnek mellett elzárkózott a könyv nyilvános ismertetésétől, pedig maga a szerző kérte őt fel arra.<sup>773</sup> Dobossy azzal az indokkal tért ki az ismertetés elől, hogy Szalatnai nem volt igazán érintett a Sarló kezdeti, „generációs” időszakában, amely a könyv központi témáját adja.<sup>774</sup> Balogh pedig éles kritikát fogalmazott meg a könyvről, azt a „generációs ködbe” való visszamenekülésként értékelte.<sup>775</sup> Mindebből jól látható, hogy a kezdettől fogva szociáldemokrata elveket valló Szalatnai útja ekkorra már élesen elvált a kommunizmus irányába forduló Baloghétól. Emiatt a Sarló „vezére” és a kommunista fiatalok Szalatnai „megleckéztetéseként” kritikát fogalmaztak meg: *„Nekünk nem tetszik a szerző generációs visszavágyakozása, lírai epedése új fiatalságért, s vagyunk*

---

<sup>769</sup> Uo.

<sup>770</sup> „Természetesen, meg vagyok győződve arról, hogy Oroszországban nagy dolgok, korszakalkotó vívmányok történnek minden téren és ez természetes is! Egész Európa legelnyomottabb népe volt az orosz. Gyáripárát nem engedte a cár kifejleszteni, mert félt az ipari proletariátustól. Az iskolák fejlesztésének se volt híve a reakció, mert nagy baj az, ha a nép okosodik! – A forradalom vérengzése – bármilyen kegyetlen is volt, elítélendő! – de törvényszerű volt a nagy reakcióra. A sokáig lekötözött fennszó, ha kiszabadul, öl! Az emberben pedig az isteni alkotórész mellett sok az állati vonás, ösztön is! – Most óriási iparosodás indult meg ottan!” Uo.

<sup>771</sup> „Persze a szovjet vezérei igen sok hibát követnek el, mikor a család megszüntetését kényszerítik a jövőre és mikor a vallásokat eltörlik. Mert hiába, amíg anya lesz a világon, lesz család is! – Az ember születése olyan mélyseges természeti törvény, amit politikusok nem képesek meglátni és – igazgatni. – És a szegény tömegnek Istenre is szüksége lesz örök időken át. – Tehát vannak bizonyos örök dolgok, örök törvények, miket megváltoztatni semmiféle forradalom nem lesz képes.” Uo.

<sup>772</sup> Szalatnai Rezső: *Van menekvés*, id. m.

<sup>773</sup> MTA. Kézirattár. Szalatnai Rezső hagyatéka. Dobossy László levele Szalatnai Rezsőhöz. (1932. V. 11.) Ms 4252/156.

<sup>774</sup> „Csakhogy éppen azért, mert több mint irodalom, egy fejlődésvonal útjelzője, olyan alapos analízist követelnek, amit most azok csinálhatnának meg, akik maguk is azt az utat járták. [...] Tudod, hogy bennünket a mozgalomnak éppen az a romantikus, heroikus periódusa alig érintett, amelynek szép emléke könyved néhány cikke.” Uo.

<sup>775</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 359.

olyan gonoszak, hogy ideológiai mérgeződésünkben megszólaltatjuk Az Útban ezt a címlapmodellt.”<sup>776</sup> Itt Balogh Jócsik Lajos könyvvél kapcsolatos megszólalására utalt, akinek az arcképe szerepelt Szalatnai *Van menekvés!* c. könyvének címlapján.

Balogh nyilván éppen azért kérte fel Jócsikot, hogy *Az író ködbe menekül* c. cikkében, fejtse ki a „kommunista” sarlósok elítélő nézőpontját Szalatnai könyvéről. A bírálat legfontosabb érve az volt, hogy a pozsonyi értelmiségi nem követte társait a baloldali ideológiai elköteleződésben.<sup>777</sup> Jócsik szerint Szalatnai az új generáció eljövételének hangsúlyozásával illúziókat kergetett, hiszen az 1920-1930-as évek társadalmi változásai a generációs elméleteket zárójelbe tették.<sup>778</sup> Szalatnai egyébként a *Van menekvés!* címadó írásában – sajátos egyéni érveket alkalmazva – a Sarló bukását 1929-re datálta, amikor szerinte maga a generációs szerveződés válságba került.<sup>779</sup> Arra mutatott rá, hogy a válsághoz vezető út törvényszerű volt a fiatalok körében, és véleménye szerint az kisebbségi magyar értelmiségi csoport természetes ideológiai fejlődésének a végéhez az érsekújvári kongresszussal érkezett el. Mindebben a Sarló vezetőinek a felelősségét hangsúlyozta.<sup>780</sup> Jócsik vitairatában ezzel szemben a kommunizmus ideológiájának felsőbbrendűségét a nemzetiségi kérdés megfelelő megoldásában jelölte meg.<sup>781</sup> Szerinte Szalatnai a sarlósok ideológiai zavarosságát előtérbe állítva saját magát kívánata központba állítani. „Így azt vagyok hajlandó következtetni, hogy a szerző kritikái nem azért íródnak, mert arra szükség van, hanem azért, hogy azok felsőbbrendűséget, atyáskodást, vezetést, kilátszást egy fejjel a többi közül biztosítsanak számára a mozgalommal szemben.”<sup>782</sup>

Balogh Edgár még élesebb hangvételű levelet küldött pozsonyi társának a könyvvél kapcsolatban, és nyíltan bírálta Szalatnai kommunistaellenes magatartását.<sup>783</sup> Az 1932 novembere előtt írott levélben Balogh kijelentette, hogy kizárólag a marxista nézőpontú tanácsokat fogadja el: „A könyv a mi gyermekcipőinkről szól, szívből kívánom, hogy ha elhagyod Te is ezt az állomást, heroikusan tudjad betölteni önként vállalt, a legnagyobb

---

<sup>776</sup> Uo.

<sup>777</sup> Jócsik Lajos: Megszólal a címlap: Az író ködbe menekül. *Az Út*, 1932/5–6. 22.

<sup>778</sup> Uo.

<sup>779</sup> „Amikor a sok diákos-, cserkész-, regősös ködből éles szögekben kezdett kiválni a pozsonyi Sarló: nyilvánvaló volt minden látó szem előtt, hogy ez az alakulás most hozza az egész magyar generációs kérdést az ugrópont elé.” Szalatnai Rezső: *Van menekvés*, id. m. 168.

<sup>780</sup> „Egy esési és lesodródási folyamat következett be, szinte váratlanul, a nagy feltörés után, de megállíthatatlan törvényszerűséggel. Az érsekújvári diákkongresszus logikus betetőzése volt a sarlósok generációs harcának, éppúgy, ahogy a tavalyi losonci kongresszus pontot tett a csehszlovákiai magyar főiskolás ifjúság ideológiai fejlődéséhez.” Szalatnai Rezső: *Van menekvés*, id. m. 168–169.

<sup>781</sup> Jócsik Lajos: Megszólal a címlap, id. m. 22.

<sup>782</sup> Uo.

<sup>783</sup> MTA. Kézirattár. Szalatnai Rezső hagyatéka. Balogh Edgár Szalatnai Rezsőnek írott levele. (1932 novembere előtt.) Ms 4252/156.

ingadozásoknak és írástudó-árulások lehetőségeinek kitett egyéni posztodat, a polgári társadalom leszűkült, utolsó, emberi értékű munkakategóriáját, amely saját alapjaival került szembe, s így csak az egyén etikáján múlik, hogy tiszta maradjon.”<sup>784</sup> Balogh azt is felrótta Szalatnainak, hogy az olyan „állami szolgálatú” egyéni (tanári) pályát választott, melyben nehéz őszintének és hűnek maradnia önmagához, s eleve egyfajta „opportunistá” magatartásra indította őt.

Balogh Edgár és a kommunistává lett sarlósok egyértelműen a marxizmus pozícióiból kritizálták a munkát: „*Mi a könyvet objektív kritika: a marxista kritika objektivitása alá fogjuk állítani, ami azt jelenti, hogy – a rajtad keresztüli különleges úton – múltunk fázisait is analizáljuk*”<sup>785</sup> – írta Balogh barátjának. Azt is hangoztatta, hogy ők már nem a „menekvés” felől közelítenek a megoldásokhoz, hanem a jövő útját járják, melyet számukra a kommunizmus jelent: „*Van menekvés – itt ütközhetünk csak össze, mert a menekülés is elmúlt etap, mi már nemcsak keressük, megtaláljuk, hanem járjuk a jövő útját.*”<sup>786</sup> Ugyanakkor barátját amiatt is elmarasztalta, hogy ő „az egyéni poszt lámpásának” keresésével törődik, ezt pedig önös megfontolásokból teszi, mely elválasztja őt attól, hogy a sarlósok fegyvertársává válhasson: „*Ez az út annyira világos, hogy lassankint nem érdekel az egyéni poszt lámpása. S ezért értsünk szót: még tisztaságod is a strázsahelyen, ha kívül maradsz a taktikus frontokon és munkaprocesszusokon, heroikus, klasszikus, szép és lényegtelen, jelentéktelen kérdéssé válik. Tisztának lenni az önállóságban, ez legfeljebb támadásainktól mentesít és barátunkká marasztal, de fegyvertársá nem avat.*”<sup>787</sup>

Balogh Edgár később még élesebb konfliktusba került Szalatnaival, amire minden bizonnyal a fenti levélre küldött válasz után került sor. Balogh Edgár és Szalatnai Rezső kapcsolatában már nemcsak ideológiai problémák jelentkeztek, hanem személyes ellentétek is felmerültek. Balogh 1932. november 23-ai zaklatott és indulatos levelében tiltakozott barátja állítólagos rágalmai ellen.<sup>788</sup> Eszerint Szalatnai válaszában a tanári pályájával kapcsolatos, s Balogh által terjesztett vádakát emlegette fel, amelyekről Vass László révén szerzett tudomást. Mindez azt is jelezte, hogy ebben az időszakban már mindkettőjüknek komolyabb konfliktusai és nézeteltérései adódtak a Sarló vezetőjével. Mindez arra világított

---

<sup>784</sup> Uo.

<sup>785</sup> Uo.

<sup>786</sup> Uo.

<sup>787</sup> Uo.

<sup>788</sup> „Te arra hivatkozol, vajon hiszek-e még a becsületességben? Most én kérdelem: mérgehetnek-e elvi ellentétek torz személyi ellenszenvékké. Kereken kijelentem, hogy sem Vass László, sem más előtt olyasmit nem állítottam – még megközelítőleg sem – hogy Te »vizsgára menő diákoktól pénzt fogadsz el«. MTA. Kézirattár. Szalatnai Rezső hagyatéka. Balogh Edgár Szalatnai Rezsőnek írott levele. (1932. november 23.) Ms 4251/124.

rá, hogy számára a tanári állás érzékeny kérdést jelentett a sarlósok támadásakor.<sup>789</sup> Balogh szerint Szalatnai állami alkalmazása miatt nem lehet útmutató a mozgalom tagjai számára: „Teljesen belátom, hogy kötött helyzetekben mit nem tehetsz. Ilyesmikért senki sem fog megróni, s olyan ultraradikális pojacát, aki Tőled várná az exponálást, magunk is leszerelünk. De semmi esetre sem egyezhetünk bele, hogy annak játszd magadat, ami nem lehetsz: útmutatónak.”<sup>790</sup> Végül Balogh Edgár azt is egyértelművé tette barátjának, hogy nem szeretné kapcsolatait megszakítani vele, csupán tisztázni kívánja az ideológiai különbségeket. Ismét hangsúlyozta, hogy ez nem személyeskedésnek, de a „proletariátus szellemi frontján” kifejtett állásfoglalásnak minősül.<sup>791</sup> Mindenesetre Szalatnai 1932-ben már nagymértékben elhidegült a Sarló baloldali-kommunista mozgalmi szellemiségétől, ami egyértelműen a vezetők egy részének radikalizálódásának – marxista orientációjának – a felerősödésével volt összefüggésben.<sup>792</sup>

## 8.2. A „pártkommunizmus” és a munkaprogram

A fentiekből is jól látszik, hogy a Sarló ideológiai szétfejlődésének okai meglehetősen összetettek, azokat nehéz pontosan meghatározni. Emellett arra sem tudunk egyértelmű választ adni, hogy pontosan mikor kezdődött el a mozgalom felbomlásának záró szakasza. Még a sarlósok egyéni véleménye is megoszlik e kérdésben. Kovács Endre, aki Baloghnál mindig tárgyilagosabban tekintett a mozgalomra, elemző visszaemlékezésében az 1931-es évre datálta a csoport széthullásának kezdetét.<sup>793</sup> Boross Zoltán árnyaltabban fogalmaz, bár ő is hangsúlyozta, hogy a mozgalom 1931-et „követően 1934-ig egy baloldali érdekeltségű, kisebb létszámú csoportra redukálódott le, magas intellektuális elkötelezettséggel”.<sup>794</sup> Balogh

---

<sup>789</sup> „Vass László s mások előtt is, bármikor előttem vallottam s kijelentem: a megbilincselte tanári – állami helyzetből nem játszhatod a szabad emberi véleményt, az iránymutató mestert, pláne akkor nem, amikor kényszerhelyzetben magad előtt is elhazudva – bilincseid szerint alakítod ideológiádat. Ez az út a naiv gyermekségtől a ravasz opportunistáig vezet.” Uo.

<sup>790</sup> Uo.

<sup>791</sup> „Szeretnénk találkozni Veled. Valahogyan erre kötelezne bennünket kölcsönösen a harcok múlt s a harcok jövő. De ennek a találkozásnak az alapja nem lehet az elvi ellentétek elhazudása s a kritika elnémítása. Mi nem személyed, hanem elvi tévedéseid ellen harcolunk, s már nem egyszerűen a magunk – egypárunk – nevében, hanem a proletariátus szellemi frontján. A legerélyesebben tiltakozunk tehát az ellen, hogy elvi ellentétekből – azok nyugodt, vitamódszeres likvidálása helyett – személyi ellenszenvet gyárts. Mi az elvi ellentétek ellenére is meg tudunk becsülni ott, ahol a haladás számára komolyan nyújthatsz valamit.” Uo.

<sup>792</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 334–335.

<sup>793</sup> Kovács Endre: *Korszakváltás*, id. m. 216.

<sup>794</sup> A következőképp folytatja: „Ez a »baloldali érdekeltségű csoport« a Sarlón belül is jelentős szóródást mutatott, hiszen a szektás baloldaliaktól, a trockistáktól kezdve, egészen az elvi pártelkötelezett egyénekig



Edgár ugyancsak egy későbbi visszaemlékezésében ragaszkodott ahhoz a – véleményem szerint a Sarló történetére vonatkozóan hamis, de a pártállami korszakban minden bizonnyal tetszetősnek tűnő – megfontoláshoz, miszerint „1931 őszétől 1933 nyaráig – több mint másfél éven át – a Sarló a párt oldalán mutatta fel a legszebb mozgalmi teljesítményeit”.<sup>795</sup> Azt azonban mindenesetre ő is megállapította, hogy a leválás már korábban végbement a sarlósok körében.<sup>796</sup> Ezzel együtt sajátos, alapvetően utólagos megközelítésben a kommunizmushoz való eljutást a mozgalom megújulásaként értékelte. Véleményem szerint, még ha nem is került sor a Sarló teljes felbomlására 1931-ben, a kongresszust követő időszakban már inkább a fiatalok kommunista szerepvállalásáról, tehát nem a korábbi, hanem egy másik – kommunista – Sarlóról beszélhetünk.

A Csehszlovák Kommunista Párthoz való közeledést, valamint a munkásmozgalomba való bekapcsolódást nehezítette, egyúttal több sarlóst elidegenített a mozgalmi munkától az új főtitkár, Klement Gottwald által képviselt, szektás és doktriner „bolsevizált kommunizmus” doktrínája.<sup>797</sup> A párt soraiból egyre többen bírálták a sarlósok narodnyik, nemzeti-nemzetiségi és paraszti alapokon kifejtett szociális elképzeléseit és nézeteit: „*Vitánk támadt az értelmiség szerepéről, a parasztság forradalmi jelszavairól, a kelet-európai kérdésről (benne: a nemzeti problémáról), s még egy különleges, de annál kényesebb és veszedelmesebb buktatókat rejtő társadalomtörténeti bogról: a zsidókérdésről.*”<sup>798</sup>

Balázs András véleménye szerint a fiatalok „mozgalmi szabadságának” feladását is nehezítette a „balos doktriner garnitúra” merev magatartása. Ez pedig összefüggött a Sarló nemzetiségi törekvéseivel, mely alapján a dogmatikus csoport „*a sarlósokat csak afféle tévelygő, nacionalista akarnokoknak kezelte, mert nem tudta, hogy a nemzettudat nem*

---

*tartott. Nem is szólva az intellektuálisan vívódó, a kommunista pártmozgalomban csalódott vagy épp abból kirekesztett értelmiségi fiatalok lelkes csoportjáról, akik később jelentős szerepet vállaltak a felvidéki magyar művelődéspolitikai és zurnalisztikai életben. (Balogh Edgár, Horváth Ferenc, Jócsik Lajos, Peéry Rezső, Morvay Gyula, Szabó Imre stb.)*” Vendégségben Masaryknál, id. m. 33.

<sup>795</sup> Uo.

<sup>796</sup> Uo.

<sup>797</sup> A pártalapító és a szociáldemokratákkal kiegyensúlyozott kapcsolatra törekvő Bohumil Šmeralt a gazdasági világválság kezdetén, az 1929. Évi V. kongresszuson váltotta fel a párt radikális szárnyát képviselő Gottwald, s hirdette meg a kommunista párt „bolsevizálását”, ami egyebek közt a tagság számának radikális csökkenését vonta maga után. Kaplan, Karel –Kosatík, Pavel: *Gottwaldovi muži*. Litomyšl, Paseka, 2004, 158–164.

<sup>798</sup> Uo. 340. Balogh 1965-ben megjelent emlékirata szerint a „balosdoktriner garnitúra” nemzeti kérdést negligáló magatartása nagyon gyakran a jobboldali radikalizálódás felé irányította a fiatalokat. Véleménye szerint a sarlósok a baloldali intelligencia – absztrakt – radikális doktrinere helyett a dolgozók egységfrontjának a felállítását és a konkrét valóságot alapul vevő helyzetanalízist sürgették. Ez persze szintén olyan utólagos értelmezés, amely sokkal inkább a korábban a román börtönöket is megjárt Balogh aktuális politikai álláspontját volt hivatott megerősíteni, s nem feltétlenül az 1930-as évek csehszlovákiai magyar mozgalmi viszonyainak a valóságát tükrözte. Uo. 324.

*nacionalizmus, és különösen nem az, ha védekeznek az elnyomás ellen*”.<sup>799</sup>

Érdeemes itt hangsúlyozni, hogy a Sarló a kongresszus idejére már nem főiskolás szervezetként, hanem sokkal inkább egyfajta progresszív értelmiségi mozgalomként működött. Az is bizonyosnak látszik, hogy a bolsevizálódott kommunista párt magyar vezetői és a sarlósok között még nem volt teljes konszenzus a társadalmi és politikai kérdésekben. Ezt bizonyítják azok a nemzetiségi-kisebbségi kérdésekkel összefüggő konfliktusok is, amelyekben az ultrabaloldali vezetők elutasító pozíciót foglaltak el. Még a szélsőbaloldali sarlósok számára is elfogadhatatlan volt például a nemzeti kérdés negligálása: „*Voltak vezető tisztségben dolgozó elvtársak, akik úgy vélték, akkor igazi forradalmárok, internacionalisták, ha nem érznek hovatartozást semmilyen nemzethez.*”<sup>800</sup> A kommunistákkal kialakult másik vitakérdést a kelet-európai konföderáció kérdése jelentette. A fiatalok kelet-európai koncepciója végül *Az Út* hasábjainak vitatémájává vált a párt egyik magyar funkcionáriusa, Bot Aladár révén.<sup>801</sup> A párt ugyanis a dunai konföderációs elképzelésekkel szemben a kisebbségi kérdés lenini megoldásához ragaszkodott, s így például még 1931-ben is a kisebbségek önrendelkezési jogát hangsúlyozta.

Balogh véleménye szerint Kelet-Európa kérdését a sarlósok a kommunisták felé végül úgy interpretálták, hogy „*itt már nem a »kelet-európai nemzetek konföderációja«*” a jelszó, hanem épp ellenkezőleg: az imperialistáknak a kelet-európai államok proletariátusát egyképpen veszélyeztető „*dunai konföderáció*” tervével szembeni állásfoglalás.<sup>802</sup> Ugyanebben az időszakban támadás is érte a sarlósokat a párt irányából, mégpedig a szektás kommunizmust képviselő Róth Imre (aki egyébként *Az Út* c. lapban Rotor álnéven publikált) részéről. Rotor *A kelet-európai kérdés felvetése* c. írás miatt támadta meg a sarlósokat. Az

<sup>799</sup> Balázs András: *A Sarló és a Vörös Barátság*, id. m. 217.

<sup>800</sup> Ferencz László: *A Sarló ideológiai*, id. m. 67. Ehhez kapcsolódóan ki kell emelni *Az Út* hasábjain megjelent cikket: Goldhammer Géza: Vita „A Sarló jegyében” körül. A sarlósok és a nemzetiségi kérdés. *Az Út*, 1932/8. 10–11.

<sup>801</sup> A sarlósok hangoztatták, hogy nemcsak a nemzetiségi kérdés megoldása kívánja meg a konföderációt, de a Nyugattal szembeni gazdasági védelem szempontja is. Ezt jelzi Bot Aladár *A Sarló kongresszusához* című kritikai hangvételű cikke is, amely a mozgalom harmadik szakaszát a világgazdasági válsághoz kötötte: „*Ekkor csapott közbe teljes erővel a világválság, amely gyökerében támadta meg a magyar dolgozó nép egzisztenciáját. A falvakat búvó diákok megrázó felfedezéseket tettek. [...] Itt a harmadik szakaszban a sarlósok már nemcsak élménynek tartják a népet. Sőt, megtanulták, hogy a nép a legtudatosabb része az egyedüli erő, amelynek vezetése alatt képes a magyar elnyomott nép szociális és nemzetiségi felszabadulását elérni.*” Bot Aladár: *A Sarló kongresszusához*. *Az Út*, 1931/10. 13.

<sup>802</sup> Ehhez ld. Jócsik írását *Az Út*-ban, ahol arról írt, hogy a világgazdasági válság hatására Magyarország és Csehszlovákia is közelebb került egymáshoz, a kisebbségi probléma pedig kezd háttérbe szorulni. Véleménye szerint a proletariátus veszi majd át a tömegek vezetését, amelynek feladata lesz egy Dunai Konföderáció megalakítása is. Jócsik Lajos: *Egyezkednek Budapest és Prága urai*. *Az Út*, 1932/1. 2. Vö. Maibaum Gyula – Balogh Edgár: *Kelet-Európa tüzfészek!* *Az Út*, 1932/3. 2–3.

írás szerzője Balogh Edgár volt, a *Sarló jegyében* c. kongresszusi kiadványban jelent meg.<sup>803</sup> Balogh nézeteinek a tisztázatlanságát jelezte, hogy saját maga képtelen volt megvédeni a csoportot a kérdés kapcsán, ezért Zsolt Lászlót és más sarlós társait kérte meg a vitacikk megírására. Balogh utólagos magyarázata szerint a konföderáció számukra a nemzeti önrendelkezésnek „*a proletariátus vezette kisebbségi magyar tömegek ama óhaját*” jelentette, miszerint azok „*sem [...] kisebbségek nem akarnak maradni, sem Horthy-Magyarországhoz nem akarnak kerülni, sem önálló Szlovéniát nem akarnak, hanem a nemzeti kérdést szovjet mintára egy szocialista államszövetségben belül látnák végleg megoldottnak*”.<sup>804</sup> Baloghék szerint csak a konföderáció révén lett volna rendezhető a kelet-európai nemzetiségi kérdés abban a formájában, amelyet a szocializmus szempontjából kívánatosnak és egyedül üdvözítőnek tartottak. Ezért azt hangsúlyozták, hogy a konföderáció létrehozásával nem ellenkezik a proletariátus kelet-európai győzelme. A szocializmus kelet- és nyugat-európai diadala pedig az európai konföderáció keretében jöhetett volna létre a kommunista sarlósok jövőképe szerint.<sup>805</sup> Végül Goldhammer Géza, 1919-es magyarországi emigráns – aki cikkében tisztázta a kérdést – arra is rámutatott, hogy az önrendelkezési jog a nemzeti elnyomás elleni harc eszközeként a forradalmi célszerűség érdekében felhasználható mind az egyesülésre, mind az elszakadásra.<sup>806</sup>

A kommunista párttal való együttműködés történetének fontos epizódja volt, hogy a CSKP magyar parlamenti képviselői – Steiner Gábor és Major István – 1932 folyamán kapcsolatba léptek a sarlós vezetőkkel – Balogh Edgárral és Ferencz Lászlóval –, és a párttal való közös munka lehetőségeiről egyeztettek. A *Sarló* 50 éves évfordulóját ünneplő kötetben Ferencz László jelezte a párt és az értelmiségi mozgalom egymásra találásának nevezéseit: „*Steiner Gábor nagyon diplomatikusan szólt a párt vezető szerepéről, és megemlítette a Sarlóban még megnyilvánuló »politikai avantgardizmust«.* Megnyílt tehát az út a párt és a *Sarló* együttműködése előtt.”<sup>807</sup>

A fenti problémákkal szemben a mozgalmi tagok egy részének egyértelmű

<sup>803</sup> A *Sarló jegyében*, id. m. 129–130.

<sup>804</sup> Erről ld. Kelet-európai konföderáció? Hozzászólás a *Sarló jegyében* című könyvhöz. *Az Út*, 1932/5–6.19.

<sup>805</sup> Ferencz László – Horváth Ferenc – Jócsik Lajos – Terebessy János – Zsolt László: Áll a vita: Kelet-európai konföderáció? A *Sarló* válasza Rotor elvtárs cikkére. *Az Út*, 1932/5–6. 10.

<sup>806</sup> Kassai Géza (Goldhammer) (1894–1961), publicista, egyetemi oktató. 1919-ben Magyarországról Csehszlovákiába emigrált. A kassai emigráns magyarok közé tartozott, egyike volt a *Kassai Munkás* csehszlovákiai szakaszának. 1929-től illegálisba vonult, majd 1932-ben a Szovjetunióba emigrált. A sarlósok figyelmét a Kelet-Európa konföderáció hangsúlyozása helyett a cseh nemzet dolgozóival való szövetkezés igényére hívta fel. A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona megalakulásától napjainkig. Szlovákiai Magyar Adatbank. <http://adatbank.sk/lexikon/kassai-geza-goldhammer/> (2017. 08. 21.) Vö: Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 349–350.

<sup>807</sup> Ferencz László: A *Sarló* ideológiai, id. m. 70.

szélsőbaloldali orientációját jelezte a Sarló 1931 szeptembere és 1932 szeptembere közötti működésének Balázs András, Balogh Edgár és Ferencz László által írott beszámolója és munkaporogramja, melyet a prágai követségi tanácsos 1932 októberében továbbított a Magyar Királyi Belügyminiszternek. A Sarló vezetőinek a beszámolója már határozott kommunista orientációra utalt, s ezt a pozsonyi kongresszushoz kötötte a jelentéstevő: „*A »Sarló« 1931 szeptember havában tartott kongresszusa alkalmából csatlakozott a munkásmozgalomhoz és vállalta el a szocialista intelligencia szervezését. Az azóta eltelt egy év a mozgalom belső kikristályosodását hozta magával a proletárfront szükségletei szerint.*”<sup>808</sup>

Az 1931 szeptemberét követő időszakot sikertörténetként feltüntető munkaprogram a kongresszus alapján foglalkozott a nevelés, az oktatás és a kultúra területeivel, azok osztályharcos és marxista szellemű reformjaival. A baloldali értelmiség szervezésén belül pedig a szakmozgalmak jelentőségét emelte ki. A programból az is jól látszik, hogy a mozgalom súlypontja ebben az időszakban Érsekújvárba és Pozsonyba helyeződött át. A Sarló szélsőbaloldali orientációját jelezte a határozott állásfoglalás a magyarországi statárium ellen, valamint a fiataloknak a Masaryk Akadémia kormányhűségével szemben megfogalmazott kritikus véleménye.<sup>809</sup>

Ugyanerre utalt az is, hogy a Sarló felemelte szavát a kisebbségi magyar pártpolitikától független Magyar Diák Önszegélyző Egyesület megalakítása érdekében, valamint a Magyar Munkaközösséggel és a hozzákapcsolódó „*Szent-Ivány–Jaross-féle nemzetiszocialista, s a szociáldemokrata kormányirányzat ellen*”.<sup>810</sup> Ez a magyar kormány által irányított kisebbségi magyar politikai pártokkal való szakítás és szembefordulás még jobban felerősítette a mozgalom ideológiai karanténba zárását. A Sarló a belső átalakulás kezdeti lépései után további terveket sorakoztatott fel, melyek között a baloldali magyar értelmiség kongresszusának megszervezése, a szakmai mozgalmak kiépítése, valamint az *Új Kultúra* címmel tervezett folyóirat kiadása szerepelt. A beszámolóból kiderült, hogy a Sarló

---

<sup>808</sup> MNL OL. K149. Melléklet a 5595/Pol. 1932. számhoz. Jelentés a Sarló működéséről. /1931. Szept. – 1932. Szept./ PTI f. 651. 2. 1937 –7–7328

<sup>809</sup> A magyarországi statárium előzményeihez kötődik Ondy Sándor pékinas kivégzésének az ügye, aki megtámadt egy bankfiókot. Ondyt a néptömegek elrettentése okán felakasztották, így ő lett a Gömbös-féle statárium első áldozata. A sarlósok ezzel kapcsolatban panaszt terjesztettek az Emberi Jogok Ligája elé. A Sarló „hebhurgya” magatartását kritika alá vonja *A Reggel* egyik cikke: ÁSÓ: Tiszteletadás a halottnak. *A Reggel*, 1931. október 22. 5. Erre válaszként ld. Balogh Edgár: Ondy Sándor ügyében. *A Reggel*, 1931. október 24. 4. Balogh kifejtette, hogy a tiszteletadás nem az akasztófára küldött pékinasnak, hanem a kapitalizmus áldozatának szól. Ezzel kapcsolatban ld. még a *Prágai Magyar Hírlap* hasábjain megjelent kritikai hangvételű írást: Dzurányi László: Manifesztománia. *Prágai Magyar Hírlap*, 1931. november 1. 1.

<sup>810</sup> MNL OL. K149. Melléklet a 5595/Pol. 1932. számhoz. Jelentés a Sarló működéséről. /1931. Szept. – 1932. Szept./ PTI f. 651. 2. 1937 –7–7328

működésének állandó akadályát jelentő pénzhiány megoldásában az értelmiség segítségét kérték. Balogh Edgár a fogyó létszámú mozgalom lehetőségeit teljességgel figyelmen kívül hagyta, s a realitásokat nélkülözve az új, politizáló Sarló megalakítását fontolgatta, mely harcot hirdetett volna „*a fasizmussal és az imperialista háborús előkészületekkel szemben*”.<sup>811</sup>

### 8.3. Alternatívák és útkeresés

#### 8.3.1. A Magyar Munkaközösség és a Prohászka Körök

Amint arra már a fentiekben is utaltunk, a Sarló soha nem működött egyesületként, hiszen a mozgalom önkéntesen dolgozó, egyetemistákból, pályakezdő értelmiségiekből, s hozzájuk csatlakozott munkásfiatalokból verbuválódott.<sup>812</sup> Balogh szerint a kommunizmusig eljutó szélsőbaloldali fiatalok 1932 végére maguk sem gondolkodtak már a „régii Sarlóban”.<sup>813</sup> Ebben az időszakban más jellegű változások is érintették a mozgalmat. Miután például a kommunista orientáció következtében elveszítették a szabadkőműves mecénások pénzbeli támogatását, kénytelenek voltak Pozsonyban a belvárosi, Lőrincskapu utcai otthonukból a Duna utca 30. alá költözni.<sup>814</sup> Kovács Endre mint a pozsonyi csoport középutas tagja és késői történész elemzője sok olyan belső titokra hívta fel a figyelmet, amelyek az adott helyzetben meghatározóak lehettek. Az említett változás például Kovács szerint nemcsak azt jelentette, hogy megszűnt a Sarló létezésének anyagi támogatottsága, hanem azokat a sarlósokat is szembeállította a mozgalom új céljaival, akik valamelyik szabadkőműves páholy tagjai voltak.<sup>815</sup>

Kovács emlékiratában egyébként három fő irányzatot különböztetett meg a sarlósok ideológiai osztódásában. Az egyik kis létszámú csoportot alkották azok, aki beléptek a kommunista pártba. Közéjük tartozott Balogh Edgár, valamint néhány fiatalabb évvjárathoz tartozó sarlós: „*A sarlósoknak egy kis magva (Balogh Edgár, Ferencz László, Balázs András,*

---

<sup>811</sup> Popély Gyula: Ez volt a Sarló, id. m.

<sup>812</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 362.

<sup>813</sup> „*Nem »a Sarlóban« gondolkodtunk már, ilyesmihez csak a lemaradók ragaszkodtak, akikben elszigetelődő kiskülöncködés motoszkált a mindig-nagy, mindig-népi, mindig a tömegek felé fordult felelősséggel szemben.*”  
Uo.

<sup>814</sup> Kovács Endre: *Korszakváltás*, id. m. 221–222.

<sup>815</sup> Uo. 223.

Horváth Ferenc, Porzsolt László, Terebessy János) a kommunista pártba lépett be, és »hivatásos forradalmár« lett»<sup>816</sup> A másik csoportot azok alkották, akik a Szociáldemokrata Párt felé orientálódtak és a szabadkőműves körökhöz is kapcsolódtak. Ezekből a liberálisabb alapállású sarlósokból alakult ki a Magyar Munkaközösség 1932-ben Prágában és Pozsonyban.<sup>817</sup> Popély Gyula ugyanerről a szerveződésről azt jegyezte meg, hogy a Munkaközösség „szervezett formába öntését azok a volt sarlósok, illetve Sarlós-szimpatizánsok kezdeményezték, akik nem voltak hajlandóak nyíltan lecsatlakozni a kommunista párthoz”.<sup>818</sup> A Munkaközösség elnöke egyébként a szabadkőműves Szerényi Ferdinánd lett, aki a pozsonyi állami tanítóképző intézet igazgatójaként működött. A mozgalom vezető tagjai között a volt sarlósok közül jelen volt még a főtítkárként működő Duka Zólyomi Norbert, aki Szerényi veje és Kovács szerint a szabadkőműves páholy tagja is volt. Ő egyébként a dogmatizmusban és a sarlósok utópisztikus vonalában jelölte meg a mozgalom felbomlásának okait.<sup>819</sup> Ugyancsak a szervezet tagja volt Szalatnai Rezső, aki szintén szabadkőművesként szerepelt Kovács Endre feljegyzéseiben. Ezenkívül Brogyányi Kálmán és Asztély Sándor is részt vett a Magyar Munkaközösség munkájában.<sup>820</sup> A szervezet tagjai között volt még Zapf László, aki korábban szintén a Sarlóhoz tartozott.<sup>821</sup>

Kovács a társaság jelszavát összekapcsolta annak céljaival: „A társaság a »nem politizálni« és a minden becsületes embert összefogni jellegzetes szabadkőműves jelszavával kezdi meg működését.”<sup>822</sup> Ugyanakkor Balogh Edgár a Magyar Munkaközösséghez csatlakozó ifjúságot olyan „lemaradóknak” nevezte, akik az aktivista és tradicionális nemzeti

---

<sup>816</sup> Uo.

<sup>817</sup> Kovács Endre: *Korszakváltás*, id. m. 223. A Magyar Munkaközösség a Sarló korábbi programját alapul véve működött. Ennek jegyében kezdte újra a szociográfiai kutatást. Együttműködött a Magyar Nemzeti Párt képviselőjével, Szent-Ivány József pártelnökkel. Fő fórumát a Szentiváni Kúria lapja, a *Magyar Írás* jelentette. Szlovákiai Magyar Adatbank. A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona Csehszlovákia megalakulásától napjainkig. <http://adatbank.sk/lexikon/magyar-munkakozosseg/> (2017. 07. 21.)

<sup>818</sup> Popély Gyula: Ez volt a Sarló (2), id. m.

<sup>819</sup> Popély Gyula a következő cikkekre hivatkozik: Duka Zólyomi Norbert: A magyar ifjúsági mozgalmak története Csehszlovákiában. *Magyar Írás*, 1932/2. 109–113. Uo.

<sup>820</sup> „Előbb Pozsonyban jött létre egy furcsa konglomerátum aktivista [...] és tradicionális nemzeti [...] értelmiségiekből, élükön a tanítóképző intézet örökifjú cserkész-igazgatójával, Szerényi Ferdinánddal, Dérer iskolaiügy-miniszter emberével, s Duka Zólyomi Norberttel, aki a »második Szentiváni Kúriá«-nak is tagja maradt, s magával vonzotta Brogyányi Kálmánt.” Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 351–352. Asztély Sándor (1909–1996), közgazdasági szakíró. A Sarló tagja, annak közgazdasági szemináriumát irányította. A bécsi döntést követően Svédországba emigrált, ahol a göteborgi Közgazdasági Egyetem oktatója lett. Szlovákiai Magyar Adatbank. A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona Csehszlovákia megalakulásától napjainkig. <http://adatbank.sk/lexikon/asztely-sandor/> (2018. 01. 03.)

<sup>821</sup> Zapf (Bellyei) László (1910 –1995), kritikus és publicista. Pozsonyi és prágai tanulmányai után magyar – német tanári oklevelet szerzett. Később részt vett az egyetemi mozgalmakban, különféle csehszlovákiai magyar lapok munkatársaként tevékenykedett. 1939-től Kaposváron élt. Szlovákiai Magyar Adatbank. A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona Csehszlovákia megalakulásától napjainkig. <http://adatbank.sk/lexikon/bellyei-laszlo-zapf/> (2018. 01. 18.)

<sup>822</sup> Kovács Endre: *Korszakváltás*, id. m. 224.

értelmiségi körből alakították meg szervezetüket. Ezekről a „lecsatlakozókról” megjegyezte, hogy nem tudtak azonosulni a kommunista mozgalommal, és társadalmi vagy személyi helyzetükből kifolyólag újra a generációs törekvések felé fordultak.<sup>823</sup>

Azt is ki kell emelni, hogy a Munkaközösség sem volt ideológiailag egységes társaság vagy mozgalom, működését szintén belső viszályok nehezítették.<sup>824</sup> Ezt jelzik a későbbi, pozsonyi jogi szervezet vezetőségével és az aktivista irányvonallal kapcsolatos konfliktusok is.<sup>825</sup> Balogh Edgár egyébként a korabeli pozsonyi *Új Szó* hasábjain közölte *Szlovenszkó új kultúrfronton* című cikkét, melyben a szlovenszkói magyar kultúra válsága mellett a Magyar Munkaközösség új, még definiálatlan jelenségéről írt. Arra is utalt, hogy az új ideológiai mozgalmak a nemzetiszocializmus irányába mutatnak.<sup>826</sup> Ez fontos adalék annak fényében, hogy 1938 után a Munkaközösség két volt sarlós tagja – Duka Zólyomi Norbert és Brogyányi Kálmán – az Egyesült Magyar Párt németbarát vonalához csatlakozott.<sup>827</sup> Ehhez persze azt is hozzá kell tenni, hogy a kommunisták hamar ráütötték a fasizmus bélyegét egy-egy személyre és mozgalomra.

Az 1932 és 1937 közt előbb Kassán, majd Tornalján kiadott *Magyar Írás*, amely a Munkaközösség legfontosabb fórumának számított, szintén utalt a Közösség sarlós kötődéseire: „*A Magyar Munkaközösség mozgalma először Prágában alakult meg 1932. január 22-én, majd Pozsonyban február 5-én. Megalakulása éppúgy, mint valamikor a Sarló mozgalma, történeti szükségesség volt a szlovenszkói kisebbségi magyar ifjúság életében.*”<sup>828</sup> A Munkaközösség legfontosabb célkitűzését a kisebbségi magyarság új kulturális és gazdasági alapjainak a megszervezése jelentette. A Szent-Ivány József pártelnökkel is jó viszonyban lévő mozgalom tagjai szociográfiai kutatásokkal foglalkoztak, valamint ún. „kisebbségi album” szerkesztését tervezték a kisebbségi viszonyokról. Az ideológiai és a felekezeti alapú mozgalmakkal szemben magyar nemzeti célok jegyében működő ifjúsági

<sup>823</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 351.

<sup>824</sup> Erről ld. bővebben uo. 352.

<sup>825</sup> Zapf László: A Magyar Munkaközösség válsága. *Magyar Írás*, 1933/1. 140.

<sup>826</sup> „*A Szentiváni Kuriában ott van Brogyányi Kálmán, aki a szociáldemokrata munkásakadémián tart előadásokat, s ott van Duka Zólyomi Norbert és Jarnó József is, a hirtelen felburjánzott, még definiálatlan Magyar Munkaközösség tagjai, akik azonban érintkezésben vannak a Sarlóval is. De a kúria Győry Dezsője a marxizmus ellen nyilatkozik és a Magyar Írás Jaross Andor nemzetiszocialista programjának ad helyet. Megvan a kapcsolat a Dérer-féle Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társulattal is, s annak elnöke, Orbán Gábor pohárköszöntővel fogadta Pozsonyban Szent-Iványt. Budapest felé vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endréhez, a Fiatallal Magyarországra kezdő szocialistáikhoz és a szociáldemokrata körökhöz egyformán szálak futnak. Az akciósugáron kívül csak a katolikusok és a kommunisták maradnak.*” Balogh Edgár: *Szlovenszkó új kultúrfronton*. *Új Szó*, 1932/5–6. 26. Az írással szemben született a következő cikk: Brogyányi Kálmán: A magyar reakció csatateré Szlovenszkón. *Új Szó*, 1932/7–8. 16–19.

<sup>827</sup> Erről ld. bővebben: Simon Attila: Nyilasok a spájzban, id. m. 31–60.

<sup>828</sup> Duka-Zólyomi Norbert: A Magyar Munkaközösség Mozgalma. *Magyar Írás*, 1932/3. 221.

Munkaközösség a sarlósokhoz hasonlóan a társadalmi problémák megoldását helyezte előtérbe.<sup>829</sup>

Duka Zólyomi Norbert szerint tudatosan nemzeti alapon szervezték meg az új értelmiségi mozgalmat: „*Munkájában mindazon magyar intellektuelek vesznek részt, akik a teljes magyar kisebbségért végzendő munkát vallják és ideológiájuk a társadalmi és gazdasági megújulás átfogó eszméje.*”<sup>830</sup> Mindenesetre a Munkaközösség sok szempontból a Sarló „eredeti” programját próbálta folytatni, de – főként a csoporton belüli ideológiai jellegű feszültségek következtében – 1934-ben, kétéves működés után megszűnt.

1932-re tehát már több olyan mozgalom is működött a szlovénországi ifjúság körében, melyek nagy része a Sarló programjából indult ki a nemzeti és szociális feladatok új szempontjait tűzve maga elé.<sup>831</sup>

A Munkaközösségen kívül 1930 novemberében Prágában megalakult a keresztényszocialista Prohászka Ottokár Körök Szövetsége, amely 1932-re a csehszlovák fővároson kívül többek között Pozsonyban, Érsekújvárott és Kassán tevékenykedett.<sup>832</sup> A neokatolicizmus eszmerendszerére támaszkodó mozgalom a két pápai körlevél, a *Rerum novarum* és a *Quadragesimo anno* szociáletikai alapelveire támaszkodott.<sup>833</sup> Ennek a cserkészgyökerekkel rendelkező szerveződésnek az előzményei 1927–28-ra nyúlnak vissza. A csoport tagjai egyrészt az *Associato Aloysianához*, másrészt a Magyar Főiskolás Cserkészek Köréhez kötődtek.<sup>834</sup> Eszmei fejlődésében nagy hatással voltak rájuk az idősebb

---

<sup>829</sup> Ankét a csehszlovákiai magyar főiskolai hallgatók ideológiai mozgalmairól. *A Jövő*, 1932/3. 86–89.

<sup>830</sup> Duka Zólyomi Norbert: A Magyar Munkaközösség Mozgalma. *Magyar Írás*, 1932/3. 221.

<sup>831</sup> Horváth Ferenc 1931. június 25-én Jancsó Bélának írt levelében utalt az ideológiai mozgalmak között kialakult konfliktusokra, s véleménye szerint köztük a CSMASZ kassai kongresszusán is vita fog kialakulni: „*Erős összecsapás várható a fasiszta-klerikális, a liberális közép és a szocialista Sarló között, de a helyzet mai állása a személyeskedések elkerülésével minden tekintetben nívós vitát garantál.*” Horváth Ferenc levele Jancsó Bélához. 1931. június 25. László Ferenc – Cseke Péter (szerk.): *Erdélyi Fiatalok*, id. m. 140.

<sup>832</sup> Ezzel kapcsolatban ld. Bajcsi Ildikó: A Prohászka Ottokár Körök Szövetsége az első Csehszlovák Köztársaságban. Generációs önszerveződés a keresztényszocialista ideológia jegyében. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2015/4. 61–86.

<sup>833</sup> A neokatolicizmus eredetileg a két világháború közötti francia irodalom egyik vonulata volt, majd később azt a (reform)katolikus irányzatot jelölte, amely a kereszténydemokrácia bázisa, egyúttal a II. vatikáni zsinat ihletője lett. Összefüggésbe hozható a *Rerum novarum*, valamint a *Quadragesimo anno* c. pápai enciklikákkal. Előbbi, az egyház által kiadott első szociális enciklika, központi témája a munkáskérdés volt. A munkások tragikus helyzetével foglalkozó körlevél fellépett az osztályharc ellen és védte a magántulajdon jogát. Emellett kijelölte a munkaadók és munkavállalók jogait és a keresztény munkásszervezetek hasznáról is szólt. Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/R/reformkatolikusok.html> (2017. 12. 28.), Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/R/Rerum%20novarum.html> (2017. 12. 28.). A *Quadragesimo anno* XI. Pius pápa 1931-ben kiadott enciklikája a *Rerum novarum*-ot fejlesztette tovább az új világhelyzetnek megfelelően. Uo. <http://lexikon.katolikus.hu/Q/Quadragesimo%20anno.html> (2017. 12. 28.)

<sup>834</sup> A gombaszögi tábor követően a Szent György Kör kétféle szakadt és tagjai a magyar főiskolás cserkészek köre és a Sarló között oszlottak meg. Fogarassy László: *Magyar cserkészmozgalom*, id. m. 41. Miután a Sarló a cserkészmozgalom magyar alosztályából kilépett, a prágai, brünni, pozsonyi és komáromi cserkészkörök megalakulásával az öregcserkész-körök problémájára megoldás nyílt. Ekkor alakult meg a Magyar Főiskolás



generációhoz tartozó egyházi vezetők, Szlovákiában főként Fischer-Colbrie Ágoston kassai püspök, míg a magyarországi egyházi vezetők közül Prohászka Ottokár tanításai találtak náluk termő talajra.<sup>835</sup> A megalakulásukban pedig ki kell emelni Pfeiffer Miklós kassai kanonok szerepét, akiről Kemény G. Gábor is szólt *Így tűnt el egy gondolat c.* irodalomtörténeti monográfiájában: „[...] ha lehet egy országos mozgalmat egyetlen személy fáradhatatlan munkájának, kultúrpedagógiájának és szintetikus egyéniségének tulajdonítani, úgy a Prohászka-körök indításában és felvirágoztatásában Pfeiffer Miklós kassai kanonoknak döntő szerepe van”.<sup>836</sup> A Kör vezetésében és szervezésében ugyanakkor olyan emblemikus személyek működtek közre, mint Rády Elemér publicista, Göndöcs (Czvank) László kultúraszervező, Sinkó Ferenc műfordító vagy Vájlok Sándor művelődéstörténész.<sup>837</sup>

A keresztényszocialista alapokon létrejött ifjúsági szervezetről, bár nem volt teljes mértékben spontán szerveződés, Molnár Imre művelődéstörténész megjegyezte, hogy a Sarlóhoz hasonlóan „a sérelmi politizálás kényszerpályája helyett szintén az új áramlatok

---

Cserkésztanács is, amelynek első elnökévé Rády Elemért, a prágai magyar cserkészek körének vezetőjét választották. Uo. 42.

<sup>835</sup> Fischer-Colbrie Ágoston (1863–1925), kassai megyéspüspök, teológus és író. Csehszlovákia megalakulása után ő volt az egyetlen magyar püspök, aki a helyén maradt és folytathatta főpásztori tevékenységét. Az OKP egyik megszervezőjeként több egyesületet és szociális létesítményt is létrehozott. Szlovákiai Magyar Adatbank. A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona Csehszlovákia megalakulásától napjainkig. <http://adatbank.sk/lexikon/fischer-colbrie-agoston/> (2018. 01. 18.) Prohászka Ottokár (1858–1927) a magyar keresztényszocializmus fontos képviselőjeként, az MTA tagjaként és székesfehérvári püspökként egyaránt igen széles körben érezte hatását. A szociális kérdések iránti érdeklődésével, a *Rerum Novarum c.* enciklika magyarrá fordításával, a „katolikus magyar megújulás” meghirdetőjeként a keresztény-nemzeti Magyarország egyik legnépszerűbb főpapjának számított. A püspök zsidókkal kapcsolatos véleményéről máig viták folynak. Fazekas Csaba: Prohászka Ottokár zsidóellenességéről. *Egyháztörténeti Szemle*, 2008/4. <http://www.unimiskolc.hu/~egyhtort/cikkek/fazekas-prohaszka.htm> (2017. 12. 28.)

<sup>836</sup> Kemény G. Gábor: *Így tűnt el*, id. m. Pfeiffer Miklós (1887–1979), pápai prelátus, premontrei kanonok és egyháztörténész. A Károlyi-kormány bukását követően Kassán működött. A nemzetiségi és a szociális kérdések megoldását sürgette. A prágai, brünni és pozsonyi magyar katolikus egyetemisták lelkipásztora a két világháború között. A prágai fiatalokkal létrehozta a Prohászka Köröt. Az *Új Élet c.* lap szerkesztője. 1948-ban Fribourgban telepedett le. Ezután a svájci magyarok főlelkészeként működött. Szlovákiai Magyar Adatbank. A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona Csehszlovákia megalakulásától napjainkig. <http://adatbank.sk/lexikon/pfeiffer-miklos/> (2017. 07. 23.)

<sup>837</sup> Rády Elemér (1910–1942), lapszerkesztő és publicista. A Magyar Főiskolás Cserkészek Körének megszervezője, később pedig a Prohászka Körök megalakításában vállalt nagy szerepet. Az *Új Élet* első vezető szerkesztője. Az 1930-as évek közepén Magyarországra költözött. Szlovákiai Magyar Adatbank, id. m. <http://adatbank.sk/lexikon/rady-elemer/> (2017. 07. 23.) Göndöcs (Czvank) László (1912–1994), tanár, kultúraszervező és tankönyvíró. Az 1930-as évek elején a Prohászka Körök vezetője. Ezenkívül részt vett az SZMKE és a Szlovenszkoí Katolikus Ifjúsági Egyesület (SZKIE) munkájában. 1938-at követően Budapesten a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium munkatársa lett. Uo. <http://adatbank.sk/lexikon/czvank-laszlo-gondocs/> (2017. 07. 23.), Sinkó Ferenc (1912–1990), író, szerkesztő és műfordító. Prágában bekapcsolódott a MAKK, valamint a Prohászka Körök munkájába. Az *Új Élet* segédszerkesztőjeként, majd 1935 és 1939 között főszerkesztőjeként működött. Az első bécsi döntést követően a *Felvidéki Magyar Hírlap* munkatársa lett. Szlovákiai Magyar Adatbank. A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona Csehszlovákia megalakulásától napjainkig. Uo. <http://adatbank.sk/lexikon/sinko-ferenc/> (2017. 07. 23.), Vájlok Sándor (1913–1991), művelődéstörténész. A két világháború közötti csehszlovákiai magyar irodalom fontos kritikusa. Bekapcsolódott a Prohászka Körök munkájába. 1940 és 1948 között a budapesti miniszterelnöki hivatalban, később pedig a Külügyminisztériumban dolgozott. 1946-ban a párizsi magyar békedelegáció munkájában is részt vett, mint a csehszlovákiai magyarság ügyeinek szakértője. Uo. <http://adatbank.sk/lexikon/vajlok-sandor/> (2017. 07. 23.)

hatására alakult meg”.<sup>838</sup> A neokatolicizmus eszmerendszerére támaszkodó ifjúsági mozgalom a korabeli szociális feladatok és kisebbségi kulturális kérdések megoldásának új irányait kereste. A „katolikus alapú” szociális reformprogram jegyében egyértelműen elhatárolták magukat a bolsevizmustól, fasizmustól, a konzervatív és liberális eszmeáramlatoktól.<sup>839</sup> A Prohászka Körök tevékenysége ugyanakkor szociális elhivatottságában és programja tartalmában hasonlított a baloldali mozgalomhoz. Ráadásul néhány sarlós is közreműködött munkájában. Közéjük tartozott például a regösjárásokban részt vállaló Diósi Kornél, akinek a pozsonyi csoport szervezésében volt kulcsszerepe: „A vezetést Diósi Kornél bölcsészettanhallgató látja el és az ő agilitásának és munkakedvének köszönheti az egyesület azt, hogy ma már szép számú tag jelenlétében tarthatja kéthetenként nagy érdeklődéssel várt és hosszú vitát eredményező gyűléseit.”<sup>840</sup> A Prohászka Kör munkájában a későbbiek során olyan fontosabb volt sarlós személyek is szerepet játszottak, mint Duka Zólyomi Norbert. A Körök fórumának számító *Új Élet*ben pedig Dobossy László és Vass László is publikált.<sup>841</sup>

A Prohászka Körök városi csoportjai, miután a kommunizmus ideológiájától látványosan elhatárolták magukat, több alkalommal szembekerültek a szélsőbaloldali sarlósokkal. Ez jól látszik Balogh visszaemlékezéséből, aki nemcsak a Munkaközösség, de a prohászkaok kommunistaellenességét is a fasizmussal való egyetértésként értelmezte.<sup>842</sup>

A Prohászka Kör tagjainak nagyobb része az első bécsi döntés következtében 1938-ban Magyarországra került. A mozgalom „visszatért” részét hozzákapcsolták a magyarországi Prohászka Mozgalom nevű csoporthoz, melynek helyi alakulatai először Budapesten, majd Debrecenben jöttek létre. Szlovákiában egyedül Pozsonyban működött tovább Prohászka Kör 1938-tól 1945-ig.

---

<sup>838</sup> Molnár Imre: A szlovénköi magyar közművelődés meghatározó összetevői 1920–1945 között. In: Tóth László – Filep Tamás Gusztáv (szerk.): *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története. II.* Ister Kiadó, Budapest, 1999, 179–233.

<sup>839</sup> „Akár a nacionalista alapon kiépült liberalizmust, akár a materialista alapon megkonstruált szocializmust tesszük vizsgálat tárgyává, közös hibáik azonnal szembeűnnek. Egyik rendszer – sőt mondhatni világnézet – sem ölelte fel az embert mint individuumot és az emberiséget mint kollektivitást teljes mivoltában és valójában, mert az egyéni és társadalmi igények csupán parciális kielégítésére törekednek. [...] Amint az intellektualizmus túlhajtása és a materialista világszemlélet egyoldalúsága és meddősege válságba sodorta az egyént, úgy készítették elő kontinensünk krízisét a szemléletből kinőtt gazdasági és politikai rendszerek” – véleményezi az új eszmeáramlatok hatásait az *Új Élet* katolicizmusról írott cikke. Pongrácz Kálmán: A katolicizmus és az új Európa. *Új Élet*, 1935/7–8. 346–347.

<sup>840</sup> Major József: Mozgalmaink. Pozsony. *Új Élet*, 1932/11. 448.

<sup>841</sup> Ehhez ld. pl. Vass László: Kisebbségi magyar értékek. Tichy Kálmán. *Új Élet*, 1934/5. 276–278.

<sup>842</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 361.

### 8.3.2. „Trockista elhajlások”

A sarlósok ideológiai „egységének” megbomlását 1932-ben a trockista elvek elterjedése is felgyorsította. A trockizmus a sztálini kommunizmussal szembehelyezkedő irányzata ekkor tájt vált közismertté és népszerűvé, hiszen Sztálin diktátori ténykedése egyre több ellenzőre talált. Lev Davidovics Trockij Marx- és Lenin kommunista alapelveit fejlesztette tovább. Legfőbb tétele szerint Oroszországban is a világforradalom előkészítése a legfontosabb a győztes kommunisták számára. A trockizmus a Csehszlovákiai Kommunista Párton belül is teret nyert. Például Arthur Pollak, a *Komrevue* szerkesztője diákok csoportjából hozott létre Prágában egy trockista kört is. Ezen kívül fontos Alois Neurath újságíró neve, aki a csehszlovákiai párt szűkebb vezetésének is tagja volt.<sup>843</sup>

Ahogy arra Balogh is kitért visszaemlékezésében, a trockisták a párttal szembekerült értelmiségből rekrutálódtak.<sup>844</sup> A trockizmus már 1931-ben jelen volt a sarlósok körében, akik már ekkor megismerkedtek a trockista szakirodalommal.<sup>845</sup> Balogh szerint például Peéry Rezső már a pozsonyi kongresszus idején is szimpatizált a trockizmussal.<sup>846</sup> 1932 végén Balogh Edgár „hűséges pártkatona” módjára utólag egyértelműen elhatárolódott a trockistáktól, és kifejezte a párt melletti lojalitását.<sup>847</sup> Ezzel szemben nem minden sarlós – például a fent említett Peéry Rezső mellett Zsolt László sem – volt elutasító a trockista elvekkel szemben.<sup>848</sup> Balogh leírásából arra is fény derült, hogy a „polgárfiúkként” definiált három sarlós párttag – Peéry Rezső, Zsolt László és Terebessy János – szintén elhatárolta magát a trockizmussal való teljes „azonosulástól”.<sup>849</sup> Balogh Edgár a két „semleges” trockista erőteljes bevonását is hangsúlyozta a Sarló munkáiban: „Miután Peéry és Zsolt egyaránt megtagadta a trockizmust, persze a maga »semleges« vagy dialektikus módján, úgy gondoltam, még szorosabb bekapcsolódásuk a Sarló

<sup>843</sup> Rupník, Jacques: *Dějiny Komunistické*, id. m. 72–73.

<sup>844</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 368.

<sup>845</sup> Uo.

<sup>846</sup> Uo.

<sup>847</sup> Uo. 369.

<sup>848</sup> A sarlósok 1932 késő őszén meghívták körükbe Major Istvánt szabadulása után. Ekkor került sor a párt volt titkárának, Lenorovics Ignácnak a beszédére, aki trockista vezérként volt ismert: „*Megint a polgárfiúkra berzenkedtem, ők jártak össze-vissza társaságokba, s hordták szét a trockisták híreit. Sorra beszéltem velük, lássam, ki mit mond. Egyáltalán: Hogyan került az összejövetelünkre ez a Lenorovics? Peéry szabódott, ő »semleges« a trockisták és a párt harcában. Szép, gondoltam, hiszen ő párttag! Zsolt egyetértett azzal, hogy a trockisták egzaltált elemek, de arra az álláspontra helyezkedett, hogy azért jó tudni, mit mondanak, hiszen »dialektikusan« ők is a nemzetközi munkásmozgalom része. Terebessy kijelentette, hogy nem ő, hanem öccse ...*” Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 369.

<sup>849</sup> Uo.

*munkafolyamataiba végleg kivonja majd őket a trockisták hatósugarából*”.<sup>850</sup>

Balogh véleménye szerint a sarlósok körében a „trockista elhajlások” tetőpontja az 1933. nyári röpcédulázás volt. Ekkor Lévára, Feledre és Eperjesre is magyar nyelvű Trockij-röpiratokat hordott ki a posta. Kiderült, hogy a tettes Terebessy Károly, vagyis Terebessy János öccse volt. Ő lopta el *Az Út* címszalagjait, s így küldték ki a röpiratokat. Balogh interpretációjában a kommunista párt kutatásai fényt derítettek rá, hogy Zsolt László is „áruló”, melyre *Az Út marxista iskolája* fejléc alatt megjelent *Marx politikája* c. cikk világított rá. A szövegben ugyanis Balogh véleménye szerint Zsoltnak a kommunisták nézeteivel összeegyeztethetetlen elemzések szerepeltek.<sup>851</sup>

Mindez oda vezetett, hogy a kommunista párt sarlósok iránti bizalma megingott. Balogh Edgár kezéből kivették *Az Út* című lap szerkesztését. Ez pedig szerinte fordulatot hozott a Sarló történetében is, hiszen ekkor került sor a mozgalom egyértelmű szétzilálódására, melyet a sarlósok párthűségének eltérő mértékével kötött össze: „*A Sarló azonban szétporzott. Volt, aki most is hű maradt a párthoz, sőt most állt ki mellette igazán. Volt, aki riadtan és értetlenül visszavonult, hogy kivárja a dolgok alakulását. S volt, aki nem rejtette többé véka alá, hogy a párthoz semmi köze.*”<sup>852</sup> Balogh ugyanakkor a sarlósok között sokasodó konfliktusok ellenére úgy emlékezett vissza a mozgalom végére, hogy őt magát is meglepte a mozgalom gyors felbomlása. A Sarló teljes szétzilálódását húzza alá, hogy állítása szerint Peéry Rezső és Zsolt László szintén ekkor lépett ki a kommunista pártból.<sup>853</sup> A Sarló fiatal „törzsgárdájának” másik része – Jócsik és a Dobossy-fivérek – pedig magánéleti kérdésekkel, tanulmányaival foglalkozott a továbbiakban.<sup>854</sup>

1933 végére Balogh és a munkásmozgalomig eljutott sarlósok (Ferencz, Balázs, Jócsik és Horváth) Fábry Zoltánnak írt levele szerint, a párton kívüli sarlós kapcsolatok fenntartásától egyértelműen elhatárolódtak.<sup>855</sup> Balogh ekkor tudatosan is feladta a Sarló mozgalomhoz fűződő mozgalmi munkát.<sup>856</sup>

---

<sup>850</sup> Uo. 372.

<sup>851</sup> A cikk szerint a kispolgárság és nem a fináncióke a legnagyobb felelős Hitler hatalomra jutásáért. Ezért tévednek a pártbeliek. Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 385–386. Ehhez ld. Zsolt László: *Marx politikája. Az Út. 1933/2. 2–4.*

<sup>852</sup> Uo. 386.

<sup>853</sup> „Próbáltam újra gyűlést összehívni a Sarlóba. A párttagok rideg közönnyel szükségtelennek vélték a találkozót, mindegyikük a párthoz való személyi viszonyán töprengett, s várt, amíg majd a párttól utasítást kap. Zsolt és Peéry most vélték időszerűnek, hogy elhagyják a pártot, s maguk közt gyűléseztek új, előttem többnyire ismeretlen baráti körben.” Uo. 388.

<sup>854</sup> Uo.

<sup>855</sup> Uo. 397.

<sup>856</sup> Uo. 388. Ferencz László évtizedekkel később kitért a fiatalok elszigetelésére is, mely szintén hozzájárult a mozgalom felbomlásához. A Sarló pártmunkába való bekapcsolódása ugyanis együtt járt a közép- és

Már utaltunk rá, hogy a korábbi tagok kiválása a Sarlóból nagyon gyakran kapcsolatban állt a fiatalok személyes életében bekövetkezett változásokkal. Ahogyan azt Kovács Endre is megjegyezte, mindez már 1932-től erősen befolyásolta a mozgalmi szerepvállalást. Peéry Rezső például ebben az időszakban vett feleségül egy polgári családból származó lányt, aki ideológiailag is komoly hatást gyakorolt rá.<sup>857</sup>

1933-ra a kommunista elveket valló fiatalokat sok esetben saját elhelyezkedésükben is gátolta szélsőbaloldali orientációjuk. Boross Zoltán például katonasága leteltével került konfliktusba társaival. Ő ugyanis 1933-ban Feleden állást kapott és ügyvédjelölt lett. Boross a következőket jegyezte meg erről az időszakról: „*Ők kifogásolták azt, hogy a kétesztendő katonaidőm letöltése után 1933-ban én miért nem folytattam ott, ahol 1931-ben abbahagytam – a diákmunka volt az én feladatom –, miért mentem Pozsony helyett inkább haza a falumba, ahol ügyvédjelöltséget vállaltam.*”<sup>858</sup> Boross azt is megemlítette, hogy egyetemi tanulmányai után már a munkahelyi szempontokra koncentrálva a sarlósok közül többen – elsősorban a pedagógusok – a Szociáldemokrata Pártnak a magyar tagozatába kapcsolódtak be. Közéjük tartozott Szalatnai Rezső, Forgács Béla, Kovács Endre, stb. Ezenkívül többen az SZMKE tagjai lettek: „*Mi, akik hamarabb kimaradtunk a mozgalomból, és polgári pozíciókban helyezkedtünk el, majdnem mindnyájan az SZMKE-nek a tagjai lettünk: Berecz Kálmán, Kovács Endre, Peéry Rezső, Ludwig Aurél, Vass Jóska, Vass László, Márczy Hédy, Adamis Irén stb.*”<sup>859</sup>

Fontos itt megjegyeznünk, hogy maga Balogh Edgár – szélsőbaloldali radikalizálódásával párhuzamosan – egyre bizonytalanabb élethelyzetbe került. Ehhez hozzájárult pénztelensége, ami miatt Balázs Andrással (Drisával) együtt albérletbe költözött, majd a *Magyar Újság* névtelen munkatársa lett. Mivel a rendőrség folyamatosan zaklatta bizonytalan állampolgárságára miatt, Lőrincz Gyula festővel Prágába költözött.<sup>860</sup>

A csehszlovák kormány egyre bizalmatlanabb és ellenséges álláspontját húzza alá Balogh visszaemlékezése, amely egy csehszlovák rendőrtiszt megnyilatkozását idézi.

---

főiskolásokkal való kapcsolatok megszűnésével, akikre ezután alig fordított figyelmet az értelmiségi csoport. Ezt tetőzte be, hogy ekkor szűnt meg a sarlósok egyik legfontosabb fóruma, *A Mi Lapunk*. Ferencz azt is megjegyezte, hogy egy tervezett – feltételezhetően kommunista irányvonalú – értelmiségi mozgalom létrehozása is ekkoriban bukott el. Ő a Sarló felbomlását 1934-re datálta. Ferencz László: *A Sarló ideológiai, id. m. 72.*

<sup>857</sup> „*Peéry akkoriban nősült, jómódú gyári mérnök leányát vette el, az anyósékhoz költözött. A polgári élethez való megtérésének első lépését megtette, visszatért a tiszta inghez, a jó cigarettákhoz, felfedezte Thomas Mannt. Baloldali »félrelépését« a család nem vette zokon, hiszen »húszéves korában mindenki forradalmár«, nyitva volt előtte a pálya*” Kovács Endre: *Korszakváltás*, id. m. 225.

<sup>858</sup> Vendégségben Masaryknál, id. m. 33.

<sup>859</sup> Uo. 32.

<sup>860</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 396.

Eszerint a hivatalos Csehszlovákia legnagyobb problémája Baloghhallal szemben annak ún. „irredenta kommunizmusa” volt.<sup>861</sup> Az idézet arra is rávilágít, hogy a Sarló felbomlásában és egyes tagjainak ellehetetlenítésében a budapesti és a csehszlovák kormány „támadásai” is közrejátszottak, melyek szintén a Sarló radikalizálódását segítették elő.

A mozgalom tagjai 1932-től főként a gazdasági válság miatt fellépő ideológiai radikalizálódás miatt egyre inkább gyanús elemeknek számítottak a „demokratikus” Köztársaságban. A politikai rendőrség végül Balogh Edgárt – bizonytalan állampolgársága ürügyével – 1935 tavaszán kiutasította, s ő Romániába települt át. A többi balra fordult sarlóst szintén az állam ellenségeként tartották számon Csehszlovákiában: „[...] ezek a fiúk a Sarlóban, Terebessy János, Ferencz Laci és mások, annyira elmentek a baloldal felé, hogy emiatt a politikai rendőrség nyilvántartásába is bekerültek. Ugyanis alapjaiban támadták a csehszlovák államot” –jegyezte meg Boross Zoltán a vele készült interjújában.<sup>862</sup> Bár a Sarló egyes szakcsoportjai tovább működtek, már nem tudtak nagyobb hatást kifejteni a szociográfiai gyűjtőmunka terén. A mozgalom legkésőbbi eredményei a Vörös Barátság nevű szervezethez fűződtek, ahová terveiknek megfelelően sikerült ifjú munkásokat is bevonni. Ezt a kommunista szervezetet azonban Horváth Ferenc visszaemlékezése alapján 1935-ben beszüntette a rendőrség. A sarlósok nagy része ezt követően végleg szétszóródott.<sup>863</sup>

---

<sup>861</sup> „Nézzé, kérem, nálunk a kommunista párt legális, engedélyezett párt, ha Ön kommunista akar lenni nálunk – beléphet. Írhat kommunista lapokba is. Kérem, ha nem is így nevezik, de nálunk engedélyezett az irredentizmus is, mert mi tudjuk, hogy a csehszlovákiai magyar pártok végeredményben irredenták. Ha akarja, lépjen be a Magyar Pártba, lépjen be a Keresztény Szocialista Pártba, csinálhat ott, amit akar, nagy a sajtójuk is, írhat. De hogy maga az irredentizmust és a kommunizmust kapcsolja, az irredenta kommunista legyen, az nem létezik. Ilyen nincs. Ebbe nem egyezünk bele. Magának nincs állampolgársága, menjen, ahová akar, és csinálja ott.” „...hivatást számított”, id. m. 25.

<sup>862</sup> *Vendégségben Masaryknál*, id. m. 33. Közéjük tartozott például Vass László, aki a Sarló magyarországi „nagykövete” volt. Vass László Fejes Jánossal való levelezése során Boross Zoltán szerint 1934-ben a következőket írta barátjának: „Értsd meg János, a csehszlovákiai magyarság teljesen elproletarizálódott. A munkásság munkanélküli, a parasztság nem bírja az adóterheket, nem tudja a kamatokat fizetni, az értelmiség nem tud elhelyezkedni, így proletár lesz, és akkor az osztályharc eszközét kell használnia, ezt tudomásul kell vened, és így kell élned és így kell szervezkedned.» Uo. 34. A politikai rendőrség „konstrukciós” pert kreált a levélből, Vass Lászlót a Köztársaság megdöntése szándékának és az osztályharc kiélezésének vádjával letartóztatták. Vass László védőügyvédje Boross Zoltán lett. Hat hónapi vizsgálati fogság után végül Vasst felmentették. Mindeközben a Sarló baloldali munkásfrakcióját a rendőrség feloszlatta, iratait pedig elkobozta. Uo. 35.

<sup>863</sup> Horváth Ferenc: A Sarló politikai és társadalmi szerepe. In: Sándor László (összeáll.): *Ez volt a Sarló*, id. m. 106–107.

#### 8.4. A „hivatalos” Magyarország és Csehszlovákia értékelése

A szélsőbaloldali irányvétel elutasítása nyomán kialakult szétszóródás és a mozgalom felbomlása azzal is összefüggött, hogy a fiatalok egyre erősebb megfigyeléseknek voltak kitéve, mégpedig mind a magyarországi külügyi képviselő, mind pedig a csehszlovák rendőrségi hatóságok részéről. A magyarországi megfigyeltetés tényét az általunk feltárt magyarországi jelentésanyag is alátámasztja. 1932. július 30-án a pozsonyi magyar királyi konzulátus azt jelezte Budapestre, hogy a csehszlovák állam fokozza óvintézkedéseit és tiltó rendelkezéseit a radikalizálódó kommunista megmozdulások ellen.<sup>864</sup> Ez minden bizonnyal összefüggött a CSKP bolsevizációs irányváltásával, illetve a gazdasági válsággal, mely 1929–1932 közt egyre erősebben éreztette hatását a Köztársaságban, különösen annak szlovákiai és ruszinszói megyéiben.

A követségi jelentés külön hangsúlyozta a csehszlovák hatóságok Sarlóval szemben tanúsított magatartásának változásait: *„A hatóságok, amelyek védőszárnyai alatt a »Sarló« elnemzetietlenítő munkáját a magyar ifjúság körében megkezdte, most látszólag már észbe kaptak és rájöttek, hogy az egyesület tulajdonképpen milyen romboló munkát végez.”*<sup>865</sup> Ezzel kapcsolatban külön kitért Balogh Edgár küszöbön álló kiutasítására Csehszlovákiából, amelyre rövidesen valóban sor került.<sup>866</sup> Balogh esetleges magyarországi letelepedése és úti okmány iránti kérelme kapcsán pedig egyértelműen elutasító álláspontra helyezkedett: *„Ez esetre mindenesetre célszerű volna nevezett esetleges magyarországi letelepedését megakadályozni. Amennyiben a konzulátushoz fordulna, úgy akár útlevel, akár vízum iránti kérelmét meg fogom tagadni. Egyben tisztelettel értesítem Nagyméltóságodat, hogy egyidejűleg utasítom a bécsi m. kir. követséget fent nevezett úti okmány vagy láttamozás iránti kérelmének elutasítására.”*<sup>867</sup>

A csehszlovák hatóságok sarlósokkal szemben tanúsított magatartásának megváltozását igazolják a követségi tanácsos által készített 1932. szeptemberi beszámolók is a Sarló 1932. évi tevékenységének hivatalos megítéléséről. Ezek szerint a mozgalom

<sup>864</sup> „Van szerencsém Nagyméltóságod szíves tudomására hozni, hogy a pozsonyi m. kir. konzulátus a következőket jelenti: »Prágai utasításra a szlovenszkói hatóságok az utóbbi időben egyre erélyesebben lépnek fel a kommunisták és kommunista tüntetők ellen. E téren Prága jó példával jár elöl, ahol minap már a vörös szakszervezeti tanácsot is feloszlatták.«” MNL OL. K149. Keszler Balogh Edgár PTI 651. f.2/1932-5-7191 4783/pol. 1932. (1932. július 20.)

<sup>865</sup> Uo.

<sup>866</sup> „Erre lehet következtetni azon intézkedéséből, amely Keszler-Balogh Edgárnak, a Sarló vezetőjének a kiutasítására vonatkozik. Keszlernek nincsen állampolgársága, s ha az érdekében tett intervenciók hatástalanok maradnak, úgy minden bizonnyal kényszerülve lesz Pozsonyból távozni.” Uo.

<sup>867</sup> Uo.

korábban a csehszlovák rendőri szervek passzivitásának köszönhetően „veszedelmes és mind messzebb elágazó tevékenységet fejthetett ki”.<sup>868</sup> A követségi jelentések ugyanakkor kiemelték a megváltozott, szigorúbb csehszlovák hozzáállást a sarlósok kommunista irányultságával szemben. Ez a követségi munkatárs szerint minden bizonnyal összefüggött a gazdasági válságot követő szélsőséges megnyilvánulások elfojtásával az állam részéről: „Legújabbán prágai utasításra a cseh hatóságok erélyesebben kezdenek a »Sarló« ellen fellépni, főleg mert a katonai szolgálatra bevonult magyar fiatalok részén észrevehető volt a kommunista propaganda hatása, s összeköttetéseiket továbbra is fenntartották.”<sup>869</sup> Szintén a csehszlovák hatóságok hozzáállásának változását igazolja a pozsonyi rendőrség házkutatása a Sarló és a kommunista párt helyiségeiben, valamint a Szovjetunió Baráti Körének feloszlata.<sup>870</sup>

A mozgalom tagjainak magyar hivatalos szervek részéről történt megfigyeltetése szintén folytatódott 1932 után, ami gyakran Magyarországra való beutazásuk tiltásával járt együtt. 1933-ban például Porzsolt Imrét és testvérét, Porzsolt Lászlót folyamatosan ellenőrizték. 1934-ben pedig Dobossy Imre magyarországi – elmondása szerint ártatlan szórakozásra és kirándulásra irányuló – útjával kapcsolatosan merültek fel nehézségek.<sup>871</sup> Dobossy a Magyar Királyi Konzulátushoz 1934 júniusában küldött kérelmében kifogásolta a rá vonatkozó beutazási tilalmat, és felháborodva kérte ki magának a konzulátus vádjait.<sup>872</sup> Beadványában hangsúlyozta, hogy sem a diákmozgalmakkal, sem pedig a csehszlovákiai magyar politikai mozgalmakkal nem áll kapcsolatban: „Sejtelmem sincs róla, mi lehet ezen intézkedés oka: hiszen évek óta nemcsak, hogy a diákmozgalmakban semmiféle részt nem veszek, de semmiféle politikai mozgalommal nem állok sem direkt, sem indirekt összeköttetésben.”<sup>873</sup> Arra is kitért, hogy nemzeti érzései szempontjából igaz magyarnak

<sup>868</sup> MNL OL. K149. A „Sarló” bizalmas beszámolója. PTI 651.f.2/1937- 7 - 7328 5595/pol. 1932. (1932. október 19.)

<sup>869</sup> Uo.

<sup>870</sup> „Az elmúlt napokban a pozsonyi rendőrség házkutatást tartott a »Sarló« és a kommunista párt helyiségeiben, s ezen felül végérvényesen feloszlatta a »Szovjetunió Barátainak Körét« /lásd múlt évi 3139/pol., 3221/pol. és 3340/pol. számú átírataimat/melynek Prágában Belügyminiszternek.” Uo.

<sup>871</sup> „Alulírott azon tiszteletteljes kérelemmel fordulok a Magyar Kir. Konzulátushoz, hogy jelen kérelmemet a Magyar Kir. Külügyminisztériumhoz előterjeszteni szíveskedjék, ahol is tisztelettel kérem, méltóztatásuk számomra Magyarországra való beutazást 1934. július 1-jén 1 napra Esztergomba s július hó folyamán 3 napra Budapestre engedélyezni. Egyúttal kötelezem magam, hogy ezen utam pontos idejét 8 nappal annak megkezdése előtt a M. Kir. Konzulátussal Pozsonyban közölni fogom. Utaim célja: részben szórakozás (Esztergomban strandfürdő) részben rokonlátogatás és nyári kirándulás (Budapest).” MNL OL. K149. Melléklet a 4964/Pol. 1934. számhoz. Kérelme dr. Dobossy Imre ügyvédjelöltnek, Nové Zámky – érsekújvári lakosnak beutazási engedély megadása iránt. PTI 651.f.2./1939-1-9318

<sup>872</sup> „A legnagyobb megdöbbenéssel fogadtam a pozsonyi m. kir. konzulátus azon közlését, hogy számomra vízumot nem adhat ki.” Uo.

<sup>873</sup> Uo.



vallja magát: „*Rendkívül elszomorít [...], hogy akkor, amikor magyar szempontból fölöttébb kétes elemek vígan utazhatnak Magyarországra, én, akinek igaz magyarságában senki, aki ismer, nem kételkedik: nem mehetek oda.*”<sup>874</sup> Majd arról fejtette ki véleményét, hogy a magyarországi tartózkodástól való eltiltás éppen a határon túli magyarság és az anyaországi magyarok közötti konfliktusokat erősíti.<sup>875</sup> Dobossy Imre beutazási problémáival kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy abban minden bizonnyal közrejátszott a Szovjetunió Baráti Körében aktív szerepet vállaló Szporny Anikóval kötött házassága, amelyre ebben az időben került sor.<sup>876</sup>

Az 1934-es követségi jelentések ugyanakkor már nem minden esetben minősítették egyértelmű marxista tevékenységnek a sarlósok működését, jelezve, hogy a csoport ideológiájában komoly változások mentek végbe. Ezt igazolja Dobossy Imre személyének leírása, akiről a követségi tanácsos megjegyezte, hogy „*újabban teljesen visszavonult minden politikai tevékenységtől. Jelenleg 26-27 éves. Van egy öccse: Dobosi [sic!] László, aki a csehszlovák kommunista párttal szakítva, jelenleg cseh aktivista vizeken evez és a pozsonyi »Magyar Újság« szerkesztésében – valószínűleg álnév alatt részt vesz.*”<sup>877</sup> A fent említett többi személlyel kapcsolatban pedig hangsúlyozta, hogy azokat a követség nyilvántartja és róluk lehetőség adtán jelenteni fog.<sup>878</sup>

Ezek a követségi, konzulátusi jelentések ugyanakkor gyakran rávilágítottak a sarlósok életében bekövetkezett változások motivációira is, főleg az elhelyezkedésükkel kapcsolatos gondokra. Jócsik Lajosról például megjegyezték, hogy ügyvédjelöltként próbált elhelyezkedni Érsekújvárott, „*mivel azonban fizetéshez ily módon nem juthatott, lévén Érsekújváron az ügyvédjelöltekben főlősleg, csak formailag nyert felvételt, megélhetését a Pozsonyban megjelenő »Magyar Újság«-nál találta meg részben, ahol cikkeit elhelyezi.*”<sup>879</sup> Dobossy Imrével ellentétben az aktivista újság szerkesztésében részt vállaló Jócsik Lajost 1934-ben politikai szempontból még mindig megbízhatatlannak ítélték. Ezt pedig fokozta a

---

<sup>874</sup> Uo.

<sup>875</sup> „*Mivel meggyőződésem, hogy ilyen intézkedések, melyek jóhiszemű magyarokat s éppen a fiatalságot a Magyarországra való utazástól eltiltják, éppen ellenkező hatást váltják ki, mint amit céloztak s az itteni és odaíti magyarság közti szakadékot ok nélkül mélyítik: remélem, hogy a M. Kir. Külügyminisztérium indokolt kérelmemnek előzetes információk alapján helyt ad.*” Uo.

<sup>876</sup> Ehhez l. MNL OL. K149. Sporny [sic!] Anikó férjhez menetele. PTI 651.f.2./1939-1-9318. 64/1934. (1934. jún. 20.)

<sup>877</sup> Ehhez l. MNL OL. K149. Prágában élő szlovenszkoí magyarok személyi adatai. PTI 651.f.2./1939-1-9318. 5089/Pol.1934. (1934. június 21.)

<sup>878</sup> A budapesti rendőrfőkapitány, Kováts István 1934. júniusi jelentése a következő sarlós személyeket emelte ki a rendőrségi nyilvántartás alapján ebben az időszakban: Dobossy Imre, Dobossy László, Horváth Ferenc, Jócsik Lajos, valamint Szporny Anna. Uo.

<sup>879</sup> MNL OL. K149 Dr. Dobosi Imréné [sic!], Jócsik Lajos és társaik ügye. PTI 651.f.2./1939-1-9318. 64/1-1934 biz. sz. (1934. december 10.)

Szovjetunió Barátai Körhöz kötődő baloldali működése. A jelentés rámutatott Jócsik szervezőtevékenységére, aki az egyesület további kiépítését szorgalmazta: „*Jócsik Lajos dr. a Szovjetunió barátai egyesülésének tagjai sorából ki nem lépett, hanem ellenkezőleg, Mangler Jenő elektrotechnikai mérnökkel az egyesület fejlesztését és kiépítését határozták el. – Ezen cél elérése érdekében Mangler Jenő öccsét, Mangler Gyulát, ki vegyész mérnök Kassán a »Petrix« villanyelem gyárban, felkereste dr. Jócsik Lajossal, a kassai egyesület megalakítására vonatkozó dolgok megbeszélése végett. Ezen tárgyalásuk eredménye még ismeretlen.*”<sup>880</sup>

A fentiek azt is aláhúzzák, hogy a további magyarországi megfigyelések egyik fő szempontja lehetett a baloldali fiatalság és Szovjetbarátok Szövetségének működése. A dél-komáromi magyar királyi rendőrkapitányság 1935. március 21-ei beszámolója szerint ugyanis Kassán új csoportja alakult a Szovjetbarátok Szövetségének: „*Tisztelettel jelentem, hogy bizalmas úton értesülést szereztem arról, hogy a szovjetbarátok szövetségének Kassán is alakult csoportja. Az alakuló gyűlésüket folyó évi február hó 10-én tartották a »Rohlana« kávéházban.*”<sup>881</sup> A jelentés ugyanakkor arra is utalt, hogy az érsekújvári csoportot sem számolták fel véglegesen a hatóságok.

1934 után nemcsak a volt sarlósokat, hanem nagyon gyakran azok hozzátartozóit is megfigyelték a magyarországi hatóságok. Például az érsekújvári származású sarlósok „üdvöskéjének”, az ekkor már Dobossy Imre feleségévé lett Szporny Anikónak a Sarlóval és a Szovjetbarátok Egyesületével kapcsolatot ápoló testvéreit, Szporny Juliannát és Károlyt is szemmel tartották.<sup>882</sup> Jócsik Lajos testvérét, Imrét pedig még 1935-ben is megfigyelték annak ellenére, hogy a hatóságok tisztában voltak vele, hogy ő nem folytatott semmilyen baloldali tevékenységet: „*Megállapításunk szerint Jócsik Imrét csupán testvéri kötelék fűzi öccséhez. Olyan adat, amely azt igazolná, hogy Jócsik Imre részt vesz öccse magyarellenes tevékenységében, beszerezhető nem volt.*”<sup>883</sup> 1935-öt követően folytatódott a fiatalok megfigyelése. A magyarországi utakat azonban megfelelő indoklással – korábban például Porzsolt Lászlóék esetében a szőnyi birtokaik miatt – engedélyezték a fiatalok számára. 1935-ben nem támasztottak akadályokat Szporny Anikó magyarországi gyógykezelése ügyében sem, bár a hatóságok szerint Szporny „*[...]marxista érzelmű, az érsekújvári*

---

<sup>880</sup> Uo.

<sup>881</sup> MNL OL. K149. Szovjetbarátok szövetsége. PTI 651.f.2./1939-1-9318. 15/2-1935. biz. (1935. március 21.)

<sup>882</sup> Ehhez l. MNL OL. K149. Dr. Dobosi Imréné [sic!], Jócsik Lajos és társai magatartása. PTI 651.f.2./1939-1-9318. Res. 3349/1935.

<sup>883</sup> Uo.

*kommunista párt tagja, a felvidéken működő »Szovjetunió barátai egyesület«-nek tagja».*<sup>884</sup>

A pozsonyi Országos Hivatal által a köztársasági elnök pénzügyi támogatása ügyében a Belügyminisztériumnak küldött 1932. január 28-i beszámoló a Sarló radikalizálódásáról írt, amelynek mélyebb okaira is kitért. A jelentés hangsúlyozta, hogy a mozgalom egyik frakciója nagyon erős hajlamot mutat a kommunista ideológia irányába. Azt is tartalmazta, hogy a mozgalom baloldali orientációja egyre erősebben megnyilvánul. A beszámoló elsősorban a gazdasági válságra vezette vissza a fiatalok egy részének szélsőbaloldali orientációját, melynek egyik fő okát a baloldali propaganda hatásaiban jelölte meg. Ezenkívül hangsúlyozta a fiatalok munkanélküliségét, valamint az ellenzéki pártok által irányított szülői nemzedék „nacionalista” szellemiségét, mely szintén hozzájárult a fiatalok radikalizálódásához.<sup>885</sup> A beszámoló azt is megemlítette, hogy a magyarországi „nacionalisták” körében egyre több figyelmet szentelnek a Sarlónak.<sup>886</sup> Kiemelte, hogy ezek az írások a sarlósokat politikai aktivistáknak bélyegezték és marxista elvek miatt a magyar nemzeti öntudat gyengítésével vádolták. A jelentés ugyanakkor arra is kitért, hogy a sarlós fiatalok nagy gondot okoznak a magyar ellenzéki politikusoknak.<sup>887</sup>

A jelentés összességében pozitívan értékelte a sarlósok tevékenységét, amely bármilyen irányban is fejlődik tovább, mindenképp hozzájárult az új magyar generáció ideológiájának a megteremtéséhez, melyet az apák generációja igyekezett „extrém nacionalista” eszközökkel „kinevelni”. Azt is hozzátette, hogy a Sarló érdemeit növeli, hogy a fiatalok a magyarországi kormány nagyon éles kritikája ellenében új, demokratikusabb horizontot nyitottak egy szomszédos ország magyar közössége előtt.<sup>888</sup>

Mérsékelt kritikát fogalmazott meg a sarlósok ideológiai irányváltása kapcsán a szlovákiai Országos Hivatal prágai Belügyminisztériumhoz intézett 1932. július 23-i jelentése. Megállapította, hogy a mozgalom tagjai közül többen – pl. Dobossy László és Jócsik Lajos – a szocialista irányú *Új Szó* című folyóirat munkatársai. Arra is rámutatott,

---

<sup>884</sup> Ugyanakkor férje, Dobossy Imre belépését is engedélyezték, aki egy budapesti klinikán fekvő felesége látogatása ügyében kért beutazást Magyarországra. MNL OL. K149. Dr. Dobosi Imre ügyvéd és felesége, Dr. Dobosi Imréné szül. Sporny Anikó csehszlovák állampolgárok, érsekújvári lakosok beutazása és bizalmas megfigyelése. PTI 651.f.2./1939-1-9318. 153./biz. szám/1935. Res. 11689/1935. (1935. október 30.)

<sup>885</sup> DDM Sgy. Rendőrségi bizalmas jelentések a Sarlóról, a sarlósokról, a Szent György Körről és csehszlovákiai Magyar írókról, az első Csehszlovák Köztársaság idejéből. Szarka László kutatásai Csehszlovákiában a sarlósok után. DSX. 86. 1198. 1-8. SNA. Prezídium Krajinského radu v Bratislave. Číslo: 1/427/32. Prez. Organizácia „Srp-Sarló“ v Bratislave – peňažná podpora p. prezidenta republiky. 1932. január 28.

<sup>886</sup> A jelentés a *Budapesti Hírlap* és a *Nemzeti Újság* 1931-es cikkeire hivatkozott. Uo.

<sup>887</sup> Az írás említ egy új ifjúsági szervezetet is, amelyet a magyar akadémikusok keresztény köréből kivált fiatalok és a Sarlóval nem mindenben egyetértő diákok alakítanak meg pozitivisták (pozitivisticki studenti) néven. Uo.

<sup>888</sup> Uo.

hogy a Sarló vezetői végleg szakítottak a magyar történeti osztályok hagyományával és immár a csehszlovák kormánnyal való együttműködés aktivista magatartása felé tájékozódnak. Egy másik részük pedig a szükséges támogatások hiánya miatt és a gazdasági válság hatására a kommunista párt felé orientálódnak. Arra is kitért, hogy a mozgalmat Magyarországra is átmentették, ahol állambiztonsági okok miatt a csoport tagjai valószínűleg megfigyelés alatt vannak.<sup>889</sup> Azt is hozzáfűzte, hogy a *Sarló jegyében* című kongresszusi kiadvány tartalma néhány helyen Csehszlovákiában ellenszenvet váltott ki azok körében, akik korábban támogatólag viszonyultak a csoporthoz.<sup>890</sup>

A csoport belső osztódása tehát 1931-től – a marxista ideológia nyílt vállalásától – egyértelműen megkezdődött, ez pedig a Sarló felbomlása felé mutatott. Sokan a kommunista dogmatizmus elveit kifogásolták, amelyet tovább bonyolítottak a szektás kommunisták részéről való támadások a társadalmi és politikai kérdésekben. A mozgalom mindenesetre 1931 és 1934 között egy kisebb szélsőbaloldali érdekeltségű csoportra redukálódott. Ezt igazolja azok 1931 és 1932 közötti kommunista munkaprogramja is, amely már egyértelműen a kommunista orientációra utalt. A kommunista pártba belépett tagok mellett egy másik csoport a Szociáldemokrata Párt felé orientálódott. Belőlük alakult ki a Magyar Munkaközösség 1932-ben Prágában és Pozsonyban. A Munkaközösségen kívül 1930 novemberében Prágában megalakult a keresztényszocialista Prohászka Ottokár Körök Szövetsége. Mind a Munkaközösség, mind a Prohászka Körök tevékenységének programja tartalmában hasonlított a baloldali mozgalomhoz. A sarlósok ideológiai „egységének” megbomlását ugyanakkor 1932-ben a trockista elvek elterjedése tovább gyorsította.

A szélsőbaloldali irányvétel elutasítása nyomán kialakult szétszóródás és a mozgalom felbomlása azzal is összefüggött, hogy a fiatalok egyre erősebb megfigyeléseknek voltak kitéve, mégpedig mind a magyarországi külügyi képviselőket, mind pedig a csehszlovák rendőrségi hatóságok részéről.

---

<sup>889</sup> DDM SGy. Rendőrségi bizalmas jelentések a Sarlóról, a sarlósokról, a Szent György Körről és csehszlovákiai magyar írókról, az első Csehszlovák Köztársaság idejéből. Szarka László kutatásai Csehszlovákiában a Sarlósok után. DSX. 86. 1198. 1–8. SNA. Prezídium Krajinského radu v Bratislave. Číslo: 1/8035/1932 prez. „Sarló“ sdružení maďarskej pokrokovej mládeže v Bratislave, brožúra „Vo znamení srpu.“ (1932. július. 23.)

<sup>890</sup> A jelentés egyúttal kijelentette, hogy a továbbiakban is figyelmet fognak szentelni a mozgalomnak. Uo.

## 9. A mozgalom utóélete és jelentősége – összegzés

### 9.1. A sarlósok a mozgalom felbomlása után

Ahogy azt az előző fejezetekben bemutattuk, a Sarló mint szervezett mozgalom az 1931-ben elkezdődött belső viták, valamint a Csehszlovák Kommunista Párt tagjaivá vált vezetői csoporttal szembeni ideológiai-politikai ütközések következtében 1934-re egyértelműen felbomlott. Jellemző, hogy még a korábban a marxista, kommunista elvekkel visszafogottan szimpatizálók többsége is ekkora már szembekerült és valamilyen formában konfrontálódott Balogh Edgárral. Egyre többen elutasították a szélsőbaloldali ideológiának, a kommunista pártnak való alárendelődést és a mozgalom szélsőbaloldali irányvételének mielőbbi revízióját sürgették. Közéjük tartozott például Peéry Rezső, Jócsik Lajos, Porzsolt László és Dobossy László. Ezt tanúsítja egyebek közt Peérynek 1935-ben Fábry Zoltánhoz írt levele is, amelyben a tagok marxista irányultságának „krízisét” hangoztatta: *„Szeretnék egyszer személyesen beszélgetni veled a mi (Jócsik, Porzsolt, Dobossy) fejlődésünkről és célkitűzéseinkről, a marxizmus aktuális revíziójáról.”*<sup>891</sup> Mindez persze korántsem jelentette, hogy a mozgalomhoz kötődők teljes egészében elfordultak volna a baloldali ideológia egészétől. Például Peéry Rezső 1937-ben Fábry Zoltánhoz címzett levelében annak kapcsán, hogy az *Új Szellem* címmel ekkor megindított polgári lapban szerepet vállalt, arról igyekezett meggyőzni a harcosan kommunista Fábryt, hogy továbbra is mindketten ugyanazokért a (baloldali) célokért harcolnak, csupán más-más stratégia mentén.<sup>892</sup>

Mindenesetre az első bécsi döntést és a második világháború eseményeit megelőző társadalmi változások egyre inkább megakadályozták a mozgalom újjáélesztését, vagy a sarlós hagyományoknak és céloknak egy hasonló mozgalomban való újraszervezését. Ez egyébként a gyakorlatban Balogh Edgárnak a Csehszlovákiából való 1935-ös kiutasítása miatt eleve lehetetlenné vált, hiszen az ő személye centrális szerepet játszott az első kisebbségi értelmiségi nemzedék baloldali orientációjú részének az összefogásában. Nélküle a mozgalom szervezése, az akciók és programok beindítása elképzelhetetlen lett volna. Itt kell megjegyezni, hogy Balogh, miután Romániába került, tovább folytatta szervezői tevékenységét. A Gaál Gábor főszerkesztő irányításával megjelenő kolozsvári *Korunk*, az

<sup>891</sup> Fórum Kisebbségkutató Intézet. Szlovákiai Magyarok Levéltára. (tovább: FKI SzML) Fábry-levelezés. Peéry Rezső levele Fábry Zoltánnak. (1935. február 9. Pozsony)

<sup>892</sup> Fábrynek a következőket írja: *„Szeretnék most védelmi érvelés helyett csak arra kérni, ne hidd, hogy erkölcsi alapállásom megváltozott: az Istenünk ugyanaz, csak a rítusunk más.”* FKI SzML. Fábry-levelezés. Peéry Rezső levele Fábry Zoltánnak. (1937. szeptember 10. Pozsony)

összmagyar baloldal egyik legszínvonalasabb baloldali fórumának, szellemi központjának belső munkatársaként hamarosan hasznosítani tudta csehszlovákiai tapasztalatait. A romániai Országos Magyar Párt baloldali ellenzékeként 1934-ben önállósult MADOSZ (Magyar Dolgozók Szövetsége) vezetőségi tagjaként a romániai ifjúság 1937-es Vásárhelyi Találkozójának egyik fontos kezdeményezője volt, s ezzel tartósan bekerült az erdélyi baloldali mozgalmak irányítóinak körébe.<sup>893</sup> A számunkra is fontos, bár folyamatos forráskritikára ösztönző emlékirataival pedig az 1960–1970-es években a Sarló emlékezetének és utóéletének az alakításában is meghatározó szerepet játszott. Ezt tanúsítja egyebek mellett az a tény is, hogy Boross Zoltán debreceni Sarló-gyűjteményének létrehozásához is jelentős mértékben hozzájárult, egyebek közt saját sarlós iratainak átengedésével.

A mozgalmi keretek felbomlását követően más sarlósok is szembekerültek a csehszlovák hatóságokkal. Közéjük tartozott például Vass László, akiről már említettük, hogy a csehszlovák politikai rendőrség államellenes összeesküvés vádjával letartóztatatta.<sup>894</sup> Ezzel kapcsolatban jegyzi meg Balogh Edgár 1935-ben írott levelében, hogy „*a »sarlósok« szétszéledtek, s aki a következetes baloldalon maradt, mi egynéhányan, édes keveset tehetünk Laciért*”.<sup>895</sup> Balogh ebben a társait negatív színben feltüntető megnyilatkozásában arra is kitért, hogy az állami szférában elhelyezkedő sarlósok részéről nem sok segítséget remélhetett Vass László: „*A »sarlósok« ama része, mely szembekerült a mozgalom eredeti és becsületos célkitűzéseivel, s behúzódott a húsosfazekak köré, elhelyezkedett az államnál, a Masaryk Akadémiánál, a szociáldemokrata kormánypartban, a Magyar Újság kormánylapban, stb. Ez a »sarlós« csoport tehetne valamit (Győry, Peéry, Szalatnai, Brogyányi, Deme, stb.), ha volna mersze, s elég személyi erkölcsi felelőssége egy ártatlanul szenvedő emberért az asztalra ütni [...]*”<sup>896</sup>

Az 1930-as évek második felében a sarlósok többsége felismerte a küszöbön álló változások jelentőségét. Többen aktív szerepet vállaltak a „nemzeti összezáródásként” is emlegetett folyamatban, amikor a Móricz Zsigmond, illetve Németh László körül tömörülő

---

<sup>893</sup> Ehhez ld. Balogh Edgár: *Szolgálatban*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1981.

<sup>894</sup> Vass Lászlót például államellenes összeesküvés vádja alapján letartóztatta a csehszlovák politikai rendőrség, mert cikkekben és levelekben írt a kisebbségi magyarság elszegényedéséről. A proletár magyarság szociális problémáit pedig az „osztályharc eszköze” által vélte orvosolhatónak a „burzsoáziával” szemben. Ezután Adamis Irén, aki Vass menyasszonya volt, felkereste Boross Zoltánt Feleden. Boross elvállalta mozgalmi társa védelmét a rimaszombati Kerületi Bíróság előtt. Vass Lászlót felmentették a négyhónapnyi vizsgálati fogságot követően. Vendégségben Masaryknál, id. m. 34–35.

<sup>895</sup> Balogh Edgár levele Vass Józsefnek. (1935. IV. 2.) DSX. 86. 373. 13. 1-2.

<sup>896</sup> Uo.

magyarországi népi mozgalom körei és a polgári konzervatív, illetve liberális csoportok kapcsolódási pontokat kerestek a szociáldemokraták és a munkásmozgalom más csoportjai felé is.<sup>897</sup> Az 1930-as évek második felére jellemző közeledésben természetesen éppenúgy közrejátszott a külpolitikai helyzet, mint a csehszlovák nemzetiségi politika egyre jobban láthatóvá vált és a nyugati szövetségesek által is nyíltan bírált zsákutcája. Ennek a jele volt, hogy végül a mindvégig kormánypárti, aktivista szerepet játszó csehszlovákiai magyar szociáldemokrata képviselők 1938-ban arra hívták fel a tagjaikat, hogy lépjenek be az EMP-be.

Az Egyesült Magyar Párt 1936-os megalakulása szintén ennek a jórészt Magyarországról kezdeményezett, de rövid ideig a Csehszlovákiában jelentős visszhangot kiváltó magyar nemzeti egységesülés látszott alátámasztani. Ugyanakkor a Komintern 1935. évi VII. kongresszusán meghirdetett népfront-politika is jórészt abba az irányba mutatott, hogy a szélsőséges fasiszta, nemzetiszocialista irányzatokkal szemben a lehető legszélesebb politikai, társadalmi együttműködésre kell törekedni. Mindkét folyamatban a sarlósok aktívan részt vettek, mert azt feltételezték, hogy mozgalmi tapasztalataikra a közeledő válsághelyzetekben is szükség lehet. Ezt igazolja a Szvatkó Pál által létrehívott *Új Szellem* című folyóirat, és az annak holdudvarában megjelenő sarlós szerzők aktivitása.<sup>898</sup> Az 1937 és 1938 között megjelenő új lapnak, amely programszerűen a szlovenszkói magyar szellemi élet egységesülését szolgálta, Szvatkó a sarlósok közül meg tudta nyerni Vass Lászlót, Peéry Rezsőt, Duka Zólyomi Norbertet és Bólya Lajost is.

Ezzel együtt 1935-től kezdődően, s különösen a bécsi döntést megelőző években egyre érezhetőbbé vált a nemzedék tagjainak ideológiai szétválása, a mozgalmi, baráti csoportok széthullása.<sup>899</sup> Ez jórészt arra vezethető vissza, hogy a korábbi kétosztatú felvidéki magyar pártpolitika helyére a Jaross Andor és Esterházy János által vezetett Egységes Magyar Párt lépett, amelynek választói, támogatói bázisa napról-napra erősödött. Mindez a csehszlovák válság során együtt járt a magyar revíziós remények és törekvések

---

<sup>897</sup> A fogalomról bővebben ld. Bárdi Nándor: Összezárkózás és szétfejlődés. Kísérlet a magyar kisebbségek történetének periodizációjára. In: Fedinec Csilla (szerk.): *Nemzet a társadalomban*. TLA, Budapest, 2004, 251.

<sup>898</sup> A folyóiratról bővebben ld: Ahn, Von Thomas: „Új Szellem Szlovenszkón”. Betekintések Szvatkó Pál csehszlovákiai magyar „Kulturpolitikai Szemlé”-jébe (1937–1938). *Pro Minoritate*, 2009/4. <http://www.prominoritate.hu/folyoiratok/2009/ProMino09-4-04-Ahn.pdf> (2018. 01. 19.)

<sup>899</sup> A mozgalom felbomlását követő, 1938 előtti időszak sok esetben átformálta a sarlósok barátságait is. Erre jó példát kínál Kovács Endre és Peéry Rezső esete, akik a pozsonyi gimnáziumban tanítottak és itt kerültek közel egymáshoz. Kovács Endre utólagos interpretációjában kettejük ideológiai változása alapvetően a radikális baloldaliságtól való elszakadással és a nemzeti összezárkózás fontosságának felismerésével függött össze. Mindezt még inkább megerősítette „*az élmények azonossága, a hasonló sors, a közös iskola.*” Kovács Endre: *Korszakváltás*, id. m. 380.

felerősödésével, az Edvard Beneš köztársasági elnök és a Milan Hodža vezette csehszlovák kormány által megkésve felkínált nemzetiségi megoldások szudétanémet és magyar elutasításával, a szlovák szeparatista törekvések radikalizálódásával. Az érett férfikorba lépő egykori sarlósok 1938-ban, ebben a sok szempontból rendkívüli helyzetben arra döbrentek rá, hogy a kisebbségi léthelyzet korábban produktív kiindulópontként, közvetítői lehetőségként értelmezett adottságai valójában mind illúzióknak bizonyultak. Innen már csak egy lépés választotta el őket attól, hogy a kisebbségi viszonyokat politikai és erkölcsi értelemben egyaránt lehetetlen helyzetként értékeljék. Jócsik Lajos *Iskola a magyarságra* című munkájában a nemzeti teljesség hiányában jelölte meg a kisebbségi sors legsúlyosabb hátrányát: „Egy népcsoport nem élhet teljes és kiegyensúlyozott életet csak a népi tudat alapján. A nemzeti tudat teljessége, az ökumenikus elemekkel értett teljessége nélkül csak sorvadtt létet élhet a csoport és az egyes. A népiség vonalán csak súlyos időket lehet átvészalni.”<sup>900</sup>

Az 1938-as bécsi döntést követően a sarlós vezetők jórésze – pl. Jócsik Lajos, Kovács Endre, Dobossy László, Dobossy Imre, Boross Zoltán, Vass László – vagy lakóhelyük szerint kerültek magyar fennhatóság alá, vagy ők maguk települtek olyan városba, amely visszakerült Magyarországhoz. A nemzedék másik része – elsősorban természetesen a pozsonyiak – pl. Brogyányi Kálmán, Peéry Rezső és Szalatnai Rezső – a „második kisebbségi” sorsot is vállalta a Szlovák Köztársaságban.<sup>901</sup> A bécsi döntés után megváltozott körülmények mindenesetre gyökeres változást hoztak az egykori sarlósok életében.<sup>902</sup>

A bécsi döntést követően Budapestre, az irodalmi közélet központjába került Jócsik Lajos nemzedékének szétszóródását kötötte „a hazatérés fordulataihoz”, amikor a megszünt csehszlovák világot maguk mögött tudva, egzisztenciálisan, emberileg, szakmailag, érzelmileg és politikailag is át kellett magukat zsilipelniük az országgyarapítás eufóriájában égő magyarországi állapotok közé. Mindez a jelentős magyarországi kapcsolattal rendelkező, de még mindig szakmai pályájuk elején álló felvidéki magyar értelmiségiek számára komoly kihívást jelentett. „Mindegyikünknek elég volt korunk derekán új életre készülni – írta Jócsik –, s a kisebbségi életben alaposítást tanultunk ebben a tekintetben, mely felemészti

---

<sup>900</sup> Jócsik Lajos: *Iskola a magyarságra*, id. m. 65.

<sup>901</sup> Természetesen a Szlovák Köztársaságban maradt magyar értelmiség számára is fontos maradt a népi írói mozgalom tagjaihoz való további kapcsolódás. Jócsik Lajos: *Hazatérés tájékozódás*. Janus Pannonius Társaság, Pécs, 1942, 22.

<sup>902</sup> Jócsik Lajos például Sellyei József halála kapcsán megjegyezte, hogy a mozgalom felbomlását követően találkozásai alkalmával érződött, hogy „egyalombéliek” voltak. Nemzedéki szempontból nagyobb törést jelentett számukra az 1938-as visszacsatolás időszaka. Jócsik Lajos: Sellyei József. *Kelet Népe*, 1941/6. 9.



*mind az erőnk*”.<sup>903</sup> Ezzel együtt arra helyezte a hangsúlyt, hogy a kisebbségi értelmiségi nemzedék többsége megtalálta az új helyzetben is a maga helyét, így az egykori sarlósok többsége is többé-kevésbé hasonló úton haladt tovább. Ennek eszmei-közösségi keretét elsősorban a magyar népi mozgalom jelentette számukra.<sup>904</sup>

Az első bécsi döntést követő újrakezdésben, illetve az összmagyar szellemi életbe való bekapcsolódásukban a népi mozgalom céljainak vállalása erős ideológiai kontinuitást jelentett kisebbségi és magyarországi működésük között. A magyarországi népiekkel való korábbi kapcsolataik nagymértékben segítették tájékozódásukat, szakmai érvényesülésüket. A népi írók között gyakran elmergesedő konfliktusokban a kisebbségi viszonyok között felnőtt „sarlósok” gyakran léptek fel közvetítőként, segítőként.<sup>905</sup> Mindenesetre az új, többségi, jórészt budapesti értelmiségi közegbe való beilleszkedést a fővárosi értelmiséggel korábban kialakult kapcsolatok „újrafelfedezése”, a felvidékiek iránti szolidaritás érezhető megnyilvánulásai egyaránt segítettek. Mindebben kulcsszerepe volt Móricz Zsigmondnak.<sup>906</sup> A visszatérést követően a legintenzívebb kapcsolata Móricz Zsigmonddal és a népi írókkal a Budapestre költözött Jócsik Lajosnak volt. Jócsik nemcsak a népi írók mozgalmához társult, hanem a *Revíziós Ligában* is tevékenykedett, illetve Móricz Zsigmond *Kelet Népe* című lapjának a szerkesztője volt 1940 nyarától 1942 elejéig. Móriczcal kötött barátsága és a lap szerkesztése hozzásegítette ahhoz, hogy a kisebbségi viszonyok közt szerzett tudását immár összmagyar relációban kamatoztassa.<sup>907</sup> Balogh Edgár pedig 1940-től folyamatosan levelezett Móricz Zsigmonddal, aki megbízta őt a *Kelet Népe* című folyóirat erdélyi népszerűsítésével, és 1941-től a lap erdélyi szerkesztője lett.<sup>908</sup> Aligha véletlen, hogy Balogh 1943-ban külön levélben köszöntötte a szárszói találkozó résztvevőit.

A népi mozgalom törzsét jelentő nemzedék „nemzeti összezárkózásának” öröme mellett ugyanakkor megjelent a kisebbségi élet értelmének a megkérdőjelezése is a visszatért nemzedék tagjainak gondolkodásában. Ez jórészt ellentmondásban állt azzal a kisebbségi helyzetben kialakult „messianisztikus” világlátással, amely a „felvidéki szellem” jegyében

---

<sup>903</sup> Uo. „*Ha szétszóródtunk is egymás mellől, egy dologban mindig egymás mellett maradtunk. Abban maradtunk egymás mellett, ami fiatal életünk célja volt: előbb a kisebbségi magyarság népi egységének, a hazatérés után pedig a magyar nép életének egységes és kiegyensúlyozott felépítése.*” Uo.

<sup>904</sup> Uo.

<sup>905</sup> Ehhez ld. Kovács Endre: Emlékirat és napló. PIM Kovács Endre hagyatéka.

<sup>906</sup> Ehhez ld. Jócsik Lajos: Esztendeig vele – esztendeig nélküle (Móricz Zsigmondról). *Sorsunk*, 1943/9. 666–671.

<sup>907</sup> Uo. 666–671.

<sup>908</sup> Balogh a lappal az 1937-es Vásárhelyi Találkozó frontját is fel akarta újítani. Célként pedig a közös népi munkát tekintette az erdélyi magyarság felemelése érdekében. Balogh Edgár – Móricz Zsigmondnak. Erről ld. Tasi József (vál.): *Móricz Zsigmond, a Kelet népe szerkesztője. Levelek I.* Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 1988, 188–189.

egyfajta érzelmi és erkölcsi többletként jelentkezett náluk.

Miközben a „visszatértek” maguk is az integráció lehetőségét keresték, szembesülniük kellett a magyarországi értelmiségi körök sokszínűségével és konfliktusaival, amely tovább árnyalta az anyaországi-elittel szemben kialakított képét. Jól példázza ezt Jócsik évekkel későbbi visszatekintése az anyaországi befogadás korlátairól, amelyekbe a magyarországi értelmiségi kasztokhoz való besorolódás nélkül mindenütt beleütköztek. Az erősen megosztott magyarországi és fővárosi irodalmi, politikai közélet számára a felvidékiek hazatérése sok esetben csupán egyfajta statisztikai korrekciót, egy közel egymillió magyar tömeg megjelenését jelentette: *„A kisebbségi élet végén nekünk roppant élményünk volt Babits egy tanulmánya, a »Tömeg és nemzet«. A kisebbségi helyzetben is érezhető volt a korszak hatása, mely eltömegesítette az életet, a mennyiséget helyezte a minőség fölé s így tört előre a hatalom irányába. Most már azt is meg lehet mondani, hogy a kisebbségi magyarság is korszakosan, tehát eltömegesedve, vagyis csak mennyiségileg és nem minőségileg vett részt a hazatérésben is. Ebben a korban úgy kívántuk a mennyiséggel szemben a nemzeti lényeg minőségi tartalmait, mint a pusztában kódorgó zsidók a mannát, az égi kenyeret.”*<sup>909</sup>

Mindenesetre miután a szlovenszkói magyar szellemi elit pár hónap alatt szembesült a magyarországi viszonyok különbségeivel, igen rövid időn belül, egy év leforgása alatt betagozódott az új keretek közé. Ehhez persze hozzájárult az is, hogy több sarlós vezető a bécsi döntést követően állami szolgálatba állt, ami ugyancsak a Magyarország iránti lojalitásukat feltételezte és bizonyította. Közéjük tartozott az érsekújvári királyi járási bíróságnál ügyészként működő Dobossy Imre vagy az érsekújvári királyi ügyészség vezetőjeként tevékenykedő Bólya Lajos.<sup>910</sup> Ezt az is aláhúzza, hogy Berecz Kálmánnal együtt mindketten az EMP (később Felvidéki Magyar Párt) tagjai lettek.<sup>911</sup>

Szólnunk kell azokról az egykori sarlósokról is, akik 1938-at követően az első Szlovák Köztársaságban maradtak. Szalatnai Rezső Peéry Rezsővel együtt a fővárosi magyar lapok szerkesztőjeként működött az új államban. Ők ketten a pozsonyi magyarságnak

---

<sup>909</sup> Jócsik Lajos: *Hazatérés*, id. m. 23.

<sup>910</sup> A miniszteri tanácsos (a miniszterelnök rendeletére) Bólya Lajos védelmére kelve kiemelte „nemzeti szempontból” való megbízhatóságát: *„Bólya kir. Ügyész tudomásom szerint a Csehszlovákia felszámolását megelőző egy-két esztendőben nemzeti szempontból kifogásolható cselekedete nem követett el, sőt a felvidéki magyarság kultúrmozgalmaiban tevékeny részt vett”*. Bólya Lajos érsekújvári kir. ügyész. MNL OL. K28, Budapest, 1941. december 30. 1941 – P – 26829 – 20 cs. 608. M.E.II. 1941. Bólya Lajos (1905–1978), költő, jogász. A Sarló tagja. A kisebbségi önvédelmi politika fontos alakja, a Tavaszai Parlament és a Kisebbségi Társaság kezdeményezője. 1938-ig vizsgálóbíró volt Nyitrán. 1938 után a szegedi egyetemen tanár. Magyar Életrajzi Lexikon <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC00523/02048.htm> (2016. 12. 27.)

<sup>911</sup> Filep Tamás Gusztáv: A „felvidéki szellem”-ről és utóéletéről. *Limes Tudományos Szemle*, 2007/2. 116.

a német nemzetiszocializmust és annak magyarországi, szlovákiai magyar követőit elutasító szellemi vezetői voltak, s emiatt az Esterházy Jánost támogató kiváló publicistákat sokan a Magyar Párton belül is „szalonbolshevikokként” emlegették.

Ők ekkor szembesültek azokkal a nehézségekkel, melyet az új kisebbségi időszak idézett elő az erősen autoriter és az egyházi háttérrel erősen antidemokratikus, tekintélyelvű, fasisztoid tendenciákkal ötvöző Tiso-féle Szlovák Köztársaságban. Szalatnai Rezső a következőképp emlékezik vissza erre az időszakra: „*Amit a magyar kisebbség törvényes jogon megkapott a csehszlovák demokráciától, attól a szemforgató, kettőskeresztes szlovák parancsuralmi rendszer indulattal megfosztotta*”.<sup>912</sup> Peéry Rezső szintén az Első Csehszlovák Köztársaság demokratikus-szabadelvű rendszerének pozitív jogi kereteit emelte ki, amelyek összehasonlíthatatlanul jobb körülményeket biztosítottak a magyar kisebbség számára, mint a tiso-i Szlovákia: „*Csak most, e kegyetlen, eltüntető és megsemmisítő változás sodrában láthattuk, mennyire patriarkális, toleráns, vidékiesen engedékeny és szabadelvű világban éltünk*.”<sup>913</sup>

Ezzel szemben a Harmadik Birodalom Biztonsági Szolgálat (Sicherheitsdienst) pozsonyi irodájának 1944. évi jelentése a pozsonyi sarlósok másik csoportját, Brogyányi Kálmánt, Duka Zólyomi Norbertet és Ludwig Aurélt az Esterházy-féle szlovákiai Magyar Párt nemzetiszocialista vonalához sorolta.<sup>914</sup> Tény, hogy Brogyányi főszerkesztőként Duka Zólyomi pedig szerzőként vállalt szerepet a *Magyar Szó* című nyilas szellemiségű pozsonyi lap megjelenítésében. Kettejüket a csehszlovák Népbíróság 1946-ban kollaboráció vádjá miatt börtönbüntetésre ítélte.<sup>915</sup>

Ők azonban a ritka kivételek közé tartoztak. A második világháború idején – elsősorban korábbi baloldali tevékenységük miatt – több sarlós fiatal vált a nyilasok, majd a Gestapó üldözöttjévé a második világháborúban. Közéjük tartoztak az érsekújvári sarlósok: Balázs András, Jócsik Lajos, Horváth Ferenc, Dobossy László és Dobossy Imre, akiknek azonban sikerült elrejtőzniük. Berecz Kálmánt, bár letartóztatták, szintén megszökött egy

---

<sup>912</sup> Itt Szalatnai utal a Masaryk Akadémia eltűnésére, a magyar irodalmi folyóirat létrehozásának betiltására, a magyar iskolák összezsugorítására, stb. Szlovákiában 1938–1945 között. In: Szalatnai Rezső: *Magyar magatartás*, id. m. 208.

<sup>913</sup> Peéry Rezső: *Requiem egy*, id. m. 132.

<sup>914</sup> Erről ld. Simon Attila: Nyilasok a spájzban, id. m. 47. Brogyányi Kálmán és Duka Zólyomi Norbert neve az esetleges új pártelnöki funkció kapcsán is felmerült. Esterházy János azonban baloldali múltjuk miatt visszautasította a külügyminisztérium nyilas pártmegbízottjának, Bagossy Zoltánnak erre vonatkozó javaslatát. Uo. 51.

<sup>915</sup> A kiváló művészetelméleti könyvek szerzőjeként ismertté vált Brogyányi Kálmánt a háborús években vállalt főszerkesztői szerepe miatt 1946-ban hét évre ítélték, de 1947-ben sikerült Ausztriába szökönie, majd az USA-ban telepedett le. Duka Zólyomi Norbert pedig miután letöltötte büntetését, Csehszlovákiában működött előbb tanárként, később pedig orvostörténeti tanulmányokat írt. Uo. 57.

koncentrációs tábor felé tartó vonat vagonjából.<sup>916</sup> A háborút követően Ludwig Aurél is Ausztriába menekült, majd az Egyesült Államokban lelkipásztorként tevékenykedett.

A második világháborút követően az egykori sarlósok próbatételei tovább folytatódtak. Jellemző, hogy a koalíciós korszak magyar kormányai a csehszlovák–magyar lakosságcsere lebonyolításába vonták be őket. Így például Jócsik Lajos, a Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság vezetőjeként próbált minél több segítséget adni a kitelepített felvidékieknek, Bólya Lajos pedig előbb ugyanott helyettes kormánybiztosként működött, majd 1947-től, Jócsik lemondása után az áttelepített magyaroknak segítséget nyújtó *Otthon Beszerző és Értékesítő Szövetkezet* elnöke volt. Közép-szlovákiai áttelepítési megbízottként szerepet kapott a lakosságcsere irányításában és felügyeletében Boross Zoltán, Berecz Kálmán pedig a pozsonyi Meghatalmazotti Hivatalt vezette.<sup>917</sup> A világháború során orosz fogságba került és szintén áttelepülésre ítélt Boross Zoltán szerint a lakosságcsere névezett, de a gyakorlatban a szlovákiai magyarok kényszerkitelepítését jelentő akció ellenőrzését a volt sarlósok szívügyüknek tekintették, mert úgy gondolták, hatékonyan fel tudnak lépni a „*lenini nemzetiségi elvek megcsúfolását jelentő megállapodás dezavválása és szabotálása érdekében.*”<sup>918</sup>

A mozgalom egykori vezetőinek többsége a pártállami évtizedekben Magyarországon élt. Közéjük tartozott az alapítók baloldali, szociáldemokrata, illetve kommunista orientációjú vezetőinek nagy része: a Szegeden, illetve az ELTE-n egyetemi karriert befutó Bólya Lajos és Dobossy László. Peéry Rezső 1956-ig soproni gimnáziumi tanárként működött, majd Nyugat-Németországba emigrált. A közéleti pályát szépirodalmi, publicisztikai, illetve szociográfiai munkára cserélte fel Szalatnai Rezső és Jócsik Lajos. Kovács Endre pedig egyebek közt az 1848-1849-es emigráció kérdéseivel, a magyar–lengyel kapcsolattörténettel foglalkozó akadémiai kutatóként érvényesült.

Nincs mód arra, hogy a határmódosítások, az áttelepítés vagy átmenekülés

---

<sup>916</sup> A Német Biztonsági Rendőrség és SD parancsnokának átíratja a következőket írta: „*Kérem az alább megnevezett személyeket letartóztatni és az érsekújvári bírósági fogdába bekísérni. 1. Dr. Holota János, 2. Dr. Turchányi (Imre), 3. Dr. Winter Móric, 4. Dr. Dobossy Imre, 5. Dr. Bólya Lajos, 6. Dr. Kovács Endre, 7. Dr. Jócsik Lajos, 8. Dr. Krammer Jenő, 9. Drien Károly, 10. Horváth Ferenc, 11. Pehartz Imre, 12. Dobossy László, 13. Balázs András. [...] A Német biztonsági rendőrség és SD parancsnokának átíratja. A Biztonsági Rendőrség és SD Parancsnoka Székesfehérvárott. Határbiztosítási Parancsnokság. Érsekújvár VIII. Magyar Királyi Rendőrségnek Érsekújvárt. Székesfehérvár [...] Érsekújvár, 1944. 11.22.*” Berecz Kálmán: A sarlós mozgalom, id. m. 365.

<sup>917</sup> A Magyar Meghatalmazotti Hivatal a csehszlovák–magyar lakosságcsere koordinálóját, Jócsik által irányított Magyar Áttelepítési Kormánybizottság hozta létre a csehszlovákiai magyarok érdekvédelme ügyében. 1946-ban kezdte meg működését Pozsonyban. A lakosságcsere befejezését követően, 1949-ben felszámolták. Fehér Csaba: A pozsonyi magyar Meghatalmazott Hivatal működése (1946–1948). <http://kisebbssegkutato.tk.mta.hu/uploads/files/archive/257.pdf> (2018. 01. 19.)

<sup>918</sup> Vendégségben Masaryknál, id. m. 40.

következményeit, a folyamatosan változó magyarországi politikai körülményekhez való alkalmazkodást és a pártállami évek nehézségeit a nemzedék tagjainak életében részletesen elemezzük. Szalatnai Rezső, aki 1938-ban pozsonyi polgárként Szlovákiában maradt, tíz évvel később, 1948 decemberében Fábry Zoltánnak írott levelében így összegezte azokat a lelki és anyagi megpróbáltatásokat, amelyekkel a Csehszlovákiából Magyarországra került magyarok többsége szembesült: „*Itt mindenki tele van szülőföldi nosztalgiával. Itt más a légnyomás, más a morál, más a mérték mindenben, mint amilyent mi ott ismertünk és gyakoroltunk. Nem tudunk ebbe a világba beleszokni. Az áttelepültek lelki problémái legalább olyan súlyosak, mint az anyagiak. Sokan tönkrementünk*”.<sup>919</sup>

A magyarországi körülményekhez való alkalmazkodást súlyosbította az a tény, hogy a világháború után Magyarországon maradóak, a lakosságcsere során kitelepítettek, vagy a jog- és vagyonfosztások elől Magyarországra menekültek, így a sarlós értelmiségiek is több éven keresztül nem térhettek haza otthonukba, mi több, nem is utazhattak haza szülőföldjükre.<sup>920</sup>

A kitelepítések nyomorúságáról rendszeres riportokban beszámoló Peéry soproni tanárként írott leveleiben kifejtette, hogy a szülőföldhöz való saját kötődésének egyik legfőbb oka fiataalkori élményeiből táplálkozott. Azzal a közösségi létformával, amelyet a Sarló jelentett számára: „*Nehéz írni erről, mert közben arra gondolok, ami számomra elveszett, a másik életre és a másik énemre, melyben volt közösségi tartalom és értelem, holott azóta csak egy nemzet munkás atomja vagyok, aki ha él, vagy ha nem él, olyan mindegy távolabbi környezetének*”.<sup>921</sup> Később ugyanerről írva a lelki-szellemi honvágy sajátos képletét fogalmazta meg, amelyben a kisebbségi évek közösségi kötődései – barátai és a helyszínek – játszottak döntő szerepet: „*Én nem tudok, csak veletek élni, a régi életem terepén. Minél több időt töltök itt a másik én álarcában, annál jobban vágyakozom a pozsonyi kövek és a kárpáti fenyvesek közé*”.<sup>922</sup> Egy másik, 1952-ben írt, nosztalgikus hangvételű levelében szintén a régi idők emlékeiről és honvágyában fojtogató és állandó hiányérzetként megjelenő látomásokról számolt be.<sup>923</sup> Peéry számára az 1956-os nagy emigráció hozta el a lehetetlen helyzet

---

<sup>919</sup> FKI SzML. Fábry-levelezés. Szalatnai Rezső levele Fábry Zoltánnak. (1948. december 21.)

<sup>920</sup> Boross Zoltán 1956-ig nem mehetett haza: „*1956-ig nem mehettem haza, mert nem kaptam útlevelet, de 1956 után minden esztendőben több hónapot töltöttem otthon, mert édesapám és édesanyámék ott maradtak.*” Vendégségben Masaryknál, id. m. 47. Ezt igazolja az akkor még Sopronban tanárkodó Peéry Rezső Fábry Zoltánnak 1955. szeptember 5-én írott levele is: „*Augusztusban megbukott az a tervem, hogy Pozsonyba látogatok: ez a hármaskudarc kissé meghökkentett, s ilyenkor olyan vagyok, mint a csiga, visszavonulok a házamba.*” FKI SzML. Fábry-levelezés. Peéry Rezső levele Fábry Zoltánhoz. (1955. szeptember 5. Sopron.)

<sup>921</sup> Uo.

<sup>922</sup> Uo.

<sup>923</sup> „*Messze estünk egymástól, más környezet és életfeltételek közé. Téged az életből a betegség kapcsolt ki, én olthatatlan, csillapíthatatlan honvágyat érzek és hetedik éve, hogy álomban zajtalan fenyvesek és kormos gerendájú tót falvak között járok, vagy a pozsonyi kertben képzelem magam, »múlt ifjúság tündértávan«.* [...] Itt

feloldását: Sopronból Stuttgartba emigrált.

Mások rögtön a világháborút követően költöztek „Nyugatra”. Közéjük tartozott Terebessy János, Asztély Sándor és Nemesszeghy Jenő.<sup>924</sup> Brogyányi Kálmán és Terebessy János pedig New Yorkban telepedett le. Ludwig Aurél szintén az Egyesült Államokba költözött családjával. Zsolt László Norvégiába került. Hornyánszky István pedig Svédországban folytatta az életét. Balogh Edgár, aki mintha később is felelősséggel tartozott volna a jórészt éppen általa megosztott nemzedéki mozgalom tagjai iránt, a pártállami évtizedekben súlyos eltévelyedésnek és bűnnek tartott nyugati emigrációval kapcsolatban igyekezett empatikus és megértő maradni. Úgy gondolta, a sarlós évek emlékei – attól függetlenül, kivel mi történt a későbbiekben – a mozgalom tagjait életre szólóan összekötötték és arra ösztönözték őket, hogy értelmiségi feladataiknak minden körülmények között megfeleljenek: *„Törhetek-e pálcát felettük? Valamit hozzáadtak, mást elvettek a fejlődésünkől, ifjúságunk közös emlékét azonban mégis hordozzák, s bizonyára van ott is, a kegyetlen idegenben elég tennivaló, ami kihozhatja belőlük még mindig a tiszta, szép kezdet emberigazát.”*<sup>925</sup>

Az egykori sarlósok közül paradox módon a legkevesebben Csehszlovákiában maradtak a kommunista évtizedek alatt. Közéjük tartozott Lőrincz Gyula, aki 1949-től – pár éves megszakítással – haláláig a Csemadok (Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége) elnökeként tevékenykedett és a csehszlovákiai magyar kulturális értelmiség meghatározó alakja volt a pártállami korszakban.<sup>926</sup> Rajta kívül az előbb Galántán, majd Kassán ügyvédként működő Nagyidai Ernő, Csáder Mihály és a későbbiekben orvostörténészként működő Duka Zólyomi Norbert is szülőföldjén élte le életét.

---

*elégedett vagyok sorsommal, ahogyan elégedett lehet egy halott, aki feltámadt és meglepve látja, hogy mégis él.”* FKI SzML. Fábry-levelezés. Peéry Rezső levele Fábry Zoltánnak. (1952. április 27. Sopron.)

<sup>924</sup> DDM SGy. Boross Zoltán: A „Sarló” jegyében (mozgalmi életrajz). DSX. 86. 283. 6-7.

<sup>925</sup> Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 419.

<sup>926</sup> Lőrincz Gyula (1910–1980), festő, publicista és politikus. Kassák Lajos Munka Körével is kapcsolatban volt, valamint részt vet a Sarló mozgalom munkájában. 1935-öt követően a *Magyar Nap* grafikusaként működött, Az *Út*-tal is együttműködött. A Masaryk Akadémia tagja volt. 1938-ban Párizsba ment, a második világháború idején Magyarországon rendőri felügyelet alatt állt. 1946-tól Pozsonyban élt, 1968 és 1975 között az *Új Szó* főszerkesztője, 1949–1968, valamint 1972 és 1980 között a Csemadok KB országos elnöke. Erről ld. bővebben: Bajcsi Ildikó: *A pártállami magyar kulturális elit rekrutációja Csehszlovákiában. Csemadok alapítók (1949–1960). Közösség és identitás a Kárpát-medencében. Határhelyzetek VII. Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Budapest, 2014. 101–132.*

## 9.2. A Sarló történeti értékelése

Kutatási témánk kiválasztását, disszertációnk megírását a csehszlovákiai magyarság első kisebbségi korszakának, s azon belül a kisebbségi alternatívák megfogalmazásában különösen aktív és produktív értelmiségi mozgalom, a Sarló reális megítélésére való törekvés motiválta. A mozgalom értékelése körül ugyanis mind a mai napig nincs konszenzus a történetírásban. Ez szorosan összefügg a Sarlóhoz tapadt ideológiai címkékkel, a sarlós vezetők egy részének kommunista fordulatát abszolutizáló értékelésekkel. Mindezt tovább bonyolítják az egykori sarlósok pártállami korszakban készült, erősen szubjektív emlékiratai, a kommunista törekvéseket előtérbe állító „pártos” megemlékezései. A pártállami évek pozitívan elfogult értékelése, a baloldali Sarló-mítosz tudatos ápolása mindenesetre csak késleltette a levéltári, sajtó és más korabeli források feldolgozásán alapuló, árnyalt Sarló-kép kialakítását, amire válaszként a rendszerváltást követően jórészt leegyszerűsítő sémák születtek. Ezek ugyanis igyekeztek az első kisebbségi helyzetben felnőtté vált nemzedék tevékenységét és érdemeit relativizálni, esetenként teljesen negatív színben feltüntetni vagy éppen negligálni. Mindennek persze hosszabb előzményei is voltak. Már közvetlenül a mozgalom felbomlását követő 1935–1939 közötti években is megoszlottak a vélemények a mozgalom és a sarlós értelmiségiek érdemeiről, jelentőségéről, valamint a mozgalom felbomlásának okairól.

Maguk a sarlósok – természetesen nem függetlenül a pillanatnyi ideológiai, politikai hovatarozásuktól, élethelyzetüktől – szintén eltérő módon nyilatkoztak ebben a kérdésben. Ezt jelzik az 1937-es évben a *Magyar Újság*, valamint a kommunista *Magyar Nap* hasábjain megjelent cikkek például a mozgalom kérdését legalaposabban elemző Jócsik Lajos, valamint Ferencz László tollából.<sup>927</sup> A két sarlós eltérő módon értékelte a mozgalom felbomlásának okait. Míg Ferencz László a kommunista párti szempontokat képviselve, a Sarló felbomlásának előzményeit a párttal való összetűzésekre szűkítette, addig Jócsik azt hangsúlyozta, hogy a mozgalom szétesésének okai szubjektív és nem objektív szempontokra vezethetők vissza. Cikkében utalt a mozgalmárok egyénekenként változó hozzáállására a kommunista ideológiához, programhoz, de megjegyezte, hogy „származásuk nyomasztó alacsonyabbrendűségi érzetét mindenképpen egy hihetetlenül absztrakt internacionalizmus

---

<sup>927</sup> Ehhez ld. Jócsik Lajos: Vita a Sarló körül. *Magyar Újság*, 1937. június 6. 10. Ferencz László: Megjegyzések a Sarló-vitához. *Magyar Nap*, 1937. június 16., 3. Vö. pl. Brogyányi Kálmán véleményével, aki 1938-as írásában a sarlósokban egyenesen az asszimiláció előkészítőit látta. Brogyányi Kálmán: Szlovenszkói kommentárok. Felelet egy ankétra. *Új Szellem*, 1938. április 15. 5–6.

*kihangsúlyozásával szublimálták*”.<sup>928</sup> Kutatásunk alapján kialakult véleményünk és meggyőződésünk szerint a Sarló felbomlásának folyamata olyan sok összetevős folyamat volt, amelyben objektív és szubjektív szempontok egyaránt közrejátszottak. Mindazonáltal magunk is tényként kezeljük, hogy a több sarlós esetében a párttagságig eljutott kommunista elköteleződés a kommunista eszmék irányába korábban autodidakta módon közelítő Sarlónak, mint egységes mozgalomnak a további működését valóban lehetetlenné tette. Ugyanakkor ki kell emelnünk, hogy Jócsik Lajos a pozsonyi *Magyar Újság* és a *Magyar Nap* című lapokban lefolyt Sarló-vitában a mozgalom tagjainak „szükségszerű szétszóródásából” kiindulva, azt hangsúlyozta, hogy „*a csoport szétbomlása után a nemzedék tagjainak egyéni helytállása alig veszített intenzitásából*”.<sup>929</sup> A mozgalom felbomlásának „szükségszerűsége” Jócsik szerint tehát annak nemzedéki alapjaiból fakadt, s a felnőtté válás szakaszában az ideológiai különbségek felerősödtek és nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a kommunista irányvétel a tagok többsége elutasította.

Az általunk megvizsgált biográfiai források alapján értékelésünkben figyelembe kellett vennünk azoknak a meghatározó egyéniségeknek a magatartását, akik a Sarló kezdeteitől, de a mozgalmi keretek felbomlását követően is egyéni életpályájukban mindig fontosabbnak ítélték a kisebbségi helyzetbe jutott magyarságért, annak legelesettebb falusi paraszti és városi munkásrétegeiért végzett kulturális, közművelődési és szociális munkát, mint a kommunista szélsőségig sodródó baloldali orientációt. Mindezt az első kisebbségi évektől kezdve folyamatosan jelenlévő, az 1930-as évek második felében, a csehszlovák válság éveiben még inkább felerősödött nemzeti és népi feladatvállalás, magyarság- és népszolgálat is igazolta.

Elemzésünk alapján úgy látjuk, hogy a Sarló egyszerre volt nemzedéki, illetve értelmiség elitmozgalom, ami a csoport elemzése szempontjából olyan több szempontú és árnyalt értékelést igényel, amire sem maguk a résztvevők, sem a marxista korszak történetírása, sem a Sarlót baloldali zsákutcaként értékelő nemzeti szempontú értékelők nem voltak hajlandóak, sem képesek. A biográfiai források elemzésével dolgozatunkban rávilágítottunk a csoporthoz tartozó pályakezdő kisebbségi értelmiségiek egyéni szempontjaira – belső motivációira és indításaira, az egyes vezetők és tagok különböző eszmei tájékozódására. Mindezt tehát figyelembe kell venni a Sarló reális és elfogulatlan értékeléséhez, ideológiai és politikai irányváltásainak mélyebb megértéséhez.

---

<sup>928</sup> Jócsik Lajos: Vita a Sarló körül. *Magyar Újság*, 1937. június 6. 10.

<sup>929</sup> Jócsik Lajos: A kesztyűt felveszem. – Levél a Táncsics Körnek. *Magyar Újság*, 1937. február 7. 10.



Munkánk során természetesen értelmeznünk kellett a vizsgált korszak, a Trianont követő évek, majd az 1930-as évtized első és második felének közép-európai, csehszlovákiai, magyarországi és kisebbségi magyar körülményeit. Ezek ugyanis egyszerre befolyásolták az 1920-as évek kisebbségi viszonyai közt felnőtté vált nemzedék nemzeti identitását és lojalitását.

A Sarló tárgyilagosságra törekvő értékelésében a mindig is tagolt mozgalom „dekonstruálásán”, azaz az egyes belső irányzatok, csoportok szétválasztásán, elemzésén túl szükséges kiemelni, hogy a prágai magyar egyetemisták Szent György Körének öregcserkéseiből rekrutálódott értelmiségi „élgárda” sohasem működött tömegmozgalomként. Sőt magán a csoporton belül is egy 10-15 fős, szűk vezetői körnek volt meghatározó szerepe. Ráadásul a Sarló sohasem működött hivatalosan bejegyzett, klasszikus egyesületként, emiatt tagjainak pontos listája sem állapítható meg. A meghatározó szerepet játszó tíz-tizenöt fős kör a mozgalom belső átalakulásával párhuzamosan folyamatosan változott. A főként Pozsonyból és Érsekújvárból rekrutálódó vezetők így egészültek ki azokkal a személyekkel, akik Szlovákia középső és keleti részéről származtak.

A Sarló legjelentősebb vezetője kétségkívül Balogh Edgár volt, akinek elvitathatatlan szerepe volt nemcsak a cserkészek mozgalmi megszervezésében, hanem a mozgalom ideológiájának meghatározásában is. Az életrajzi forrásokból, levelezésből, emlékiratokból jól kiolvasható, hogy Balogh – akinek 1931-től fogva döntő befolyása volt a Sarló szélsőbaloldali, kommunista tájékozódásában és irányváltásában – sokszor fanatikusan és már-már diktatórikus módon szervezte a városi csoportokból megszerveződő mozgalmat. Az eltérő kispolgári, értelmiségi, paraszti családi-társadalmi környezet, megélhetési viszonyok és kapcsolati hálóik miatt a sarlós csoportokon belül és az egyes városi csoportok között igen jelentős különbségek mutatkoztak. Fontos közös pontnak számított életükben, hogy családjaik helyzetét, környezetüket nagymértében és negatívan érintette az a kényszerű életmódváltás, amely a régi és az új államban elfoglalt pozíciók közötti feszültségekből adódott, s amivel a szociális bizonytalanság, a társadalmi pozícióvesztés, egyfajta deklasszáció is együtt járt. Mindennek gyakran voltak kísérőjelenségei a nemzeti, állampolgári lojalitás belső konfliktusai, s az ebből adódó identitásválság jelenségei.

Az első kisebbségi sorsban szocializálódott generáció számára a családi és iskolai nevelés közötti kulturális, nemzeti feszültségek feloldására, az erős magyar nemzeti és a baloldali színezetű szociális küldetésstudat megnyilvánulásai, az értelmiségi, ifjúsági önszerveződési formák – az önképzőkörök, illetve a cserkészlet – kínálták a lehetőséget. Ezek,

amellett, hogy a kisebbségi körülmények közt a korábbinál is fontosabb nemzeti identifikációt erősítették, a társadalmi szolidaritás, a kisebbségi közösségszerveződés jelentőségére is rádöbentették az értelmiségi nemzedék tagjait.

Számukra természetesen az egyetemi, főiskolai környezet kihívásai jelentették az elsődleges próbatételt. A tannyelv-választás és a szociális helyzet nehézségei miatt többnyire vagy a csehországi – prágai, brünni – német egyetemekre mentek, vagy a pozsonyi „csehszlovák” Komenský Egyetem – híres cseh professzorok által dominált – szellemiségén keresztül ismerkedtek meg a masaryki „első republika” nyugatias gondolkodásmódjával és értékvilágával. Az általunk elemzett forrásokban sok jelét, bizonyítékát találtuk annak, hogy az egyetemi közeg elementáris hatással volt a nemzedéki csoportosulás legtöbb tagjára. Ugyanakkor a magyar identitás ápolása, a magyar kulturális igények kielégítése, a magyar közösségi tér megtartása kezdetben mindennél fontosabb feladatnak számított. Ennek érdekében egyetemistaként 1925-ben elsőként Prágában megalapították a Szent György Kör nevű öregcserkész-csoportot, amely egyre inkább az új nemzedéki szellemiség megteremtésének műhelyévé vált. A prágai magyar egyetemista öregcserkészek által kezdeményezett 1926–1927-es dél-szlovákiai, kárpátaljai regösjárások révén a kisebbségi magyar falu világa és a népi gondolat határozta meg az új nemzedék társadalmi cselekvési elképzeléseit és terveit, s kötötte egybe őket saját kibocsátó közegükkel.

Korai írásaikból mindazonáltal az is jól látszik, hogy a népi vonal mellett állandóan változó, gyakran zavaros, előbb vallásos, később egyre radikálisabb ideológiai képletek mentén próbálták magukat meghatározni. Ezt tükrözi a kereszténységhez, főként a katolikus és a protestáns felekezetekhez való viszonyulásuk is. Ez kezdetben igen fontos részét alkotta a fiatalok ideológiai „profiljának”, később azonban fokozatosan háttérbe szorult, miután vitáikban, levelezésükben egyre gyakrabban jelent meg a „szabad gondolkodás” tézise és igénye.

Az egyfajta közösségi messianizmus jegyében megfogalmazott kisebbségi feladat kijelölés azonban végig szorosan kötődött a népi gondolattal, amelynek a magyar kisebbség önmeghatározásában is fontos szerepet tulajdonítottak. Ennek egyik okaként a csehszlovákiai magyarság egészének rurális, paraszti meghatározottságát említhetjük. A népi öntudat erősödése mellett ugyanakkor egyre gyakrabban jelent meg a magyarság egészére, sőt egész Európára kiterjesztendő, államhatároktól független társadalmi megújulás igénye, amiben ez az értelmiségi nemzedék saját magának irányadó szerepet szánt.

A Sarló alapítói az öregcserkészlet és ifjúsági szerveződés irányából 1926 második

felében a tágabban értelmezett társadalmi szerepvállalás irányába mozdultak el. Ezt tükrözi a korabeli publikációik mellett az a sűrű levélváltás, amelyben Balogh Edgár saját baráti körének tagjaival politikai, mozgalmi terveit, főbb ideológiai elveit osztotta meg. Egyre önállóbb politikai irányvonal kialakítása felé kényszerítették a csoportot a csehszlovák kormányzati kisebbségpolitika hiányosságaiból eredő feszültségek. Ugyancsak fontos impulzust jelentett a hivatalos Magyarország konzervatív, keresztény-nemzeti kormányideológiájával való szembekerülés, ami a Budapestről irányított csehszlovákiai magyar ellenzéki nemzeti pártok meddő sérelmi politizálásával szintén óhatatlanul szembeállította őket.

Hozzá kell tenni, hogy ez utóbbi konfliktusok folyamatos erősödése nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a csoport tagjainak többsége az 1930-as évek legelején egyre inkább a baloldali eszmék felé mozdult el. Azt azonban itt is jelezni kell, hogy a sarlósok egyoldalú álláspontjával szemben a valóság jóval árnyaltabb volt. A csehszlovák kormánnyal kapcsolatokat kereső szlovenszkói Magyar Nemzeti Párt például liberálisnak vallotta magát ezekben az években, ennek ellenére ez a párt is részesült a Budapestről biztosított támogatásokban. A sajátos forradalmi tenni akarástól fűtött pályakezdő értelmiségiek ugyanakkor életkoruktól befolyásoltan valószínűleg sok esetben nem tudták felfogni az ellenzéki magyar pártok részéről tapasztalt bírálat és nyomás valódi súlyát, így sok esetben túldimenzionálták a dolgokat. Ezért a kommunizmus – egy totalitárius ideológia – felé való eltolódásuk nem csupán a fent említett pártközi viszonyok miatt történt, hanem részben társadalmi-politikai tájékozatlanságukra és a közép-európai összefogást előtérbe helyező idealizmusukra vezethető vissza.

A sarlósok belpolitikai tájékozódásával kapcsolatosan ugyanakkor arra is rá kell mutatnunk, hogy a kisebbségi magyar politikai mezőben, a Prágával való együttműködésre, tehát egyfajta politikai aktivizmusra hajló Szent-Ivány József-féle vonal állt hozzájuk legközelebb, de azonosulni azzal sem tudtak teljes egészében. Ebben persze az is közrejátszott, hogy az aktivizmus csehszlovákiai magyar változatai kezdettől fogva súlyosan kompromittálódtak, lett legyen szó akár a magyar szociáldemokratákról, akár a Milan Hodža által szorgalmazott agrárpárti magyar irányzatról vagy éppen a rövid életű Szent-Ivány-féle kísérletről.

Márpedig Balogh Edgár vezetésével a csoport ideológiájában egyre inkább távolodott a kapitalizmustól, a polgári értékektől. Az Országos Keresztényszocialista Párt (OKP) vezetésétől – s ezzel együtt a magyarországi kormányzati tényezők, illetve a prágai

magyar követség és a pozsonyi konzulátus részéről is egyre több támadás érte őket. Ez még inkább a két állam – Csehszlovákia és Magyarország – közti kiélezett viszonyok miatt eleve hátrányos helyzetbe szorította a fiatalokat, s ezzel együtt felerősítette bennük a nemzeti és állampolgári lojalitásformák közti feszültségeket. Nem véletlen, hogy az első komolyabb kihívások, támadások konzervatív irányból az irodalmi-ideológiai kérdésekben jelentkeztek. Ebben az ellentmondásokkal, vitákkal teli helyzetben a fiatalok a népi ideológiát hirdető magyarországi és erdélyi kisebbségi fiatalok felé fordultak.

A prágai Szent György Körhöz kapcsolódó kezdeti időszaknak a meghatározó személyiségei, a pozsonyi Balogh Edgár és az érsekújvári Dobossy László voltak. A források alapján prágai egyetemistaként a legaktívabb szerepet ők töltötték be a generáció ideológiájának formálódásában. Ugyanakkor meg kell említeni Boross Zoltánt is, aki velük együtt fontos összekötő és szervező munkát vállalt a Sarló megalapításakor. Ehhez persze azt is hozzá kell tenni, hogy az ő szerepük többek közt azért került ennyire előtérbe, mert hosszú életet éltek, elismerték őket a kádári Magyarországon és volt idejük megírni vagy elmondani emlékeiket. A pozsonyi egyetemekhez kötődő csoport – pl. Brogyányi Kálmán, Peéry Rezső, Kovács Endre, Ludwig Aurél, Terebessy János – ugyancsak fontos szerepvállalása szintén megjelent a Sarlót megelőző cserkészidőszakban.

Emellett ki kell emelni az érsekújvári származású Jócsik Lajost, akinek az idősebbek közt kulcsszerepe volt az 1926–27-es regösjárások megszervezésében. Szalatnai Rezsőt szintén a csoporthoz soroljuk már ebben a kezdeti időszakban kifejtett tevékenysége alapján is. Ő a nemzedék többi tagjával szoros kapcsolatot ápolt, egyúttal szerepelt a mozgalom rendezvényein. A generációtól azonban részben elválasztotta, hogy nem volt egyetlen cserkészcsapat tagja sem, „hivatalosan” pedig soha nem tartozott a mozgalom vezetőihez. Az ő „feltételes” kapcsolódását azonban még inkább aláhúzza, hogy miután mindig is szociáldemokrata irányba tájékozódott, ideológiailag kezdettől fogva különbözött Balogh Edgártól, akivel később konfliktusai is adódtak.

A mozgalom 1928–1929-es alakulásának ideológiai, politikai fordulatait vizsgálva, megállapítható, hogy az 1928. augusztusi gombaszögi táborozáson a szocializmus mellett még jól megfért a Szabó Dezső nyomán „faji gondolatnak” nevezett nemzeti szolidaritás, amely a magyarországi keresztény nemzeti kurzus részeként a magyarságot a zsidóságtól elhatárolni kívánta, ugyanakkor a saját magyar fajúak, s azon belül a népi rétegek, a

parasztság védelmére helyezte a hangsúlyt.<sup>930</sup> A gombaszögi csapatközi cserkésztalálkozót követően, ahol létrejött a Sarló, a fiatalok ideológiáját azonban egyre inkább a baloldali szocialista orientáció alakította. Ebben közrejátszottak a fiatalok szociográfiai terepmunkái, az úgynevezett regösjárások, amelyek segítségével elkezdtek szisztematikusan feltárni a dél-szlovákiai magyar falvak paraszti népességének, s különösen a legszegényebb földnélküli vagy kisbirtokos rétegeknek a problémáit.

A rövid vidéki terepbejárások során megismert kedvezőtlen szociális viszonyok hatására fokozatosan megváltoztak korábbi meglehetősen romantikus elképzeléseik a magyar falvakban uralkodó viszonyokról. Mindez arra ösztönözte őket, hogy értelmiségi szerepvállalásuknak megfelelően népnevelő tevékenységbe kezdjenek, és a falusi magyarság tényleges szükségleteihez igazodva megreformálják a vidéki cserkészletet és az iskolai önképzőkörök munkáját. Ezzel párhuzamosan próbáltak megszervezni a hátrányos helyzetű falusi, kisvárosi értelmiség felneveléséhez szükséges intézményi hálózatot. A sarlósok egy részének – különösen Balogh Edgárnak – a radikális baloldali tájékozódása nyomán azonban ezek a reális és fontos elképzelések egyre gyakrabban keveredtek olyan irreális, megvalósíthatatlan ideológiai teorémákkal, voluntarista célokkal, mint például a kommunista ábécében centrális jelentőségű „osztály nélküli társadalom” kialakítása.

A sarlósok társadalmi reformgondolatainak radikalizálódása magával vonta a sérelmi politikának alárendelt kisebbségi magyar polgári pártok kultúraszervezőinek és politikusainak ellenszenvét. Az első konfliktusok a cserkészleten belül alakultak ki, ahol 1928-tól két vonal különült el egymástól: a konzervatív-tradicionális, valamint a haladó „regös” irányvonal. Balogh Edgár interpretációjában a tradíciókhoz ragaszkodó cserkészvezetők közbenjárására a regösjárásokat egy belügyminiszteri rendelet megszüntette, a sarlósok pedig az általuk létrehozott faluszemináriumokba szorultak vissza. Ekkor értékelődött fel azoknak a szocialista tájékozódású sarlósoknak a szerepe (Balogh mellett Dobossy Imre, Csáder Mihály, Forgách Béla tartozott közéjük), akik a pozsonyi szakszemináriumokat vezették. Bár a cserkészlettel véglegesen még nem szakítottak, és akadtak köztük hívei a cserkészegység helyreállításának is, összességében mégis olyan folyamatok indultak be a mozgalom tagjai közt, amelyek már megállíthatatlannak bizonyultak.

A radikális baloldali irányt leghatározottabban képviselő Balogh Edgár ideológiai

---

<sup>930</sup> Aszalós Károly: Szabó Dezső magyarság-felfogása az 1920-as évek elején, In: Kincses Nagy Éva (szerk.): *Őstörténet és nemzettudat (1919–1931)*. JATE Magyar Őstörténeti Kutatócsoportja, Balassi Kiadó, Budapest, 1991. <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/ostortenet-nemzettudat/ch03.html> (2018. 02. 07.)

véleményében más sarlósok – pl. a szociáldemokrata Szalatnai Rezső, vagy az időlegesen a kassáki baloldal felé tájékozódó Brogyányi Kálmán és Peéry Rezső – nem minden esetben osztoztak, ami a belső (ideológiai) konfliktusok kezdetére is utal. Ebben a vonatkozásban is fontos volt Balogh Edgár szerepe, aki a prágai egyetemi évek után hazakerült Pozsonyba, és magánéletében válságos időszakot élt meg.

A sarlósok népnevelő tevékenysége, néprajzi-szociológiai feltáró munkája nem pusztán Csehszlovákiában éreztette hatását, hanem Magyarországon és az erdélyi magyarság körében is egyre nagyobb és pozitívabb visszhangra talált. A csoport sajátos ideológiai profiljának kialakulásában nagy jelentősége volt az úgynevezett hídszerep vállalásának, ami a kisebbségi magyar közösségek közötti kapcsolatok mellett a Duna-medencei népek összekapcsolásában is fontos feladatot jelölt ki számukra. Ezt elsősorban a magyar-cseh-szlovák kulturális kapcsolatok fejlesztése révén vélték megvalósíthatónak. Ilyen szempontból ki kell emelni a Sarló jogászainak – Boross Zoltánnak, Duka Zólyomi Norbertnek, Nagyidai Ernőnek és Terebessy Jánosnak – a szerepét. A kisebbségi kérdés megoldását, az asszimilációs és az irredenta törekvések megszűnését a sarlósok szerint egy olyan Duna-medencei konföderáció kialakításával lehetett volna elérni, melynek megteremtésében az új (nemcsak kisebbségi) magyar generáció döntő szerepet vállalhatott volna.

Ahogy a szociális kérdések megoldását célzó osztály nélküli társadalom kommunista víziói sem válhattak reális programmá, ugyanígy a kisebbségi elnyomást és az irredentizmust egyszerre kiiktató kelet-európai konföderációs elképzelések is illuzórikusnak és utópisztikusnak bizonyultak a korabeli nemzetállamok konfliktusos viszonyrendszerében.

Mindenesetre már 1929 márciusától egyértelművé vált a Sarló baloldali, szocialista irányultsága. Ennek pontos meghatározását azonban homály övezte, s ebben szerepe volt annak, hogy a mozgalom új ideológiai irányának legbefolyásosabb alakítói – Kassák Lajos, Fábry Zoltán, majd Barta Lajos – szintén fokozatosan próbálták meghatározni az irányváltás céljait, s maguk a tagok szintén egymástól sok tekintetben különböző pozíciókat foglaltak el. A mozgalom törzsgárdája így jutott el az 1929. évben az úgynevezett etikai szocializmustól a tudományos szocializmus tanulmányozásáig, illetve vállalásáig.

A Sarló balratolódásával és utópisztikus elképzeléseinek elhatalmasodásával párhuzamosan erősödtek meg konfliktusai mind a „konzervatív” irányvonalú OKP-t képviselő képviselő idősebb nemzedékkel, mind a Horthy-Magyarország kormányzati politikájával. A csehszlovákiai magyar „konzervatív” párteltek 1929-től nyíltan elhatárolták magukat a szélsőbaloldali ideológia irányába tájékozódó sarlós ifjúságtól. Ezzel egy időben a

fiatalok vaskalapos konzervativizmusuk és valóságidegen politikai eszményeik miatt az „apák” nemzedékét támadták. Erre vezethetőek vissza a komáromi magyar világ vezetőjének, Alapy Gyulának és a kassai szenátornak, Grosschmid Gézának a Sarló ellen intézett kíméletlen támadásai. Az ellenzéki magyar pártok közös „kultúrreferátusát” vezető kassai Sziklay Ferenc is ekkor fogalmazta meg kritikus véleményét a mozgalomról. Az ellentéteket a vélemények egyeztetése érdekében összehívott brünni ankéton sem sikerült feloldani.

Az érsekújvári diákkongresszuson pedig látszatzmegoldás született, amely csak rövidtávon tudta visszaszorítani a sarlósok körében népszerűvé vált marxista ideológiát. Ez pedig részben azt bizonyította, hogy az idősebb nemzedék bírálata időszerű és jogos volt. Bár a kommunizmus nyílt vállalása ebben az időszakban (1929) még nem volt jelen a sarlósok körében, a Walko Lajos külügyminiszter számára címzett 1929. évi pozsonyi konzuli jelentés már azt hangsúlyozta, hogy Balogh Edgár marxista elveket vallott, és a mozgalom több tagja is kétségkívül baloldali ideológiai befolyás alatt állt.

Ennek tükrében, ahogyan azt dolgozatunk hetedik fejezetében részletesen tárgyaltuk és kifejtettük, a magyar kormányzati politikának már 1929 végén nagyon kritikus véleménye volt a mozgalomról. A magyarországi belügyminiszter és a pesti sajtó nagyobbik része „becseheléssel” és hazaárulással vádolta a fiatalokat. Ezt viszont a csehszlovák kormány azonnal megpróbálta kihasználni, s pártolólag lépett fel a sarlósok irányában, amivel még inkább a politikai aktivizmussal tette gyanúsíthatóvá a mozgalmat. A Sarló azonban 1930 folyamán, már közelebb állt a szélsőbaloldali kommunista ideológiához, mint a szociáldemokratákra jellemző kormányközeli aktivizmushoz. Ezt tükrözte Balogh Edgár elhatárolódása az októbrista magyar emigráns vonaltól, amikor a kisebbségi kérdés megoldásában már nem a Jászi Oszkár által kínált megoldásoktól remélték az elmozdulást.

Bár a mozgalom politikai-ideológiai elszigetelődése tovább fokozta a csoport radikalizálódását, mindez nem magyarázza meg teljesen az ideológiai-politikai irányváltást. Azt azonban érdemes megjegyezni, hogy az „újszerűnek” minősülő kommunista politikai ideológia sokak számára a túlhaladottnak ítélt parlamentáris demokráciával, a folyamatos kormányváltásokkal, meddőnek bizonyult interpellációkkal szemben vonzónak számíthatott. A szociális és nemzetiségi kérdések megoldását új szempontból értelmező, a nemzeti és állampolgársági lojalitás dilemmájával küzdő fiatalok számára a parlamenti demokrácia játékszabályaihoz való belpolitikai alkalmazkodás azonban éppúgy nem jelenthetett tartós megoldást, reális alternatívát, mint a „mindent vissza” magyarországi közvéleményt eluraló revíziós hisztériája.

1931-ben a Sarló vezetőinek egy része Balogh Edgár vezetésével eljutott a pártszerű kommunista tevékenységig. Hosszú és sok összetevős folyamat felemás és a mozgalom szempontjából végzetes következménye, eredménye volt ez a döntés. Az 1928-as mozgalommá alakulástól kezdődően baloldali irányultság történetében a cseh és szlovák fiatal értelmiségi közegben divatos kommunista tájékozódás mintája, illetve a hivatalos Magyarországgal megromlott kapcsolatok is közrejátszottak. A gazdasági és szociális hátrányaiból, valamint kisebbségi helyzetéből fakadó megkülönböztetések miatt a kommunizmushoz való közeledés a dél-szlovákiai magyar baloldali értelmiség nemzedékének egy részénél már gyermekkortól jelen volt. Itt kell kiemelni azokat a munkás felmenőkkel rendelkező fiatalokat – pl. Balázs András vagy Kovács Endrét –, vagy az érsekújvári csoport tagjait – pl. Dobossy Lászlót vagy Jócsik Lajost –, akik Franciaországban személyesen is megismerhették a kommunista eszméket, a francia kommunista párt tevékenységét.

A dél-szlovákiai magyar többségű járásokban amúgy is igen erős Csehszlovák Kommunista Párt (CSKP) látványos akciói nyomán a csoport vezetőinek és tagjainak jelentős része nemcsak megismerkedett a kommunista eszmékkal, hanem arra a következtetésre jutott, hogy a kisebbségi magyar politikai küzdelmekben elszigetelődött Sarló számára egyfajta kiutat jelenthetett a CSKP magyar szellemi holdudvarához való közeledés. Mindezt csak felerősítette a prágai, pozsonyi egyetemi közegben az 1920-as évektől kezdve erős kommunista értelmiségi hatás, valamint a franciaországi egyetemi tanulmányutak során szerzett tapasztalatok, amelyek a kommunizmus nyugat-európai gondolatiságával, szellemi-művészeti áramlataival megismerkedve érzékelték a kommunista eszmék mozgósító erejét. A franciaországi ösztöndíjas hónapok életre szóló élményt jelentettek a Dobossy, Jócsik ideológiai formálódásában.

Később a mozgalom más tagjai is eljutottak Franciaországba. Közéjük tartozott a pozsonyi származású Terebessy János mellett például az ideológiájában szélsőségesen változó, 1938-at követően a nemzetiszocialista eszmékkal szimpatizáló Brogyányi Kálmán vagy a főként szociáldemokrata irányba tájékozódó Peéry Rezső, akik rövid ideig szintén kommunista szimpatizánsokká váltak.

Az 1929–1930-as évben a hivatalos Magyarországgal szembekerülő, valamint a csehszlovák aktivizmustól és szociáldemokráciától eltávolodó sarlósok fokozatosan szembekerültek a kisebbségi magyar ellenzéki pártok által képviselt sérelmi politizálással is. Az egyetemekről éppen csak kikerült fiatalok a Csehszlovákiát is elérő világgazdasági válság



következtében radikalizálódtak és a kommunizmus eszméiben látták a magyar nép szociális és nemzeti kérdéseinek a megoldását. Az 1930-ban szervezett szociográfiai vándorlások szintén megerősítették őket társadalom átalakító és önrendelkezést sürgető kommunista elveikben.

A társadalmi reformokat egyre inkább a marxista alapállásból elképzelő Sarló ideológiai átváltozásában központi szerepet játszott Balogh Edgár. A szélsőségekre hajlamos „Sarló-vezér” egyre inkább arra koncentrált, hogy a diákmozgalmi érdekeket háttérbe szorítva, magát és a mozgalmat is nyíltan elkötelezze a kommunizmus mellett. Csehszlovák állampolgárságának rendezetlensége, valamint saját pozsonyi családjának deklasszálódása és nehéz szociális körülményei, a prágai évek nehézségei mind közrejátszottak abban, hogy Balogh Edgár egyre fanatikusabb és radikálisabb módon síkra szállt a csoport kommunista orientációja mellett. Amint azt dolgozatunkban többször is jeleztük, Balognak végig meghatározó szerepe volt nemcsak a mozgalmi keretek kialakításában, hanem a csoport ideológiai profiljának formálásában, így pl. a népies Sarló szocialistává válásában, később pedig a szélsőbaloldali fordulatában.

Bár 1930 végére mindez világossá vált, s a sarlós vezetők egy része már a kommunista ideológiával kezdett azonosulni. Ez azonban jórészt autodidakta módon történt, amit folyamatos ideológiai válság, valamint az ideológiai szétfejlődés tünetei kísérték a mozgalom vezetőségében. Mindenesetre Balázs Béla pozsonyi látogatása iránymutatónak bizonyult és feloldotta az ellentéteket a csoport és a pozsonyi magyar értelmiség között. Balázs személye a mozgalomnak ebben a szakaszában a generáció egy része számára megerősítő és megvilágító erejűnek számított. A kommunista párt Sarlóval szembeni folyamatos gyanakvásainak megszűnését pedig a Balázs közreműködésével létrejött Vörös Barátság nevű szervezet segítette elő. Ezen kívül az 1931. pütkösdí nemeskosúti sortűz eseményei hívták fel a figyelmet arra, hogy a Csehszlovák Kommunista Párt és a fiatal magyar értelmiségiek között kialakult kapcsolatok adott válsághelyzetben fontos és hiteles együttműködési formákhoz vezethettek.

Ezt húzta alá az 1931. szeptemberi „szociográfiai vándorlások”, azaz a módszeresen előkészített dél-szlovákiai, kárpátaljai falukutatások anyagainak értékelésére megszervezett pozsonyi Sarló-kongresszus. A kongresszus előkészítése, lefolyása, külső megnyilvánulási formái, kiadványai mind a kommunizmussal való nyílt mozgalmi összekapcsolódást mutatták. Ebben az időszakban olyan fiatalabb évjáratokhoz tartozó sarlósok kaptak központi szerepet, akik Ferencz László szerint kimaradtak a Sarló népi korszakából.

A kommunista fordulat azonban nemcsak a mozgalmon belüli ideológiai feszültségeket mélyítette el, hanem azt is jelentette, hogy a Sarló vezérkara egyre inkább elszigetelődött a diákságtól, ezzel együtt megnehezült az értelmiségi utánpótlás szervezése. Mindenesetre 1931-et követően a mozgalom vezetőihez tartozók közül többen is rövid időre beléptek a Csehszlovákiában legálisan és hosszú éveken keresztül sikeresen működő, délszlovákiai magyar lakta járásaiban komoly választási eredményeket felmutató Csehszlovák Kommunista Pártba.

Összegző gondolataink vége felé közeledve, elmondhatjuk tehát, hogy a Sarló belső differenciálódásának, a mozgalmon belüli törésvonalak kialakulásának a folyamata már 1931-ben elkezdődött. Ezt a tagok közötti ideológiai konfliktusok is jól jelezték. Több fontos sarlós – pl. Szalatnai Rezső, Vass László, Brogyányi Kálmán, Boross Zoltán – nem követte Balogh radikális baloldali irányvonalát. Hovatovább a tagok többsége már nem tudott azonosulni a „forradalmi eszméket” előtérbe állító vezetéssel. Néhányan közülük más szociális irányvonalú szerveződések – például a keresztényszocialista Prohászka Körök, vagy a nemzeti egységet hirdető Magyar Munkaközösség – felé orientálódtak. Az ideológiai egység újrateremtése ellenében hatott a trockista irányzat elterjedése a sarlósok egy része – Peéry Rezső, Zsolt László, Terebessy János – körében. Másik részük – pl. Dobossy László, Jócsik Lajos, Boross Zoltán, Peéry Rezső – pedig főként személyes életüket érintő kötelezettségeik miatt távolodtak el a mozgalomtól.

A gazdasági válság miatt kiéleződött ideológiai vitákban a kommunista sarlósok egyre gyanúsabb elemnek számítottak Csehszlovákiában. Ezt igazolja az is, hogy Balogh Edgárt a politikai rendőrség bizonytalan állampolgársága miatt 1935-ben kiutasította az országból. Ugyanakkor a sarlósok egyre erősebb megfigyelésnek voltak kitéve a magyarországi külügyi képviselő és a csehszlovák rendőrségi hatóságok részéről is.

Az 1930-as években tehát igen rövid időn belül elmélyültek a magyar értelmiségi elitsoportként leírható mozgalom belső, személyi, ideológiai és társadalmi ellentétei. Ez paradox módon azt eredményezte, hogy a sarlós tagságukat, múltjukat többségében nem megtagadó értelmiségiek az eredeti mozgalmi céloknál többet értek el, amikor ki-ki választott szakmájában, több országban szétszóródva próbálta megvalósítani a közép-európai demokratikus együttműködés eredetileg közösen elképzelt célkitűzéseit.

Mindenesetre a csehszlovákiai magyar közösség megszerveződésében a sokak által mitizált, mások által alapvetően elhibázottnak tartott Sarló mint szervezett keretek közt működő mozgalom valójában csupán 5-6 évig tartott, s akár múltó epizódként is lehetne

kezelni. Ezzel szemben a csoport értelmiségi tagjainak szakmai, értelmiségi, közéleti teljesítménye például a kisebbségi önmeghatározás, a magyar közösségépítés és szervezés terén, vagy a kulturális és szociális feladatok kijelölésében, vállalásában, a kisebbségi útkeresés módozatainak a kialakításában olyan példát jelent, amelyet sok tekintetben máig nem tudtak meghaladni a kisebbségi magyar közélet irányítói. A sarlósok közösségi ideáljaiban a falu és a város különbségeinek, a parasztság és a bér munkásság kiszolgáltatottságának a már akkor is nyomasztó kérdéseit olyan égető problémaként kezelték, amelyek megoldása nélkül a kisebbségi helyzet nemzeti feladatai is megoldhatatlanok voltak és maradtak.

Bár a trianoni békeszerződés aláírását követően a kisebbségi körülmények közt felnőtt sarlós nemzedék sokszor a kor eszmeáramlataitól befolyásoltan cselekedett, a szociális és nemzeti problémákra választ kínáló alternatíva-keresésben, a közösségért végzett, misszióként értelmezett kisebbségi feladatok kijelölésében és részbeni elvégzésében a csehszlovákiai magyarság 100 éves történetében az egyik legfontosabb értelmiségi csoportosulásnak számít. Legfőbb erénye volt, hogy az egyéni érdekeket képes volt a közösségért végzett munkával összhangba hozni, s a mozgalom felbomlása után pedig ki-kiját szakmai területén az eredeti sarlós célok jegyében cselekedni.<sup>931</sup>

S bár a nemzedék szétszóródása – az egyéni érdekek és a bel- és külpolitikai hatások, ideológiai, politikai fordulatok által – az 1930-as évek közepére, pár év alatt bekövetkezett, a mozgalomban részt vett személyek életük végéig fontosnak tartották az egymás közötti kapcsolatok fenntartását. Erre utal a volt sarlósok rendszeres levelezése mellett az is, hogy Boross Zoltán 1978-ban a Sarló 50. jubileumi ünnepségét kezdeményezte Debrecenben, amelyen több sarlós is jelen volt, s ami a debreceni Déri-múzeumban a Sarló-gyűjtemény kialakításának ötletét is megalapozta.

A mozgalom generációs bázisának elsődlegességére, a mindvégig együtt kezelt szociális és nemzeti feladatvállalás jelentőségére, valamint az ideológiai képletek folyamatos felülírására utal Balogh Edgár *Örvényben* c. kiadatlan emlékirata is.<sup>932</sup> Balogh ebben a késői írásában, a kelet-közép-európai rendszerváltásokat követő években a katolikus egyházfő megnyilatkozását kiemelve fogalmazta meg politikai és eszmei felfogásának változását: *„Megtaláltam a világpolitikában is legméltóbb, legemberibb példaadást II. János Pál pápa*

<sup>931</sup> A Sarló egyedi értékeit egyébként már az 1930-as években is felismerték néhányan. Ezt igazolja például a gyakran „ellenlábasként” tekintett Prohászka Körök megszervezőjének, Pfeiffer Miklós kanonoknak a pozitív hozzáállása, aki 1939-es megnyilatkozásában kiemelte a sarlósok segítő szándékának őszinteségét a társadalmi problémák megoldásában. Pfeiffer Miklós: *Kérdések vonalán. Íratlan történelem. Új Élet*, 1939/ 7. 395–397.

<sup>932</sup> DDM SGy. Balogh Edgár. *Örvényben. Emlékirat 1956–1993. DSX. 97. 1.93.*

*minden ellentétek fölé emelkedő igehirdetésében.*”<sup>933</sup>

Korábbi, kommunista elveivel szemben pedig azt az értelmiségi missziót hangsúlyozta, amely vízió sok szempontból eltért a pártállami évek személyi kultuszokra felépülő totalitárius valóságától: *„Ha nem is vélhetem teljes felmentésnek csalódásokba fulladt hiszékenységem bűne alól, mégis találónak, rám is vonatkozóan éreztem a pápai megállapítást, hogy »...számos értelmiségi vállalta az együttműködést a kommunista hatóságokkal. Ám egy meghatározott pillanatban rá kellett döbbernünk, hogy a valóság eltér elképzeléseiktől.«*”<sup>934</sup>

---

<sup>933</sup> Uo. 94.

<sup>934</sup> Uo.

## **Forrás- és irodalomjegyzék**

### **Levéltárak, kéziratárak**

Debreceni Déri Múzeum. Sarlós-gyűjtemény

Fórum Kisebbségkutató Intézet. Szlovákiai Magyarok Levéltára. Fábry-levelezés

Képviselőházi napló, 1927. XXVI. kötet, 1930. március 13 – 1930. április 10.  
[https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK\\_KN-1927\\_26/?pg=148&layout=s](https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN-1927_26/?pg=148&layout=s) (2018. 01. 15.)

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. K 28 Miniszterelnökségi Levéltár. Nemzetiségi és Kisebbségi Osztály iratai

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. K 63 Külügyminisztériumi Levéltár. Politikai iratok

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára K 64 Külügyminisztériumi Levéltár. Politikai osztály Rezervált iratai

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára K 149 (A Párttörténeti Intézettől visszakapott iratok) Belügyminisztériumi Levéltár Rezervált iratai

Magyar Tudományos Akadémia. Kézirattár. Szalatnai Rezső hagyatéka

Národní archiv České republiky – Praha, Prezídium Ministerstva vnitra. Archiv Ministerstva vnitra

Országos Széchényi Könyvtár. Kézirattár. Sziklay Ferenc hagyatéka, Fond 158

Petőfi Irodalmi Múzeum. Kézirattár. Jócsik Lajos hagyatéka

Petőfi Irodalmi Múzeum. Kézirattár. Kovács Endre hagyatéka

Slovenský národný archív– Bratislava. Policajné riaditeľstvo

## Sajtó

A Jövő 1932 –1933

A Mi Lapunk 1921–1932

A Nap 1927–1932

A Reggel 1921–1933

Az Út 1931 –1936

Baráti Szó 1928 –1930

Budapesti Hírlap 1930

Kelet Népe 1935 –1942

Magyar Figyelő 1932–1937

Magyar Írás 1932–1937

Magyar Szemle 1927–1944

Magyar Újság 1927 –1928, 1937

Magyarság 1930

Pesti Napló 1930

Prágai Magyar Hírlap 1922 –1938

Új Élet 1932–1944

Új Munka 1931

Új Nemzedék 1930

Új Szellem 1937–1938

Új Szó 1929–1933

Vetés 1928–1929

## Emlékiratok, publikált források

A pozsonyi Duna-parton. A század gyermekének vallomása. In: Peéry Rezső: *A végzet bábjátéka avagy Peremmagyarok az idő sodrában*. (Filep Tamás Gusztáv – Tóth László vál.) Kalligram, Pozsony, 1994. 7–13.

Balogh Edgár: *Hét próba*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1965.

Balogh Edgár: *Hét próba*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1981. (Második kiadás)

Balogh Edgár: *Szolgálatban*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1981.

Balogh Edgár: *Tíz nap Szegényországban*. (Szigethy Gábor szerk.) Neumann Kft, Budapest, 2003.

Boross Zoltán: *A felvidéki magyarság szolgálatában. Interjú Dr. Boross Zoltánnal*. Készítette: Dr. Molnár Imre. Déri Múzeum, Debrecen kiadása. 1990.

Cseke Péter (gond.): Jancsó Béla levelezése I. 1914–1930. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2015.

Dobossy László: *Előítéletek ellen*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1985.

Dobossy László: *Gondban, reményben azonosan: Esszék és tanulmányok a közös múltról*. Gondolat, Debrecen, 1989.

Ember és sors a nemzeten kívül. Hét pozsonyi hónap naplójából. In: Peéry Rezső: *A végzet bábjátéka avagy Peremmagyarok az idő sodrában*. Filep Tamás Gusztáv – Tóth László (vál.) Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1994. 240–280.

*Fábry Zoltán válogatott levelezése 1916–1946*. (Csanda Sándor–Varga Béla vál.) Madách Könyv- és Lapkiadó, Pozsony, 1978.

Gyűlölet helyett megértéssel. Interjú Dobossy Lászlóval. In: Molnár Imre (összeáll.): *„Gyűlölködés helyett összefogás.” Adalékok a két világháború közti csehszlovákiai magyar értelmiségi és diákmozgalmak történetéhez*. Történelemtanárok Társulása – Fórum Kisebbségkutató Intézet. Somorja, 2016. 63–121.

Három ember. Arcképek a régi Pozsonyból. In: Peéry Rezső: *A végzet bábjátéka avagy Peremmagyarok az idő sodrában*. (Filep Tamás Gusztáv – Tóth László vál.) Kalligram, Pozsony, 1994. 32–44.

„...hivatást számított ki magának történelmi helyzetéből.” M. Kiss Sándor. Interjú Balogh Edgárral. Budapest: Művelődéskutató Intézet. 1981.

Jócsik Lajos: *Iskola a magyarságra. Egy nemzedék élete húsz éves kisebbségben.* Nyugat, Budapest, 1939.

Jócsik Lajos: Így éltünk a csehek alatt. *Érsekújvár és vidéke (1939)*  
[http://www.watson.sk/index.php?option=com\\_content&view=article&id=485:jocsik-lajos-igy-eltuenk-a-csehek-alatt-1939&catid=55:default&Itemid=72](http://www.watson.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=485:jocsik-lajos-igy-eltuenk-a-csehek-alatt-1939&catid=55:default&Itemid=72) (2014. 08. 20.)

Jócsik Lajos: *Hazatérés tájékozódás.* Janus Pannonius Társaság, Pécs, 1942.

Kovács Endre: *Korszakváltás.* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1981.

Levi, Giovanni: Az életrajz használatáról. *Korall*, 2000. Tél  
<http://epa.oszk.hu/00400/00414/00002/pdf/glevi.pdf> (2017. 11. 20.)

Lévay Zoltán: A magyar „középosztály” válságához. *Korunk* 1993. február.  
<http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=1933&honap=2> (2016. 02. 19.)

László Ferenc – Cseke Péter (szerk.): *Erdélyi Fiatalok. Dokumentumok, viták (1930–1940).* Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1986.

Peéry Rezső: *Malomkövek között. Találkozások kortársakkal. Feljegyzések, beszámolók, karcolatok.* Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Stuttgart, 1977.

Peéry Rezső: *Requiem egy országrészért.* Pannónia Kiskönyvtár, Pozsony, 1993.

Scherer Lajos és A Mi Lapunk. In: Szalatnai Rezső: *Magyar magatartás és irodalom Csehszlovákiában.* Tóth László (összeáll.): Ab-Art Kiadó, Pozsony, 1994. 131–145.  
*Statistická ročenka republiky Československé.* Vydal Státní úřad statistický. Praha 1934. Nakladatel Orbis. Tiskařská nakladatelská a novinářská společnost akciová.

*Statistická ročenka republiky Československé.* Vydal Státní úřad statistický. Praha 1937. Nakladatel Orbis. Tiskařská nakladatelská a novinářská společnost akciová. II.

*Statistická příručka republiky Československé.* IV. Sestavil: Státní úřad statistický V Praze. Nákladem státního úřadu statistického – v komisi kníhkupectví Bursík a Kohout. 1932.

Szalatnai Rezső hetvenéves. In: Peéry Rezső: *A végzet bábjátéka avagy Peremmagyarok az idő sodrában.* (Filep Tamás Gusztáv – Tóth László vál.) Kalligram, Pozsony, 1994. 369 – 375.

Szalatnai Rezső: *Juhász Gyula hatszáz napja.* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1962.

Szalatnai Rezső: *Két hazában egy igazsággal.* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1982.



Szalatnai Rezső: *Van menekvés.* Slov. Grafia. Pozsony, 1932.

Szlovákiában 1938–1945 között. In: Szalatnai Rezső: *Magyar magatartás és irodalom Csehszlovákiában.* Tóth László (összeáll.): Ab-Art Kiadó, Pozsony, 1994. 208–212.

Tasi József (vál.): *Móricz Zsigmond, a Kelet népe szerkesztője. Levelek I.* Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 1988.

Tišliar, Pavol: *Mimoriadna sčítanie ľudu na Slovensku z roku 1919. Príspevok k populačným dejinám Slovenska.* Statis, Bratislava, 2007.

Vendégségben Masaryknál. Interjú Boross Zoltánnal. In: Molnár Imre (szerk.): „*Gyűlölködés helyett összefogás.*” *Adalékok a két világháború közti csehszlovákiai magyar értelmiségi és diákmozgalmak történetéhez.* Történelemtanárok Társulása – Fórum Kisebbségkutató Intézet. Somorja, 2016. 13–49.

## **Felhasznált szakirodalom**

### **Kézikönyvek, összefoglaló munkák, monográfiák**

A Sarló jegyében. Az újarcú magyaroktól a magyar szocialistákig. A Sarló 1931-iki pozsonyi kongresszusának vitaanyaga. Kiadja a Sarló országos vezetősége. Pozsony, 1932. (Elkobzás után második kiadás.)

Aczél Géza: *Kassák Lajos.* Irodalomtörténeti Könyvtár, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1999.

Albertini Béla: *A fotószakíró Brogyányi Kálmán.* AB – ART, Pozsony, 2003.

Anderson, Benedict: *Elképzelt közösségek. Gondolatok a nacionalizmus eredetéről és elterjedéséről.* L Harmattan – Atelier, Budapest, 2006.

Angyal Béla: *Érdekvédelem és önszerveződés. Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből 1918–1938.* Fórum Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó, Galánta – Dunaszerdahely, 2002.

Assman, Jan: *A kulturális emlékezet.* Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 1999.

Balázs Béla: *Intellektüel aggályoskodás.* Levá Fronta, Prága, 1932.

Bárdi Nándor: *A budapesti kormányzatok és a határontúli magyarság kapcsolattörténete.* Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2004.

Bárdi Nándor: Otthon és haza, Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről. University of Jyväskylä, Spectrum Hungarologicum, Jyväskylä, 2013. <http://mek.oszk.hu/12400/12460/> (2018. 01. 04.)

Berzeviczy Albert: Búcsú a Monarchiától. Berzeviczy Albert naplója (1914-1920). (Gali Máté összeáll.) Helikon, Budapest, 2015.

Bindorffer Györgyi: *Kettős identitás. Etnikai és nemzeti azonosságtudat Dunabogdányban.* Új Mandátum Könyvkiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2001.

Borbándi Gyula: *A magyar népi mozgalom. A harmadik reformnemzedék.* Püski, Budapest, 1989.

Brubaker, Rogers: *Nacionalizmus új keretek között.* L'Harmattan – Atelier. Budapest, 2006.

Budai Balogh Sándor: „Megtöröm a villámokat.” *Tanulmányok, írások Szabó Dezsőről.* Püski –Magyar Líra, Budapest, 2004.

Cornelius, S. Deborah: *In Search of the Nation. The New Generation of Hungarian Youth in Czechoslovakia 1925–1934.* Social Science Monograph, Boulder, Colorado, Columbia University Press, 1998.

Dános Árpád – Kovács Gábor: *A szociális eszmék fejlődése a modern szocializmusig.* A Pantheon Irodalmi Intézet Részvénytársaság Kiadása, Budapest, 1925. [http://mtdaportal.extra.hu/books/a\\_szocialis\\_eszmek\\_fejlodes.pdf](http://mtdaportal.extra.hu/books/a_szocialis_eszmek_fejlodes.pdf) 8. (2017. 11. 17.)

Deleuze, Gilles: *A mozgás-kép.* Film 1, Budapest, 2001.

Egry Gábor: *Etnicitás, identitás, politika. Magyar kisebbségek nacionalizmus és regionalizmus között Romániában és Csehszlovákiában 1918–1944.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2015.

Eisenstadt, S. N.: *From generation to generation. Age groups and social structure. The Function of Age Groups in the Social System. (Integrative and deviant age groups).* The Free Press. Glencoe, Illinois.

Eriksen, Thomas Hylland: *Etnicitás és nacionalizmus.* Digitális Tankönyvtár. Gondolat Kiadó, 2011. [http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0050\\_Eriksen-Etnicitas\\_es\\_nacionalizmus/adatok.html](http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0050_Eriksen-Etnicitas_es_nacionalizmus/adatok.html) (2018. 01. 04.)

Erikson, H. Erik: *A fiatal Luther és más írások.* Gondolat Kiadó, Budapest, 1991.

Ferge Zsuzsa: *Társadalmunk rétegződése. Elvek és tények.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973.

Filep Tamás Gusztáv: *A hagyomány felemelt töre. Válogatott és új esszék, tanulmányok az 1918-1945 közötti (cseh)szlovákiai magyar kultúráról.* Ister Kiadó, Budapest, 2003.

Flachbart Ernő: *A csehszlovákiai népszámlálások és a felvidéki kisebbségek nyelvi jogai.* Dunántúli Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda, Pécs, 1935.

Fleischmann Gyula, dr.: *A szocializmus fejlődése és főbb irányai.* Dr. Fleischmann Gyula, Kassa, 1927.

Fogarassy László: *Magyar cserkészmozgalom Csehszlovákiában.* Liliium Aurum, Dunaszerdahely, 1992.

Fónod Zoltán (szerk.): *A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918–1995.* Madách-Posonium, Pozsony, 1997.

Gali Máté: *Berzeviczy Albert – A márványarcú miniszter.* Szépművészeti Kiadó, Budapest, 2017.

Garami András – Mekis D. János – Németh Ákos: Előszó. In: Garami András – Mekis D. János – Németh Ákos (szerk.): *Nemzedéki narratívák a kultúratudományokban.* Szerzők, Pécs, 2012.

Gaucsík István: *A jog erejével. A szlovákiai magyarság gazdasági önszerveződése.* Kalligram, Pozsony, 2008.

Gaucsík István (összeáll.): *Tarján Ödön válogatott kisebbség- és gazdaságpolitikai beszédei és írásai.* Kalligram, Pozsony, 2017.

Gouldner, A. W.: *The future of Intellectuals and the Rise of the New Class. Critical social studies.* USA, Macmillan Press, 1979.

Grosschmid Géza: *Kisebbségi sors. Dr. Grosschmid Géza beszédei és írásai.* Kassa, 1930.

Gyáni Gábor: *Az elveszített múlt.* Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2010.

Gyáni Gábor – Kövér György: *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig.* Osiris Kiadó, Budapest, 2011.

Gyáni Gábor – Láczy Magdolna (szerk.): *Generációk a történelemben.* A Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület A Nyíregyházi Főiskola Gazdasági és Társadalomtudományi Kara, Nyíregyháza, 2008.

Huszár Tibor: „*Nem középiskolás fokon...*” (*Műveltség, közművelődés, értelmiség*). Magvető, Budapest, 1981.

Jakab Albert –Keszeg Anna –Keszeg Vilmos. *Emberek, életpályák, élettörténetek*. BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 2007.

Karády Viktor – Nagy Péter Tibor: *Iskolázás, értelmiség és tudomány a 19–20. századi Magyarországon*. Wesley Egyház- és Vallásszociológiai Kutatóközpont, Budapest, 2012.

Kárník, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918–1938). Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. Nakladatelství Libri, Praha, 2003.

Kemény Gábor: *Így tűnt el egy gondolat. A felvidéki magyar irodalom története 1918-1938*. MEFHOSZ Könyvkiadó, Budapest, 1940.  
[http://adatbank.transindex.ro/html/cim\\_pdf1315.pdf](http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf1315.pdf) (2018. 01. 08.)

Kiss Róbert Károly – Vajda Tamás: *Egyetemi ifjúsági egyesületek Szegeden 1919 és 1944 között*. Universitas Szeged Kiadó, Szeged, 2012. [http://digit.bibl.u-szeged.hu/00200/00244/00001/egyetemi\\_ifjusagi.pdf](http://digit.bibl.u-szeged.hu/00200/00244/00001/egyetemi_ifjusagi.pdf) (2016. 12. 23.)

Kiss Zoltán László: A nyolcvanas évek magyar értelmiségének néhány sajátos vonása a főbb társadalmi egyenlőtlenségi dimenziókban. ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézet. 1993. Szakdolgozat.

Kočišová Silvia: *Dipl. práce – Kapitoly z dějin maďarské menšiny v Praze ve 20. a 30. letech 20. století Szakdolgozat – Fejezetek a prágai magyar kisebbség történetéből a XX. sz. 20. és a 30. éveiben*. Prága, 2004.

Kovács Éva: *Felemás asszimiláció. A kassai zsidóság a két világháború között (1918–1938)*. Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum, Somorja – Dunaszerdahely. <http://mek.oszk.hu/02300/02384/02384.pdf> (2017. 02.06.)

Krajčovičová, Natália: *Slovensko na ceste k demokracii*. Historický ústav SAV. Bratislava. 2009.

Krammer Jenő: A szlovenszkói magyar serdülők lelkivilága. Szociálpszichológiai tanulmány. Nagy László Könyvtár. h.n. 1935. 16. [http://adatbank.transindex.ro/html/cim\\_pdf1183.pdf](http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf1183.pdf) (2017. 11. 18.)

Krofta, Kamil: *A csehszlovák történelem kistükre*. Novina Könyvkiadóvállalat. Mukačevo – Munkács. 1932.

Krofta, Kamil: *O úkolech slovenské historiografie*. Academie. Bratislava, 1925.

Ladányi Andor: Egyetemi ifjúsági szervezetek a Horthy-korszakban. Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma. *Educatio*. 1995/2. <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-1569.html> (2016.12. 23.)

Lipset, S. M.: *Homo politicus*. Osiris, Budapest, 1995.

Mannheim Károly: A nemzedékek problémája. In: *Tudásszociológiai tanulmányok*. Osiris, Budapest, 2000.

Mannheim, Karl: *Man and Society in an Age of Reconstruction: Studies in Modern Social Structure*. London, 1940.

Mazsu János: *The Social History of the Hungarian Intelligentsia*. Social Science Monographs, Boulder, Colorado, Atlantic Research and Publications, Inc. Highland Lakes, New Jersey, Distributed by Columbia University Press, New York.

Márai Sándor: *Ajándék a végzettől*. Helikon Kiadó, Budapest, 2004.

Mátay Melinda: *Fiatal budapesti elit értelmiségiek szocializációja*. Oktatókutató Intézet, Budapest, 2012.

Mócsy I. István: *The Effects of World War I The Uprooted: Hungarian Refugees and Their Impact on Hungary's Domestic Politics, 1918–1921*. New York, 1983.

Němeček, Jan – Kuklík, Ján: *Od národního státu ke státu národností? Národnostní statut a snahy o řešení menšinové otázky v Československu v roce 1938*. Karolinum, 2013.

Némedi Dénes – Kovács I. Gábor: *Az „értelmiségi elitről”*. Kézirat.

Németh László: *Ember és szerep*. Első Kecskeméti Hírlapkiadó- és Nyomda-Rt, Kecskemét, 1934.

Paládi – Kovács Attila: *Tárgyunk az időben*. Ethnica, Debrecen, 2002.

Papp István: *A magyar népi mozgalom története 1920–1990*. Jaffa, Budapest, 2012.

Pejša, Robert: *Vztahy Československa a Maďarska v letech 1918-1939*. Univerzita Karlova, Praha, 2017.

Petersen, Julius: *Die literarischen Generationen*. In: Ermatinger Philosophie der Literaturwissenschaftban, Berlin, 1930.

Petrichevich Horváth Emil: *Jelentés az Országos Menekültügyi Hivatal négyévi működéséről.* Pesti Nyomda, Budapest, 1924.

Petővári Ákos: *Fábry Zoltán humanizmusa.* Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar. Irodalomtudományi Doktori Iskola, Miskolc, 2007.

Popély Gyula: *A Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság.* Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1973.

Popély Gyula: *Népfogyatkozás. A csehszlovákiai magyarság a népszámlálások tükrében 1918–1945.* Budapest, 1991.

Ratajová, Jana (red.): *Pražský student. Univerzitní studenti v dějinách Prahy.* Publikace k výstavě, Clam-Gallasův palác 14. listopadu 2008 - 1. února 2009. Scriptorium, Praha 2008,

Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században.* Osiris Kiadó, Budapest, 2010.

Roseman, Mark (szerk.): *Generations in Conflict. Youth Revolt and Generation Formation in Germany 1770–1968.* Cambridge University Press 1995.

Rupník, Jacques: *Dějiny Komunistické strany Československa : od počátků do převzetí moci.* Překlad Helena Beguinová. Academia, Praha, Academia, 2002.

Saad József: *Magyar Szemle. Repertórium és tartalomelemzés.* I–II. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, ELTE Szociológiai Intézet, Budapest, 1989.

Sebestyén Sándor: *A Bartha Miklós Társaság 1925–1933.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1981.

Simon Attila: *Az elfeledett aktivisták. Kormánypárti magyar politika az első Csehszlovák Köztársaságban.* Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2013.

Simon Attila: *Egy rövid esztendő krónikája. A szlovákiai magyarok 1938–ban.* Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2010.

Simon Attila: *Magyar idők a Felvidéken 1938–1945. Az első bécsi döntés és következményei.* Jaffa Kiadó, Budapest, 2014.

Simon Attila – Tóth László: *Kis lépések nagy politikusa. Szent-Ivány József, a politikus és művelődésszervező.* Történelemtanárok Társulása – Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2016.

Szalai Erzsébet: *Gazdasági elit és társadalom.* AULA, Budapest, 2001.

Szarka László: *A multietnikus nemzetállam. Kísérletek, kudarcok és kompromisszumok Csehszlovákia nemzetiségpolitikájában 1918–1992*. Kalligram Könyvkiadó, Budapest, 2016.

Szeghy-Gayer Veronika: *Felvidékből Szlovénzkó. Magyar értelmiségi útkeresések Eperjesen és Kassán a két világháború között*. Kalligram, Budapest, 2016.

Szekfű Gyula: *Három nemzedék. „Élet”* Irodalmi és Nyomda Rt. kiadása, Budapest, 1920.

Szekfű Gyula: *Három nemzedék és ami utána következik*. Egyetemi Nyomda, Budapest, 1934.

Tóth, Ondrej: *Nemzeti kisebbségek Csehszlovákiában 1918–1938. Nemzetállamból többnemzetiségű állam? Kézirat*.

Turczel Lajos: *Két kor mezsgyéjén*. Pozsony, Madách, 1967.

Zeidler Miklós: *A revíziós gondolat*. Osiris, Budapest, 2001.

Zemko, Milan: *Občan, spoločnosť, národ v pohybe Slovenských dejín*. Historický ústav SAV, Bratislava, 2010.

## **Tanulmányok**

Ablonczy Balázs: Sérelem, jogfolytonosság, frusztráció. *Kisebbségkutatás*, 2008/2. [http://www.hhrf.org/kisebbségkutatás/kk\\_2008\\_02/cikk.php?id=1564](http://www.hhrf.org/kisebbségkutatás/kk_2008_02/cikk.php?id=1564) (2015. 03. 15.)

Ahn, Von Thomas: „Új Szellem Szlovénzkón”. Betekintések Szvatkó Pál csehszlovákiai magyar „Kultúrpolitikai Szemlé”-jébe (1937–1938). *Pro Minoritate*, 2009/4. <http://www.prominoritate.hu/folyoiratok/2009/ProMino09-4-04-Ahn.pdf> (2018. 01. 19.)

Aszalós Károly: Szabó Dezső magyarság-felfogása az 1920-as évek elején. In: Kincses Nagy Éva (szerk.): *Őstörténet és nemzettudat (1919–1931)*. JATE Magyar Őstörténeti Kutatócsoportja, Balassi Kiadó, Budapest, 1991. <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/ostortenet-nemzettudat/ch03.html> (2018. 02. 07.)

Badó Zsolt: Narancsik Imre, nagymuzsalyi lelkipásztor. *Kárpátalja*, 2009. május 9. <http://www.karpataljalap.net/?q=2009/05/08/narancsik-imre-nagymuzsalyi-lelkipasztor> (2018. 03. 03.)

Bajcsi Ildikó: A csehszlovákiai sarlós nemzedék magyarországi kapcsolatrendszere (1925–1944). *Regio*, 2017/4. 155–191.

Bajcsi Ildikó: *A pártállami magyar kulturális elit rekrutációja Csehszlovákiában. Csemadok alapítók (1949-1960)*. Közösség és identitás a Kárpát-medencében. Határhelyzetek VII. Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Budapest, 2014, 101–132.

Bajcsi Ildikó: A Prohászka Ottokár Körök Szövetsége az első Csehszlovák Köztársaságban. Generációs önszerveződés a keresztényszocialista ideológia jegyében. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2015/4, 61–86.

Bajcsi Ildikó: A Sarló mozgalom tevékenysége (1928–1934). *Phd hallgatók harmadik konferenciája*. 2014. május 6. [http://tortenelem.uni-eger.hu/public/uploads/mu-helybesze-lgete-sek10-nyomdai\\_56c5b7322a1f1.pdf](http://tortenelem.uni-eger.hu/public/uploads/mu-helybesze-lgete-sek10-nyomdai_56c5b7322a1f1.pdf) (2017. 11. 20.)

Balázs András: A Sarló és a Vörös Barátság. In: Sándor László (összáll.): *Ez volt a Sarló. Tanulmányok, emlékezések, dokumentumok*. Kossuth Könyvkiadó – Madách Könyvkiadó, Budapest, 1978, 214–230.

Balogh Edgár: Ankét a nemzedékről. *Korunk*, 1973/6, 842–844.

Bárdi Nándor: A romániai magyar elit generációs csoportjainak integrációs viszonyrendszere (1918–1989). In: Bárdi Nándor – Simon Attila (szerk.): *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006, 41–66.

Bárdi Nándor: A népszolgálat genezise és tartalomváltozása. In: Bárdi Nándor – Filep Tamás Gusztáv – Lőrincz D. József (szerk.): *Népszolgálat. A közösségi elkötelezettség alakváltozatai a magyar kisebbségek történetében*. Kalligram Kiadó, Pozsony, 2015, 11–47.

Bárdi Nándor: Összezárkózás és szétfejlődés. Kísérlet a magyar kisebbségek történetének periodizációjára. In: Fedinec Csilla (szerk.): *Nemzet a társadalomban*. Budapest: TLA, 2004, 251–274.

Berecz Kálmán (összeáll.): A sarlós mozgalom dokumentumai. In: Sándor László (összeáll.): *Ez volt a Sarló. Tanulmányok, emlékezések, dokumentumok*. Kossuth – Madách, Budapest, 1978, 273–365.

Bibó István: Elit és szociális érzék. In: Bibó István: *Válogatott tanulmányok. Első kötet 1935–1944*. [mek.oszk.hu/02000/02043/html/48.html](http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/48.html) (2017. 03. 31.)

Bourdieu, Pierre: L'illusion biographique. In *Actes de la Recherche en Sciences sociales. Volumes 62–63, Nr. 1 juin, 1986, 63–72*.



Bourdieu, Pierre – Waquant Loic: *An Invitation to Reflexive Sociology*. University of Chicago Press, Chicago, 1992.

Bögre Zsuzsa: Élettörténeti módszer elméletben és gyakorlatban. In: *Szociológiai Szemle*, 2003/1. <http://www.szociologia.hu/dynamic/0301bogre.pdf> (2017. 05. 05.)

Brubaker, Rogers: Nemzeti kisebbségek, nemzetiesítő államok és anyaországok az új Európában. *Regio*, 2006/3, 3–30.

Bugovics Zoltán: Az elitidentitás háttere. *Tér és Társadalom*, 2012/2, 17–29.

Černák, Tomáš: Sociálna situácia a politický konflikt vysokoškolského študentstva v 30. rokoch 20. storočia.

*Forum Historiae*. [http://www.forumhistoriae.sk/documents/10180/1273455/8\\_cernak.pdf](http://www.forumhistoriae.sk/documents/10180/1273455/8_cernak.pdf) (2017. 01.16.)

Csanda Sándor: *Első nemzedék. A csehszlovákiai magyar irodalomkeletkezése és fejlődése*. Tatran, Bratislava, 1968., Szalatnai Rezső: Újarcú magyarok. In: *Szlovenszkói küldetés – Csehszlovákiai magyar esszéírók 1918-1938*. Madách Könyvkiadó, Bratislava, 1984.

Csanda Sándor: Fábry Zoltán kapcsolata Balogh Edgárral. *Irodalmi Szemle*, 1980. május, 454–457.

Csapody Miklós: Egy nemzedék iskolája: Erdélyi Fiatalok. *Tiszatáj*, 1984/7. [http://tiszataj.bibl.u-szeged.hu/12634/1/tiszataj\\_1984\\_007\\_042-054.pdf](http://tiszataj.bibl.u-szeged.hu/12634/1/tiszataj_1984_007_042-054.pdf) (2018. 01. 04.)

Csák Szilárd. Mit ettek korábban diák szentjeink? M. E. K. D. SZ. mekdsz Krisztus egyetemese. <http://www.mekdsz.siteset.hu/index.php?m=6979> (2017. 02. 01.)

Cseke Péter: Egy megírásra váró szintézis. Erdélyi magyar szellemi élet a két háború között. *Forrás*, 2001/ 2.

[http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:DTvmXL87bDcJ:www.forrasfolyoirat.hu/0102/cseke.html+&cd=10&hl=hu&ct=clnk&gl=sk&lr=lang\\_de%7Clang\\_en%7Clang\\_hu%7Clang\\_sk](http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:DTvmXL87bDcJ:www.forrasfolyoirat.hu/0102/cseke.html+&cd=10&hl=hu&ct=clnk&gl=sk&lr=lang_de%7Clang_en%7Clang_hu%7Clang_sk) (2017. 11. 28.)

Cseke Péter: *Paradigmaváltás egy „analógia nélküli” korban*. In: Cseke Péter: *Paradigmaváltó törekvések. Kisebbségi létértelmezések*. Kriterion Kiadó, Kolozsvár 2003, 189–196.

Cseke Péter: Sorskérdések hálójában. Ady, Móricz és Szabó Dezső hatása az Erdélyi Fiatalokra. *Kortárs* online, 2009/4.

<http://www.kortaronline.hu/archivum/2009/04/sorskerdesek-halojaban.html> (2018. 02. 06.)

Dobossy László: A Sarló művelődéspolitikai szerepe és hatása. In: Sándor László (összeáll.): *Ez volt a Sarló. Tanulmányok, emlékezések, dokumentumok*. Kossuth Könyvkiadó – Madách Könyvkiadó, Budapest, 1978, 108–133.

Egry Gábor: „Két pogány közt”? Régió, nemzet, őslakók és gyarmatosítók a két világháború közötti Erdélyben. *Múltunk*, 2012/4. 66–88.  
[http://epa.oszk.hu/00900/00995/00032/pdf/EPA00995\\_multunk\\_12\\_4\\_066-088.pdf](http://epa.oszk.hu/00900/00995/00032/pdf/EPA00995_multunk_12_4_066-088.pdf) (2018. 01. 04.)

Egri Viktor: Fábry Zoltán. Magyar Elektronikus Könyvtár.  
<http://mek.oszk.hu/02200/02228/html/06/466.html> (2017. 01. 17.)

Fazekas Csaba: Prohászka Ottokár zsidóellenességéről. *Egyháztörténeti Szemle*, 2008/4.  
<http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/fazekas-prohaszka.htm> (2017. 12. 28.)

Fazekas József: A pozsonyi Magyar Tanszék. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2005/4.  
[http://epa.oszk.hu/00000/00033/00023/pdf/szemle\\_2005\\_4\\_fazekas1.pdf](http://epa.oszk.hu/00000/00033/00023/pdf/szemle_2005_4_fazekas1.pdf) (2017.01.25.)

Fábry Zoltán: Etnográfiai szocializmus. *Korunk*, 1929. június  
[http://epa.oszk.hu/00400/00458/00244/1929\\_06\\_4908.html](http://epa.oszk.hu/00400/00458/00244/1929_06_4908.html) (2017. 01. 02.)

Fehér Csaba: A pozsonyi magyar Meghatalmazott Hivatal működése (1946–1948)  
<http://kisebbsgkutato.tk.mta.hu/uploads/files/archive/257.pdf> (2018. 01. 19.)

Ferencz László: A Sarló ideológiai formálódása és kapcsolata a kommunista párttal. In: Sándor László (szerk.): *Ez volt a Sarló. Tanulmányok, emlékezések, dokumentumok*. Kossuth – Madách, Budapest, 1978. 32–72.

Filep Tamás Gusztáv: A „felvidéki szellem”ről és utóéletéről. *Limes Tudományos Szemle*. 2007/2, 109–132.

Filep Tamás Gusztáv: A neoliberais minimum. Megjegyzések Hushegyi Gábor dolgozatához. In: Filep Tamás Gusztáv: *A humanista voksa. Írások a csehszlovákiai magyar kisebbség történetének köréből 1918–1945*. Kalligram, Pozsony, 2007, 139–186.

Filep Tamás Gusztáv: Kormánypárton vagy ellenzékben? A pozsonyi magyar polgár és az 1925-ös választások. Erdélyi Magyar Adatbank.  
[http://adatbank.transindex.ro/html/cim\\_pdf1668.pdf](http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf1668.pdf) (2017. 11. 08.).

Filep Tamás Gusztáv: Nemzet és nemzedék. Szempontok egy kisebbségtudományi szemlélethez.

*Pro Minoritate*. 2009/ősz. <http://www.prominoritate.hu/folyoiratok/2009/ProMino09-3-01-Filep.pdf> 5-6. (2017. 04. 01.)

Gyurgyík László: *A (cseh)szlovákiai magyarság demográfiai, valamint település- és társadalomszerkezetének alakulása 1918–1998*. In: Filep Tamás Gusztáv – Tóth László (szerk.): *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998*. I. Ister Kiadó, Budapest, 1998, 81–91.

Hallon, Ludovít: *Príčiny, priebeh a dosledky štrukturálnych zmien v hospodárstve medzivojnového Slovenska*. In: Milan Zemko – Valerián Bistrický: *Slovensko v Československu (1918–1939)*, 293–364.

Hatos Pál: Szekfü Gyula és a nemzedék toposza. *Kommentár* 2013/3. [http://kommentar.info.hu/iras/2013\\_3/szekfu\\_gyula\\_es\\_a\\_nemzedek\\_toposza](http://kommentar.info.hu/iras/2013_3/szekfu_gyula_es_a_nemzedek_toposza) (2017. 11. 29.)

Hegedűs Géza: *Kassák Lajos (1887–1967)* [Literatura.hu](http://www.literatura.hu) <http://www.literatura.hu/irok/xxszazad/eulira/kassak.htm> (2017. 01. 17.)

Hushegyi Gábor: Brogyányi Kálmán – a művészet, a nép, a nemzet és a politika szolgálatában. 100 éve született a két világháború közötti korszak vitatott csehszlovákiai magyar személyisége. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2005/4, 173–188.

Jászi Oszkár: Az emigráció és a Sarlósok. *A Reggel*, 1930. május 18. In: (szerk.): Litván György – Szarka László: *Duna-völgyi barátságok és viták. Jászi Oszkár közép-európai dossziéja*. Gondolat, Budapest, 1991, 203–209.

Jászi Oszkár: És mégis mozog a föld... *A Reggel*, 1930. április 30. [http://www.watson.sk/index.php?option=com\\_content&view=article&id=1627:jaszi-oszkar-es-megis-mozog-a-foeld-1930&catid=37:default](http://www.watson.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=1627:jaszi-oszkar-es-megis-mozog-a-foeld-1930&catid=37:default) (2017. 03.06.)

Joó Tibor: A nemzedék fogalma. *Kalangya*, 1935/5, 321–400. Vajdasági Magyar Digitális Adattár [http://adattar.vmmi.org/?ShowObject=folyoirat\\_oldal&id=781&page=392](http://adattar.vmmi.org/?ShowObject=folyoirat_oldal&id=781&page=392) (2017. 03. 31.)

Jócsik Lajos: A Sarló kapcsolata magyarországi és erdélyi haladó mozgalmakkal. In: Sándor László (szerk.): *Ez volt a Sarló. Tanulmányok, emlékezések, dokumentumok*. Kossuth – Madách, Budapest, 1978. 159–183.

Július Fučík, hős vagy áruló. *Új Szó*, 2003. október 3. [ujso.com](http://ujso.com) <http://ujso.com/cimkek/gondolat/2003/10/03/julius-fucik-hos-vagy-arulo> (2017. 01. 16.)

K. Horváth Zsolt: Az életrajzi térről. Szempontok a biográfiai módszer és a szinoptikus szemlélet történeti alkalmazásához. *Korall*, 2011/44. [http://epa.oszk.hu/00400/00414/00035/pdf/Korall\\_44\\_K\\_Horvath.pdf](http://epa.oszk.hu/00400/00414/00035/pdf/Korall_44_K_Horvath.pdf) (2017. 05. 25.)

K. Horváth Zsolt: Kulturális vonzások és baloldali választások. A Munka-kör és a társadalmi tér kettős fogalma, 1928–1932. In: Bíró Annamária–Boka László (szerk.): *Értelmiségi karriertörténetek, kapcsolathálóok, írőcsoporthatások*. Partium Kiadó – reciti, Nagyvárad – Budapest, 2014, 257–270.

Kadushin, Charles: The American intellectual elite. *American Journal of Sociology*, 1976/4. 923–933.

Kraniauskiene, Sigita: Generációk: a fogalom gyakorlati alkalmazása. *Világosság*, 2007. 7/8.123–138.

Kiss Balázs: Juhász Gyula emlékmű Szokolcán. *Múlt-Kor*, [http://multkor.hu/20080429\\_juhasz\\_gyula\\_emlektabla\\_szokolcan](http://multkor.hu/20080429_juhasz_gyula_emlektabla_szokolcan) (2016. 12. 19.)

Kovács Endre: A Sarló. In: Borsody István (szerk.): *Magyarok Csehszlovákiában (1918–1938)*. Az Ország Útja, Budapest, 1938. 178–188.

Litván György: Jászi Oszkár és a Maléter-család kapcsolata (1925–1947). *Regio* – *Kisebbségtudományi Szemle*, 1990/4. <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00004/pdf/12.pdf> (2016. 12. 11.)

Loriga, Sabina: Történet- és életrajzírás a 19–20. században. *Korall*, 2011/40. [http://epa.oszk.hu/00400/00414/00035/pdf/Korall\\_44\\_Sabina.pdf](http://epa.oszk.hu/00400/00414/00035/pdf/Korall_44_Sabina.pdf) (2014. 03. 17.)

Maléter István és a balítéletek. In: Filep Tamás Gusztáv: *A hagyomány felemelt töre. Válogatott és új esszék, tanulmányok az 1918-1945 közötti (cseh)szlovákiai magyar kultúráról*. Ister Kiadó, Budapest, 2003, 25–118.

Mannheim, Karl: The Problem of Generation. In: Paul Kecskemeti (ed.): *Essays on the Sociology of Knowledge*. Oxford University Press, New York, 1952, 276–322.

Molnár Imre: A szlovenszkói magyar közművelődés meghatározó összetevői 1920–1945 között. In: Tóth László – Filep Tamás Gusztáv (szerk.): *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története. II*. Ister Kiadó, Budapest, 1999, 179–233.

Moravek Endre: Magyar kultúregyesületek a Felvidéken. *Magyar Szemle*, 1937/4. 369–370.

Nagyidai Ernő: A Sarló kapcsolata a cseh és a szlovák haladó mozgalmakkal. In: Sándor László (szerk.): *Ez volt a Sarló. Tanulmányok, emlékezések, dokumentumok*. Kossuth – Madách, Budapest, 1978, 134–158.

Nem a „Vetés” margójára, hanem a „Vetés” főlapjára. Adatok a fiatal szlovenszkói magyar nemzedék kultúrtörténetéhez. In: Szvatkó Pál: *A változás élménye*. (Filep Tamás Gusztáv – G. Kovács László összeáll.), 89–97.

Niri, Angara: Lenin a kis és közepes országok helyéről a nemzetközi életben. *Korunk*, 1971/11, [http://epa.oszk.hu/00400/00458/00413/pdf/Korunk\\_EPA00458\\_1971\\_11\\_1697-1707.pdf](http://epa.oszk.hu/00400/00458/00413/pdf/Korunk_EPA00458_1971_11_1697-1707.pdf) (2017. 12. 27.)

Ölvedi János: A szlovenskói új magyar generáció. A Sarlótól a Prohászka-köriig. (Forrás: *Magyar Szemle*, 1935. május) *Érsekújvár és Vidéke*. 2012. május 13. [http://www.watson.sk/index.php?option=com\\_content&view=article&id=1136:oelvedi-ja](http://www.watson.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=1136:oelvedi-ja) (2017. 11. 21.)

Paksa Rudolf: Protopográfia vagyis „kollektív biográfiai elemzés“ (A Horthy-kori magyar nemzetiszocialista elit vizsgálata). In: Ballabás Dániel (szerk.): *Módszertani tanulmányok. Konferenciák, műhelybeszélések VIII*. Líceum Kiadó, Eger, 2013, 7–19.

Pálenyik Ferenc – Pék Vendel: A Párt katonái voltak (Új Szó 1971. 06. 16. ) *Érsekújvár és Vidéke*. [http://www.watson.sk/index.php?option=com\\_content&view=article&id=733:az-ersekujvari-munkasmozgalom-toerteneteboel-palenyik-ferenc-pek-vendel-a-part-katonai-voltak-ujszo-1971-06-16&catid=47:regionalna-histora--helytoertenet&Itemid=6](http://www.watson.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=733:az-ersekujvari-munkasmozgalom-toerteneteboel-palenyik-ferenc-pek-vendel-a-part-katonai-voltak-ujszo-1971-06-16&catid=47:regionalna-histora--helytoertenet&Itemid=6) (2016. 12.21.)

Petrik Béla: A népi mozgalom kezdetei. 1. rész. *Magyar Szemle*, 2006/8. [http://www.magarszemle.hu/cikk/20060815\\_a\\_nepi\\_mozgalom\\_kezdetei\\_1\\_resz](http://www.magarszemle.hu/cikk/20060815_a_nepi_mozgalom_kezdetei_1_resz) (2018. 01. 01.)

Popély Gyula: Magyar népiskolai oktatás Csehszlovákiában (1918–1938). Adatbank. ro. [http://www.adatbank.transindex.ro/regio/html/alcim\\_pdf66.pdf](http://www.adatbank.transindex.ro/regio/html/alcim_pdf66.pdf) (2017. 02. 09.)

Popély Gyula: Ez volt a Sarló (1.) *Irodalmi Szemle*, 2009/6. <http://irodalmiszemle.sk/2009/06/popely-gyula-ez-volt-a-sarlo-1>(2017. 11. 17),

Popély Gyula: Ez volt a Sarló (2.) *Irodalmi Szemle*, 2009/7. <http://irodalmiszemle.sk/2009/07/popely-gyula-ez-volt-a-sarlo-2/> (2017. 11. 17)

Révay József, gróf: A „nemzeti kisebbség” problematikájához. In: uő: *Mások megértéséről – Kisnemesek Tajnán*. Filep Tamás Gusztáv (szerk.) Ister Kiadó és Kulturális Szolgáltató Iroda, Budapest, 1999, 143–152.

Revel, Jaques: Történelem földközépből. In: Levi, Giovanni (szerk.): *Egy falusi ördögűző és a hatalom*. Osiris, Budapest, 2001, 5–35.

Romsics Ignác: A Horthy-rendszer jellegéről. Elitizmus, tekintélyelv, konzervativizmus. *Rubiconline*. [http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a\\_horthy\\_rendszer\\_jellegerol\\_elitizmus\\_tekintelyelv\\_konzervativizmus](http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_horthy_rendszer_jellegerol_elitizmus_tekintelyelv_konzervativizmus). (2017. 09. 18.)

Rosenthal, Gabriel: *Zur Konstitution von Generationen in familien-biographischen Prozessen. Krieg. Nationalsozialismus und Genozid in Familiengeschichte und Biographie.* Österr. Zeitschrift für Geschichtswissenschaften 1994/4. 489–516.

Róbert Péter – Valuch Tibor: Generációk a történelemben és a társadalomban. Generációs attitűdök és részvételi minták történeti-szociológiai megközelítésben. *Politikatudományi Szemle*, 2013/4. 116–139.

Rychlík, Ján: The Situation of the Hungarian Minority in Czechoslovakia 1918–1938. In: Eiler, Ferenc – Dagmar Hájková et al.: *Czech and Hungarian Minority Policy in Central Europe 1918–1938.* Masarykuv ústav a Archív – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Prága – Budapest, 2009. 27–38.

Simiand, François: Történeti módszer és társadalomtudomány. In: Benda Gyula – Szekeres András (szerk.): *Az Annales. A gazdaság-, társadalom- és művelődéstörténet francia változata.* Budapest, L'Harmattan, Budapest, 2007, 33–73.

Simon Attila: A csehszlovákiai magyar kisebbség helyzete. In: *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században.* Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (szerk.): Gondolat, MTA Kisebbségkutató Intézet. Budapest. 2008. 98–103.

Simon Attila: Elképzelések és tervek Dél-Szlovákia szláv betelepítésére az első köztársaságban lezajlott földreform keretén belül. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2003/2. 103–118.

Simon Attila: Menšinové stereotypy. Obraz Čechov a Slovákov v prácach maďarských autorov zo Slovenska v medzivojnovom období. *Forum Historiae.* 2012/2. <http://www.forumhistoriae.sk/documents/10180/79324/simon.pdf> (2017. 11. 17.)

Simon Attila: Nyilasok a spájzban. Szélsőjobboldali kísérletek a szlovákiai Magyar Párt átalakítására és Esterházy János eltávolítására a pártelnöki tisztségből 1939 és 1945 között. *Fórum Társadalomtudományi Szemle.* 2015/4. 31–60.

Sinkó Ferenc: A felvidéki ifjúsági mozgalmak kezdetei Trianon után. *Regio – Kisebbségtudományi Szemle.* 1990/2. <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00002/pdf/11.pdf> (2015. 08. 19.)

Sinkó Ferenc: A főiskolások. In: Borsody István (szerk.): *Magyarok Csehszlovákiában (1918–1938).* Az Ország Útja, Budapest, 1938, 166–177.

Somlai Péter: Változó ifjúság. *Educatio* 2010/ 2. 175–190.

Szabari Vera: Társadalmi elitkutatások 1989 előtt Magyarországon. In: Kovách Imre (szerk.): *Elitek a válság korában. Magyarországi elitek. Kisebbségi magyar elitek.* Magyar

Tudományos Akadémia Politikatudományi Intézet – Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Argumentum Kiadó. Budapest, 2011. 15–35.

Szabó Andrea–Kiss Balázs: Konfliktusok és generáció. A generációs konfliktusok kutatásának fogalmi kiindulópontjai. *Politikatudományi Szemle* XXII/4. 97–115.

Szalatnai Rezső: Jegyzetek a cseh–szlovák–magyar szellemi együttműködésről. *Magyar Figyelő*. Pozsony, 1934.

Szalatnai Rezső: Új arcú magyarok. *Korunk*, 1929/12. 875-881. <http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=1929&honap=12&cikk=5047> (2013.12.01.)

Szarka László: A csehszlovákiai magyar közösség nyolc évtizede 1918–1998. Történeti vázlat. In: Tóth László – Filep Tamás Gusztáv (szerk.): *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1938*. I. Ister, Budapest, 1998, 9–25.

Szarka László: A Trianon utáni magyar nemzetépítés kisebbségi olvasatai Jócsik Lajos történeti esszéinek tükrében. *Limes*, 2012/4. Digitális változata elérhető: *Érsekújvár és vidéke*. [http://www.watson.sk/index.php?option=com\\_content&view=article&id=2201:szarka-laszlo-a-trianon-utani-magyar-nemzetepites-kisebbségi-olvasatai-jocsik-lajos-toerteneti-esszeinek-tuekreben&catid=55:default&Itemid=72](http://www.watson.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=2201:szarka-laszlo-a-trianon-utani-magyar-nemzetepites-kisebbségi-olvasatai-jocsik-lajos-toerteneti-esszeinek-tuekreben&catid=55:default&Itemid=72) (2014. 08. 20.)

Szarka László: Dunai konföderáció – egy álom realitása. Jászi Oszkár csehszlovákiai kapcsolatai és a magyar kisebbségi kérdés 1919–1939 (*Századvég*, 1986/2), Československé kontakty Oszkara Jásziho a menšinová otázka 1919–1939. *Watson.sk*, [http://www.watson.sk/index.php?option=com\\_content&view=article&id=1685:szarka-laszlo-dunai-konfoederacio-egy-alom-realitasa-jaszi-oszkar-csehszlovakiai-kapcsolatai-es-a-magyar-kisebbségi-kerdes-1919-1939-szadzveg-21986&catid=37:default](http://www.watson.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=1685:szarka-laszlo-dunai-konfoederacio-egy-alom-realitasa-jaszi-oszkar-csehszlovakiai-kapcsolatai-es-a-magyar-kisebbségi-kerdes-1919-1939-szadzveg-21986&catid=37:default) (2017. 02. 09.)

Szarka László: Identitás és lojalitás nemzetállami konfliktushelyzetei. In: Kovács Nóra – Osvát Anna – Szarka László (szerk.): *Etnikai identitás, politikai lojalitás. Nemzeti és állampolgári kötődések*. Balassi Kiadó, Budapest, 2001.

Szarka László: Integráció és együttműködés a kisebbségpolitikában. Magyar aktivista kísérlet Csehszlovákiában. In: Bárdi Nándor – Simon Attila (szerk.): *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006. 93–119.

Sziklay Ferenc: Kulturális szervezkedésünk története. In: Borsody István (szerk.): *Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938*. Az Ország Útja Kiadása, Budapest, 1938, 97–108.

Szilágyi Zsuzsa: *Válság a szociológus szemével*. <http://www.haon.hu/debrecen/valsag-a-szociologus-szemevel/1882003>. (2016. 02. 19.)

Szűts István Gergely: Barakkok és tisztviselővillák. A trianoni menekülteket befogadó miskolci telepek helyzete az 1920-as években. *Kisebbségkutatás*, 2009/3. [http://www.hhrf.org/kisebbségkutatás/kk\\_2009\\_03/cikk.php?id=1741](http://www.hhrf.org/kisebbségkutatás/kk_2009_03/cikk.php?id=1741) (2015. 03. 15.)

Szvatkó Pál: *A változás élménye*. In: Filep Tamás Gusztáv – G. Kovács László (szerk.). Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1994.

Szvatkó Pál: A félreértett „újarcú magyarság”. In: Szvatkó Pál: *A változás élménye*. (Filep Tamás Gusztáv – G. Kovács László összeáll.), Kalligram Kiadó, Pozsony 1994. 114–116.

Szvatkó Pál: Bat’á–cipős magyar ifjúság. In: Szvatkó Pál: *A változás élménye*. (Filep Tamás Gusztáv – G. Kovács László összeáll.) Kalligram Kiadó, Pozsony 1994. 117–125.

Tasi József: Az 1928-as Ady röpirat. Adalékok a népi írók mozgalmának történetéhez.

*Magyar Könyvszemle*. 1982/3.

[http://epa.oszk.hu/00000/00021/00317/pdf/MKSZ\\_EPA00021\\_1982\\_98\\_03\\_230-247.pdf](http://epa.oszk.hu/00000/00021/00317/pdf/MKSZ_EPA00021_1982_98_03_230-247.pdf)  
(2017. 11. 07.)

Turczel Lajos: Holota János és Érsekújvár. *Érsekújvár és Vidéke*.

[http://www.watson.sk/index.php?option=com\\_content&view=article&id=593&Itemid=55](http://www.watson.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=593&Itemid=55)  
(2016. 12. 19.)

Turczel Lajos: Ifjúnunkások és sarlósok Vörös Barátságának története. *Irodalmi Szemle*. 1986/4. 341–360.

Turczel Lajos: Újraközlés. Érsekújvár és a Sarló. *Érsekújvár és Vidéke*. 1988.

[http://www.watson.sk/index.php?option=com\\_content&view=article&id=601:turczel-lajos-ersekujvar-es-a-sarlo&catid=47:regionalna-histora--helytoertenet&Itemid=65](http://www.watson.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=601:turczel-lajos-ersekujvar-es-a-sarlo&catid=47:regionalna-histora--helytoertenet&Itemid=65) (2015. 02. 10.)

Újvári Edit A kulturális identitás kérdésköre és kutatásának lehetséges irányai. A SZTE

JGYPK Felnőttképzési Intézetének identitáskutató programja. In: Szirmai Éva – Újvári Edit (szerk.): *Nemzetiségi – nemzeti – európai identitás*.

<http://mek.oszk.hu/08200/08200/08200.pdf> (2017. 05. 05.)

Vargha Kálmán: Adalékok Móricz Zsigmond csehszlovákiai útjaihoz és kapcsolataihoz.

[http://epa.oszk.hu/02500/02518/00159/pdf/EPA02518\\_irodalomtortenet\\_1957\\_03\\_313-336.pdf](http://epa.oszk.hu/02500/02518/00159/pdf/EPA02518_irodalomtortenet_1957_03_313-336.pdf) (2018. 02. 07.)

Venczel József: *Határnemzedék: erdélyi magyar húszévesek*. In: Venczel József: *Erdélyi föld – erdélyi társadalom*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1988. 43–46.

Veress Károly: A nemzedéki viszonyok az időben. *Erdélyi Múzeum*, 1998/3–4.

<http://epa.oszk.hu/00900/00979/00016/pdf/151-167.pdf> (2017. 03. 31.)



Vígh Károly: A felvidéki Sarló mozgalom története. *Valóság*, 2013/I–IV.  
<http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=145&lap=4> (2017. 22. 24.)

Vígh Károly: Masaryk és a magyarok 2. rész. *Magyar Szemle*.  
[http://www.magyszemle.hu/cikk/20070424\\_masaryk\\_es\\_a\\_magyarok\\_2\\_resz](http://www.magyszemle.hu/cikk/20070424_masaryk_es_a_magyarok_2_resz) (2017. 02. 03.)

Vígh Károly: T. G. Masaryk és a magyarok. *Irodalmi Szemle online*.  
<http://www.irodalmiszemle.bici.sk/lapszamok/2008/2008-aprilis/225-vigh-karsoly-t-g-masaryk-es-a-masgyasrok> (2017. 02. 03.)

### **Internetes adatbázisok, lexikonok**

Arcanum – <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/a-a-744F8/apor-gabor-baro-74673/> (2017. 12.11.)

Encyklopedie Cojeco. <http://www.cojeco.cz> (2017. 01. 16.)

Katedra filozofie ff mu brno.<https://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/nejed.html>  
(2017. 01.16.)

Kislexikon. <http://www.kislexikon.hu/narodnyikok.html> (2018. 08. 22.)

Literárne Informačné Centrum. <http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelja>  
(2017. 01. 16.)

Magyar Elektronikus Könyvtár  
<http://mek.oszk.hu/02200/02228/html/06/343.html> (2017. 01. 31.)

Magyar Életrajzi Index. Petőfi Irodalmi Múzeum. <http://opac.pim.hu/hu/search>  
(2017. 03. 07.)

Magyar Katolikus Lexikon.  
<http://lexikon.katolikus.hu/T/tudom%C3%A1nyos%20szocializmus.html> (2017. 03. 26.)

Magyar Néprajzi Lexikon. <http://mek.niif.hu/02100/02115/html/1-610.html> (2017. 08. 04.)

Méltányosság politikaelemző központ.  
[http://www.meltanyossag.hu/files/meltany/imce/doc/pd\\_partok\\_emeberkepe\\_120214.pdf](http://www.meltanyossag.hu/files/meltany/imce/doc/pd_partok_emeberkepe_120214.pdf)  
(2017. 01. 14)

OSOBNOSTI.cz <http://www.spisovatele.cz> (2017. 01. 16.)

OSOBNOSTI.sk <http://www.osobnosti.sk> (2017.01.16.)

Plus. Zapomenuté portréty <http://www.rozhlas.cz/leonardo/historie> (2017. 01. 16.)

Prohászka Ottokár Katolikus Gimnázium.

<http://www.prohaszka-budakeszi.hu/hitelet/prohaszka-ottokar-eletrajz> (2017. 12. 28.)

Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. <http://lexikon.kriterion.ro/szavak/1688/> (2017. 01. 31.)

Szlovákiai Magyar Adatbank. A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona Csehszlovákia megalakulásától napjainkig. <http://adatbank.sk/lexikonok/a-csehszlovakiai-magyarok-lexikona-1918-tol/> (2018. 01. 08.)

YMCA Europe – ymca europe. <http://www.ymcaeurope.com/about-us> (2017.01. 16.)

## Képek<sup>935</sup>

1. kép: A Szent György Kör zászlaja



---

<sup>935</sup> A képek a Debreceni Déri Múzeum Sarlós-gyűjteményéhez tartoznak.

2. kép: 1928. augusztus 3–13. Gombaszögi tábor. A képen balról az idősebb férfi, Scherer Lajos, *A Mi Lapunk* szerkesztője. Mellette – bal szemét átkötő szemvédővel – Gwerk Ödön festőművész, a Sarló barátja, bekötött fejkendővel Ludwig Aurél, középen Szalatnai Rezső, Bocskai-sipkában Morvay Gyula, előtte Kardos Ferenc és jobb szélén Dobossy Imre.



3. kép: 1928. „Balra át” idejéből, Gombaszög után. Balról jobbra: Boross Zoltán joghallgató, Brogyányi Kálmán bölcész-művészettörténész, Szalatnai Rezső bölcész-tanárjelölt Pozsonyban, a Carlton szálló előtt



4. kép: A fiatal Balogh Edgár



5. kép: A fiatal Szalatnai Rezső



6. kép: A (Szalatnai Rezső 1932-ban megjelentetett *Van menekvés* c. kiadványának címlapján szereplő) fiatal Jócsik Lajos



7. kép: Szporni Anikó, a sarlósok “üdvöskéje”



8. kép: A Sarló jegyében című kiadvány címlapja





9. kép: A Sarló mozgalom 50. jublieumi ünnepségéről. Balról jobbra Boross Zoltán, Balogh Edgár, XY.



## Melléklet

Boross Zoltán kutatásai által 143 főben megállapított sarlósok névsora, amelyet az *Ez volt a Sarló* című kötetben adtak ki:<sup>936</sup>

Abonyi Magda, Adamis Béla, Adamis Géza, Adamis Irén, Adriányi László, Aich Nándor, Asztély Sándor, Balázs András, Balogh Edgár, Báthory Andor, Bellyei Zapf László, Berecz Kálmán, Bertók János, Bíró Béla, Blüh Irén, Boross Kornél, Boross Zoltán, Bólya Lajos, Brogyányi Kálmán, Chinoradszky István, Chinoradszky Nándor, Csáder László, Csáder Mihály, Csécsy Pál, Csomó Lajos, Csongrády Béla, Csontos Béla, Deák János, Deme Lajos, Deme Sándor, Diósi Kornél, Dobay István, Dobossy Imre, Dobossy László, Dömötör Teréz, Drahos Zoltán, Drien Károly, Duka-Zólyomi Norbert, Eisler Rózsi, Eröss Imre, Fejér István, Feldmár Zoltán, Ferencz László, Flaskár Balázs, Forgách Béla, Fürst Anna, Galambos Ferenc, Geörch Dénes, Geyer József, Grünwald József, Gyönyör István, Györy Dezső, Haba Tibor, Hízsnyan Béla, Hornyánszky István, Horváth Ferenc, Hrdina Lajos, Ilku Pál, Istók Endre, Istók István, Jablánczy Miklós, Jarnó József, Jócsik Lajos, Kardos Ferenc, Keviczky Nándor, Keviczky Sándor, Komjáthy Gyula, Kovács Endre, Kovács Pál, Kőrös István, Kubinyi László, Kuliffay Endre, Lami József, Lángh Jenő, Lóska Lajos, Lőrincz Gyula, Ludwig Aurél, Martényi Árpád, Mészáros Ferenc, Morvay Gyula, Mosóczy Péter, Nagy József, Nagyidai Ernő, Nagyiday Márta, Nemesszeghy Jenő, Obenau József, Opmann Ilona, Oriskó István, Osvát Erzsébet, Pál Ferenc, Pál Sándor, Peéry Rezső, Pomozi Gyula, Porzsolt László, Prohászka István, Riegele László, Richter Erzsébet, Richter Irén, Richter Júlia, Richter Sándor, Sáfáry László, Sándor László, Sellyei József, Sevela László, Schleicher László, Schmögner László, Schulz György, Sinkovits Béla, Siposs István, Skála Gabriella, Skultéty László, Sulán Béla, Szabó Imre, Szalatnai Rezső, Szántó Jenő, Száraz József, Szekeres György, Szepesy László, Szombathy Viktor, Szőke Lőrinc, Szporny Anikó, Terebessy János, Terebessy Károly, Tóth Béla, Tóth Ferenc, Tóth Vilmos, Török Ferenc, Unger Károly, Várady Károly, Varga Imre (Diósförgepatony), Varga Imre (Pozsonycsákány), Vass József, Vass László, Vermes Samu, Wallentinyi István, Wein Gyula, Weinberger Piroska, Weinberger Tibor, Wenger János, Zalánffy Géza, Zhorella Árpád, Zsitnyan József.

---

<sup>936</sup> Boross Zoltán: *A sarlósok névsora*. In: Sándor László (összeáll.): *Ez volt a Sarló*, id. m. 270–272.

